

ქსენოფონი
თხზულებანი

ანტიკური მწერლობა

ქსენოფონი

თხზულებანი

~ 16 ~

ქსენოფონი
სტრაგონის
ბიბლიოთეკა

გაქარ სულაძის
ბიბლიოთეკა

ქსენოფონი
თხზულებანი

მთარგმნელები: ქეთევან ჯერვალიძე და აკაკი ურუშაძე

სერიის მთავარი რედაქტორი და შემდგენელი: ემზარ გოგუაძე

რედაქტორი: დიანა ყასუმაშვილი

დიზაინერი: ია მახათაძე

ყდის დიზაინერი: ნათია კვარაცხელია

დამკაბადონებელი: თინათინ ბერბერაშვილი

© ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, 2013

თარგმანი © ქეთევან ჯერვალიძე, ვლადიმერ ურუშაძე

ყველა უფლება დაცულია.

შპს „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“

დავით აღმაშენებლის 150, თბილისი 0112

ტელ: 291 09 54; 291 11 65

ელფოსტა: info@sulakauri.ge

ISBN 978-9941-15-827-8 (ყველა ტომი)

ISBN 978-9941-15-912-1 (ქსენოფონი)

XENOPHON
Selected Works

Translated by: Ketevan Jervalidze and Akaki Urushadze

© Sulakauri Publishing, 2013

All rights reserved.

Sulakauri Publishing

150 Agmashenebeli Ave

0112, Tbilisi, Georgia

www.sulakauri.ge

↔ საჩივეო ↔

მოგონებები სოკრატეზე. თარგმნა აკაკი ურუშაძემ	
წიგნი პირველი.....	7
წიგნი მეორე	42
წიგნი მესამე.....	80
წიგნი მეოთხე.....	121
სოკრატეს აპოლოგია. თარგმნა აკაკი ურუშაძემ	160
ნადიმი. თარგმნა ქეთევან ჯეგრევალიძემ.....	169
შენიშვნები.....	207

მოგონებები სოკრატეზე

წიგნი პირველი

თავი I

1. ხშირად გამკვირვებია, ბოლოს და ბოლოს, რა გზით დაარწმუნეს სოკრატეს ბრალმდებლებმა¹ ათენელები, თითქოს იგი ღირსი იყო, სახელმწიფოს სიკვდილით რომ დაესაჯა. მის წინააღმდეგ კი დაახლოებით ასეთი ბრალდება აღძრეს: უკანონოდ მოქმედებს სოკრატე, რამეთუ არ აღიარებს ღმერთებს, რომელთაც სახელმწიფო თაყვანსა სცემს, და შემოჰყავს სხვა, ახალი დემონები², უსამართლობას სჩადის, აგრეთვე, ახალგაზრდებს რომ რყენისო.

2. ჯერ პირველი ბრალდების გამო ვიკითხოთ, რას დაეყრდნენ იმის დასამტკიცებლად, რომ არ აღიარებდა ღმერთებს, რომელთაც სახელმწიფო თაყვანსა სცემს? ის ხომ აშკარად და გამუდმებით სწირავდა მსხვერპლს მათ შინაც და ქალაქის საჯარო საკუთბეულებზედაც; მისნობასაც ხომ დაფარულად არ მიმართავდა! ხმაც იყო დარხეული: სოკრატე ამბობს, ღვთაებრივი ძალა³ შთამაგონებს ყოველივესო. მგონი, ამიტომ იყო, რომ ბრალი დასდეს, ახალი დემონები შემოჰყავსო.

3. ნამდვილად კი არაფერი ახალი მას არ შემოჰქონდა და, ამ მხრივ, არ განირჩეოდა იმათგან, რომელთაც მისნობა სწამთ და

სამკითხაოდ ფრინველთ გაფრენას, იდუმალ ხმათ, ასახსნელ ნიშანთ და მსხვერპლშენირვას მიმართავენ. ამათ კარგად ესმით, ფრთოსნებმა და ანაზდად შემოფეთებულებმა⁴ რომ არ უწყიან სამისნოდ მიდრეკილთათვის საგულისხმო ამბავი და რომ ღმერთები გვიმჟღავნებენ მას ხსენებული სასწაულებით. 4. სოკრატეც აგრე ფიქრობდა. მაგრამ ბევრნი ამბობენ: სწორედ ბედის მაუწყებელი ფრთოსნები და გზად შემოფეთებულნი აგვარიდებენ ხოლმე განსაცდელს და კეთილი საქმისთვისაც ისინი გვაქეზებენო. სოკრატე კი ლაპარაკობდა იმას, რასაც გონება უკარნახებდა; იგი ამბობდა: ღვთაებრივი ძალა მიცხადებს ყოველივესო. დემონისაგან წინასწარ შეგონებული, მრავალრიცხოვან ახლობლებს⁵ მინყივ ურჩევდა: აი ეს საქმე ჰქმენით, იმას კი ხელს ნუ ახლებთო. ვინც უჯერებდა, კიდევაც სარგებლობდა, ვინც არადა – მწარედ ნანობდა. 5. ვინ არ დაგვეთანხმება, რომ სოკრატეს უნდოდა, ახლობელთა თვალში ბრიყვ და მკვეხარა კაცად არ გამოჩენილიყო? ბრიყვისა და მკვეხარას სახელს უთუოდ დაიმსახურებდა, თუ, ასე ვთქვათ, ღვთისაგან გამჟღავნებულს იწინასწარმეტყველებდა და მერმე სიცრუეში ამხილებდნენ. ცხადზე უცხადესია, იგი როდი იწინასწარმეტყველებდა რამეს, მის სიმაართლეში დარწმუნებული რომ არ ყოფილიყო. ასეთ საქმეში ვის ერწმუნება კაცი, თუ არა ღმერთს? და თუ სოკრატეს ღმერთები სწამდა, ვით შეეძლო ეფიქრა, ღმერთები არ არსებობენო?⁶

6. მეგობრებისათვის აი რას აკეთებდა კიდევ: ურჩევდა, ჩვეულებრივი საქმენი შეესრულებინათ ისე, როგორც მას უმჯობესად მიაჩნდა; მაგრამ ბურუსით მოცულ საქმეთა გამო, რომელთა შედეგის განჭვრეტაც საეჭვო იყო, სამისნოდ გზავნიდა⁷, რათა შეეტყვოთ, ღირდა თუ არა ამ საქმეთათვის ხელის მოკიდება. 7. ვისაც ოჯახისა და სახელმწიფოს საქმის კეთილად წარმართვა სურს, მისი აზრით, უსათუოდ სჭირდება მისნობა. რაც შეეხება ხუროთსაქმესა და მჭედლობას, ასევე – ანგარიშწარმოებას, მეურნეობის გაძლოლასა და ჯარისკაცთა მეთაურობას, სოკრატე ყველა ამ საგანს ადამიანის გონებისათვის მისაწვდომად თვლიდა⁸.

8. მაგრამო, ამბობდა იგი, ყველაზე არსებითი ნიშნები ამ საგნებში ღმერთებმა თავისთვის დაიტოვეს და კაცთათვის სრულიად შეუვალი და მიუწვდომელიაო. მართლაც, ვინც ბალი დარგო კარგად, აბა, საიდან უწყის, ვინ მოინევს ნაყოფს; ვერც მშენებელი გეტყვით, ვინ იცხოვრებს თავისი ხელით აგებულ თვალწარმტაც სახლში; ვერც სარდალი იტყვის წინასწარ, რომ მისი მეთაურობა უსათუოდ წარმატებით აღსრულდება; არც სახელმწიფო მოღვაწეს შეუძლია ამტკიცოს: ჩემი გამგებლობა ქვეყნის სასარგებლოდ დაგვირგვინდებაო; ლამაზ ქალზე გულის გასახარებლად დაქორწინებულს როდი ძალუძს, განჭვრიტოს, მშვენიერი ცოლი დარდსა და მწუხარებას რომ არ მოუტანს; და კიდევ: ვინც ამა ქვეყნის ძლიერთ დაუმოყვრდება, რა იცის, სწორედ მათი წყალობით რომ არ დაკარგავს მოქალაქის უფლებებს.

9. ვისაც ჰგონია, ასეთი შემთხვევები ღვთის ნებაზე კი არა, ადამიანის ნებაზეა დამოკიდებული, სოკრატეს სიტყვით, უგუნურია. უგუნურია იგიც, ვინც სამისნოდ მიიღრიკება ისეთ საქმეთა გამო, რომელთა გარჩევის უნარიც ცოდნამიღებულ ადამიანებს ღმერთებმა მიანიჭეს. დიახაც, უჭკუოა ის, ვინც იკითხავს: ეტლის სამართავად მცოდნე მეეტლის აყვანა სჯობს, თუ უცოდინარისო; ან — ხომალდის მართვაში გამოცდილი მესაჭის აყვანა უკეთესია გემზე, თუ გამოუცდელისო. მართლაცდა, რა მისნობა სჭირდება იმას, რის შეტყობაც აღრიცხვით, გაზომვით ან აწონით შეიძლება? სოკრატეს მიაჩნდა, რომ მკრეხელობას სჩადიან ისინი, ვინც ასეთ საქმეთა თაობაზე ღმერთებს ეკითხებიან. იგი ამბობდა: საჭიროა ვისნავლოთ, რის გაგების ნებაც ღმერთებმა ცოდნის შეძენის გზით გვიბოძეს და მერმე ვიმოქმედოთ; ხოლო რაც კაცთათვის დაფარულია, უნდა ვეცადოთ, მისნობის მეშვეობით შევიტყოთ ღმერთებისაგან, რამეთუ ღმერთები საიდუმლოს უმჟღავნებენ მას, ვის მიმართაც მონყალენი არიან.

10. სოკრატეს ხილვა დღენიადაგ შეიძლებოდა. დილაადრიან სასეირნო ადგილებსა და გიმნასიონებს მიაშურებდა, ხოლო როცა მოედანი გაივსებოდა, იქ გამოჩნდებოდა⁹. დღის დანარჩენ ნაწილს

კი მუდამ იქ ატარებდა, სადაც ხალხმრავლობას წააწყდებოდა. აქ, ჩვეულებრივ, ბევრს ლაპარაკობდა და ყოველ მსურველს შეეძლო, ესმინა მისთვის. 11. მაგრამ არავის უხილავს და არავის გაუგონია, სოკრატეს რომ ოდესმე ღვთის საწინააღმდეგო და დანაშაულებრივი რამ ჩაედინოს ან ეთქვას. იგი არასოდეს არ მსჯელობდა, ბევრ სხვათა მსგავსად, სამყაროს ბუნების თაობაზე და არ იკვლევდა, თუ ვით არსებობს ის, რასაც სოფისტები¹⁰ კოსმოსს უწოდებენ და რა აუცილებელი პირობებით წარმოიქმნება ყოველი ციური მოვლენა. შლეგებადაც კი აცხადებდა მათ, ვინც ამ საგანთა კვლევა-ძიებით ტვინს იჭყლუტდნენ. 12. იგი უწინარეს ყოვლისა, კითხულობდა: დარწმუნებული არიან თუ არა ეს მკვლევრები, რომ უკვე საკმაოდ შეიცნეს ადამიანის არსება და ისე მიაშურეს ხსენებულ საგანთა გამოკვლევას; თუ ჰგონიათ, მართებულად იქცევიან, რაკი გვერდს უვლიან კაცის ბუნების შესწავლას და ღვთაებრივ საქმეთ იძიებენ?

13. უკვირდა კიდევაც, როგორ არ ესმოდა ამ ხალხს, რომ ასეთ საქმეებში ჩანვდომა ადამიანებს არ ძალუძთ: და ეს მაშინ, როცა ისინიც კი, ყველაზე უფრო მეტად რომ ქედმაღლობენ ასეთ საგნებზე მსჯელობით, არათუ ვერ აღწევენ თანხმობას, არამედ შეშლილებით ეპყრობიან ერთმანეთსო. 14. ამ შეშლილებში ერთნი არ უფრთხიან იმას, რაც შემზარავია, მეორენი კი უვნებლის წინაშეც შიშით ძრწიან; ერთნი მიიჩნევენ, რომ სრულიადაც არაა სამარცხვინო, საჯაროდ აკეთო და თქვა, რაც მოგესურვება, ხოლო მეორენი ხალხში გამოსვლას საერთოდ არ თვლიან საჭიროდ; ნაწილი არც ტაძარს, არც საკურთხეველს, არც სხვა საღვთო სალოცავს ეკიდება პატივით, ნაწილი კი თაყვანს სცემს ქვებს, რაგინდარა ხესა და ცხოველს. რაც შეეხება სამყაროს ბუნების მკვლევართ, ამათგან ზოგი ფიქრობს, არსი არის მხოლოდ ერთი, ზოგისთვის კი იგი განუსაზღვრელი სიმრავლეა; ზოგიერთის აზრით, ყველაფერი მოძრაობს, ზოგიერთი კი საწინააღმდეგოს ამტკიცებს: საერთოდ, არავითარი მოძრაობა არ არსებობსო; ერთნი მიიჩნევენ, ყველაფერი წარმოიშობა და ისპობა, მეორეთა ფიქრით, არასოდეს არ წარმოშობილა რამე და არც მოსპობილა¹¹.

15. სამყაროს მკვლევართა გამო აი კიდევ რა უნდოდა სოკრატეს გაეგო: ადამიანის არსების შემსწავლელნი მიიჩნევენ, რომ შეუძლიათ, შეძენილი ცოდნა თავისთვისაც გამოიყენონ და სხვისთვისაც, ვისთვისაც მოისურვებენ. ფიქრობენ თუ არა ღვთაებრივ საქმეთა მკვლევარნი, რაკი ყოველი მოვლენის წარმოშობის კანონზომიერებანი შეიცნეს, რომ ასევე ძალუძთ, თუ მოინდომეს, გამოინვიონ ქარი, წვიმა, წლის დროთა ცვლა და, საჭიროების მიხედვით, სხვა მსგავსი მოვლენები? თუ არა აქვთ ამის იმედი და კმაყოფილდებიან მხოლოდ იმით, რომ იციან, ყოველი მათგანი როგორ წარმოიშობა?

16. აი ასე ლაპარაკობდა სოკრატე სამყაროს მკვლევართა თაობაზე. თვითონ კი ერთთავად ადამიანზე მსჯელობდა და არკვევდა, თუ რა არის ღვთისმოსაობა და მკრეხელობა, მშვენიერი და სამარცხვინო, სამართლიანი და უსამართლო, გონიერება და უგუნურება, მამაცობა და სიმხდალე, სახელმწიფო და სახელმწიფო მოღვაწე, კაცთგამგებლობა და გამოცდილი მმართველი კაცთა. ასევე იძიებდა სხვა ამდაგვარ საკითხებსაც და მიიჩნევდა: სწორედ ამა საქმეთა მეცნიერი არის სრულყოფილებით მოსილი პიროვნება, უმეცარნი კი სამართლიანად იმსახურებენ სულმდაბალი მონის სახელსო.

17. მსაჯულებმა რომ სოკრატეს მცდარი მსჯავრი დასდეს იმ აზრთა გამო, რომელთა თაობაზეც ნათლად არაფერი იცოდნენ, ამაში საოცარი არა არის რა; მაგრამ საკვირველი არაა, გულთან ახლოს რომ არ მიიტანეს მისი ის მოღვაწეობა, რაც ყოველმა კაცმა იცოდა? 18. მაგალითად: უხუცესთა საბჭოში ყოფნის დროს, რაკი ფიცი ჰქონდა დადებული, კანონთა შესაბამისად იმოქმედებდა, ერთხელ სახალხო კრების თავმჯდომარედ აირჩიეს¹². სწორედ მაშინ ხალხმა დაუინებით მოითხოვა, უკანონოდ, მხოლოდ ერთჯერადი კენჭისყრის საფუძველზე სიკვდილით დაესაჯათ ცხრა სტრატეგოსი – თრასილე, ერასინიდე და მათი ამხანაგები¹³. მიუხედავად იმისა, რომ ხალხი განურისხდა და ბევრი გავლენიანი მოქალაქე კიდევაც დაემუქრა, სოკრატემ კენჭისყრას მხარი არ დაუჭირა და სამართლიანობის სანინაალმდეგოდ ბრბოს გულის მოგებასა და მუქარისაგან თავის დაღწევას დადებული ფიცის გაუტეხლობა

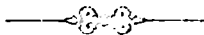
ამჯობინა. 19. იგი მიიჩნევდა, რომ ღმერთები ყურადღებას აპყრობენ ადამიანს, მაგრამ ისე კი არა, ბევრი რომ ფიქრობს. ამათ ჰგონიათ, ღმერთებმა ზოგი რამ იციან და ზოგი რამ არ იციან. სოკრატეს აზრით, ყოველივე უწყიან ღმერთთა: თქმულიც, ნამოქმედარიც და გულში გავლებულიც; ისინი ყოველგან სუფევენ და კაცთა საქმეთა გამო ყოველივეს აუწყებენ ადამიანებს.

20. აი, სწორედ ამიტომ მიკვირს, როგორ ირწმუნეს ათენელებმა, თითქოს სოკრატეს უკეთური აზრები ჰქონდა ღმერთებზე? მით უმეტეს, რომ მათ მიმართ არასოდეს არ უთქვამს და არც ჩაუდენია მკრეხელური რამ. მისი სიტყვა და საქმე ღმერთების მიმართ მუდამ ისეთი გახლდათ, სხვა ვისმე რომ ასე ელაპარაკა და ემოქმედა, უთუოდ ყველაზე ღვთისმოსავ კაცად ჩათვლიდნენ.

თავი II

1. ჩემი აზრით, ისიც საოცარია, ზოგ-ზოგმა რომ დაიჯერა, თითქოს სოკრატე ახალგაზრდებს რყვნიდა; ის სოკრატე, ვინც ზემოთქმულ ღირსებათა გარდა, ყველაზე უფრო თავშეკავებული იყო ტრფობის საქმესა და ჭამა-სმაში, ვინც ყველაზე უფრო მეტად იტანდა სიცივესა და ყოველგვარ გარჯას, ვინც ისე იყო ნაჩვევი ზომიერებას, უმცირესი სახსარიც რომ ეშოვა¹, იმასაც სრულიად საკმარისად მიიჩნევდა. 2. ჰოდა, ასეთი კაცი როგორ გახდიდა სხვას უღვთოსა და კანონთა მტერს, პირწუნკსა და სიყვარულში თავდაუჭერელს ანდა შრომაში ზანტსა და უქნარას? პირიქით, მან ბევრი ააცდინა ამ მანკიერებათა გზას იმით, რომ სათნოებას აყვარებდა და იმედს უნერგავდა, თუ თავის თავს ბეჯითად დაუკვირდებოდნენ, სრულყოფილი კაცნი შეიქნებოდნენ. 3. მიუხედავად ამისა, სრულყოფილების მასწავლებლად თავს არასოდეს აცხადებდა; მხოლოდ ეს იყო, საკუთარი პიროვნების აშკარა და შეუფერებელი ჩვენებით ახლობლებს, რომლებიც მასთან ატარებდნენ დროს, აიმედებდა, თუ მიჰბაძავდნენ, დაემსგავსებოდნენ კიდეც.

4. თავის სხეულს დაუდევრად როდი ეპყრობოდა და სხვებსაც არ

უქებდა ტანის მოუვლელობას. ღორმუცელას საქციელს უძრაზავდა: ზედმეტად იტვირთავს თავსო. მისი აზრით, საკვები იმდენი უნდა მივიღოთ, სულსაც ესიამოვნოს და მოსანელებლადაც ადვილი იყოს; ცხოვრების ასეთი ნირი ჯანმრთელობის საწინდარია და სულზე მზრუნველობასაც არ უშლის ხელსო, – ამბობდა იგი. 5. ფუფუნებას როდი მისდევდა; არ უყვარდა თავის გამოჩენა განსაკუთრებული ტანსაცმლით, ფეხსამოსითა და ცხოვრებისეული სხვა წვრილმანით. ახლობლებს ვერცხლისმოყვარეობას არიდებდა იმით, რომ სხვა ვნებებს უოკებდა და მასთან ყოფნის მსურველს არასოდეს ფულს არ ახდევინებდა. 6. დარწმუნებული იყო, ამგვარი თავშეკავებით თავისუფლებაზე ზრუნავდა. სწავლებისათვის ქირის მომხვეჭელთა თავისი თავის მონებს ეძახდა, ვინაიდან იძულებულნი ხდებოდნენ, მუდამ იმათთან ესაუბრათ და ემსჯელათ, ვისგანაც გასამრჯელოს იღებდნენ. 7. უკვირდა კიდევ, ფულს რომ მოითხოვდა ის, ვინც სათნოების მასწავლებლად აღიარებდა თავს და იმის ნაცვლად, დიდ სარგებლობად ჩაეთვალა შეგირდის სახით კეთილი მეგობრის შეძენა, შიშობდა, სრულყოფილებასთან ჩემი წყალობით წილნაყარმა მონაფემ ვაითუ დიდი სიკეთისათვის დიდი მადლი არ გადამიხადოსო. 8. სოკრატე არასოდეს არ ჰპირდებოდა ვინმეს, სათნოებას შეგასწავლიო. უბრალოდ, სწამდა, ახლობელთაგან, რომლებიც კი მის კვალს გაჰყვებოდნენ, მთელი სიცოცხლის მანძილზე მისთვისაც და ერთმანეთისთვისაც კეთილი მეგობრები იქნებოდნენ. როგორ შეეძლო ასეთ კაცს ახალგაზრდები გაერყვნა? თუ, რა თქმა უნდა, გარყვნილებად არ ჩავთვლით სათნოებისაკენ მისწრაფებას.

9. ბრალმდებელი ამბობდა: – ვფიცავ ზევსს, მსმენელებს სოკრატე არსებული კანონების ზიზღს უნერგავდა იმით, რომ ამტკიცებდა: სისულელეა ცერცვის მარცვლით სახელმწიფოს გამგებელთა არჩევა² მაშინ, როცა არავის უნდა ცერცვის მარცვლით არჩეული ან მშენებელი, ან ავლელი,³ ანდა ამათი მსგავსი ვინმე; თუმცა, მათ საქმეში დაშვებული შეცდომა ბევრად უფრო ნაკლები ზიანის მომტანია, ვიდრე ის შეცდომა, სახელმწიფოს გამგებელს რომ შეიძლება მოუვიდესო. ასეთი და ამდაგვარი სიტყვები, ბრალმდებლის აზრით,

ახალგაზრდებს არსებული სახელმწიფო წყობილების სიძულვილს შეაგონებენ და მოძალადეებად აქცევენ. 10. მე კი ვფიქრობ, ისინი, ვინც გონებას იწვრთნიან და სჯერათ, რომ შეუძლიათ, თანამოქალაქეთ სასარგებლო რამ ასწავლონ, მოძალადენი ვერ იქნებიან. მათ იციან, ძალადობას რომ მტრობა და საფრთხე ახლავს თან, მაშინ, როცა დარწმუნებას, ყოველგვარი საფრთხის გარეშე, მეგობრული დამოკიდებულებით ძალუძს, სასურველი შედეგი მოიტანოს. ძალდატანებულნი ისევე ივსებიან ზიზლით, ვით გაძარცულნი, დარწმუნებულნი კი სიყვარულით იმსჭვალებიან, თითქოს სიხარული მინიჭებოდეთ რამე. გონებაგანვრთნილთ ძალადობა როდი სჭირდებათ; ძალდატანებას იგი მიმართავს, ვისაც ღონე ერჩის და ჭკუა აკლია. 11. გარდა ამისა, ძალადობისთვის ხელის გამომღებს არცთუ ისე ცოტა მოკავშირე უნდა ჰყავდეს; მას კი, ვისაც დარწმუნება ხელენიფების, არვინ სჭირდება, რამეთუ სჯერა, თვითონვე შეძლებს დარწმუნებას დაუხმარებლად. ასეთი კაცი არამც და არამც არ გაისვრის ხელს მკვლელობით. ვინ მოინდომებს მოკლას სხვა, თუკი მას ცოცხალსა და დარწმუნებით შეგონებულს გამოიყენებს?

12. მაგრამ, აი, რას ამბობდა ბრალმდებელი: განა სოკრატესთან არ იყვნენ დაკავშირებულნი და მის საუბარს ისმენდნენ კრიტია და ალკიპიადე, რომლებმაც სახელმწიფოს უდიდესი ზიანი მიაყენეს? კრიტია ოლიგარქიის ბატონობის დროს იყო ყველაზე უდიდესი მოძალადე და ყველაზე პირსისხლიანი კაცი⁴, ხოლო დემოკრატიის მძლავრობის ჟამს ვერვის ნახავდით ალკიპიადეზე თავანყვეტილს, გულზვიადსა და ძალმომრევსო. 13. მე არ დავინყებ მათ გამართლებას, თუ სახელმწიფოს რამე ვნება მოუტანეს, მაგრამ მოვყვები, რა პირობებში ხდებოდა მათი ურთიერთობა სოკრატესთან. 14. ბუნებით ორივე ეს კაცი ათენელებში ყველაზე უფრო პატივმოყვარე გახლდათ. უნდოდათ, ყველაფერს მათ ხელში გაეცლო და ყველაზე სახელოვანნი ყოფილიყვნენ. ამავე დროს, იცოდნენ, სოკრატე უმცირესი სახსრებით რომ სრულიად კმაყოფილ ცხოვრებას ეწეოდა, ყოველ ვნებას რომ ბოლომდე იოკებდა და ყოველ მსმენელს რომ საუბარში ისე მოდრეკდა, როგორც მოისურვებდა. 15. რაკილა ამას

ხედავდნენ და ისეთი ხასიათისა იყვნენ, ზემოთ რომ ითქვა, ვინ იტყვის, სოკრატესთან ურთიერთობის დამყარებას მისი კეთილგონიერების მისაბაძად ცდილობდნენ, თუ ფიქრობდნენ, მასთან კავშირით სიტყვისა და მოქმედების ხელოვნებას სრულყოფილად დაეუფლებოდნენ? 16. ჩემდათავეად მგონია, ღმერთს რომ მათთვის არჩევანი მიეცა, მთელი სიცოცხლე ეცხოვრათ ისე, როგორც სოკრატე ცხოვრობდა ან დახოცილიყვნენ, მყისვე სიკვდილს ამჯობინებდნენ. ეს ცხადი გახდა მათი მოქმედებიდან. როგორც კი ჩათვალეს, ჩვენ ამხანაგებს უკვე ვაჯობეთო, მყისვე ჩამოშორდნენ სოკრატეს და ხელი მიჰყვეს სახელმწიფო საქმეებს, რომელთა გულისთვისაც თავის დროზე სწორედ სოკრატეს მიაშურეს.

17. შეიძლება, ვინმე შემედავოს, სოკრატეს თავის მსმენელებსათვის კეთილგონიერებაზე ადრე პოლიტიკა არ უნდა ესწავლებინაო. ამის სანინალმდეგოდ ვერაფერს ვიტყვი; ოღონდ, ვხედავ, მასწავლებლები ცარიელი სიტყვით კი არ შეაგონებენ მოწაფეებს იმის განხორციელებას, რასაც ასწავლიან, არამედ პირადი მოქმედებით უჩვენებენ. როგორც ვიცი, სოკრატეც თავის მსმენელთ მუდამ წარუდგებოდა ვით მშვენიერებითა და სიკეთით შემკობილი კაცი და წარმტაცად ესაუბრებოდა სათნოებისა და სხვა ადამიანურ ღირსებათა გამო. 18. ისიც ვიცი, ვიდრე სოკრატესთან იმყოფებოდნენ, კრიტიაც და ალკიბიადეც მოკრძალებით იქცეოდნენ; იმის შიშით კი არა, სოკრატემ არ დაგვსაჯოს ან არ გვცემოსო, არამედ ფიქრობდნენ: ამ ვითარებაში უმჯობესია, აგრე მოვიქცეთო.

19. ფილოსოფოსობაზე თავდადებულთაგან ბევრი შესაძლოა, შეგვეკამათოს: სამართლიანი არასოდეს გახდება უსამართლო, კეთილგონიერი – თავხედი და ვინც იგი შეითვისა, რისი შეთვისებაც სწავლით შეიძლება, უფიცად არ გარდაიქცევაო. ამაზე მე ასეთი აზრისა არა ვარ; რადგან ვხედავ, ვინც სხეულს არ ავარჯიშებს, ისევე უვარგისია სხეულისმიერი შრომისთვის, ვით სულგაუწვრთნელი სულიერი მოღვაწეობისათვის, რადგან არ ძალუძს, აკეთოს ის, რაც საჭიროა, და თავი შეიკავოს იქ, სადაც თავდაჭერა მოეთხოვება. 20. სწორედ ამიტომ, რაგინდ კეთილგონიერიც არ უნდა იყოს შვილი,

მამა ბოროტ ადამიანს არიდებს ხოლმე, ვინაიდან კეთილ კაცთან ურთიერთობა სათნოების წვრთნაა, უზნეოსთან კავშირი კი – მისი წახდენა. ამას ერთი პოეტიც გვიდასტურებს; იგი ამბობს:

კეთილ კაცთაგან შეისწავლი მხოლოდ სიკეთეს,
ავთან კავშირით, რაც ჭკუა გაქვს, მასაც დაკარგავ⁵.

მეორეც გვიმონმებს:

ხან ბოროტია კარგი კაცი, ხანაც კეთილი⁶.

21. მეც ვეთანხმები მათ, რადგან ვხედავ, ვით მწყობრი საზომით გამართული ეპიკური ლექსი ავიწყდება კაცს იმიტომ, რომ არ იმეორებს, ისე მოძღვრების სიტყვები გვაჟივწყდება, გულისყური თუ არ დაუდეთ. როცა ვინმე ჭკუის სასწავლ სიტყვებს ივინყებს, დავინყებას ეძლევა ის განცდაც, რომლის წყალობითაც აბორგებული სული კეთილგონიერებისაკენ მიილტვოდა. ამიტომ საკვირველი არაა, ვინც ამ განცდას დაივინყებს, თვით კეთილგონიერებაც დაავინყდეს. 22. იმასაც ვხედავ, ვინც სმას მიჰყო ხელი, ან სიყვარულით ტკბობას მიეცა, კვლავინდებურად აღარ ძალუძს, იზრუნოს მასზე, რაც ევალება, და განერიდოს იმას, რის ქმნაც არ ეგება. ბევრთ აქვთ უნარი, საკუთარი ქონება ზოგონ, ვიდრე ტრფობით ალიგზნებოდნენ; სიყვარულის ხლართებში გაბმულთ კი როდილა ძალუძთ მომჭირნეობა. დახარჯავენ თუ არა დანაზოგ თანხას, აღარ ერიდებიან ისეთ მონაგებს, რომელსაც უწინ სამარცხვინოდ თვლიდნენ. 23. განა არ შეიძლება, ყველაზე კეთილგონიერად მიჩნეული კაცი კვლავ კეთილგონიერულად აღარ იქცეოდეს და ის, ვისაც სამართლის ქმნა სჩვეოდა, ახლა უსამართლობას სჩადიოდეს? მე მგონია, ყოველივეს, რაც წესიერია და კარგი, საგულდაგულო წვრთნა სჭირდება, და მით უმეტეს სჭირდება იგი კეთილგონიერებას. საქმე ისაა, რომ სულთან ერთად სხეულში ჩაბუდებული ვნებები კეთილგონიერებას კი არ შეაგონებენ სულს, არამედ მათივე მორჩილებაში ყოფნასა და სხეულის დატკბობისთვის ზრუნვას აჩვენენ.

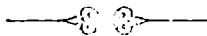
24. კრიტიაც და ალკიბიადეც, ვიდრე სოკრატესთან იმყოფებოდ-

ნენ, უკეთურ ვნებათა დაძლევეს მისი დახმარებით ახერხებდნენ. მაგრამ ისინი ჩამოშორდნენ მას. კრიტიამ თავი თესალიას შეაფარა და იქ იმ ხალხს დაუკავშირდა, რომელიც უკანონობას უფრო იყო მიჩვეული, ვიდრე სამართლიანობას⁷. რაც შეეხება ალკიბიადეს, ისეთი ვაჟკაცი გახლდათ, რომ წარჩინებული წრის ქალები პირდაპირ გუნდ-გუნდად ნადირობდნენ მასზე. სახელმწიფოსა და მოკავშირეებში მოპოვებული ძალის გამო მრავალი გავლენიანი პირის მლიქვნელობით თავგასულმა და ხალხისაგან პატივდადებულმა სულ ადვილად იგდო ხელთ პირველობა.

ამიერიდან ისე აგდებულად ეკიდებოდა იგი საკუთარი წვრთნის საქმეს, ვით ათლეტები ეკიდებიან ვარჯიშს, რაკი იოლად აღწევნ ხოლმე გამარჯვებებს გიმნასტურ შეჯიბრებებში. 25. კრიტია და ალკიბიადე უსაზღვროდ ამაყობდნენ თავისი გვარიშვილობით, მეტად ქედმაღლობდნენ სიმდიდრით და ძალაუფლებითაც ყოყოჩობდნენ. მრავალმა თაყვანისმცემელმა ხომ მთლად თავს გაიყვანა ისინი. განა საკვირველია, ამდენი უკეთურებით წამხდარნი და დიდი ხნის წინათ სოკრატეს ჩამოცილებულნი თუ ეგ ზომ გათავხედდნენ? 26. და აი, მათი შეცოდებების გამო ბრალმდებელი სოკრატეს ადანაშაულებს! მაგრამ როცა ისინი ახალგაზრდები იყვნენ და იმ ასაკში იმყოფებოდნენ, უგუნურებაცა და თავშეუკავებლობაც რომ ბუნებრივია, მაშინ ხომ შთაუწერგა სოკრატემ მათ გონიერება! ნუთუ ბრალმდებელს მიაჩნია, რომ ეს საქმე არავითარი ქების ღირსი არ არის?

27. აგრე როდი გამოაქვთ ხოლმე მსჯავრი სხვა შემთხვევებში! აბა რომელ ავლეტს, კითარისტს⁸ ან ვინმე სხვა მასწავლებელს შეიძლება ჰქონდეს ბრალი, თუ მათ მიერ კარგად აღზრდილი შეგირდები სხვებთან გადავლენ და წახდებიან? თუ შვილი ერთთან ამხანაგობის დროს კეთილგონიერი იყო, მერმე კი, როცა სხვასთან გააბა ურთიერთობა, გათახსირდა, მამამისი განა პირველს დასდებს ბრალს? რაკილა შვილი მეორესთან წაუხდა, განა უფრორე არ დაუწყებს ქებას პირველს? თუ მამები თვითონ კეთილგონივრულად იქცევიან, ბრალი როდი მიუძღვით შვილების შეცოდებებში მიუხედა-

ვად იმისა, რომ მათთან ერთად ცხოვრობენ. 28. სამართლიანი იქნებოდა, სოკრატეზეც სწორედ აგრე ემსჯელათ. მას რომ ცუდი რამ ეკეთებინა, სამართლიანად მიიჩნეოდა უკუღმართ კაცად; მაგრამ თუ ერთთავად კეთილგონიერულ ცხოვრებას ეწეოდა, როგორღა შეიძლება ბრალი ჰქონდეს იმ ბოროტებაში, რაც მასში არ იყო? 29. ცხადია, კრიტიასა და ალკიბიადესგან ავი საქციელი რომ ეხილა და მოწონებით შეხვედროდა, თვითონ თუნდაც არავითარი ბოროტების მოქმედი არ ყოფილიყო, სამართლიანად იქნებოდა პატივის აყრის ღირსი. მაგრამ, აი, როცა შეამჩნია, კრიტიას ევთიდემე შეყვარებოდა და ცდილობდა, ვით ეს ხორციელ წადილს გადაყოლილთ სჩვევიათ, მისი სხეულის სიტკბო ეგემნა, ყოველ ღონეს მიმართა, იგი ამ საქმისგან შეეკავებინა. არიგებდა: სიკეთით შემკული კაცისთვის შეუფერებელი და უპატიოსნო საქციელია, იმ სანუკვარ არსებას, ვისთანაც თავის ღირსეულად გამოჩენა სურს, მათხოვარივით ემუდაროს, მისცეს ის, რასაც არავითარი ფასი არა აქვსო. 30. კრიტია არ უჯერებდა და უკან არ იხევდა. მაშინ, ამბობენ, მრავალთა თანდასწრებით, რომელთა შორის ევთიდემეც ყოფილა, სოკრატეს უთქვამს: ვგონებ, ღორულად იქცევა კრიტია, რამეთუ სწადია, გაეხახუნოს ევთიდემეს ისე, ვით გოჭები ეხახუნებიან ქვასო. 31. ამიერიდან კრიტიამ შეიზიზლა სოკრატე და როცა, როგორც ერთი ოცდაათთაგანი, ქარიკლესთან ერთად კანონმდებელი გახდა⁹, გაიხსენა ძველი წყენა და მსჯელობის ხელოვნების სწავლება კანონით აუკრძალა. ცდილობდა, ყოველნაირად ევნო მისთვის, მაგრამ რაკილა ხელმოსაჭიდი საბაბი არ გააჩნდა, ფილოსოფოსთა წინააღმდეგ მრავალთაგან აღძრული ყველა საყვედური მისკენ მიმართა და ხალხის წინაშე ცილი დასწამა¹⁰. მე პირადად არასდროს მომისმენია სოკრატესგან ისეთი რამე, რაც მისდამი წაყენებულ ბრალდებას გაამართლებდა და არც სხვა ვისმესგან გამიგონია, რომ ეთქვას, მე მოვისმინეო. 32. მალე ყოველივე ცხადი გახდა. ოცდაათის გამგებლობამ მრავალი არცთუ ურიგო მოქალაქე მოაკვდინა და მრავალიც უსამართლო საქმისაკენ მიდრიკა. მაშინ სიკრატემ აგრე განაცხადა: ვგონებ, საოცარი უნდა იყოს, თუ ნახირის მწყ-

ემსად დაყენებულმა კაცმა ძროხების რიცხვი შეამცირა, დააჩიავა და არ აღიარა, რომ იგი ცუდი მწყემსია; უფრორე საკვირველია, თუ სახელმწიფოს სათავეში ჩამდგარი პირი ხალხის რიცხვს ამცირებს, მოქალაქეთა შემადგენლობას აუარესებს და ამის გამო არც სირცხვილს განიცდის და არც ფიქრობს, სახელმწიფოსთვის რომ უვარგისი მეთაურიო. 33. როცა ეს კრიტიკასა და ქარიკლეს აუწყეს, მათ მყისვე მიიხმეს სოკრატე, უჩვენეს კანონი და უბრძანეს, ახალგაზრდებთან საუბრები აღარ გაემართა. მაშინ სოკრატემ იკითხა: მაქვს თუ არა განმარტების მოთხოვნის უფლება, თუ ბრძანებათაგან ზოგი რამ ვერ გავიგეო? ისინი ამაზე დათანხმდნენ. 34. მაშინ სოკრატემ თქვა: მე მზად ვარ, დავემორჩილო კანონებს; მაგრამ, ჩემის უმეცრებით, უნებლიეთ რამე რომ არ დავარღვიო, თქვენგან მინდა, ზუსტად გავიგო შემდეგი: რაკი მსჯელობის ხელოვნებისგან თავის შეკავებას გვიბრძანებთ, როგორ ფიქრობთ, რას გულისხმობს ეს ხელოვნება – მართებულ მსჯელობას თუ უმართებულოს? თუ მისი ამოცანა მართებული მსჯელობაა, გამოდის, რომ თავი უნდა შევიკავოთ სიმართლის თქმისაგან, მაგრამ თუ იგი უმართებულო მსჯელობას ისახავს მიზნად, ცხადია, სიმართლის თქმას უნდა ვეცადოთ. 35. ამაზე ქარიკლე განყრა და მიუგო: რაკი შენ, სოკრატე, არ გესმის, უფრორე გასაგებად გიბრძანებთ: საერთოდ ნუ ისაუბრებ ახალგაზრდებთან! – საყოყმანოდ რომ არ გამიხდეს, და არ ჩავიდინო ისეთი რამე, რაც მეკრძალება, ამიხსენით, გეთაყვა, რამდენ წლმდე ითვლება ადამიანი ახალგაზრდად? – უთხრა სოკრატემ. – ვიდრე საბჭოსათვის შესაფერ ასაკს არ მიაღწევს და სიბრძნეს არ ეზიარება; ოცდაათ წელს მიუღწეველ ახალგაზრდებს შენ არ უნდა ესაუბრო!" – მიუგო ქარიკლემ. 36. – მე რომ რამეს ვყიდულობდე და გამყიდველი ოცდაათ წელზე ნაკლები ხნისა იყოს, არ ვკითხო, როგორ ყიდის? – ცხადია, ეს შეგიძლია, – უპასუხა ქარიკლემ; – მაგრამ, სოკრატე, რომც იცოდე საქმის ვითარება, შენ გჩვევია, მაინც მრავალი კითხვა დასვა; შეეშვი ასეთ კითხვებს! – ვინმე ახალგაზრდამ რომ მკითხო, მაგალითად, სად ცხოვრობს ქარიკლე ან სად იმყოფება კრიტიკაო, თუ ვიცი, არ ვუპასუხო? – ესც შეგიძლია, რა თქმა უნდა, – შეესი-

ტყუა ქარიკლე. 37. ახლა კრიტია ჩაერია საუბარში: – შენ თავი უნდა დაანებო, სოკრატე, ამ ხარაზებს, დურგლებსა და მჭედლებს. მათი მაგალითებად დამონმება, მგონია, მეტისმეტად მოსაბეზრებელი გახდა და გაიცვითა შენი წყალობით¹². – მაშასადამე, – შეესიტყვა სოკრატე, – თავი უნდა დავანებო მათი მაგალითებად დამონმებიდან გამომდინარე სამართლიანობაზე, სათნოებასა და სხვა ამდაგვარ საგნებზეც საუბარს, არა? – უნდა დაანებო, ვფიცავ ზევსს, – მიუგო ქარიკლემ, – და მწყემსებსაც უნდა შეეშვა; თუ არადა, გაფრთხილდი, როგორმე შენ არ შეამცირო ძროხების რიცხვი! 38. მაშინ ცხადი გახდა, რომ ორივენი მეტად ბრაზობდნენ, რაკი დაწვრილებით შეატყობინეს მისი საუბარი ძროხათა გამო.

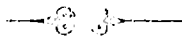
ამგვარად, უკვე ითქვა, როგორი იყო კრიტიასა და სოკრატეს ურთიერთობა და როგორ ეპყრობოდნენ ისინი ერთმანეთს.

39. ჩემდათავად, დაბეჯითებით შემიძლია განვაცხადო, რომ არავითარ აღზრდაზე არ შეიძლება ლაპარაკი, თუ აღსაზრდელს აღმზრდელი არ მოსწონს. კრიტია და ალკიბიადე იმიტომ კი არ დაუახლოვდნენ სოკრატეს და იმიტომ კი არ გააბეს მასთან ურთიერთობა თავის დროზე, რომ იგი მოსწონდათ, არამედ იმიტომ, რომ იმთავითვე სახელმწიფოს სათავეში ჩადგომისკენ მიისწრაფოდნენ. სოკრატესთან ყოფნის ჟამს ისინი არავისთან არ საუბრობდნენ ისეთი ხალისით, როგორც იმათთან, ვინც პოლიტიკით იყვნენ გართულნი. 40. ასე, მაგალითად, ამბობენ, ჯერ კიდევ ოცი წლისა არ იყო ალკიბიადე¹³, თავის მეურვესა და სახელმწიფოს თავკაც პერიკლესთან კანონთა თაობაზე შემდეგი საუბარი რომ გააბაო: 41. – მითხარი, პერიკლე, შეგიძლია თუ არა მასწავლო, რა არის კანონი? – რა თქმა უნდა, შემიძლია, – უპასუხა პერიკლემ. – მაშ, მასწავლე, გავედრებ ღმერთებს! – შეაგება სიტყვა ალკიბიადემ; – ყოველთვის, როცა ზოგიერთთა ქება მესმის, კანონთა პატივისმცემელნი არიანო, ვფიქრობ ხოლმე, ამ ქების ღირსი არაა ის, ვინც არ უწყის, რა არის კანონი. 42. – ძნელ საქმეს როდი ესწრაფვი, ჩემო ალკიბიადე, რაკი გსურს, გაიგო, რა არის კანონი, – მიუგო პერიკლემ. – კანონია ყოველივე ის, რასაც უმრავლესობა თავყრილობაზე გადაწყვეტს

და დაადგენს, რის გაკეთება ხამს და რის – არა. – და ამ დადგენილებით რას გვიბრძანებს ხოლმე, , კეთილი საქმე ვაკეთოთ, თუ ავი? – კეთილი, ყრმაო, ვფიცავ ზევსს, და არა ავი!

43. – თუ გადაწყვეტილება, რა უნდა ვაკეთოთ, გამოაქვს არა უმრავლესობას, არამედ მცირეთა თავყრილობას, როგორც იქ ხდება, სადაც ოლიგარქია მბრძანებლობს, მაშინ ეს რაღაა? – ყოველივეს, რასაც სახელმწიფოს უზენაესი ხელისუფლება სამოქმედოდ დაადგენს, კანონი ეწოდება, – მიუგო პერიკლემ. – თუ სახელმწიფოში ტირანი მბრძანებლობს და მოქალაქეთა დაუნესებს, რა იმოქმედონ, ისიც კანონია? – დიახ, – თქვა პერიკლემ, რასაც მმართველი ტირანი დაანესებს, იმასაც კანონი ეწოდება. 44. – ძალადობა და უკანონობა რაღაა, პერიკლე? განა ის არ არის, ძლიერი რომ სუსტს დარწმუნების გარეშე და ძალდატანებით აკეთებინებს, რაც მოეპრიანება? – აგრე მგონია, – უპასუხა პერიკლემ. – როცა ტირანი მოქალაქეთა არ დარწმუნებს და ისე აიძულებს, აკეთონ, რაც ბრძანა, განა ესც უკანონობა არ არის? – აგრე უნდა იყოს, – თქვა პერიკლემ; – ამიტომაც ხელს ვიღებ იმის მტკიცებაზე, რომ კანონი იყოს ის, რის შესრულებასაც ტირანი დარწმუნების გარეშე უბრძანებს ქვეშევრდომთ. 45. – რა დავარქვათ იმ გადაწყვეტილებებს, რომლებსაც მცირეთა ჯგუფი ძალაუფლებაზე დაყრდნობით ახვევს თავს უმრავლესობას და არა – დარწმუნების მეშვეობით? დავარქვათ ძალადობა თუ არ დავარქვათ? – მე მგონია, – უპასუხა პერიკლემ, – ყოველივე ის, რასაც მავანი და მავანი დარწმუნების გარეშე აიძულებს ვინმეს, აკეთოს, იქნება ეს წერილობით დაწესებული, თუ არ იქნება, სულერთია, ძალადობისმიერი უფროა, ვიდრე კანონისმიერი. – ყველა ეს გადაწყვეტილება, რომლებსაც დიდი უმრავლესობა თავის მბრძანებლობაში მყოფ ქონების მფლობელთა დარწმუნების გარეშე დაუნესებს, ძალადობა უფრო იქნება, თუ კანონი? – რა თქმა უნდა, ძალადობა უფრო იქნება, ჩემო ალკიბიადე! – უთხრა პერიკლემ; 46. როცა შენი ტოლები ვიყავით, ჩვენც დიდი ოსტატები გახლდით ამგვარ კამათში. როგორც შენა ხარ ახლა გართული ჩემთან მსჯელობაში, ასევე ვკამათობდით და ვფილოსოფოსოფდით ჩვენც. –

ნეტავ მეც შენ გვერდით ვყოფილიყავ მაშინ, პერიკლე, როცა შენ უფრო განაფული იყავი ასეთ საკითხებზე მსჯელობაში! – ნამოიძახა ალკიბიადემ.

47. ერთი სიტყვით, როგორც კი ირწმუნეს კრიტიკამ და ალკიბიადემ, სახელმწიფოს გამგებელთ ვჯობივართო, სოკრატეს უკვე აღარ ეკარებოდნენ. ჯერ ერთი, არც მოსწონდათ იგი და მეორეც, საშინლად ბრაზობდნენ ხოლმე, როცა მასთან მივიდოდნენ და, შეცდომებში მხილებულნი, მის საყვედურებს ისმენდნენ. ამიერიდან მათ ხელი მოჰკიდეს სახელმწიფო საქმეებს, იმ საქმეებს, რომელთა შესასწავლადაც სოკრატეს ეწვივნენ. 48. სოკრატეს მსმენელები იყვნენ სრიტონი და ქერეფონტიც, ქერეკრატე, ჰერმოკრატე და სიმიაც, კეპესი, ფედონდა და კიდევ სხვებიც¹⁴; მაგრამ ესენი იმიტომ კი არ დაუახლოვდნენ სოკრატეს, რომ მჭევრმეტყველების ოსტატები ან დავაქარები გამხდარიყვნენ, არამედ იმიტომ, რომ კაცური კაცის სიკეთით შემკობილიყვნენ და შესძლებოდათ, წესიერად მოპყრობოდნენ ოჯახსა და შინაურებს, ნათესავებსა და მეგობრებს, სამშობლო ქალაქსა და თანამოქალაქეებს. ამათგან არც ერთს, არც ყრმობაში და არც მოწიფულობაში, არ ჩაუდენია ბოროტება და არც ბრალად დასდებია რამე.

49. მაგრამ, ამბობდა ბრალმდებელი, სოკრატე მშობლების აბუჩად აგდებას ქადაგებდა¹⁵; თავის მსმენელთ არწმუნებდა, მამებზე გონიერებს გაგხდითო, და თან არიგებდა: კანონით ნებადართულია, საკუთარი მამაც შებორკოთ, თუ ჭკუაგადამცდარობაში ამხელთო; ამის დასამტკიცებლად იმონმებდა იმ აზრს, რომ ბრძენს უფიცის შებორკვის სრული უფლება აქვს. 50. სინამდვილეში კი სოკრატე თვლიდა: უფიცობისათვის სხვისი შემბორკველი ღირსია, თვითონაც შებორკონ იმათ, რომლებმაც იციან ის, რაც იმან არ იცისო. სწორედ ამის გამო მიწყივ იკვლევდა, თუ რით განსხვავდება უფიცობა შეშლილობისაგან. იგი ფიქრობდა: შეშლილების შეკვრა მათთვისაც სასარგებლოა და მათი მეგობრებისათვისაც, ხოლო უფიცებმა, რის ცოდნაც საჭიროა, მცოდნეთაგან უნდა ისწავლონო.

51. ბრალმდებელი იმასაც ამბობდა, თითქოს სოკრატე მსმენე-

ლებს შეაგონებდა, უპატიურად მოპყრობოდნენ არა მხოლოდ მშობლებს, არამედ სხვა ნათესავებსაც. იგი მათ უმტკიცებდა, რომ ნათესავები შემწეობას არ უწევენ არც ავადმყოფებს და არც სამართალში მიცემულთ. მათ, შესაბამისად, ექიმები და სამართლის მცოდნენი პატრონობენო. 52. ბრალმდებლის სიტყვით, სოკრატე მეგობრების შესახებაც აგრე ამბობდა თურმე: თუ მათ სარგებლობის მოტანა არ შეუძლიათ და მარტო კეთილგანწყობილნი არიან, ეგ დიდი არაფერი ბედენაა; მხოლოდ ის მეგობრები არიან პატივისცემის ღირსნი, რომელთაც აუცილებელი ცოდნა აქვთ და რაც იციან, იმის განმარტებაც ძალუძთო. გარდა ამისა, ამბობდა ბრალმდებელი, სოკრატე მეტისმეტად არწმუნებდა ახალგაზრდებს, რომ იგი ყველაზე ბრძენი კაცი იყო და ყველაზე მეტად შეეძლო სხვებიც ექცია ბრძენებად. მან ამით ისე მოწუხა მსმენელები, რომ მასთან შედარებით, სხვებს აღარაფრად თვლიდნენო.

53. მეც ვიცი, მშობლებზე, სხვა ნათესავებსა და მეგობრებზეც რომ სოკრატე აგრე ლაპარაკობდა; იგი ამასაც დასძენდა: როდესაც გონების ერთადერთი საბუდარი სული გარეთ გამოდის, თვით უახლოესი ადამიანის სხეულიც კი უსწრაფესად გამოაქვთ და თვალთახედვიდან იშორებენო. 54. ყოველი ადამიანი, — ამბობდა იგი ნათქვამის დასამტკიცებლად, — ვიდრე ცოცხლობს, საკუთარ ტანს, რომელიც ყველაფერს ურჩევნია, ან თვითონვე აცლის ზედმეტსა და უსარგებლოს, ანდა სხვას ავალებს ამ საქმესო. ადამიანები, მაგალითად, თვითონვე იკვცევენ თავის ფრჩხილებს, თმასა და კოწრებს, ანდა, ტანჯვისა და ტკივილის დათმენით, ხსენებულ ნაწილთა მოკვეთასა და მოწვას ანდობენ ექიმებს და თავს ვალდებულად თვლიან, ასეთი სამსახურისათვის მათ საფასურიც გადაუხადონ: ასევე ცდილობს ყოველი კაცი, რაც შეიძლება შორს გადააფურთხოს, რადგან პირში დაგროვილ ნერწყვს არაფერი სარგებლობა მოაქვს, ზიანს კი დიდს გვაყენებსო. 55. ასე რომ ლაპარაკობდა, იმას კი არ ქადაგებდა, მამები ცოცხლად დამარხეთ და საკუთარი სხეული დაინაკუნეთო, არამედ უგუნურების უღირსობას ამტკიცებდა და მსმენელთ მოუწოდებდა, მყისვე ეზრუნათ, უფრო გონიერი და

საჭირონი გამხდარიყვნენ. თუ ვინმეს გადაუწყვეტია, პატივისცემა დაიმსახუროს მამის წინაშე, ძმისა ან სხვა ვისმე წინაშე, ნათესაობის იმედით გულგრილობა კი არ უნდა გამოიჩინოს, არამედ უნდა ეცადოს, ვისგანაც პატივისცემასაა მოწადინებული, საჭირო კაცი იყოს მისთვისო.

56. აი კიდევ რას ამბობდა ბრალმდებელი: სახელოვან პოეტთა თხზულებებიდან სოკრატე კრეფდა ყველაზე მავნე ადგილებს და მათი დამონშებით თავის შეგირდებს ბოროტმოქმედებასა და ძალადობას ასწავლიდა; შესიოდეს სიტყვების გამო:

სირცხვილი არა არს შრომა, უქნარობა სირცხვილი არის¹⁸,

იგი ამტკიცებდა, თითქოს პოეტი ბრძანებდეს, არც ერთ საქმეს არ დავერიდოთ, არც უსამართლოს და არც სამარცხვინოს, თითქოს ყოველივე უნდა ვაკეთოთ სარგებლობისათვის. 57. ნამდვილად კი სოკრატე ერთთავად იმის მტკიცებაში გახლდათ, რომ გარჯა ადამიანისთვის სასარგებლო და კარგი საქმეა, ხოლო ზარმაცობა – ცუდი, ვინაიდან შრომა სიკეთეა, მცონარეობა კი – ბოროტება. ამიტომაც, ვინც რამე კეთილ საქმეს აკეთებდა, მასზე ამბობდა: აი ეს ნამდვილად გარჯაშია და კარგი მშრომელიც არისო; იმათ კი, ვინც კამათლებს ამღერებდნენ ან სხვაგვარ ავსა და დანაშაულებრივ საქმეს სჩადიოდნენ, უქნარებს ეძახდა. აი ამ თვალსაზრისით მართებულადაა ნათქვამი:

სირცხვილი არა არს შრომა, უქნარობა სირცხვილი არის.

58. ბრალმდებლის სიტყვით, სოკრატე ხშირად იმეორებდა ჰომეროსის პოემის იმ ადგილს, სადაც ნათქვამია, რომ ოდისეუსი

როს შეხვდებოდა მეფეს ვისმე ან დიდებულსა,
ტკბილი სიტყვებით აყოვნებდა გვერდით მიმდგარი:
ჰეი, ღვთის შვილო, ცუდკაცოვით ნუ ხარ მშოშარა,
დაჯექი აქ და სხვებიც დასხი დაწყნარებულმა!
თუ მდაბიოთგანს აყვირებულს ნააწყდებოდა,
უტრყამდა კვერთხსა, არ აკლებდა ლანძღვა-გინებას:

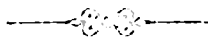

დაეგდე, ბრიყვო, მოუსმინე სხვათა სიტყვასა,
შენზე ძლიერთა. უსასოვ და გულდედალო,
ომს არ ვარგიხარ, არც ბჭობაში მიირიცხები!"

ლატაკთა ცემა-ტყეპას ხოტბას ასხამსო. 59. არამც და არამც! სოკრატეს რომ აგრე ემსჯელა, საკუთარი თავიც გალახვის ღირსად უნდა ჩაეთვალა. იგი ამბობდა: ისინი, რომელთაც სარგებლობა არ მოაქვთ არც სიტყვით, არც საქმით და საჭიროების ჟამს შემწეობას არ უწევენ არც ჯარს, არც ქალაქსა და არც ხალხს, ამასთან, თავხედებიც თუ ბრძანდებიან, ყოველი საშუალებით უნდა აილაგონ, თუნდაც მეტად მდიდარი იყვნენო.

60. ბრალდებათა მიუხედავად, ყველასათვის ცხადი იყო სოკრატეს ხალხისადმი ერთგულება და კაცთმოყვარეობა. მას მრავალი ათენელი თუ გარედან მოსული შეგირდი ჰყავდა, მაგრამ არც ერთ მათგანს არასოდეს სწავლის ქირას არ ახდევინებდა, თავის ცოდნას კი ყველას უხვად უწავნილებდა. ზოგიერთები მისი მოძღვრების მხოლოდ მცირე ნაწილის მიღებას ახერხებდნენ, რა თქმა უნდა, მუქთად, მაგრამ მერმე ძალზე ძვირად ჰყიდდნენ სხვებზე. ისინი მასავით კაცთმოყვარენი როდი იყვნენ¹⁸, ვინაიდან სანვრთნელ საუბრებში ახლოს არ იკარებდნენ იმას, ვისაც ფულის გადახდა არ შეეძლო. 61. სოკრატე თავისი მოქმედებით გაცილებით მეტ სახელს უხვეჭდა ათენს გარეშე ხალხის თვალში, ვიდრე ასეთივე მოღვაწეობით ცნობილი ლიქასი – ლაკედემონელთა სახელმწიფოს¹⁹. ლიქასი მხოლოდ გიმნოპედიებზე²⁰ უმასპინძლებოდა ლაკედემონში ჩამოსულ სტუმრებს, სოკრატე კი მთელი სიცოცხლის მანძილზე ხარჯავდა თავის ქონებას²¹, უდიდეს სარგებლობას ანიჭებდა ყოველ მსურველს და ყველას, ვინც მასთან იმყოფებოდა, უკეთეს ადამიანებად აბრუნებდა უკან.

62. ისეთ კაცს, როგორიც სოკრატე იყო, ეგონებ, პატივისცემა უფრორე ეკადრებოდა სახელმწიფოსაგან, ვიდრე სიკვდილით დასჯა. ვინც ბეჯითად ჩაუკვირდება კანონთ, მხოლოდ ასეთ აზრს გამოიტანს. კანონთა თანახმად, სიკვდილის ღირსია ის, ვინც მხილე-

ბულია ქურდობასა და ძარცვა-გლეჯაში, ჯიბგრობასა და კედლების შეტეხაში, კაცის დამონებასა და ტაძრის ქონების მითვისებაში. ასეთ საქმეებში ყველაზე უმნიშვნელო ადამიანი სწორედ სოკრატე იყო.

63. სახელმწიფოსთვის არასდროს არა დაუშავებია რა, არასდროს ყოფილა მიზეზი ომის წარუმატებლობისა თუ შეთქმულებისა, ღალატისა თუ სხვა ამგვარი ბოროტმოქმედებისა. კერძო ცხოვრებაშიც კაციშვილისთვის არასოდეს ქონება არ წაურთმევია და არც უბედურებასა და გასაჭირში ჩაუგდია ვინმე. ერთი სიტყვით, არც ერთ ხსენებულ დანაშაულში არ ჰქონია ბრალი ოდესმე. 64. მაშ, როგორღა მისცეს ასეთი კაცი სამართალში? ბრალდებაში ჩანერილია, თითქოს უარყოფდა ღმერთებს, მაშინ, როცა ცხადზე ცხადი იყო, არაკაცთაგანი არ ემსახურებოდა მათ ისე, როგორც იგი; ბრალმდებელი ახალგაზრდების გარყვნას აბრალებდა, მაშინ, როცა ცხადზე ცხადი იყო, ავი ვნებებით აღგზნებულ შეგირდებს მიწყევლო უოკებდა ამ ვნებათ და უმშვენიერესი და უდიდებულესი სიკეთისაკენ სწრაფვას ჩააგონებდა. ამა საქმეთა მოქმედი განა დიდი პატივის ღირსი არ იყო სახელმწიფოსაგან?

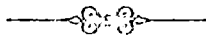
თავი III

1. გახსენებისდა კვალობაზე და ჩემს რწმენაზე დაყრდნობით, ახლა აღვწერ, ვით უწევდა სოკრატე შემწეობას თავის ახლობლებს, ცალკე პირადი მოღვაწეობის ჩვენებით, თუ როგორი იყო თვითონ, და ცალკე იმ მსჯელობებით, მათთან რომ ჰქონდა. კარგადაა ცნობილი, რომ იგი ღმერთების მიმართ იქცეოდა იმ პასუხის შესაბამისად, რომელსაც პითია წარმოთქვამს ხოლმე, როცა ეკითხებიან, თუ ვით მოიქცნენ მსხვერპლშენიერვისა, წინაპართა თაყვანისცემისა თუ სხვა ამდაგვარი ხასიათის საქმეთა აღსრულების ჟამს¹. პითია კი თავისი მისწობით ერთთავად ამას გვაუწყებს: ღვთისნიერად მოქმედებს ის, ვინც სახელმწიფოს კანონთა შესატყვისად მოქმედებსო. სოკრატეც სწორედ აგრე იქცეოდა და სხვებსაც აქეუბდა, ასე იმოქმედეთო. იმათ კი, ვინც სხვაგვარად წარმართავდნენ

საქმეთ, მეტიჩარა და ამაოდ დამშვრალ ხალხად თელიდა. 2. იგი ღმერთებს მუდამ ევედრებოდა უბრალოდ, სიკეთე მიენიჭებინათ მისთვის, რაკილა სწამდა, რომ მათ საუკეთესოდ უწყიან, რა არის სიკეთე. ვედრება, რომლითაც ღმერთებს მიმართავენ ოქროსა თუ ვერცხლის, ძალაუფლებისა თუ მსგავს საგანთა გამო, მისი აზრით, არაფრით განსხვავდება იმისგან, რომ შეევედრონ წარმატებებისათვის კამათლის თამაშსა, ბრძოლასა თუ სხვა იმდაგვარ საქმეებში, რომელთა ბოლოც ბურუსითაა მოცული. 3. როცა თავის მცირე ქონებიდან მოკრძალებულ მსხვერპლს სწირავდა, როდი ფიქრობდა, ამ საქმეში იმათზე უკან იდგა, აურაცხელი სიმდიდრიდან რომ მრავალსა და დიდ-დიდ მსხვერპლთ სწირავენ. ღმერთებისათვის შეუფერებელი იქნებოდაო, — ამბობდა იგი, — მდიდრულ შესანიშნავს მცირეზე უფრო მეტი ხალისით რომ ღებულობდნენ; მაშინ მათ ძალზე ხშირად დაურჩებოდათ საამოდ უსინდისო ხალხისაგან მირთმეული ძღვენი, ვიდრე კეთილ კაცთა შესანიშნავნი; ადამიანის სიცოცხლეს არაფრად ეღირებოდა, ღმერთებს რომ უპატიოსნოთაგან შეწირული მსხვერპლი უფრო ახარებდეთ, ვიდრე წესიერი ხალხისა. სოკრატეს აზრით, დიდი სიხარული მათ სწორედ მაშინ ენიჭებათ, როცა თაყვანს ყველაზე ღვთისმოსავნი სცემენ. იგი ქებით იხსენებდა ამ ლექსს:

იმ ძალის კვალობაზე, რაც გაქვს, უკვდავ ღმერთებს
სწირავდე ღმერთსა.

და ამბობდა: „შესაძლებლობის კვალობაზე მოქმედება“ საუკეთესო მონოდებაა მეგობრებთან თუ გარეშე პირებთან ურთიერთობასა და, საერთოდ, ცხოვრებისეულ ვითარებებშიო. 4. თუ გულს ჩაეჭდებოდა, რომ ღმერთებისაგან ჰქონდა რამე შეგონებული, უფრორე დაარწმუნებდა კაცი, მეგზურად თვალხილულისა და გამოცდილის ნაცვლად, ბრმა და გზის უმეცარი აეყვანა, ვიდრე შეგონებულის საპირისპირო საქმე ეკეთებინა. ბრიყვობაში სდებდა ბრალს მათ, რომლებიც, ხალხში სახელის დაკარგვის შიშით, ღმერთების მიერ მინიშნებულთა სანინაალმდეგოდ აკეთებდნენ რამეს³. სწორედ

ამიტომ ღმერთების რჩევათა წინაშე ადამიანურ ზრახვებს თვითონ ყოველთვის ეჭვის თვალით უყურებდა.

5. სულიცა და სხეულიც იმთავითვე ცხოვრების ზედმინევნით ზომიერ წესს დაუმორჩილა. მისი მიზანმიმართულ, ყოველ კაცს შეეძლო, თუ რამე საგანგებო არ მოხდებოდა, დიდი ხარჯის გაუნეწლად უზრუნველობით და მშვიდობით ეცხოვრა. ნამეტნავად მომჭირნე გახლდათ. არც ვიცი, თუ არსებობდა იმდენად მცირე შემოსავლის პატრონი კაცი, მის მიერ მიღებული გასამრჯელო სოკრატესათვის საკმარისი არ ყოფილიყო. საკვებს იმდენს ღებულობდა, რამდენიც სიამოვნებას მოჰგვრიდა. ჩვევისამებრ, მხოლოდ და მხოლოდ, შიმშილის გრძნობა იყო მისთვის, ასე ვთქვათ, საკაზმი საჭმლის მისართმევად. ყოველი სასმელი ეამებოდა იმიტომ, რომ არ სვამდა, თუ არ სწყუროდა. 6. თუ ოდესმე სადილზე მიიპატიჟებდნენ და წასვლას ინებებდა, ზომაზე მეტად გაძლომისაგან იოლად იკავებდა თავს, რაც ძალზე ბევრს უჭირს ხოლმე. თავშეუკავებელთ ურჩევდა, მსუნაგობას არ აჰყოლოდნენ, არ ეჭამათ, თუ არ შიოდან, და არ ესვათ, თუ არ სწყუროდათ. 7. ჭამა-სმაში სულწასულობა ზიანს აყენებს როგორც კუჭს, ისე თავსა და სულსაცო, – ამბობდა იგი და ხუმრობით დასძენდა: კირკემ, ვგონებ, სწორედ უხვი სასმელ-საჭმლით აქცია თავისი სტუმრები ღორებად⁴; მხოლოდ ოდისევისი არ იქცა ღორად იმის წყალობით, რომ ჰერმესმა დაარიგა, თავადაც თავშეუკავებელი გახლდათ და საძლომად სამყოფზე მეტ ჭამადს ხელი არ მოჰკიდაო. 8. აგრე უზავებდა იგი ხუმრობას უაღრესად საყურადღებო და მნიშვნელოვან აზრებს ჭამა-სმის თაობაზე.

რაც შეეხება სამიჯნურო საქმეთ, ლამაზებისაგან მამაცურად გაცლას ქადაგებდა. ადვილი საქმე როდია, – ამბობდა იგი, – მიჯნურობით გართულმა კეთილგონიერება შეინარჩუნოსო. 9. ერთხელ, როცა შეიტყო, კრიტონის შვილმა კრიტობულემ ალკიბიადეს ლამაზ ვაჟს აკოცაო, კრიტობულესვე თანდასწრებით ქსენოფონტს⁵ ჰკითხა: – მითხარი, ქსენოფონტო, განა გონიერ და წინდახედულ კაცად უფრო არ მიგაჩნდა შენ კრიტობულე, ვიდრე უდიერ, ბრიყვ და საშიშ საქმეთა ხელმძღვანელ ვიგინდარად? – დიახ, მიმაჩნდა! – უპა-

სუხა ქსენოფონტმა. – ჰოდა, ახლა ჩათვალე გახელებულ ავისმქნელად, რომელიც მზადაა, მახვილს წამოეგოს და ცეცხლშიც ჩავარდეს. 10. – კი მაგრამ, რა ნახე, რა ჩაიღინა, აგრე რომ ადანაშაულებ? – მიმართა ქსენოფონტმა. – როგორ თუ რა ჩაიღინა, განა მან არ აკოცა ალკიბიადეს მშვენიებით სავსე ქორფა ბიჭს? – თუ ეგაა საშიში საქმე, მგონი, მეც ვიკისრებდი მაგ განსაცდელს, – მიუგო ქსენოფონტმა. 11. – შე საცოდავო, – იყვირა სოკრატემ, – როგორ გგონია, რას მოგიტანს ლამაზი ბიჭის კოცნა? განა მაშინვე უგვანო მონად არ გადაიქცევი თავისუფალი კაცი? განა უზომოდ არ დაიხარჯები საზიანო და ფუჭი სიამოვნებისთვის? რამე კეთილი და მშვენიერი საქმისათვის ზრუნვის ნაცვლად, უქმად უნდა დაკარგო დრო? განა არ აიძულებ თავს, ისეთი საქმით გაერთო, რასაც გიჟიც კი არ იკადრებდა? 12. – ვფიცავ ჰერაკლეს, – თქვა ქსენოფონტმა, – რაღაც საშინელ ძალას ანიჭებ კოცნას. – და შენ ეს გიკვირს? – უთხრა სოკრატემ, – განა არ იცი, რომ ობობა, რომელიც ნახევარი ობოლისოდენა⁶ ძლივსაა, პირზე მარტო შეხებითაც კი საზარელ ტკივილებს ჰგვრის ადამიანს და გონებას აკარგვინებს? – დიახ, ვფიცავ ზევსს, ეგრეა, – თქვა ქსენოფონტმა, – ობობებს სხეულში კბენით შეჰყავთ რაღაც. 13. – მერედა, სულელო, – უთხრა სოკრატემ, – როგორ ფიქრობ, განა ლამაზ ვაჟებს კოცნით არ შეჰყავთ რაღაც შხამი, რომელსაც შენ ვერ ხედავ? არ უნყი, რომ ის ურჩხული, რომელსაც ლამაზსა და მშვენიერს ეძახიან, ბევრად უფრო სასტიკია, ვიდრე ხსენებული ობობები? თუ ობობებს შეხებით შეჰყავთ შხამი, იმას შეუხებლად, თვალის მხოლოდ ერთი დაკვრით შეუძლია, შორი მანძილიდანაც კი, რაღაც ისეთი სანამღლავის შეშხაპუნება, რომელსაც სიგიჟემდე მიჰყავს კაცი. ეროსებსაც⁷, ალბათ. იმის გამო ეწოდებათ მოისარნი, რომ ლამაზ არსებებს ძალუძთ, შორიდან დაკოდონ ადამიანი. ამიტომ გარიგებ, ქსენოფონტო, როგორც კი მოჰკრავ თვალს ვინმე ლამაზს, უკან მოუხედავად მოკურცხლე მყისვე. შენ კი, ჩემო კრიტობულე, გირჩევ, ერთი წლით მაინც გაეცალო აქაურობას, ეგებ გეყოს ეს დრო და გადაურჩე ნაკბენს.

14. სიყვარულით ტკბობის თაობაზე სოკრატეს აზრი, საერთოდ,

ასეთი გახლდათ: ვისაც ამ საქმეში სიმტკიცე აკლია, უნდა ეცადოს, სული თავისუფალი ჰქონდეს სამიჯნურო მისწრაფებათაგან, თუ სხეულისეული ნდომა ნამეტნავი არ არის, ხოლო თუ სხეული დაჟინებით მოითხოვს თავისას, სულს არაფერი ჯაფა არ უნდა დაადგეს. თავად კი, როგორც ცნობილია, ისე იყო გამობრძმედილი, სულ ადვილად შეეძლო, გასცლოდა ლამაზებსა და მოხდენილებს, მაშინ როცა სხვები ყველაზე საზიზღრებისა და მახინჯებისაგანაც კი ვერ ახერხებდნენ თავის დაღწევას.

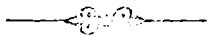
15. აი, ასე იყო განწყობილი სოკრატე ჭამა-სმასა და ტრფობის მიმართ. ამიტომაც ფიქრობდა, ამ საქმეებზე მთლად გადაყოლილებზე ნაკლებ სიამოვნებას არ ღებულობდა ცხოვრებაში და სადარდებელი და სამწუხაროც მათზე ბევრად მცირე ჰქონდა.

თავი IV

1. ზოგიერთების მიერ წერილობით თუ ზეპირად გამოთქმულ ვარაუდებზე დაყრდნობით, შეიძლება, ვინმე ფიქრობდეს, სოკრატე კაცთა სიკეთისაკენ მიდრეკის დიდი უნარით იყო აღჭურვილი, მაგრამ მიზანთან მათ მიყვანას ვერ ახერხებდა. ვინც ასე ფიქრობს, მარტო იმას ნუკი უკვირდება, სოკრატე რომ ჭკუის სასწავლებლად თავისი კითხვებით ამხელდა მას, ვისაც ეგონა, ყველაფერი ვიცო, არამედ დაუკვირდეს იმ საუბრებსაც, რასაც იგი ერთთავად უტარებდა თავის შეგირდებს და მერე განსაჯოს, ჰქონდა თუ არა უნარი, დღენიადაგ მასთან მყოფი ახლობლები უკეთეს ადამიანებად ექცია. 2. უწინარეს ყოვლისა, გაიმბობთ, რაც მისგან ღვთაების თაობაზე მოვისმინე არისტოდემესთან, მეტსახელად – მცირესთან¹, გამართულ საუბარში. სოკრატეს გაეგო, ეს არისტოდემე არც მსხვერპლს სწირავდა ღმერთებს, არც მისწობის სამსახურით სარგებლობდა და იმათ, ვინც ამგვარ საქმიანობას ეწეოდნენ, კიდევაც დასცინოდა. ამიტომაც მიმართა: – ერთი მითხარი, ჩემო არისტოდემე, არსებობენ თუ არა ადამიანები, რომელთა სიბრძნითაც აღტაცებულხარ? – დიახაც, არსებობენ, – მიუგო არისტოდემემ. 3. – აბა, გეთა-

ყვა, დაგვისახელე ისინი, — შეაგება სოკრატემ. — ეპიკურ თხზულებათა შექმნაში ყველაზე მეტად მაოცებს ჰომეროსი, დითირამბულ პოეზიაში — მელანიპიდე, ტრაგედიაში — სოფოკლე, მოქანდაკეობაში — პოლიკლიტე და ფერწერაში — ძევექსისი? — შენი აზრით, ვინ არიან მეტი გაოცების ღირსნი, ისინი, ვინც უსულო და უმოძრაო ხატებს წარმოგვიჩენენ, თუ ისინი, ვინც გონიერსა და მოქმედ არსებათ ქმნიან? 4. — ცხადია, ვფიცავ ზევსს, ისინი, რომლებიც ცოცხალ არსებებს ქმნიან, რამეთუ ეს ხდება არა რალაც შემთხვევის, არამედ გონების საფუძველზე. — ახლა, ერთი ესეც ამიხსენი: არსებობენ საგნები, რომელთაგან ზოგი გაუგებარია, რისთვის არსებობს, ზოგი კი აშკარად სარგებლობისათვისაა გაჩენილი; როგორ გგონია, რომელია შემთხვევითი და რომელი — გონების წამოქმედარი? — როგორც ჩანს, სარგებლობისთვის გაჩენილი საგნებია გონების წამოქმედარი. 5. — როგორ ფიქრობ, ვინც დასაბამითგან ადამიანი შექმნა, განა არ აღუჭურვა სხეული გრძნობისათვის საჭირო და სასარგებლო ყველა ნაწილით, რომელთა მეშვეობითაც გარემოს ყოველი მოვლენა აღიქმება? თვალეი ხომ იმიტომ მისცა, სახილველი დაინახოს? ყურებიც ხომ იმიტომ გამოაბა, მოსასმენი მოისმინოს? აბა, რა აზრი ექნებოდა ჩვენთვის სუნს, ცხვირი რომ არ მოგვნიჭებოდა? გვექნებოდა თუ არა ტკბილისა და მწარის შეგრძნება, ანდა ვიგრძნობდით თუ არა, საერთოდ, სიამეს პირში, ენა რომ არ იყოს საამისოდ შიგ ჩადგმული? 6. გარდა ამისა, განგების საქმედ არ მიგაჩნია, რომ თვალს, ვინაიდან სხეულის უნაზესი ნაწილია, ბეჯითად იცავენ ქუთუთოები, რომლებიც, როცა რისამე ხილვას საჭირო, კარივით იღება, ხოლო ძილად მიდრეკის ჟამს იხურება? ქართაგან მოსალოდნელი ზიანის ასაცილებლად შემოქმედმა საცრისებრი წამნამებითაც შეამკო ისინი; მანვე დაუყენა თვალებს ზემოდან წარბების საფარი, რათა თავიდან ჩამოდენილმა ოფლმა მათ არა ავნოს რა. მისივე წყალობით ყური ითვისებს ყოველ ბგერასა და ხმას, მაგრამ არასოდეს ივსება. ყოველ სულდგმულს შემოქმედმა საკებრად დაუნესა წინა კბილები, ხოლო ამათგან მიღებული საკვების ღეჭვა და დაქუცმაცება უკანა კბილებს დააკისრა.

პირი, რომლის მეშვეობითაც ყოველი ცხოველი კუჭში უშვებს სასურველ საჭმელ-სასმელს, თვალებისა და ცხვირის მეზობლად მოათავსა, ბიძაშური განავლის მატარებელ არხებს კი სრულიად სანიშნავად მიმართულება მისცა და სხეულის მგრძნობელი ნაწილებისაგან, რაც შეიძლება, შორს გადაიტანა. ნუთუ კვლავ გაგიჭირდება, განსაჯო, ასე ბრძნულად ნაკეთები საქმე შემთხვევითია თუ გონების ნამოქმედარი? 7. — ვფიცავ ზევსს, არა, არ გამიჭირდება, — მიუგო არისტოდეემ, — ცხადია, თუ ეგრე შეხედავთ, ეს ყველაფერი სულდგმულთა მოყვარული ვილაც ბრძენის ხელოვნებას შეეფერება. — აბა, რაღას იტყვი შვილიერების თანდაყოლილ სიყვარულზე, ქვეყნად გაჩენილთა სიცოცხლისადმი უსაზღვრო მისწრაფებასა და სიკვდილის წინაშე მათ დიდ შიშზე? — უეჭველია, ესეც იმის ნაოსტატარი უნდა იყოს, ვინც სულდგმულთა არსებობა გადანყვიტა. 8. — გგონია თუ არა, რომ შენ თვითონ გაგაჩნია გონიერების რაღაც ნაწილი? — განაგრძე, განაგრძე კითხვები და გიპასუხებ! — ჰოდა, ფიქრობ თუ არა, რომ სხვაგან არსად არავითარი გონიერება არ არსებობს? მაგრამ ხომ იცი, შენს სხეულში რომ მხოლოდ უმცირესი ნაწილია ვრცელი მიწისა და უმცირესი ნაწილი უსაზღვრო წყლისა; რომ ასევე უმნიშვნელო ნაწილაკებია შიგთითოეული სხვა დიდ-დიდი საწყისისა და მათი ჰარმონიული შეხამებითაა შექმნილი იგი? და ამის შემდეგ გგონია, რომ, ბედნიერი შემთხვევით, მხოლოდ შენ მოგენიჭა სხვაგან არარსებული გონება? ნუთუ ფიქრობ, სიდიდითა და სიმრავლით განუზომელი ეს სამყარო რაღაც უგუნურების ძალითაა მოწესრიგებული? 9. — აგრე მგონია, ვფიცავ ზევსს, — უთხრა არისტოდეემ, — რამეთუ ვერ ვხედავ გამგებელთ³ ისე, როგორც აქაურ საქმეთა მკეთებელ ოსტატებს ვხედავ. — მაშინ შენ ვერ ხედავ საკუთარ სულსაც, რომელიც შენი სხეულის გამგებელია. ასეთი მსჯელობით კი შეგიძლია თქვა, რომ შენ ყოველივეს აკეთებ არა გონების, არამედ შემთხვევის წყალობით. 10. — მე სრულიადაც არ უარვყოფ ღვთაებრივ ძალას, — თქვა არისტოდეემ, — მაგრამ იმდენად ზეალმატებულად მეგულვის იგი, რომ არა ვგონებ, ჩემი თაყვანისცემა სჭირდებოდეს! — პირიქით, — შეაგე-

ბა სიტყვა სოკრატემ, – რამდენადაც აღმატებულია იგი და შენ მისად სამსახურად ღირსგყოფს, მით უფრო მეტად ბრძანდება შენგან თაყვანსაცემი. 11. – კარგად უნდა იცოდე, – მიუგო არისტოდემემ, – დარწმუნებული რომ ვიყო, ღმერთები რალაცნაირად ზრუნავენ ადამიანებზე, მაშინ არ უგულებელყოფდი მათ! – ნუთუ არ გჯერა, რომ ისინი ზრუნავენ ჩვენზე? ღმერთებმა სულდგმულთა შორის მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანი დააყენეს ზემართულად. ზემართულობა კი დიდ საშუალებას აძლევს, შორს გაიხედოს, ზემოთ არსებულ საგნებს უჭვრიტოს და ნაკლებ საფრთხეშიც იმყოფებოდეს. თვალი, ყური და პირიც საგანგებოდ მიუსადაგეს ღმერთებმა კაცს. გარდა ამისა, სხვა მიწიერ ცხოველებს მხოლოდ ფეხები მიაკუთვნეს, რომლებიც მარტოოდენ გადაადგილების საშუალებას იძლევიან, ადამიანს კი ხელებიც გამოაბეს: მათი მეშვეობით ჩვენ მრავალ ისეთ საქმეს ვასრულებთ, რომელთა წყალობითაც ბევრად უფრო ბედნიერი ვართ ცხოველებზე. 12. ყოველ ცხოველს გააჩნია ენა, მაგრამ ღმერთებმა მხოლოდ ადამიანის ენას მიანიჭეს უნარი, პირში იმოძრაოს და მის სხედასხვანაწილებთან შეხებით დაანანევროს ბგერა და აღნიშნოს ყოველივე, რაც ჩვენ გვსურს, ერთმანეთს გავუზიაროთ. ახლა სიყვარულის საქმესაც დაუუკვირდეთ. მაშინ, როცა ღმერთებმა სხვა სულდგმულთ მხოლოდ წლის გარკვეული დრო შემოუფარგლეს საამისოდ, ჩვენ განა სიბერემდე შეუნყვეტილვ არ მოგვანიჭეს სიყვარულით დატკბობის უნარი? 13. ღვთაება როდი დაკმაყოფილდა მხოლოდ სხეულზე ზრუნვით, რაც უმთავრესია, მან ადამიანს ჩაუდგა საუცხოო სული. აბა, სხვა რომელი ცოცხალი არსების სულმა იგრძნო ამ უსაზღვრო და უმშვენიერესი სამყაროს დამამკვიდრებელი ღმერთების არსებობა? ადამიანთა ტომის გარდა, ცოცხალ არსებათა სხვა რომელი მოდგმა სცემს ღმერთებს თაყვანს? სხვა რომელ სულს შეუძლია, ადამიანის სულზე უფრო მეტად გაუმკლავდეს შიმშილსა და წყურვილს, სიცივესა და სიცხეს; კურნოს სნეულებანი, ავარჯიშოს საკუთარი ძალ-ღონე და იშრომოს მეცნიერებათა შესწავლისათვის; რომელ სულს ძალუძს, დაიმახსოვროს ის, რაც მოისმინა, იხილა ან დაისწავ-

ლა? 14. შენთვის განა სავსებით ცხადი არ არის, რომ ადამიანები ღმერთების დარად ცხოვრობენ სხვა ცოცხალ არსებებთან შედარებით, ვინაიდან მათ თავისი სხეულისა და სულის ბუნებით ბევრად აღემატებიან? ვისმე რომ ხარის ტანი და ადამიანის აზრი ჰქონდეს, მაინც ვერ შეძლებდა, ეკეთებინა ის, რაც მოესურვებოდა; ასევე არა აქვთ რამე უპირატესობა იმ სულდგმულთ, რომელთაც ხელები გააჩნიათ, მაგრამ გონება აკლიათ. შენ კი, რომელსაც ორივე უძვირფასესი უპირატესობა გაქვს მონიჭებული, ფიქრობ, შენზე ღმერთები არ ზრუნავენ? განა რაღა უნდა გაგიკეთონ, რომ ირწმუნო მათი მზრუნველობა? 15. – უნდა მრჩეველები გამომიგზავნონ, რათა მაუწყონ, რა ვაკეთო და რა არა; აი, ისე, ვით თავად შენ ამტკიცებ; ისინი მიგზავნიან შთამაგონებლებს და მიცხადებენ ყოველივესო!¹⁵ – გარნა როს ათენელებს სასურველ კითხვებზე მისნობით უპასუხებენ, ნუთუ გგონია, ამით შენც არ გთავაზობენ თავის პასუხებს? ანდა როს ელინებს და, საერთოდ, ადამიანთა მოდგმას, სასწაულებს მოუვლენენ და წინასწარმეტყველებენ, ნუთუ მხოლოდ შენ გამოგაკლებენ ხოლმე და მზრუნველობის გარეშე გტოვებენ? 16. როგორ გგონია, რომ არ ძალუძდეთ, განა დაარწმუნებდნენ ღმერთები ადამიანებს, რომ მათ ხელშია კაცთათვის კეთილისა თუ ავის ქმნა? ნუთუ ფიქრობ, ადამიანები მოტყუვდებოდნენ და მთელი ამდენი ხნის მანძილზე ვერასდროს შენიშნავდნენ ამას? ვერ ხედავ, ადამიანთა ყველაზე უძველესი და უგონიერესი დანანესარნი, სახელმწიფონი და ტომთა გაერთიანებანი, ყველაზე უფრო ღვთისმოსავნი რომ არიან და ბრძნულ ასაკში შესულნი კაცნი ყველაზე მეტი მონივნებით რომ ეკიდებიან ღვთაებრივ საქმეთ? 17. იცოდე, ჩემო კარგო, შენში ჩაბუდებული გონება შენს სხეულს თავის სურვილისამებრ მართავს. ასევე უნდა იცოდე, რომ მსოფლიოში განფენილი გონი ყოველივეს აწესრიგებს ისე, ვით თავად ნებავს. არამც და არამც არ უნდა იფიქრო, თუ შენს მზერას შეუძლია, მრავალ სტადიონს¹⁶ გადასწვდეს, ღვთაების თვალს არ ძალუძდეს ყოველივეს ერთბაშად ხილვა; არც ის უნდა გეგონოს, თუ შენს სულს შეუძლია, იფიქროს იმაზე, რაც ხდება აქ, ან ეგვიპტეში, ანდა სიცილიაში, ღვთაების

სიბრძნეს არ ძალუძდეს, მეყსეულად დაადგას მზრუნველი თვალი მთელ სამყაროს. 18. როცა შენ ადამიანებს პატივს სცემ, ძალიან კარგად იცი, ვინ მოისურვებს, სამაგიერო პატივისცემითვე გადაგიხადოს; სამადლო საქმის კეთების უამსაც გრძნობ, ვინ მოგიძღვნის სანაცვლო მადლს და როს რჩევას თხოულობ, მაშინაც ხვდები, მრჩეველთა შორის რომელია უჭკვიანესი. მოდი ახლა და, სცადე ერთი, ეცი თაყვანი ღმერთებს და ნახე, თუ მოისურვებენ, გირჩიონ რამე იმ საქმეთაგან, რომელნიც კაცთა მოდგმისთვის დაფარულნი არიან. მაშინ მიხვდები, ღვთაება იმდენად დიდია და ისეთი ბუნებისა, რომ, ერთსა და იმავე დროს, ყველაფერს ხედავს, ყველაფერი ესმის, ყოველგან სუფევს და ყოველივეს თავის მზრუნველ კალთას აფარებს.

19. აგრე რომ ლაპარაკობდა სოკრატე, დარწმუნებული ვიყავი, თავის შეგირდებს აიძულებდა, უნმიდურ, უსამართლო და სამარცხვინო საქმის კეთებისაგან შორს დაეჭირათ თავი არა მარტო მაშინ, როცა სხვები უყურებდნენ, არამედ განცალკევებით ყოფნის უამსაც, რადგან მიწყევ იმის ფიქრში უნდა ყოფილიყვნენ, რომ მათ მიერ ჩადენილი არც ერთი საქმე ღმერთებს არასოდეს შეუმჩნეველი არ დარჩებოდათ.

თავი V

1. თუ თავდაჭერილობა¹ ადამიანის კეთილი და სასარგებლო თვისებაა, ვნახოთ ერთი, ცდილობდა თუ არა მის დანერგვას სოკრატე, როცა ამის თაობაზე შემდეგნაირად მსჯელობდა: „მოქალაქენო, თუ თავს ომი დაგვატყდა და გადავწყვიტეთ ისეთი ვაჟკაცის არჩევა, რომლის წინამძღოლობითაც თავსაც გადავირჩენდით და მტერსაც დავამარცხებდით, ავირჩევდით თუ არა იმას, ვისაც ვიცნობთ, როგორც მსუნაგს, ლოთსა და მრუმს, უქნარსა და ძილისგუდას? როგორღა შევძლებდით, გვეფიქრა, ასეთი კაცი ჩვენც დაგვიხსნიდა და მტერსაც დაძლეოდა? 2. როცა კარს სიკვდილი მოგვადგება, განა მოვისურვებთ, თავშეუკავებელი კაცი

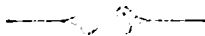

ჩავთვალთ იმის ღირსად, ჩვენი ვაჟები დაზარდოს, დაუთხოვარი ქალიშვილების ნამუსი შეგვინახოს ან ჩვენს ქონებას უპატრონოს? თავანწყვეტილ მონას განა მივანდობთ ნახირის მოვლას, ბელელის დაცვას ან სამეურნეო საქმეთა ზედამხედველობას? განა მოვინდომებთ, თუნდაც მუქთად ავიყვანოთ ასეთი კაცი მსახურად და სანოვავის მყიდველად? 3. თუ თავშეუკავებელი მონაც არ გვინდა, როგორღა არ გვმართებს სიფრთხილე, თავად არ გავხდეთ მისი მსგავსი? ნუთუ თავშეუკავებელი კაცი სხვებისთვისაა მავნე და თავის თავისთვის კეთილისმყოფელი ისე, როგორც ხარბი და გაუმაძლარი, რომელიც სხვას ფულებს ართმევს და ჰგონია, მდიდრდება? არა და არა! თავშეუკავებელი მავნეა სხვებისთვის, მაგრამ თავის თავს უარესს უშვრება, თუ ჩავთვლით, რომ არა მარტო ოჯახის დანგრევაა მავნეზე მავნე საქციელი, არამედ საკუთარი სხეულისა და სულის ნახდენაც. 4. ვის ესია მოვნება ისეთ კაცთან ურთიერთობა, ვისაც ნუგბარი საქმელი და ღვინო მეგობრებს ურჩევნია და სიძვის დიაცები ამხანაგებზე მეტად უყვარს? განა არ ხამს ყოველ კაცს, ვინც სიკეთის საფუძვლად თავდაჭერილობა აღიარა, უწინარეს ყოვლისა, თავის სულში დაიმკვიდროს იგი? 5. ამის გარეშე ვის ძალუძს, შეისწავლოს და ღირსეულად აკეთოს კეთილი საქმე? ვინც ვნებებს ემონება, განა სამარცხვინოდ არ აკნინებს საკუთარ ხორცსა და სულს? ჩემი აზრით, ჰერას ვფიცავ², თავისუფალი კაცისათვის სასურველია, არ გახდეს თავისი თავის ასეთი მონა, მაგრამ თუ მაინცდამაინც დაემონა ამგვარ სურვილთ, ღმერთებს უნდა შეევედროს, კარგი ბატონები შეახვედრონ. ასეთი კაცი მხოლოდ აგრე იპივის ხსნას³.

6. სოკრატე რომ ასე მსჯელობდა, სიტყვაზე უფრო მეტად, საქმით ამჟღავნებდა თავდაჭერილობის დიდზე დიდ უნარს. იგი არა მარტო სხეულისეულ ვნებებს იმორჩილებდა, არამედ ქონების მოხვეჭასაც გაურბოდა. მისი აზრით, ვინც პირველ შემხვედრს ფულს გამოართმევს, ის თავის მბრძანებელს იძენს და ყველაზე სამარცხვინო მონობაშიც იგდებს თავს.

თავი VI

1. გემართებს, გვერდი არ ავუაროთ იმ საუბარსაც, რომელიც სოკრატეს სოფისტ ანტიფონთან¹ ჰქონდა. ერთხელ ანტიფონმა გადანყვიტა, გადაებირებინა სოკრატეს შეგირდები. 2. მივიდა მასთან და მათი თანდასწრებით ასე უთხრა: – მე, ჩემო სოკრატე, ყოველთვის მეგონა, ფილოსოფიისათვის თავდადებული ხალხი უბედნიერესი ცხოვრების ღირსი იყო; შენ კი, როგორც ვხედავ, ფილოსოფიისაგან სრულიად სანინალმდეგო ნაყოფს იმკი. ისე ცხოვრობ, რომ მაგგვარი ცხოვრებით არც ერთი მონა თავის ბატონს არ გაუჩერდებოდა. საჭმელსა და სასმელს ყველაზე იაფფასიანს ხმარობ, ტანზე კი არათუ უვარგისი სამოსი გაცვია, არამედ ზამთარ-ზაფხულ სულ მაგას ატარებ და ერთთავად ფეხშიშველა და უქიტონო² დადიხარ. 3. მიუხედავად ამისა ფულს შენ არ ლეულობ, თუმცა იგი მის მიმღებს სიხარულს ანიჭებს, ხოლო ვისაც აქვს, დამოუკიდებელი და ფრიად საამური ცხოვრების საშუალებას აძლევს. სხვა საგანთა მასწავლებლები ცდილობენ, თავიანთი შეგირდები მიმბაძველებად გაიხადონ; თუ შენც ამასვე შეაგონებ ხოლმე შენს მსმენელებს, იცოდე, უბედურების მასწავლებელი ყოფილხარ! 4. ამაზე სოკრატემ უპასუხა: – შენ, ჩემო ანტიფონტ, როგორც ვხედავ, ისე სამწუხარო გგონია ჩემი ცხოვრება, რომ დარწმუნებული ვარ, ჩემსავით სიცოცხლეს სიკვდილს ამჯობინებდი. მოდი ერთი და, განვიხილოთ, რა შენიშნე ჩემს ცხოვრებაში მძიმე და აუტანელი? 5. იქნებ, ის, რომ ვინც ფულს იღებს, იძულებულია, შეასრულოს საქმე, რისთვისაც გასამრჯელო უნდა აიღოს, მაშინ როცა მე, რაკი არაფერს ვღებულობ, არც ვალდებული ვარ მაკისრიო, საუბარი გავუმართო მას, ვისთანაც კამათი არა მსურს? ან იქნებ იმიტომ კიცხავ ჩემი ცხოვრების ნირს, რომ ნაკლებ საღი და ნაკლებ ჯანის შემმატებელი საჭმლით ვიკვებები, ვიდრე შენ? ან ჩემი საკვები უფრო ძნელად საშოვნელია, ვიდრე შენი – იშვიათი და ძვირად ღირებული? ანდა იქნებ ის საჭმელი, რომელსაც შენ იმზადებ, იმაზე გემრიელია, რასაც მე ჩემთვის ვიკეთებ? განა არ

იცვი, ვინც დიდი ხალისით ჭამს, არავითარი საკაზმი არა სჭირდება, ხოლო მას, ვინც უსაზღვრო კმაყოფილებით იკლავს წყურვილს იმ სასმლით, რაც გააჩნია, უკეთესი, რაკი არა აქვს, არც უნდა?⁶ 6. რაც შეეხება ტანსაცმელს, შენ კარგად იცი, ვინც მას იცვლის, იცვლის სიცივისა და სიცხის გამო; ხოლო ხამლს იცვამენ იმიტომ, რომ რამე საჩოთირომ ფეხები სიარულში არ დააბრკოლოს. აბა, როდის შენიშნე, სიცივის გამო სხვაზე მეტად შინ დავრჩენილიყავ, ან სიცხის მიზეზით ვინმესთან ჩრდილიანი კუნჭულისთვის დავა გამემართა, ანდა არ წავსულიყავ იქ, სადაც მომენებებოდა, იმის მომიზეზებით – ფეხები მეტკინება-მეთქი? 7. განა არ უწყი, ძალღონით აღსავსე, მაგრამ თავისი თავის წვრთნის მოძულე ხალხზე უფრო ძლიერნი რომ ხდებიან ბუნებით სუსტი სხეულის მქონენი, რაკი გამუდმებით ვარჯიშობენ და იოლად გადააქვთ ის, რასაც წვრთნით ეჩვევიან? ნუთუ ვერა გრძნობ, შენზე ადვილად რომ ვუძლებ ყოველივეს, რადგან შენ წვრთნას გაურბიხარ, მე კი მიწყევ ვივარჯიშებ სხეულს, რათა ყველა მოსალოდნელ შემთხვევას გავეუმკლავდე? 8. თუ მე კუჭის, ძილისა და ავხორცობის მონა-მორჩილი არა ვარ, გგონია, ამის უმთავრესი მიზეზი სხვა რამ არის და არა ის, რაც უფრო სასიამოვნოა, რაც ჩემს ხელთაა და არა მარტო დროებით სიხარულს მგერის, არამედ მაიმედებს, რომ სამუდამოდ სასარგებლო იქნება? შენ ხომ იცი, გაუხარელია კაცი, თუ ფიქრობს, არა საქმე არ მემარჯვებო, მაშინ როცა კეთილმოსაქმეობით ხარობენ ისინი, რომელთაც სჯერათ წარმატებებისა, იქნება ეს მიწათმოქმედებაში, ზღვაოსნობასა თუ სხვა რამ საქმეში, რის გაკეთებაც კი მოუხდებათ ხოლმე? 9. ხომ ფიქრობ შენ, ყოველივე ამაში იმდენივე კმაყოფილებაა, რამდენიც იმის შეგნებაში, რომ თვითონაც უკეთესი ხდები კაცი და მეგობრებსაც უკეთესს იმკვიდრებ? ყოველ შემთხვევაში, მე ასეთი აზრისა ვარ. მეგობრებს ან სახელმწიფოს რომ შემწეობა დასჭირდეთ, საამისო დროს ვინ უფრო გამონახავს, ის, ვინც ჩემსავით ცხოვრობს, თუ ის, ვისაც შენ ნეტარად რაცხ? ვის უფრო ეადვილება ლაშქრობაში მონაწილეობა, ვისაც ფუფუნების გარეშე არ შეუძლია ცხოვრება, თუ ვისაც ჰყოფნის, რაც გააჩნია?

ვინ უფრო სწრაფად დამარცხდება, ვინც იძულებულია, ძნელად მოსაპოვებელი ეძიოს, თუ ვინც სავსებით კმაყოფილია იმით, რაც ხელში მოხვდება? 10. შენ, ჩემო ანტიფონტ, როგორც ჩანს, ის კაცი ხარ, ვინც ფიქრობს, ბედნიერება განცხრომა და ფუფუნებაა; მე კი მგონია, მოთხოვნილების სრული უქონლობა ღვთაების თვისებაა, მცირეზე მცირე მოთხოვნილების მქონებლობა კი ყველაზე მეტად უახლოვდება მას და რაკი ღვთაება უზენაესი ძლიერებაა, მასთან ახლოს მისვლა ამ ძლიერებასთან მიახლოებაა⁴.

11. ერთხელ კიდეც, სოკრატესთან მსჯელობაში, ანტიფონტმა თქვა: – მე, ჩემო სოკრატე, სამართლიან კაცად მიმაჩნიახარ შენ, მაგრამ ჭკვიან ადამიანად ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ჩაგთვლი. ვგონებ, ეს თვითონაც კარგად უნყი. შენ ხომ არავის არ ართმევ ფულს სწავლებისათვის! მაგრამ ტანსაცმელს, სახლს ან სხვა რამ ქონებას, რაც შეგიძენია და რასაც ფულის ფასად თვლი, არა თუ მუქთად არ მისცემ არავის, არამედ ღირებულებაზე ნაკლებსაც კი არ აიღებ. 12. ამიტომ, ცხადია, შენ რომ შენს მოძღვრებაზე ფიქრობდე, რაღაცა ღირსო, არც ამაში აიღებდი მის ფასზე ნაკლებ გასამრჯელოს. ერთი სიტყვით, შენ მართალი კაცი ხარ იმიტომ, რომ სიხარბის გამო არავის ატყუებ, მაგრამ ჭკვიანი კი ვერ ბრძანდები, რადგან შენს ცოდნას არავითარი ფასი არა აქვს.

13. ამაზე სოკრატემ უპასუხა: – ჩვენში გავრცელებული აზრით, ჩემო ანტიფონტ, სილამაზე და სიბრძნე შეიძლება, სიკეთისათვისაც გამოიყენო და სამარცხვინო საქმისათვისაც. ვინც თავის სილამაზეს მუშტართან ფულზე ახურდავებს, მას გარყვნილს ეძახიან; მაგრამ კეთილგონიერს ვუნოდებთ კაცს, თუ ვისმე ზნეობრივი სრულყოფილების მოტრფიალედ შეიცნობს და დაიმეგობრებს. სწორედ ასევე – გარყვნილი ხალხის სახელით არიან ცნობილი სოფისტები, რომლებიც ყოველ მსურველს ფულზე მიჰყიდნიან ხოლმე სიბრძნეს; ხოლო იმ კაცზე, ვინც კეთილშობილებას შეატყობს ვისმე, ასწავლის, რაც კარგი გააჩნია და მეგობრადაც გაიხდის, ვფიქრობთ, რომ იქცევა ისე, ვით სრულყოფილებით შემკულ მოქალაქეს შეჰფერის.

14. როგორც ზოგიერთი ხარობს, ჩემო ანტიფონტ, კარგი ცხენით,

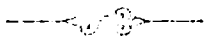
ძალლით ან ფრინველით, ისე და კიდევ უფრო მეტად ვხარობ მეც კარგი მეგობრებით; ვასწავლი, თუ რამ კარგი მაქვს, და სხვებსაც ვანდობ ხოლმე მათ განვრთნას, რომლებსიგანაც, ჩემის ფიქრით, რაღაც სასარგებლოს შეითვისებენ სათნოების მისაწვდომად. იმ განძს, რომელიც წიგნებში აღწუსებული დაგვიტოვეს ჩვენმა ბრძენმა წინაპრებმა, ხშირად გავშლი ხოლმე და ამ მეგობრებთან ერთად ვავლებ თვალს. თუ რამ კარგს წავეწყდებით, მყისვე ამოვკრებთ და დიდ მონაგარად ვთვლით, თუ ერთმანეთისათვის სასარგებლონი ვხდებით.

როცა ამ საუბარს ვისმენდი, ვთვლიდი, რომ სოკრატე თვითონაც ბედნიერი კაცი იყო და მსმენელებიც სრულყოფილებისაკენ მიჰყავდა.

15. ერთხელაც, ანტიფონტმა ჰკითხა, როგორ ფიქრობდა, სახელმწიფო მოღვაწეებად გაეხადა სხვები, როცა თვითონ სულ არ ეკარებოდა პოლიტიკას, მიუხედავად იმისა, რომ ეს საქმე კარგად იცოდა. – ჩემო ანტიფონტ, – მიუგო სოკრატემ, – რომელ შემთხვევაში გავაკეთებ უფრო მეტს სახელმწიფო მოღვაწეობისათვის, მარტო მე რომ მივიღო მონაწილეობა ამ საქმეში, თუ იმაზე რომ ვიზრუნო, რაც შეიძლება ბევრი იყოს ამ საქმიანობის მარჯვე აღმსრულებელი?

თავი VII

1. მოდით და, ახლა ვნახოთ, როცა სოკრატე თავის მოწაფეთ ტრაბახობას განარიდებდა, მოუწოდებდა თუ არა მათ, სათნოების მისაწვდომად ეზრუნათ? იგი ერთთავად ამტკიცედა: სახელის მოსახვეჭად არ არსებობს უკეთესი გზა, ვიდრე ის, რომლის მეშვეობითაც კაცი სწორედ ისეთი მარჯვე ხდება საქმეში, როგორიც სურდა, გამოჩენილიყო. 2. ნათქვამის ჭეშმარიტებას შემდეგი შეგონებებით ადასტურებდა. „ვთქვათო, – ამბობდა იგი, – ვინმე არ არის კარგი ავლეტი¹, მაგრამ მაინც სურს თავის გამოჩენა, რა უნდა ქნას მან? განა არ უნდა მიჰბაძოს კარგ ავლეტებს იმაში, რაც ხელოვნების გარეშე დგას? უწინარეს ყოვლისა, რაკი ისინი

მშვენიერი საკრავებით არიან აღჭურვილნი და მრავალრიცხოვანი ამალით გარშემორტყმულნი დადიან, მანაც ეს უნდა გააკეთოს. მერმე მრავალი მაქებარი უნდა მოიზიდოს, ვინაიდან კარგ ავლეტებს მრავალრიცხოვანი ბრბო ასხამს ხოტბას. რაც შეეხება თვით საქმეს, იმას კი არასოდეს ხელი არ უნდა ახლოს, თორემ მყისვე სასაცილო მდგომარეობაში აღმოჩნდება, არა მარტო როგორც ცუდი ავლეთი, არამედ როგორც ტრაბახა კაცი. ჰოდა, ამდენი უსარგებლო ხარჯის განევისა და თანაც სახელის გატეხის შემდეგ, ამ კაცის სიცოცხლე როგორღა არ იქნება მძიმე, ამოა და სასაცილო?

3. აბა, ახლა წარმოვიდგინოთ, რა მოუვა იმ კაცს, ვინც არ არის, მაგრამ მაინც მოინდომებს კარგ სტრატეგოსად ან მესაჭედ თავის გამოჩენას! განა სამწუხაროდ არ დაურჩება, როცა ეცდება, ამ საქმის მარჯვე ოსტატად აჩვენოს ყველას თავი და ვერავის დარწმუნებას ვერ შეძლებს? და თუ ვინმეს დარწმუნებას მოახერხებს, უარესი არ დაემართება? ცხადია, უვიცი რომ მესაჭედ ან სტრატეგოსად დააყენონ, თავისდა უნებურად დალუპავს ხალხს, თვითონ კი, შერცხვენილი და გალანძლული, იძულებული გახდება, გადადგეს“.

4. ასევე უსარგებლო საქმედ მიიჩნევა ტყუილად თავის გამოჩენას მდიდარ, მამაც და ძალ-ლონით აღსავსე კაცად. ასეთებს, — ამბობდა იგი, — ეკისრებათ ის, რაც მათ ძალას აღემატება, და რაკი ვერ ახერხებენ აღთქმულის შესრულებას, პატიებასაც ვერ ელირსებიან ხოლმეო.

5. არცთუ, მაინცდამაინც, წერილმან მატყუარას ეძახდა სოკრატე იმ კაცს, ვინც დამარწმუნებელი სიტყვებით სხვისგან ფულს ან ნივთს იღებს და მერმე უკან აღარ უბრუნებს; მაგრამ უდიდეს თაღლითს უწოდებდა მას, ვისაც არავითარი ღირსება არ გააჩნია და ცდილობს, მოტყუებით დააჯეროს ყველა, რომ სახელმწიფოს მართვა შეუძლია.

მე მგონია, ასეთი მსჯელობით სოკრატე თავის მოწაფეთ ტრაბახობისაგანაც განარიდება.

წიგნი მეორე

თავი I

1. ჩემი აზრით, სოკრატე თავის მსმენელებს აქ დამონმებული საუბრებითაც წვრთნიდა; ურჩევდა მათ თავდაჭერას ჭამასა და სმაში, ზომიერების დაცვას სიყვარულით ტკბობასა და ძილით განცხრომაში; აჩვენებდა სიცივის, სიცხისა და ჯაფის ატანას. ერთხელ, როცა გაიგო, ერთ-ერთი მისი მოწაფე ყველაზე თავშეუკავებელი იყო ხსენებულ საქმეებში, ასეთი საუბარი გაუბა:

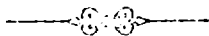
– მითხარი, ჩემო არისტოქე¹, სანვრთნელად ორი ახალგაზრდის აყვანა რომ დაგჭირდეს, რათა ერთმა გამგებლად ივარგოს, მეორეს კი გამგებლობისადმი არავითარი მისწრაფება არ გაუჩნდეს, როგორ აღზრდიდი თითოეულ მათგანს? გინდა, ამ საკითხის გაჩხრეკა დავიწყოთ საკვებისაგან, როგორც უმარტივესისაგან?² – მეც მგონია, საკვებია თავიდათავი, – დაუდასტურა არისტოქემ, – რადგან ვერავინ იცოცხლებს, თუ არ ჭამა, 2. – ჰოდა, ხომ ბუნებრივია, თავთავის დროზე რომ ორივეს მოუწოდებოდა საკვების მიღება? – რა თქმა უნდა, ბუნებრივია! – მაშინ რომელ მათგანს დავუმოძღვრებდით, აუცილებელი საქმის შესრულება არჩიოს კუჭის სიამოვნებას? – ვფიცავ ზევსს, იმას, ვინც გამგებლად იზრდება, რათა მის მმართ-

ველობაში სახელმწიფო საქმე შეუსრულებელი არ დარჩეს. – თუ აგრეა, როცა მოსწყურდებათ, წყურვილის მოთმენაც მასვე უნდა დავაკისროთ, არა? 3. – რაღა თქმა უნდა, – მიუგო არისტოქემ, – რომელ მათგანს მივაჩვევდით ძილის დაძლევას, რათა შეძლოს გვიან დანოლა, დილაადრიან ადგომა და, თუ საჭირო იქნა, მთელი ღამის გატეხაც? – ისევ და ისევ, მასვე, – უპასუხა არისტოქემ. – რომელს მოვთხოვდით თავშეკავებას სიყვარულში, რათა ამან მოვალეობის შესრულებას არ შეუსაღოს ხელი? – ცხადია, კვლავ იმასვე! – რომელსღა ვაიძულებდით, არ გაექცეს შრომას და ყოველთვის მონდომებით გაუძლოს მას? – რასაკვირველია, ისევ და ისევ მას, ვინც გამგებლად იზრდება. – ვის უფრო შეეფერება დაეუფლოს იმ ცოდნას, მტრების დასამარცხებლად რომ გამოადგება? – ვფიცავ ზევს, უწინარეს ყოვლისა – გამგებლად გასაზრდელს, ვინაიდან ასეთი ცოდნის გარდა, სხვაში ვერაფერ ხეირს ნახავს.

4. – ხომ გგონია შენ, ამნაირად გაზრდილი ადამიანი გაცილებით უფრო ძნელად ჩაუვარდება მტრებს ხელში, ვიდრე სხვა სულდგმული? ბევრ ცხოველს მშიერი კუჭი ატყუებს და, მიუხედავად იმისა, ზოგიერთი მათგანი მეტად მშიშარაა, ჭამის სურვილს პირდაპირ ხაფანგთან მიჰყავს და ისე იჭერენ; ზოგს კი სარწყულებელთან უგებენ მახეს. – სწორედ რომ აგრეა, – დაეთანხმა არისტოქე. – ზოგიერთსაც ხომ ვნებით აღტკინება ღუპავს? ასე ემართებათ, მაგალითად, მწყრებსა და კაკებებს, რომლებიც, მძაფრი სურვილით და ვნების დაცხრომის იმედით ანთებულნი, საფრთხეს ივინყებენ, იქით მიეშურებიან, საიდანაც დედლის ყივილი ესმით, და მონადირეთა ბადეში ექცევიან.

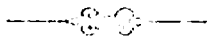
5. – არისტოქე ამაზეც დაეთანხმა. – შენი აზრით, განა სამარცხვინო არაა, ადამიანი რომ უგუნური პირუტყვის მდგომარეობაში აღმოჩნდეს? მრუშები, მაგალითად, ხშირად შეძვრებიან ხოლმე აკრძალულ სადგომებში, თუმცაღა იციან, საფრთხე მოელით და ყოველ მრუშს თავს დაატყდება კანონის რისხვა: მას ჩაუსაფრდებიან, შეიპყრობენ და საქვეყნოდ შეარცხვენ. ხომ ამდენი უბედურება და შერცხვენა ემოქრება მემრუშს, იგი მაინც საფრთხეში იგდებს თავს მაშინ, როცა მრავალი საშუალება არსე-

ბობს ავხორცობისაგან სრულიად უშიშრად თავის დახსნისა. ასეთი საქციელი განა დემონისაგან შერისხულობის ნიშანი არ არის? – მეც აგრე მგონია, – მიუგო არისტოპემ. 6. – ადამიანის ყველაზე აუცილებელ საქმეთა დიდი ნაწილი პირდაპირ ცის ქვეშ სრულდება; ასეთებია საომარი და სამინათმოქმედო საქმენი და კიდევ სხვა ბევრი, არცთუ უმნიშვნელო სამუშაო, მაგრამ მრავალია ისეთი კაცი, რომელიც არ განვრთნილა და სიცივესა და სიცხეს ვერ უძლებს. არ ფიქრობ განა, რომ ეს სრული დაუდევრობაა? – არისტოპემ ესეც დაუდასტურა. – ხომ გგონია შენ, ვისაც გამგებლად ყოფნა აქვს განზრახული, უნდა გაინვრთნას, რათა სიცივესაც და სიცხესაც ადვილად გაუძლოს? – რა თქმა უნდა, აგრე მგონია, – მიუგო არისტოპემ. 7. – თუ გამგებლობისთვის ვარგის ხალხად ჩავთვლით ყველაფერში თავდაჭერილთ, ამ თვისებას მოკლებულნი ხომ იმათ რიგში უნდა ჩავრიცხოთ, რომლებსაც მმართველობისადმი არავითარი სწრაფვა არა აქვთ? – არისტოპემ ამაზეც დასტური მისცა. – რაკილა შენ იცი ამ ორივე ფენის წესი და რიგი, მოისაზრე თუ არა უკვე, რომელ ფენაში იქნებოდა სამართლიანი, მოგეთავსებიან საკუთარი თავი? 8. – პირადად მე, – თქვა არისტოპემ, – არავითარ შემთხვევაში არ ჩავაყენებ ჩემს თავს მმართველობის მსურველთა რიგში. მთლად უგუნური, ჩემი აზრით, ის კაცი, ვინც არ კმაყოფილდება იმით, დიდი შრომის ფასად რომ შოულობს საკუთარი თავისთვის საჭირო სახსარს და დამატებით კისრულობს სხვა მოქალაქეებსაც მიაწოდოს ყოველივე, რაც დასჭირდებათ. სახელმწიფოს გამგებელმა თავის სურვილთ ფრთები უნდა შეაკვეცოს, ბევრი რამ უნდა დაიკლოს და, ამავე დროს, თუ ყოველივეს არ შეასრულებს, რასაც სახელმწიფო მოინდომებს, პასუხიც უნდა აგოს. ვითარ ჩავთვალოთ ეს სრულ უგუნურებად? 9. სახელმწიფო იხე ექცევიან მათ გამგებლებს, როგორც მე ჩემს მონებს. მე მონებისაგან მოვითხოვ, უხვად მომიმზადონ ყოველივე, რაც ცხოვრებისათვის აუცილებელია, თვითონ კი ხელი არაფერს ახლონ. სახელმწიფოებიც ასე ფიქრობენ: გამგებლებმა მათ უნდა მიაწოდონ, რაც შეიძლება, მეტი და მეტი სიკეთე, ხოლო თვითონ შორს უნდა დაიჭირონ თავი ამ სიკეთეთა ხელყოფისაგან. სწორედ

აგრე აღეზრდიდი და გამგებელთა შორის ჩავაყენებდი მათ, რომლებიც მონადინებული არიან, მრავალი საქმე თვითონაც იტვირთონ და სხვებსაც გაუწაიონ; მე კი იმათ რიგში ყოფნას ვარჩევდი, ვისაც უადვილესი და უნეტარესი ცხოვრება სურთ. 10. – გინდა ახლა გავარკვიოთ, ვინ უფრო საამურად ცხოვრობს, გამგებელი თუ ქვეშევრდომი? – უთხრა სოკრატემ. – ცხადია, მინდა, – უპასუხა არისტოქემ. – უწინარეს ყოვლისა, მოდი და იმ ხალხებს დავაკვირდეთ, რომლებსაც ჩვენ ვიცნობთ: აზიაში სპარსები მბრძანებლობენ, სირიელები, ფრიგიელები და ლიდელები მორჩილებაში არიან; ევროპაში სკვითები ბატონობენ, მათ მეოტები ექვემდებარებიან; ლიბიაში კართაგენელები გამგებლობენ, ლიბიელები კი გამგებლობის ქვეშ იმყოფებიან. შენის ფიქრით, ამათგან რომელი ხალხი ცხოვრობს უკეთესად? ანდა ბერძენთაგან, რომელთა შორის შენცა ხარ, როგორ გგონია, მბრძანებლები უკეთ ცხოვრობენ, თუ მორჩილებაში მყოფნი? 11. – მე სრულიად არ მივაკუთვნებ ჩემს თავს მონათა რიგს, – უპასუხა არისტოქემ; – ჩემი აზრით, არსებობს შუათანა გზა და ვცდილობ, მას დავადგე; მინდა, ვიარო არა გამგებლისა და მონის, არამედ თავისუფალი კაცის გზით, რომელსაც საიმედოდ მივყავართ ბედნიერებისაკენ. 12. – შეიძლება, შენ სწორს ამბობდე, – შეაგება სიტყვა სოკრატემ, – ეგ გზა რომ ისევე უვლიდეს გვერდს ადამიანებს, როგორც გამგებლობასა და მონობას. მაგრამ, რაკილა ადამიანებში იმყოფები და არც გამგებლობა გსურს, არც ქვეშევრდომობა და არც მმართველთა ნებისითი პატივისცემა, ვფიქრობ, იმას მაინც ხედავ, რომ ამა ქვეყნის ძლიერთა კარგად უწყიან, საზოგადო თუ პირად ცხოვრებაში ვით ადინონ ცრემლი უფრო სუსტებს და დაიმონონ კიდევ ისინი. 13. ნუთუ ვერ ამჩნევ, ძლიერნი რომ სხვათა მიერ დარგულ-დათესილს, პურსა თუ ხეხილს, ძირფესვიანად ჭრიან და კაფავენ; რომ სუსტებს, რომელთაც მათი სამსახური არა სურთ, ყოველი საშუალებით ავიწროებენ მანამადე, სანამ არ დაარწმუნებენ, მონობა არჩიონ მათზე მძლავრებთან ბრძოლას? განა არ იცი, მამაცნი და ძლიერნი სარგებლობისათვის ერთპიროვნულად რომ იმონებენ მხდალთა და უძლურთ? – ასეთი

რამ რომ არ დამემართოს, სწორედ ამიტომ არ ვემწყვდევი ერთი სახელმწიფოს ნაჭუჭში და ყოველგან უცხოელად ვრაცხ ჩემს თავს, – მიუგო არისტიპემ. 14. – ეგ ძალიან ოსტატური ხერხი მოგიგონებია, ჩემო არისტიპე, – უთხრა სოკრატემ; – მართლაც, რაც სინისი, სკირონი და პროკრუსტე დაიხოცნენ, უცხოელებს კაციშვილი ვერ აწყენინებს!³ მაგრამ უსამართლობისაგან თავის დასაცავად ახლაც კი, ჩვენს დროში, სახელმწიფოს გამგებელნი თავ-თავიანთ სამშობლოში კანონებს სცემენ, ეგრეთ წოდებულ „აუცილებელ ახლობელთა“⁴ გარდა, სხვა მეგობრებსაც იშველიებენ, მოსაგერიებლად იარაღს შოულობენ და, დამატებით კიდევ, უცხო მხარეებში მოკავშირეებს იძენენ; და მიუხედავად იმისა, რომ ეს ყველაფერი მათ ხელთაა, უსამართლობისა და წყენინებისაგან თავის დახსნას ვერა და ვერ ახერხებენ. 15. შენ კი არაფერი ამის მსგავსი არ გაგაჩნია და უმეტეს დროს მაინც შარაგზეზე ატარებ, სადაც უმრავლესობა თავდასხმის მსხვერპლია; რომელ ქალაქშიც არ უნდა მიხვიდე, ყოველ მოქალაქეზე უარეს კაცად მიგიჩნევენ და შენისთანებს კი ყველაზე უფრო ესხმიან თავს სხვების წყენინების მოსურნენი. იქნებ ფიქრობ, თითს ვერავინ დაგაკარებს, რადგან უცხოელი ბრძანდები? იქნებ ის გათამამებს, ქალაქები რომ უშიშროებას აღვითქვამენ წასვლა-მოსვლის ჟამს? ანდა გგონია, თუ საქმე წაგიხდა, ისეთი მონა იქნები, რომელიც არც ერთ ბატონს სარგებლობას არ მოუტანს? განა ვინ მოინდომებს, თავის სახლში გააჩეროს კაცი, რომელსაც შრომა ჭირის დღესავით სძულს და მხოლოდ ფუფუნებით ცხოვრებაში ხედავს ნეტარებას? 16. მოდი და, განვიხილოთ ისიც, თუ როგორ ეპყრობიან ბატონები ასეთ მსახურებს. განა შიმშილით არ აცხრობენ მათ ავხორცობას? განა არ უსპობენ ქურდობის საშუალებას იმით, რომ უკეტავენ ყველაფერს, საიდანაც შეიძლება, რამე წაიღონ? გაქცევის ხალისსაც ხომ ბორკილების დადებით უკარგავენ? განა ცემა-ტყეპით არ ალბინებენ ხელს სიზარმაცეზე? თვითონ შენ როგორღა იქცევი ხოლმე, როცა მსახურთა შორის ვინმე ასეთს შენიშნავ? 17. – როგორ და, ყოველგვარი მძიმე სასჯელით ვსჯი, სანამ არ ვაიძულებ, ბოლომდე დამემონოს, –

მიუგო არისტიკემ; — მაგრამ მითხარი ერთი, ჩემო სოკრატე, ისინი, ვინც იწვრთნებიან სამეფო ხელოვნებისათვის, რაც ჩემი აზრით, ბედნიერებად მიგაჩნია, რით განსხვავდებიან იძულებით ტანჯულთაგან, თუ თავისი ნებით ითმენენ შიმშილსა და წყურვილს, სიცხეს, უძილობასა და ყველა სხვა გაჭირვებას? მე, მაგალითად, არ მესმის, რა განსხვავებაა, ერთი და იგივე კანი ნებით აუჭრელდება კაცს მათრახით, თუ უნებურად? ანდა, საერთოდ, ერთი და იგივე სხეული მისი პატრონის სურვილით დაითმენს ყოველ ხსენებულ ტანჯვაგვემას, თუ ამ სურვილის გარეშე? სხვა რალა არის, თუ არა სიბრყვე, კაცმა საკუთარი ნებით თავი დაიტანჯოს? 18. — აბა, რას ამბობ, ჩემო არისტიკე, — შეეპასუხა სოკრატე, — ნუთუ ვერა გრძნობ, ნებისითი და უნებური იმით გავსხვავდებიან ხსენებულ ვითარებაში ერთმანეთისაგან, რომ ვინც თავისი ნებით შიმშილობს ან წყურვილს ითმენს, მას შეუძლია, როცა მოისურვებს, კიდევაც ჭამოს, კიდევაც დალიოს და აგრევე მოიქცეს სხვა შემთხვევებშიც; მაგრამ იმ კაცს, ვინც იძულებით იტანჯება დათმენისაგან, განა ხელენიფების, თავისი სურვილისდა მიხედვით შეწყვიტოს იგი? ის, ვინც ნებისით უძლებს გაჭირვებას, გახარებულია იმით, რომ კეთილი იმედით იღვნის, ვითარცა მონადირე, რომელიც ხალისით უძლებს ჯაფას ნადავლის ხელში ჩაგდების რწმენით. 19. მართალია, ასეთი საზღაური ერთობ მცირეა განეული შრომისათვის, მაგრამ ვინც იმისთვის იღვნის, რომ კარგი მეგობრები შეიძინოს, მტრები ალაგმოს, სულითა და ხორციტ ძლიერი გახდეს, საკუთარ ოჯახს რიგიანად მოუაროს, მეგობრებს სიკეთე უყოს და სამშობლოს არგოს, ასეთმა კაცმა როგორ არ უნდა იფიქროს, რომ სასიამოვნო შრომას ეწევა და ხალისიანად ცხოვრობს, რაკილა თვითონაც კმაყოფილია, სხვებიც აქებენ და შურის თვალითაც შესცქერიან? 20. იოლი გარჯა და ნამიერი განცხრომა, როგორც გიმნასტები ამბობენ, ვერც სხეულში ჩაგვიდგამს ჯანს და ვერც სულში შთაგვინერგავს რაიმე ცოდნას, სათქმელად რომ ღირდეს. ბეჯითი შრომა კი, ვით რჩეულნი კაცნი ბრძანებენ, სათნო და კეთილი საქმისაკენ ნაგვმართავს. აკი ჰესიოდეს ამბობს ერთ ადგილას:

სულ იოლია ასარჩევად მანკიერება,
შორს როდი არი, უხვად ახლოს დაბუდებულა;
სიკეთის წინ კი ოფლის ტბა დგას უკვდავთა ნებით,
მისკენ სავალი გზაც ძნელია, მეტად ციცაბო,
ჯერ მიუვალი, მაგრამ მერმე, მწვერვალს თუ მივწვდით,
გაადვილდება, თუმც გვეგონა დაუძლეველი⁶.

ეპიქარმეც გვიმონმებს, რომ

ყოველ სიკეთეს შრომის ფასად ჰყიდიან ღმერთნი⁷.

ხოლო სხვა ადგილას ამბობს:

ლხენას ნუ ეძებ, ავო, ავი რომ არ შეგემთხვეს.

21. ეგრევე მსჯელობს სათნოების თაობაზე პროდიკე ბრძენიც⁸ თხზულებაში „ჰერაკლესათვის“, რომელსაც საჯაროდ კითხულობს ხოლმე და, როგორც მახსოვს, დაახლოებით, შემდეგს გამოგვცემს. იგი ამბობს: „როგორც კი მოათავა ბავშვობა და იმ ასაკში შედგა ფეხი, როცა ჭაბუკები დამოუკიდებელნი ხდებიან და თავისი საქციელით უკვე ამჟღავნებენ, ცხოვრებაში სიკეთის გზას აირჩევენ, თუ ბოროტებისა, ჰერაკლე ერთ განმარტოებულ ადგილზე გავიდა, ჩამოჯდა თავისთვის და მძიმე ფიქრს მიეცა, რა გზას დასდგომოდა. 22. ამ დროს დაინახა, ორი წარმოსადეგი ქალი უახლოვდებოდა. ერთი მშვენიერი იყო და კეთილშობილი შთამომავლობისა ჩანდა, მოხდენილი სხეულის პატრონს თვალებში ჩამდგარი სიმორცხვე, მოკრძალებული გარეგნობა და თეთრი სამოსი ამკობდა. მეორე ჩასუქებული და ფაფუკი გახლდათ; სახის კანი თეთრ-ყირმიზად შეეღება; მიმოხვრაზე ეტყობოდა, სურდა, ტანადი გამოჩენილიყო; სამოსიც საგანგებო ეცვა, რათა სხეულის სილამაზე მეტად გამოებრწყინებინა. იგი თავის თავს ხშირ-ხშირად ათვალიერებდა, აქეთ-იქითაც იცქირებოდა: მიყურებს თუ არა ვინმეო, და ზოგჯერ საკუთარ ჩრდილსაც ესროდა მზერას.

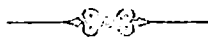
23. როცა ქალები ჰერაკლეს მიუახლოვდნენ, პირველი კვლავ დინჯი ნაბიჯით მოდიოდა, მეორე კი, რომელსაც დასწრება სურდა,

სწრაფად მიიჭრა ჰერაკლესთან და უთხრა: – გხედავ, ჰერაკლე, ყოყმანში ხარ და არ იცი, რა გზას დაადგე ცხოვრებაში. თუ მე დამიჯერებ, ყველაზე უფრო სასიამოვნო და იოლი გზით წაგიყვან; არ დარჩება არც ერთი სიამე, არ იგემო, და იცოცხლებ ისე, არ გეცოდინება არავითარი ტანჯვა-წვალება. 24. რაც მთავარია, არ იზრუნებ ომსა და მრავალ საქმეზე; საფიქრებელი ისლა გექნება, ვით მოიძიო ნუგბარ-ნუგბარი საქმელ-სასმელი, რით გაახარო თვალი და ყური, რისი ყნოსვითა და შეხებით დატკბე, ვისთან ტრფობით ისიამოვნო⁸, ვით გქონდეს უშფოთველი და ტკბილი ძილი და როგორ მოიპოვო ეს ყოველივე შრომის გარეშე. 25. თუ ოდესმე ეჭვი შეგეპაროს, რომ ამ სიამეთაგან რამე დაგაკლდება, ნუ შეშინდები; განცხრომის მოსაპოვებლად მე შენ არ წაგიყვან სულისა და ხორცის შემანუხებელი და დამტანჯველი გზით. შენ მუდამ სხვათა მონაგარით ისარგებლებ და არც ერთ შემთხვევას არ გაუშვებ ხელიდან, თუ მასში რამე ხეირის ნახვა შეგეძლება, რადგან ჩემს მეგობრებს ყოველთვის ვრთავ ნებას, ყველგან და ყველაფერში სარგებლობა ეძიონ.

26. როცა ჰერაკლემ ეს მოისმინა, ჰკითხა: – ო, დედაკაცო, რა გქვია შენ? – ჩემი მეგობრები „ბედნიერებას“ მიწოდებენ, – უპასუხა ქალმა, – ისინი კი, რომელთაც ვძულვარ და ჩემი დაკნინება სურთ, „მანკიერებას“ მეძახიან.

27. ამასობაში მეორე ქალიც მოვიდა და თქვა: – მეც მოვედი შენთან, ჩემო ჰერაკლე, რამეთუ ვუნყი, ვინ არიან შენი მშობლები და შენი ხასიათიც შემისწავლია, როცა ჯერ კიდევ ბავშვი იყავი. ამიტომაც ვიმედოვნებ, თუ ჩემკენ მომავალ გზას დაადგები, კეთილ და წმიდა საქმეთა თავგამოდებული და ბეჯითი შემსრულებელი გახდები, ხოლო მე უფრო საპატიო და სახელოვანი გამოვჩნდები წესიერი ხალხის თვალში. მე როდი აგავსებ ტყუილი დაპირებებით სიამეთა გამო; მაგრამ იმის თაობაზე, თუ რა წესი და რიგი დაუდგინეს ღმერთებმა ყოველ არსებულს, მხოლოდ და მხოლოდ სიმართლეს გეტყვი. 28. იმას, რაც ამქვეყნად კარგი და მშვენიერია, ღმერთები არამც და არამც არ აძლევენ ადამიანებს შრომისა და

გარჯის გარეშე. თუ გსურს, ღმერთები შენს მიმართ მონყალენი იყვნენ, უნდა ემსახურო მათ; თუ გსურს, მეგობრებს უყვარდე; ყოველთვის კეთილი საქმე უნდა აკეთო მათთვის; თუ რომელიმე სახელმწიფოსაგან პატივისცემას ესწრაფვი, ვალდებული ხარ, ამ სახელმწიფოს სარგებლობა მოუტანო; თუ მოისურვებ, მთელი ელადა აღფრთოვანდეს შენი ქველობით, უნდა ეცადო, მიწყვი კეთილისმყოფელი კაცი იყო ელადისათვის; თუ გინდა, მიწამ უხვი მოსავალი მოგცეს, კიდევაც უნდა დაამუშაო იგი; თუ ნახირით გამდიდრებას ფიქრობ, მისი მოვლაც გეკისრება; თუ ომში სახელის მოხვეჭას ცდილობ და გინდა, გქონდეს ძალა, მეგობრები ათავისუფლო და მტრები დაამარცხო, საომარი ხელოვნება მცოდნეთაგან უნდა შეისწავლო და უნდა ივარჯიშო მის დასაუფლებლად. თუ სხეულის გაკაუებას მოინდომებ, გონებას უნდა დაუმორჩილო იგი და შრომასა და ოფლის ღვრას მიაჩვიო.

29. მაშინ მანკიერებამ ჩამოართვა სიტყვა მას და, როგორც პროდიკე ამბობს, აგრე თქვა: – გესმის, ჰერალკე, რა ძნელსა და გრძელ გზას გირჩევს ეს ქალი კეთილდღეობის მისაღწევად? მე კი ადვილი და მოკლე გზით წაგიყვან ბედნიერებისაკენ. 30. – ო, საცოდავო! – შეაგება სიტყვა სათნოებამ, – რა გაქვს შენ კარგი? ანდა რა გესმის შენ სიამტკბილობისა, როცა მისთვის არაფრის გაკეთება არ გსურს? შენ არც კი ელოდები ხოლმე სიამოვნების განცდის სურვილს და სანამ ნდომა აღგეძვროდეს, მანამდე იკმაყოფილებ თავს ყველაფრით; ჭამ, როცა არ გშია და სვამ, როცა არა გწყურია; გემრიელად რომ ჭამო, საგანგებო მზარეულებს დაეძებ; გემრიელად რომ სვა, უძვირფასეს ღვინოებს იმარაგებ და ზაფხულობით თოვლ-ყინულის საშოვრად დარბიხარ აქეთ-იქით. ტკბილად რომ დაგეძინოს, ლოგინსაც რბილს იგებ და სანოლსაც საქანელა ფეხებს უკეთებ. შენ ხომ ძილს ეძლევი არა იმიტომ, რომ შრომით იღლები, არამედ იმიტომ, რომ გასაკეთებელი არაფერი გაქვს. სასიყვარულო ვნებებს ძალდატანებით იშლი მანამდე, სანამ სურვილი მოგერეოდეს, საამისოდ არა ხერხს არ ერიდები და მამაკაცსა და ქალს ერთნაირად იყენებ. შენს მეგობრებსაც ისე ზრდი, რომ ღამლამობით

ღირსებას უგინებ, დღის საუკეთესო ნაწილს კი ძილში ატარებინებ.

31. მართალია, უკედავი ბრძანდები, მაგრამ ღმერთთა კრებულიდან განდევნილი ხარ, ხოლო პატიოსან ადამიანთა თვალში პატივი სრულიად აყრილი გაქვს. ყური შენი ვერასდროს ისმენს შენს ქებას, რაც ყველაზე ტკბილია მოსასმენად, და თვალი შენი ვერასდროს ხედავს, რაც ყველაზე საამოა სახილველად; შენ ხომ არასოდეს გინახავს შენი ხელით ნაკეთები თუნდაც ერთი კეთილი საქმე. ვინ ერწმუნება შენს სიტყვას? ვინ შეიწყნარებს შენს თხოვნას? რომელი ჭკუადამჯდარი კაცი გაბედავს, შეუერთდეს შენს ხროვას? შენი მიმდევარნი ახალგაზრდობაში სხეულით არიან სუსტნი, ხოლო როცა ბერდებიან, სულითაც უძლურდებიან, რადგან ყმანვილობის დროს უქნარობისაგან დადონდლოებული ატარებენ, სიბერეს კი ძლივსღა მიათრევენ სრულიად დაჩაჩანაკებულნი. ჩადენილ საქმეთა გამო სირცხვილი ერევათ და რაც ახლა უნდა აკეთონ, უმძიმეს ტვირთად აწევათ, ვინაიდან მთელი სიამტკბილობა ახალგაზრდობაში მოილიეს და ყოველი სიმწარე თავისივე სიბერეს გადაულოცეს.

32. რაც შემეხება მე, დღენიადგ ღმერთებსა და წესიერ ხალხში ვტრიალებ; არც ერთი კეთილი საქმე, არც ღვთაებრივი და არც ადამიანური, უჩემოდ არ კეთდება. საგანგებოდ მცემენ პატივს ღმერთებიცა და ადამიანებიც, რომელთაც ჩემი პატივისცემა ჰმართებთ. სწორედ მე გახლავარ ყველაზე სასურველი შემწე ხელოსანთა, სანდო დარაჯი სახლის უფალთა, კეთილმოწყალე მფარველი მსახურთა, კარგი მშველელი მშვიდობის დროს შრომა-გარჯაში, მტკიცე მოკავშირე ომის დროს საქმეებში და საუკეთესო ამხანაგი მეგობრობაში. ჩემი მეგობრები ყოველთვის სიამოვნებით მიირთმევენ საჭმელ-სასმელს, ვინაიდან ნდომის აღძვრამდე მუდამ იკავენებენ თავს ჭამა-სმისაგან; მათი ძილი გაცილებით უფრო ტკბილია, ვიდრე უქნარებისა, მაგრამ გულმოუსვლელად შეუძლიათ შეწყვიტონ იგი და მის გამო არ გადადონ აუცილებელი საქმე. ახალგაზრდებს ახარებთ უფროსთაგან შექება, ხოლო მოხუცნი კმაყოფილებით ღებულობენ უმცროსთა პატივისცემას.

33. ისინი ტკბებიან წარსული მოღვაწეობის მოგონებით და დიდი სიამოვნებით ასრულებენ დღევანდელ საქმეს. ჩემი წყალობით,

ღმერთებიც სიყვარულით ეკიდებიან, მეგობრებიც მოწინებით ექცევიან და სამშობლოც პატივს სცემს მათ; ხოლო როცა ბედისწერით გადანყვეტილი უამი დაუდგებათ აღსასრულისა, სამარეში განსასვენებლად ჩასულნი უსახელოდ დავიწყებას კი არ მიეცემიან, არამედ სადიდებელ სიმღერებში განაგრძობენ სიცოცხლეს სამარადისო ხსოვნისათვის. აი, ჩემო ჰერაკლე, კარგი დედ-მამის შვილო, როგორ უნდა გადადო თავი უნეტარესი ბედნიერების მოსაპოვებლად".

34. დაახლოებით, ამგვარად გვამცნობს პროდიკე იმ მოძღვრებას, რომელიც სათნოებამ გადაუშალა ჰერაკლეს; მაგრამ თვისი აზრები ბევრად უფრო დიდებული სიტყვებით აქვს შემკობილი, ვიდრე მე შევძელი ახლა მათი გადმოცემა. შენ კი, ჩემო არისტოკე, გმართებს, გულში ჩაიჭედო ესე ყოველი და რამენაირად ეცადო, იზრუნო იმაზე, რაც შენს მომავალ ცხოვრებას არგებს.

თავი II

1. ერთხელ, როცა სოკრატემ შეიტყო, თავისი უფროსი ვაჟი ლამპროკლე¹ დედას გასწყრომოდა, ჰკითხა: – მითხარი, შვილო, იცნობ, თუ არა ზოგ ადამიანს, რომელსაც უმადურს ეძახიან? – დიახაც, ვიცნობ, – მიუგო ყრმამ. – ისიც თუ გაგიგია, რა საქმის ჩამდენთ უწოდებენ ამგვარ სახელს? – ეგეც ვიცი, რა თქმა უნდა, – უპასუხა შვილმა, – უმადურებს ეძახიან იმათ, რომელთაც სიკეთე უყვეს, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ მადლის გადახდა შეუძლიათ, ამას არ აკეთებენ. – მაშ, შენ გგონია, უმადურები უსამართლოთა რიგში არიან ჩასარიცხავნი, არა? – ცხადია, ეგრე მგონია. 2. – აბა, თუ გიფიქრია შენ იმაზე, რომ როგორც მეგობრების დამონებაა უსამართლობა, მტრებისა კი – სამართლიანობა, ასევე არის თუ არა უმადურობა მეგობრებისადმი უსამართლობა და მტრებისადმი სამართლიანობა? – რა თქმა უნდა მიფიქრია, – მიუგო ლამპროკლემ, – ჩემი აზრით, უსამართლოა კაცი, რომელიც არ ცდილობს, მადლი მიუზღოს მას, ვინც სიკეთე უყო, მეგობარი იქნება ის თუ მტერი, სულერთია. 3. – რაკი აგრეა, უმადურობა აშკარა

უსამართლობა უნდა იყოს? – ლამპროკლე დაეთანხმა. – გამოდის, რაც მეტ სიკეთეს განიცდის კაცი და მადლს არ იხდის, მით უფრო მეტად უსამართლოა იგი, არა? – შვილმა ესეც დაუდასტურა. – განა ვიპოვით ვინმეს, მეტი სიკეთე ჰქონდეს მიღებული ვინმესგან, ვიდრე შვილებს – მშობლებისაგან? ისინი არ არსებობდნენ და მშობლებმა არსებულები გახადეს; შესაძლებლობა მისცეს, იხილონ ამდენი მშვენიერება და გაიზიარონ ყველა ის სიკეთე, რაც ღმერთებმა ადამიანებს უბოძეს. ღმერთებისაგან მონიჭებული მადლი კი ყველაზე უფრო ძვირფასად მიგვაჩნია ჩვენ და ყოველი ჩვენგანი არაფერს არ ერიდება ისე, როგორც მის დაკარგვას. სწორედ ამიტომ სახელმწიფოებმა უმძიმესი დანაშაულისათვის სიკვდილით დასჯა დააწესეს, რადგან სხვაგვარად, ამაზე უფრო დიდი უბედურების შიშით, უსამართლობის დათრგუნვა არ ძალუძთ.

4. ასევე ნუ გგონია შენ, ადამიანები ბავშვებს მხოლოდ ქვენა გრძნობების გამო ვაჩენდეთ; ამ გრძნობათა დასაკმაყოფილებლად ისედაც სავსეა ქუჩები და საროსკიპოები. ცხადია, ჩვენ საგანგებოდ ვუკვირდებით იმას, თუ რომელი ქალისაგან შეიძლება უკეთესი ბავშვები იშვან; მერე ვუკავშირდებით ამ ქალს და ვაჩენთ შვილებს, 5. მამაკაცი არჩენს იმას, ვისთან კავშირითაც ბავშვებს წარმოშობს; წინასწარ უმარაგებს მომავალ შვილებს ყოველივეს, რაც მათი არსებობისთვის საჭიროდ მიაჩნია და ცდილობს, რამდენადაც შეუძლია, ეს მარაგი მეტი და მეტი დააგროვოს. მუცლადქმნილი ქალი კი დიდი ნვალებისა და სიცოცხლის განსაცდელის ფასად ატარებს თავის ტვირთს და აწვდის იმ საზრდოს, რომლითაც თვითონ იკვებება. ხანგრძლივი ფეხმძიმობისა და დამტანჯავი მშობიარობის შემდეგ გულმოდგინედ ზრდის და თავს ევლება იგი ნაშიერს, რომლისგანაც არა სიკეთე არ მიუღია; არც ჩვილს ესმის, ვინაა მისი კეთილისმყოფელი და არც თავისი გასაჭირის გამოხატვა ძალუძს; მაგრამ დედა გუშანით ხვდება, თუ რა არის მისთვის სასარგებლო და სიხარულის მიმნიჭებელი; ამიტომ თავდადებით ცდილობს, ყველაფერი ბოლომდე შეუსრულოს. იგი ხანგრძლივად კვებავს მას, არც დღისით და არც ღამით მოსვენება არა აქვს და არც იცის, რა მადლობას მიიღებს

ამდენი ჯაფის სანაცვლოდ. 6. მაგრამ მარტოოდენ გამოკება როდია საკმარისი. როცა ბავშვებს შეამჩნიევენ, რომ უკვე შეუძლიათ, რამე ისწავლონ, მშობლები მათ გადასცემენ ცხოვრებაში გამოსადეგ იმ ცოდნას, რაც გააჩნიათ, მაგრამ თუ ჩათვლიან, რომ სხვას უკეთ შეუძლია სწავლება, ხარჯის დაუზოგავად გზავნიან შვილებს მასთან და ცდილობენ, ყველაფერი გააკეთონ, რათა ისინი, რაც შეიძლება, უკეთესნი გახდნენ. 7. ამაზე ყრმამ უპასუხა: ყოველივე ეს და კიდევ უფრო მეტიც რომ ჰქონდეს გაკეთებული დედაჩემს, მისი საშინელი ხასიათის ატანას მაინც ვერაფერს შეძლებდა. — კი მაგრამ, როგორ ფიქრობ, მხეცის მძვინვარებაა უფრო აუტანელი, თუ დედისა? — ჰკითხა სოკრატემ. — ფიქრობ, რომ ასეთი დედისა! — განა ოდესმე მოგაყენა მან რამე ზიანი კბენით ან წიხლის კვრით, როგორც ეს ბევრს შემთხვევია პირუტყვებისაგან? 8. — არა, მაგრამ, ფიციავ ზევსს, ისეთ რამეებს ამბობს ხოლმე, რომ მათ მოსმენას არაფერს მოისურვებდა მთელ თავის სიცოცხლეში. — როგორ გგონია, ბალ-ლობიდანვე ჭირვეულს, რამდენჯერ გაგიმწარებია დედაშენი ჩხა-ვილითა და ანცობით, რამდენი სადავიდარაბო საქმე აგიტეხია მისთვის დღისითაც და ღამითაც და რამდენჯერ შეგინუხებია შენი ავადმყოფობით? — ჰკითხა სოკრატემ. — ჰო, მაგრამ, არასოდეს მითქვამს და გამიკეთებია ისეთი რამე მისთვის, რომ სირცხვილი ეჭამოს. — მიუგო შვილმა. 9. — ნუთუ ფიქრობ, რასაც იგი გეუბნება, უფრო ძნელი მოსასმენია შენთვის, ვიდრე მსახიობებისთვის ის უკიდურესად შეურაცხმყოფელი სიტყვები, რომლებითაც ისინი ერთმანეთს მიმართავენ ხოლმე ტრაგედიებში? — საქმე ისაა, რომ მათ, ჩემი აზრით, ძალზე ადვილად გადააქვთ ლანძღვა-მუქარა, რადგან იციან, მოკამათეთაგან გამლანძღავი დასასჯელად არავის ლანძღავს და დამმუქრებელი ავის საქმნელად არავის ემუქრება. — თუ ეგრეა, რაღაზე უწყრები დედაშენს, როცა შენც კარგად უწყი, რომ ავი ზრახვით არაფერს გეუბნება და არავისთვის იმდენი სიკეთე არ სურს, რამდენიც შენთვის? ეგების ფიქრობ, დედაშენი შენი მტერი იყოს? 10. — არა და არა, ამას არ ფიქრობ, — მიუგო ყრმამ. — აბა, რატომღა ეძახი აუტანელს იმ ქალს, — ჩამოართვა სიტყვა სოკრა-

ტემ, – ვინც შენი კეთილისმყოფელია; ვინც ავადმყოფობის დროს მთელი ძალ-ღონით თავს დაგტრიალებს, რათა გამოჯანსაღდე, და ცდილობს, არაფერი აუცილებელი არ დაგაკლდეს; ვინც, გარდა ამისა, ერთთავად ევედრება ღმერთებს შენი სიკეთისთვის და შენს გამო დადებულ ყოველ აღთქმას ასრულებს? მე მგონია, თუკი ასეთი დედის ატანა არ ძალგიძს, შენ საერთოდ სიკეთის ატანა არ შეგიძლია!

11. ახლა კი მითხარ, – განაგრძო სოკრატემ, – ფიქრობ თუ არა შენ ვინმეს პატივისცემას, თუ ისე ხარ განწყობილი, რომ ცდილობ, არავის მოაწონო თავი, არავის კვალს არ მიჰყევ და არც არავის დაემორჩილო, არც სტრატეგოსსა და არც სხვა ვინმე მმართველს? 12. – ვფიცავ ზევსს, რომ ვფიქრობ, დავემორჩილო. – შენ, ალბათ, გინდა, მეზობელსაც მოსწონდე, – უთხრა სოკრატემ, – რათა აგინთოს ცეცხლი, როცა საჭირო იქნება, დაგეხმაროს კარგ საქმეში და, თუ რამ უბედურება შეგემთხვა, გვერდშიც ამოგიდგეს და გულწრფელი დახმარება გაგინიოს? – რა თქმა უნდა, მინდა. – კი, მაგრამ, როგორ? განა სულერთია შენთვის, მტერი იქნება შენი თუ მოყვარე შენი თანამგზავრი ხმელეთსა თუ ნაოსნობაში, ანდა სხვა ვინმე, ვისაც ბედი შეგახვედრებს, თუ ფიქრობ, რომ საჭიროა, მათი კეთილგანწყობილების მოსაპოვებლადაც იზრუნო? 13. – ცხადია, ვფიქრობ. – ასე რომ, მზად ხარ, ამათ ანგარიში გაუწიო, დედას კი, რომელსაც ყველაზე მეტად უყვარხარ, გგონია, პატივისცემა არ სჭირდება? განა არ უწყი, რომ სახელმწიფო, მართალია, უმადურობას არ აქცევს ყურადღებას, არ სდევნის მას და, საერთოდ, გულგრილად ეკიდება სიკეთისათვის მადლის უქმნელთ, მაგრამ იმ კაცს, ვინც მშობლებს პატივს არა სცემს, სასჯელს რომ ადებს, არქონტის თანამდებობას ახლოს რომ არ აკარებს და არც მის მიერ სახელმწიფოს სახელობაზე შეწირულ მსხვერპლს თვლის წმინდა მსხვერპლად და არც სხვა რამ მის მიერ შესრულებულ საქმეს მიიჩნევს კეთილ და სამართლიან საქმედ? თუ ვინმე გარდაცვლილი მშობლების საფლავს არ ამკობს, ვფიცავ ზევსს, კარგად უნდა ახსოვდეს, რომ სახელმწიფო ამასაც მტკიცედ იძიებს არქონტებად დასაყენებელ პირთა გამოცდის დროს².

14. ჰოდა, ჩემო შვილო, ეგებ გამოიჩინო კეთილგონიერება და შეევედრო ღმერთებს, შეგინდონ, თუ რამ შესცოდე დედის წინაშე, რათა უმადურ კაცად არ ჩაგთვალონ და შენთვის სიკეთის ქმნაზე ხელი არ აიღონ; მოერიდე ხალხსაც, არ იგრძნონ, მშობლებს რომ უდიერად ექცევი, რათა არ შეგიძულოს ყველამ და მთლად უმეგობროდ არ დარჩე. თუ გაიგეს მშობლების მიმართ შენი უმადურობა, აღარავინ ირწმუნებს, შენთვის განეული სიკეთისთვის რომ სანაცვლო მადლს მიიღებს!

თავი III

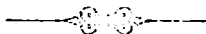
1. ერთხელ სოკრატემ შეიტყო, რომ ძმებს – ქერეფონტსა და ქერეკრატეს¹, რომელთაც იგი ახლოს იცნობდა, ერთმანეთში უთანხმოება ჰქონდათ. და აი, როგორც კი დაიხელთა ქერეკრატე, ჰკითხა: – მითხარი, ჩემო ქერეკრატე, ხომ არ ეკუთვნი შენ იმ ადამიანებს, რომელთაც ქონება ძმას ურჩევნიათ? ერთი უგუნური საგანია, მეორე – გონიერი არსება, პირველს ხელის შეწყობა სჭირდება, მეორეს თვით ძალუძს დახმარება, გარდა ამისა, ქონება შეიძლება დიდძალი ჰქონდეს კაცს, ძმა კი ერთადერთი ჰყავდეს. 2. საოცარია ისიც, თუ ვინმე საკუთარ ძმებს სასჯელად მიიჩნევს, რადგან მათ ქონებასაც თვითონ არ ფლობს, ხოლო თანამოქალაქეთა არსებობას სრულიად არ თვლის ხელისშემშლელ გარემოებად იმის გამო, რომ მათ სიმდიდრეში წილი არ უდევს. პირიქით, ამ შემთხვევაში, ალბათ, ფიქრობენ, უმჯობესია, მრავლთა შორის უშიშრად ცხოვრობდეს კაცი თავის გასატანი სახსრით, ვიდრე განმარტოებით არსებობდეს და თანამოქალაქეთა მთელ ქონებას შიშით განაგებდეს. მაგრამ როცა საქმე ძმებს ეხება, ეს ასე როდი ესმით ხოლმე. 3. ვისაც შესაძლებლობა აქვს, მონებს ყიდულობს, რათა შრომაში დამხმარენი ჰყავდეს, მეგობრებსაც იძენს, თუ შემწენი დასჭირდა, მაგრამ ძმებს გულგრილად ეკიდება, თითქოს მეგობრები თანამოქალაქეებში მოიპოვებოდნენ, ძმებში კი – არა! 4. მეგობრობის საქმეში კი ნამდვილად დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთო წარმოშობასა და

ერთად აღზრდას, ვინაიდან თვით ცხოველებშიც არსებობს რალაც საგანგებო სწრაფვა თანაშერდილთა მიმართ. გარდა ამისა, აღსანიშნავია, სხვები რომ უძმოსა და უთვისტომოზე უფრო მეტ პატივს სწორედ იმ კაცს სცემენ, ვისც და-ძმანი ჰყავს და წყენინებასაც ნაკლებ უბედავენ. 5. — ჩემო სოკრატე, — უთხრა ქერეკრატემ, — თუ უთანხმოება დიდი არ არის, ცხადია, ძმას უნდა გაუძლო კაცმა და წერილმან მიზეზთა გამო თავი არ განარიდო; რადგან ძმა, როგორც შენც ამბობ, მართლაც, დიდი წყალობაა, თუ იგი ისეთია, როგორიც უნდა იყოს; მაგრამ, როცა სიკეთე აკლია და მთლად უკუღმართია, განა შეძლებს ვინმე შეუძლებელი საქმის რამენაირად მოგვარებას და ასეთ ძმასთან კეთილი ურთიერთობის დამკვიდრებას? 6. — ერთი მითხარი, ქერეკრატე, — მიმართა სოკრატემ, — მართლა ისეთია ქეროფონტი, რომ არავის შეუძლია მოიწონოს იგი ისე, როგორც შენ არ მოგწონს, თუ მოიპოვება ზოგი ვინმე, ვინც სავსებით კეთილგანწყობილია მისდამი? — სწორედ იმის გამოა იგი ღირსი, მეზიზღებოდეს, — მიუგო ქერეკრატემ, — რომ შეუძლია, სხვებს თავი მოაწონოს, მე კი ყველგან, სადაც უნდა იყოს, სიტყვითაც და საქმითაც უფრო მეტად მავნოს და დამაზარალოს, ვიდრე სიკეთე რამე მიყოს. 7. — გამოდის, — თქვა სოკრატემ, — ვითარცა ცხენია საზიანო მხედრობაში გამოუცდელი, მაგრამ გაჯირითების მოსურნე კაცისთვის, ისე შენი ძმაა უბედურება მისთვის, ვინც მისგან სიკეთის ნახვას ცდილობს, მაგრამ არ ესმის, როგორ მოექცეს? 8. — როგორ თუ არ მესმის, ვით მოვექცე ძმას, — შეაგება სიტყვა ქერეკრატემ, — მაშინ, როცა ძალიან კარგად მაქვს შეგნებული, კეთილი სიტყვა მიუფო კეთილის მთქმელს და კეთილი საქმე ვუყო სიკეთის მქმნელს? მაგრამ ვინც ცდილობს, სიტყვითაც და საქმითაც მანყენინოს, მისთვის არც კარგის თქმა შემიძლია და არც კარგის გაკეთება და, საერთოდ, არც ვეცდები ამას! 9. — საკვირველს ამბობ, ქერეკრატე, — უთხრა სოკრატემ; — შენ რომ ცხვრის ფარის კარგი მცველი ძალდი გყოლოდა და მწყემსებისათვის აღერსიანი ყოფილიყო, შენს მოახლოებაზე კი ყოვლთვის ღრენა დაენყო, ამ ამბავს ალბათ გულგრილად შეხედებოდი, როდი გაბრაზდებოდი და კიდევაც ეცდე-

ბოდი, კეთილი მოპყრობით მოგეთვინიერებინა იგი; ამავე დროს, შენ სრულიად არ ცდილობ, ილონო რამე და საკუთარი ძმა სასარგებლო კაცად გაიხადო, თუმცაღა ადასტურებ, რომ ძალგიძს, კარგი სიტყვა თქვა და კარგი საქმე აკეთო და იმასაც აღიარებ, რომ დიდი სიკეთეა ძმის ყოლა, თუ იგი ისეთია, როგორიც უნდა იყოს. 10. – ჩემო სოკრატე, – მიუგო ქერეკრატემ, – ძალზე მერიდება, მაგრამ რა ვქნა, არ გამაჩნია იმდენი ცოდნა, რომ ქერეფონტი ისეთ კაცად გავიხადო, როგორც უნდა იყოს. – ჩემი აზრით, – უთხრა სოკრატემ, – სრულიად არ გჭირდება შენ რამე ახალი ხერხების გამოყენება მის მიმართ; ვფიქრობ, სულ ადვილად შეგიძლია, დაატყვევო იგი და შენს დიდ პატივისმცემელ კაცად აქციო იმ საშუალებებით, რომელთაც კარგად ხარ დაუფლებული. 11. – ხომ არ ნაგძლია სულმა და ხომ არ გინდა, ბრძანო, თითქოს შემნიშნე კაცის მოსახიბლავი რალაც ჯადო-ნამლის ცოდნა, რომლის თაობაზეც მე თვითონ არაფერი ვიცი? – აბა, ახლა ამაზე მიპასუხე: ვთქვათ, მოინდომე, ნაცნობთაგან ვინმეს ისე დამუშავება, რომ ყოველი მსხვერპლშენირვის დროს სადილზე მიგიწვიოს, რას მოიმოქმედებდი ამისთვის? – ცხადია, ჯერ მე დავიწყებდი მის მოწვევას, როცა კი მსხვერპლშენირვას გავმართავდი. 12. – ახლა ვთქვათ, მეგობართაგან ვისმე დაყოლიება მოინდომე, რათა შინიდან გამგზავრების შემთხვევაში ქონებას მიგიხედოს, მაშინ რას მოიმოქმედებდი? – რასაკვირველია, ჯერ მე მოვკიდებდი ხელს მისი ქონების მოვლა-პატრონობას, თუ სადმე გამგზავრება მოუხდებოდა. 13. – ვთქვათ და, მოინდომე უცხოელის განწყობა ისე, რომ სტუმართმოყვრულად მიგიღოს, როცა მის ქვეყანაში მიხვალ, საამისოდ რალას მოიმოქმედებდი? – რა თქმა უნდა, თავდაპირველად, მე მივიღებდი სასურველ სტუმრად, როცა ათენში ჩამოვიდოდა. ამასთანავე, თუ მოვისურვებდი, ხალხით აღმოეჩინა ჩემთვის შემწეობა იმ საქმის შესასრულებლად, რისთვისაც მის ქვეყანაში მისვლა გადავწყვიტე, ცხადია, საჭირო იქნებოდა, უწინარეს ყოვლისა, მე თვითონ გამეკეთებინა მისთვის იგივე. 14. – შენ იმთავითვე კარგად გასცნობიხარ ხალხში არსებულ ყოველ ჯადო-ნამალს, მაგრამ მალავდი თურმე! იმიტომ ხომ

არ აყოვნებ საქმის წამოწყებას, რომ არ შერცხვე, თუ პირველად შენ უყოფ ძმას სიკეთეს? მე კი მგონია, უდიდესი ქების ღირსია ის ვაჟკაცი, ვინც დაასწრებს და მტერს, ავსა და მეგობარს კეთილ საქმეს უზამს. მე რომ ქერეფონტი შენზე გამოცდილად მიმაჩნდეს დამეგობრების საქმეში, ვეცდებოდი, დამერწმუნებინა, პირველად მას გამოელო ხელი, რათა მეგობრად გაეხადე, მაგრამ ახლა ამ საქმის მოსაგვარებლად შენ უფრო მოხერხებულ კაცად მიმაჩნისარ.

15. – ჩემო სოკრატე, – მიუგო ქერეკრატემ, – მეტად უადგილოსა და შენთვის სრულიად შეუფერებელ რასმე ამბობ, რაკი მიბრძანებ, მე უმცროსმა კაცმა, წამოვიწყო ეს საქმე მაშინ, როცა ყოველი ხალხი პირიქით ფიქრობს: სწორედ უფროს კაცს ხამს, ყველაფერში, საქმეშიცა და სიტყვაშიც, პირველი იყოს! 16. – როგორ? – ჩამოართვა სიტყვა სოკრატემ, – განა ყველგან არ არის მიღებული, უმცროსმა შემხვედრ უფროსს გზა უტიოს, თუ ზის, ფეხზე წამოუდგეს, რბილი სავარძელი მიართვას და სიტყვა დაუთმოს? აბა, ჩემო კარგო, ნულარ აყოვნებ, სცადე, დააშოშმინო ეგ კაცი და სულ მალე შენი გამგონე გახდება. ვერ ხედავ, რა პატივმოყვარე და კეთილშობილია? უნამუსო კაცუნას გულს ვერაფრით მოიგებ, თუ რამე არ აჩუქე, პატიოსან და კეთილშობილ კაცს კი ალერსიანი მოპყრობით ძალზე ადვილად დაიყოლიებ. 17. – კი მაგრამ, – მიუგო ქერეკრატემ, – ეს რომ გავაკეთო და მაინც არაფრით უკეთესი არ გახდეს? – მერმე რა, – უთხრა სოკრატემ, – განა რა საფრთხე გელოდება, თუ არა ის, რომ დაამტკიცებ, რომ შენ წესიერი და ძმის მოყვარული კაცი ხარ და ის კი უვარგისია და სიკეთის ღირსი არ არის? მაგრამ არა მგონია, საქმე აქამდე მივიდეს. პირიქით, ვფიქრობ, როგორც კი იგრძნობს, ასეთ ბრძოლაში იწვევ, გამარჯვების სურვილი დაძლევეს და ყოველნაირად ეცდება, სიტყვითაც და საქმითაც გაჯობოს სიკეთის ქმნაში. 18. ახლა კი თქვენ ისეთ ვიტარებაში ხართ, როგორშიაც აღმოჩნდებოდნენ ხელები, თუ დაივიწყებდნენ, რომ ღმერთმა ისინი ურთიერთის შესანევენად შექმნა და ერთმანეთს წინააღმდეგობას დაუწყებდნენ; ანდა თუ ღვთის ნებით ერთიმეორის შესაშველებლად გაჩენილი ფეხები უგულებელყოფდნენ თავიანთ დანიშნულებას

და ერთმანეთის დაბრკოლებას ეცდებოდნენ. განა დიდი უვიცობა და სიგიჟე არ იქნება, რაც სარგებლობისთვის შექმნილა, ჩვენდა სავენებოდ გამოვიყენოთ? ჩემი აზრით, ორი ძმა უფრო დიდი ურთიერთსარგებლობისათვის გააჩინა ღმერთმა, ვიდრე ორ-ორი ხელფეხი, ორი თვალი ანდა სხვა რამ, რაც წყვილად უბოძა ადამიანებს. ხელებს რომ მოუხდეთ, მაგალითად, ერთდროულად წასწვდნენ ორ ნივთს, რომლებიც ორგიაზე² მეტი მანძილით არიან ერთმანეთს დაშორებულნი, ისინი ამას ვერ შეძლებენ; არც ფეხით შეუძლიათ იმავდროულად მიაღწიონ თუნდაც ერთი ორგით დაცილებულ წერტილებს; თვალებსაც კი, რომელთაც თითქოს ძალზე შორს ჭვრეტის უნარი აქვთ, როდი ძალუძთ, ერთსა და იმავე დროს იხილონ მათთან ძალიან ახლოს მდებარე, მაგრამ წინ და უკან განლაგებული საგნები. რაც შეეხება ერთურთის მოყვარულ ძმებს, რაც უნდა შორს იმყოფებოდნენ, სწორედ რომ ერთდროულად შეუძლიათ, ერთმანეთისათვის სასარგებლო საქმე აკეთონ.

თავი IV

1. ერთ დროს მომისმენია სოკრატეს საუბარი მეგობრობის შესახებაც. ვფიქრობ, ამ საუბარს შეუძლია, ბევრი სასარგებლო აზრი გაუჩინოს კაცს მეგობრების შეძენისა და მათი გამოყენების თაობაზე. სოკრატე ამბობდა: ბევრისგან გამიგონია, ყოველგვარ განძზე უდიდესი განძი ჭკვიანი და კეთილი მეგობარია, მაგრამ ვხედავ, უმრავლესობა ყველა სხვა რამეზე უფრო მეტად ზრუნავს, ვიდრე მეგობართა შეძენაზეო. 2. ვხედავო, – ამბობდა იგი, – რომ ხალხი დიდი სიბეჯითით იძენს სახლებსა და მამულებს, მონებს, პირუტყვსა და ავეჯეულს; თავგამოდებით ცდილობს, დაიცვას შეძენილი, ხოლო რაც შეეხება მეგობარს, რომელსაც დიდ სიკეთედ თვლიან, როგორც ვამჩნევ, არც მის შესაძენად იწუხებს ვინმე მაინცდამაინც თავს და არც არსებულთა შესანარჩუნებლად. 3. სოკრატე ამბობდა: ისიც მინახავს, როცა კაცს მეგობარი და მონა ერთდროულად გახდომია ავად, მონისთვის ექიმებიც მიუყვანია, მის გამოსაჯანსაღებლად

ყველა სხვა რამეც უღონია, მეგობარი კი უყურადღებოდ დაუტოვებია. მეგობრისა და მონის სიკვდილის შემთხვევაში, მონის გამო ჩვეულებრივ საშინლად წუხან და მის დაკარგვას უბედურებად თვლიან, მეგობრის დაღუპვას კი არაერთად დანაკლისად არ მიიჩნევენ; ხალხი ყოველ ქონებას თავს დაჰკანკალებს, ყურადღებას არ აკლებს, ხოლო მეგობარს, რომელსაც შემწეობა სჭირდება, მზრუნველობის გარეშე ტოვებს. 4. გარდა ამისა, ამბობდა სოკრატე, – ბევრი კაცი მინახავს, რომელთაც კარგად უწყიან თავიანთი ქონების რაოდენობა, რა დიდძალიც არ უნდა იყოს იგი, მაგრამ სულ რამდენიმე მეგობრის რიცხვი არა თუ არ იციან, არამედ როცა ჰკითხავენ და ჩამოთვლას დაიწყებენ, ანგარიში ერევათ და მეგობრებში მითვლილ პირთ ხშირად უკუაგდებენ. 5. აი, ვით ზრუნავენ ისინი მეგობრებზე! მართლაცდა, აბა, რა განძს უნდა შეეუდაროთ კარგი მეგობარი, ამ განძზე უკეთესი არ გამოდგეს? რომელი ცხენი ან უღელი ხარია ისე სასარგებლო, როგორც კეთილი მეგობარი? რომელი მონაა ასე მოწყალე და ერთგული, ანდა სხვა რომელი სიმდიდრეა ასე ყოველმხრივ გამოსადეგი? 6. კარგი მეგობარი მუდამ მზადაა, შეენაცვლოს მეგობარს ყოველ გასაჭირში, რომელიც პირად საქმიანობასა თუ საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში დაადგება; თუ მას კეთილი საქმის ქმნა დასჭირდა, მხარში ამოუდგება; თუ საფრთხე რამ თავს დაატყდა, მყისვე დაეხმარება ხარჯითაც და მოქმედებითაც, შეგონებებითაც და ძალითაც. იგი დიდი სიხარულით შეჰხარის კარგი საქმის მქნელთ, ხოლო ცხოვრებაში ნაბორძიკებულთ თავდადებით შეელის ხოლმე ფეხზე დადგომაში. 7. თითოეულ ჩვენგანს ხომ დიდ სამსახურს გვინებენ ხელები შრომით, თვალები – ხედვით, ყურები – სმენით, ფეხები – მოძრაობით, მაგრამ ამ სამსახურს არაფრით ჩამოუვარდება კეთილმოღვაწე მეგობრის საქმიანობა; ხშირად იმას, რაც თავისთვის არ გაუკეთებია, არ უხილავს, არ მოუსმენია და არ შეუსრულებია, მეგობარი ხალისით უსრულებს მეგობარს. ზოგ-ზოგი ვინმე ნაყოფის გულისთვის ცდილობს, ხეხილს ბეჯითად მოუაროს, ყველაზე სასარგებლო განძს კი, რომელსაც მეგობარი ეწოდება, უმრავლესობა უგულოდ და დაუდევრად ეკიდება¹.

თავი V

1. ერთხელაც, მოვისმინე სოკრატეს ის სიტყვა, რომელიც, ჩემი აზრით, ყოველ მსმენელს აქეზებდა, გამოეძია, თუ რა ფასი ჰქონდა მის ღირსებას მეგობრების თვალში. სოკრატეს გაეგო, ერთი თავისი მსმენელთაგანი სიღარიბით დაჩაგრულ მეგობარს ყურადღებას არ აქცევდა; 2. სწორედ ამიტომ ამ გულქვა კაცისა და სხვა მრავალი პირის თანდასწრებით ანტისტენეს¹ ჰკითხა: – ჩემო ანტისტენე, აქვს თუ არა რამე ფასი დადებული მეგობარს ისე, როგორც, ვთქვათ, მონას? მონათაგან ზოგი ორი მნა² ღირს, ზოგი ნახევარ მნადაც არ ფასობს, ზოგის ფასი ხუთი მნაა, ზოგისაც – ათი. ამბობენ, ნიკერატეს ძემ ნიკიამ³ ვერცხლის საბადოების ზედამხედველი სულაც ერთ ტალანტად⁴ იყიდაო. ჰოდა, ახლა მინდა, შევიტყო, აქვს თუ არა ღირებულება მეგობარს ისევე, როგორც მონას. 3. – ვფიცავ ზევს, რომ აქვს, – უპასუხა ანტისტენემ; – მე, მაგალითად, ზოგ ვინმეს მეგობრად ყოლას ორ მნაზე მეტად ვისურვებდი, ზოგს ნახევარ მნას არ ვამჯობინებდი, ზოგს ათ მნას ვანაცვლებდი, ზოგისათვის კი, ოღონდ ჩემი მეგობარი იყოს და მთელ ჩემს ქონებასა და შრომას არ დავიშურებდი. 4. – რაკილა ეგრეა, – თქვა სოკრატემ, – კარგი იქნება, ყოველმა კაცმა გამოიძიოს, რა ფასი აქვს მას მეგობრებისათვის და ეცადოს, კიდევ უფრო მეტად დაფასდეს, რათა მეგობრებმა ადვილად არ უღალატონ; ხოლო ხან ერთისგან მესმის ხშირად, მეგობარმა კაცმა მიღალატაო, და ხან მეორისაგან: იმ კაცმა, ვინც მეგობრად მიმაჩნდა, ჩემს თავს ერთი მნა ამჯობინაო. ესე ყოველი მაფიქრებინებს, ვით უვარგის მონას ჰყიდის ხოლმე პატრონი ვინმე და თავიდან იცილებს პირველადვე შეძლეულ ფასში, ვაითუ ცუდი მეგობარიც ასევე გაყიდოს კაცმა, თუ მის ღირებულებაზე მეტის ალების შესაძლებლობა მიეცა. რაც შეეხება კარგ მონებს, როგორც ვხედავთ, მათ თითქმის არასოდეს ყიდიან და არც კარგ მეგობრებს იშორებენ თავიდან.

თავი VI

1. ჩემი აზრით, ბრძნულ რჩევას იძლეოდა სოკრატე ღირსეული მეგობრის შეძენის თაობაზეც, როცა აგრე მსჯელობდა: – მითხარი მე, ჩემო კრიტობულე, თუ კარგი მეგობარი დაგვჭირდა, ვით დავინყოთ ამ საქმის მოგვარება? განა უნინარეს ყოვლისა, არ უნდა გამოვარკვიოთ, ვინ არის დამთრგუნველი ნაყროვანებისა, სმის სიყვარულისა და ავხორცობისა, ძილისგუდობისა და უქნარობისა? ვინც ასეთ ვნებათაგან ძლეულია, რა თქმა უნდა, ვერც თავის თავს შეუსრულებს საჭირო საქმეს და ვერც მეგობარს. – ვფიცავ ზევსს, რომ ვერა, – მიუგო კრიტობულემ. – მაშასადამე, შენი ფიქრით, ამ მანკიერებათა მორჩილი კაცისაგან თავი შორს უნდა დავიჭიროთ, არა? – რასაკვირველია! 2. – კეთილი და პატიოსანი. ვინც მფლანგველია და თავისი ცხოვრებით მუდამ უკმაყოფილო, ვისაც მიწყევ მეზობლებისაკენ აქვს ხელი სამათხოვროდ გაშვებული, ვინც ვალებს იღებს და გადახდა არ ძალუძს, ხოლო თუ ვერ იღებს და უარის მთქმელს ზიზლით ეკიდება, როგორ გგონია, ასეთი კაციც ხომ უვარგისი მეგობარი იქნება? – რალა თქმა უნდა! – ესე იგი, ასეთ კაცსაც უნდა მოვერიდოთ, ხომ? 3. – უსათუოდ უნდა მოვერიდოთ, – უპასუხა კრიტობულემ. – ძალიან კარგი. იმ კაცზე რალას იტყვი, ვინც სიმდიდრის ყადრი იცის, მაგრამ ვისაც მეტი და მეტი ფულის მოხვეჭის სურვილი მოსვენებას არ აძლევს და ამის გამო ურთიერთობაში ჭირვეულია, ვისაც ალება უყვარს და გაცემა ეჯავრება? – ჩემი აზრით, ასეთი კაცი ზემოხსენებულზე ბევრად უარესია, – მიუგო კრიტობულემ. 4. – ვისაც გამდიდრების სიყვარულის გამო სხვა არაფრისთვის რჩება დრო, თუ არა იმისთვის, რომ ყოველგან და ყოველთვის სარგებლობა ნახოს? – მე მგონი, ასეთი კაცისაგანაც შორს უნდა დავიჭიროთ თავი, ვინაიდან იგი უსარგებლო იქნება მეგობრებისათვის. – აბა, ახლა იმაზე რას ბრძანებ, ვინც მემამოხება და თავის მეგობრებს უამრავ მტერს უჩენს? – ვფიცავ ზევსს, ასეთსაც უნდა გავურბოდეთ! – თუ კაცს არც ერთი ამ მანკიერებათაგანი არა აქვს, მაგრამ დაჩვეულია სხვებისაგან სიკეთის მიღებას, თვი-

თონ კი სამაგიერო სიკეთის გადახდაზე ოდნავადაც არ ზრუნავს, ამაზე რაღას იტყვი? – ცხადია, ასეთიც უსარგებლო იქნება. მგრამ, ჩემო სოკრატე, ბოლოს და ბოლოს, როგორი კაცი უნდა ავირჩიოთ მეგობრად? 5. – ეფიქრობ, ისეთი, ვისაც, ახლა რომ ვახსენეთ, იმათი სანინაალმდეგო თვისებები ექნება, ვინც თავდაჭერილია სხეულის ტკბობაში, ფიცის ერთგულია და ურთიერთობაში ლმობიერი, ვინც იმდენად პატივმოყვარეა, რომ კეთილი მოღვაწეობით არ ჩამორჩება მისთვის სიკეთის მქმნელთ და ცდილობს, თავის მეგობრებს სარგებლობა მოუტანოს. 6. – ჰო, მაგრამ, ვით შევიტყვოთ, ჩემო სოკრატე, რომ ასეთი თვისებებითაა აღჭურვილი კაცი, სანამ ურთიერთობაში არ მოვსინჯავთ? – მოქანდაკეთა ღირსებას, – მიუგო სოკრატემ, – მათი სიტყვებით კი არ განვსაზღვრავთ, არამედ როცა ვიხილავთ მავანისა და მავანის მიერ წინათ კარგად ნაკეთებ ქანდაკებებს, მხოლოდ მაშინ ვირწმუნებთ, რომ იგი დანარჩენებსაც კარგად გააკეთებს. 7. – ესე იგი, გულისხმობ კაცს, ვინც თავი გამოიჩინა ძველი მეგობრების მიმართ კეთილი მოღვაწეობით და ვინც, ცხადია, ახლებისათვის სიკეთის მქმნელი იქნება? – დიახ; თუ ვნახე, მხედარს კარგად ჰყავს მოვლილი წინანდელი თავისი ცხენები, ჩავთვლი, რომ იგი სხვებსაც კარგად უპატრონებს. 8. – იყოს აგრე, – თქვა კრიტობულემ, – მაგრამ თუ გამოირკვა, რომ კაცი ჩვენი მეგობრობის ღირსია, როგორ უნდა დავიმეგობროთ იგი? – უწინარეს ყოვლისა, ღმერთებს უნდა დავეკითხოთ, გვირჩევენ, თუ არა მის დამეგობრებას, – უპასუხა სოკრატემ. – კეთილი და პატიოსანი. დავუშვათ და, მოგვივიდა კაცი თვალში და ღმერთებიც არ გვეწინააღმდეგებიან, ხომ ვერ მეტყვი, როგორ ჩავიგდოთ იგი ხელში? 9. – ვფიცავ ზევსს, აქ არ გამოგვადგება ფერხთა სისწრაფე, კურდღლის დაჭერის დროს რომ გვჭირდება, არც მიტყუება ივარგებს, რასაც ჰო, ფრინველთა დევნის ჟამს მივმართავთ და ვერც მტრებთან' ბრძოლისთვის საჭირო ძალით გავაწყობთ რასმე. კაცის დამეგობრება, თუ მას არა სურს, მეტად ძნელი საქმეა; ისიც ძნელია, მონასავით ბორკილგაყრილი გყავდეს. ასეთი საქციელით მტერს უფრო გავიჩენთ, ვიდრე მეგობარს. 10. – აბა, როგორღა ხდება კაცი მეგობარი? – ჰკითხა

კრიტობულემ. – ამბობენ, რომ არსებობს რაღაც გრძნეული საგა-
ლობლები, რომელთაც მცოდნენი ეტყვიან სასურველ პირთ და
მეგობრად იხდიან; არსებობს კიდევ სიყვარულის აღმძვრელი ჯადო-
ნამლები, რომლებსაც დახელოვნებულნი იმათზე ხმარობენ, ვისი
სურვილიც აქვთ და თავსაც აყვარებენ. 11. – ჰო, მაგრამ საიდან
ვისწავლოთ ეს ყოველივე? – შენ ხომ ჰომეროსისაგან გაგიგონია,
რას უგალობდნენ სირინოზები ოდისეესს; ეს ადგილი დაახლოებით
ასე იწყება:

აქ მო, ოდისეეს, აქაველთა დიდო მშვენებაჲ!²

– ამ გრძნეული სიმღერის მგალობელი სირინოზები, ჩემო
სოკრატე, ხომ სხვებსაც ატყვევებდნენ ისე, რომ, მოხიბლულნი,
მათ აღარ განშორებოდნენ? – არა; მომნუსხველ საგალობელს ისინი
მხოლოდ და მხოლოდ იმათ უმღეროდნენ, რომლებიც უმაღლესი
სიკეთისაკენ სწრაფვით იყვნენ აღტყინებულნი. 12. – შენ ალბათ
გინდა თქვა, რომ ამგვარი სიტყვები შეიძლება მივუმღეროთ ყოველს,
ვინც მათი მოსმენით არ იფიქრებს: ჩემი მაქებარი დასაცინავად
მომმართავს აგრეთ. ხოტბის შემსხმელი ხომ ზიზღს დაიმსახურებს
და ხალხსაც განირიდებს, თუ კაცს, ვინც უწყის, რომ ტანმორჩილი,
უსახური და უძლურია, ქებას დაუწყებს და ეტყვის: პირმშვენიერი,
წარმოსადეგი და ჯანღონიერი ხარო. თუ იცი რაიმე სხვა ჯადო-
საგალობელიც? 13. – არა, მაგრამ გამიგონია, პერიკლემ³ იცოდა ბევ-
რზებევრი, რომელთაც ქალაქს⁴ უმღეროდა და თავს აყვარებდაო. –
თემისტოკლემ⁵ როგორღა შეაყვარა ქალაქს თავი? – ვფიცავ ზევსს,
არა მომნუსხველ საგალობელთა თქმით, არამედ მისთვის სიკეთის
ყოფით. 14. – შენ, ჩემო სოკრატე, მგონი, იმის თქმა გინდა, რომ თუ
ვინმე კარგი მეგობრის შეძენა გვსურს, ჩვენ თვითონაც უნდა ვიყოთ
კარგნი სიტყვითაც და საქმითაც⁶. – აბა, შენ გგონია, შესაძლებელია,
ცუდმა კაცმა კეთილი მეგობრები შეიძინოს? – უთხრა სოკრატემ.
15. – მაგრამ მე მინახავს, – მიუგო კრიტობულემ, – რომ უღიმღამო
რიტორები კარგ მჭევრმეტყველებთან მეგობრობენ, სარდლობაში
სრულიად გამოუცდელნი კი საუკეთესო მხედართმთავრების ამხ-

ანაგები არიან. 16. — ჰო, მაგრამ, ჩვენ რომ საგანზე ვმსჯელობთ, იმასთან დაკავშირებით განა იცნობ შენ ისეთ პირებს, რომლებიც უსარგებლონი არიან და ძალუძთ, სასარგებლონი გაიხადონ მეგობრებად? — ჰკითხა სიკრატემ. — რა თქმა უნდა, არა, ვფიცავ ზეესს, — მიუგო კრიტობულემ; — მაგრამ რაკი შეუძლებელია, უვარგისმა სრულყოფილებით მოსილი მეგობარი შეიძინოს, მინდა, ბოლოს და ბოლოს, გარკვეული ვიყო, სრულყოფილად ქცეულ კაცს შეუძლია თუ არა მაშინვე დაუმეგობრდეს სრულყოფილსავე პირებს. 17. — შენ, კრიტობულე, ალბათ ის გაშფოთებს, რომ ხშირად ხედავ, სიკეთის მქნელი და სათაკილო საქმეთაგან თავგარიდედებული ვაჟკაცები მეგობრობის ნაცვლად რომ ერთმანეთს ეკინკლავებიან და ერთურთს უღირს ადამიანებზე უარესად ეპყრობიან. 18. — საქმე ისაა, — მიუგო კრიტობულემ, — რომ არა მარტო კერძო პირები იქცევიან ასე, არამედ სახელმწიფოშიც კი, რომლებიც განსაკუთრებულად იღვწიან კეთილ საქმეთათვის და დასაგმობ მოქმედებას გასაქანს არ აძლევენ, მაღიმალ აღუდგებიან ხოლმე სამტროდ ერთმანეთს. 19. როცა ყოველივე ამას გონების თვალს ვავლებ, მთლად მეკარგება იმედი მეგობრების შეძენისა. უვარგისთ რომ ერთმანეთის მეგობრობა არ შეუძლიათ, ამას კარგად ვხედავ; მართლაცდა, ვით ძალუძთ დამეგობრება უმადურსა და დაუდევარ, ანდა ხარბსა და თავშეუკავებელ ორგულ ადამიანებს? უვარგისნი, ჩემი აზრით, ერთმანეთის სამტროდ უფრო არიან გაჩენილნი, ვიდრე სამეგობროდ. 20. ცუდი ადამიანები, როგორც შენ ამბობ, კარგებთანაც ვერ დაამყარებენ მეგობრობას ვერასოდეს; აბა, ვით გახდებიან ავის მქმნელნი მათი მეგობრები, რომელთაც ყოველი ბოროტი საქმე ზიზლსა ჰგვრის? დაბოლოს, თუკი სიკეთის მაძიებელნიც დაობენ პირველობისთვის სახელმწიფოში და შურით აღესილნი ერთმანეთს ზიზლით ეკიდებიან, ვილა შეიძლება იყოს მეგობარი ან რომელ ადამიანებშილა ვეძიოთ კეთილგანწყობილება და ერთგულება? 21. სოკრატემ ასე მიუგო: — ჩემო კრიტობულე, აი, რა სირთულესა და მრავალფეროვნებას წაანყდი ამ საკითხში! ადამიანებს ბუნებით აქვთ მინიჭებული მეგობრობისადმი მიდრეკილება, რამეთუ ერთმანეთი

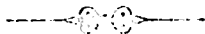
სჭირდებათ, ერთმანეთს იბრალებენ და ხელშეწყობით ერთმანეთისათვის სარგებლობა მოაქვთ და რაკი ეს ესმით, ერთუერთის მიმართ მაღლიერებითაც არიან გამსჭვალული; მაგრამ, მეორე მხრივ, მათ მტრობისაკენ მისწრაფებაც აქვთ თანდაყოლილი, რადგან, თუ რასმე მშვენიერ და ამავე დროს სასიამოვნო საგნად ჩათვლიან, მის გამო ბრძოლას იწყებენ, ხოლო თუ ამ საგანზე სხვადასხვა აზრი გაუჩნდათ, ერთმანეთს უპირისპირდებიან. ჯიბრი და რისხვა სწორედ რომ მტრობის მაუწყებელია, მომხვეჭელობის სიყვარულიც შულლსა და ქიშპობას იწვევს, ხოლო შური მუდამ ზიზლის საბაბი ხდება. 22. მიუხედავად ამისა, მეგობრობა ყოველივე ამას თავს აღწევს და სრულყოფილ ადამიანებს ერთმანეთთან აკავშირებს; ამათ ხომ შინაგანი სათნოების გამო მოკრძალებული ხვედრის უშფოთველად მოპოვება ურჩევნიათ ომისა და დავიდარაბის გზით ყველასა და ყველაფერზე ბატონობას; მათ შეუძლიათ, მშვიერნიც და მწყურვალნიც რომ იყვნენ, უდარდელად გაინანილონ საქმელსასამელი, ხოლო მშვენიერთა ტრფობით გატაცებულებმა თავი შეიკავონ და არ დაამწუხრონ ის, ვისაც არ ეგების. 23. სიხარბისაგან განრიდებულთ ძალუძთ, არა მარტო კანონიერად გაინანილონ ფული, არამედ ერთმანეთსაც დაეხმარონ. მათ შეუძლიათ, არა მარტო უმტკივნეულოდ და ურთიერთის სასარგებლოდ შეწყვიტონ დავა, არამედ მორეული ბრაზიც ისე დააოკონ, რომ იგი სინანულის საზღვარს არ მიწვდეს. შურს საერთოდ იცილებენ თავიდან, რამეთუ საკუთარ ქონებას მეგობრებს სთავაზობენ საგამგებლოდ, მეგობართა სარჩო-საბადებელს კი თავის ავლადიდებად თვლიან. 24. სრულყოფილ პირთ განა არა ხამთ, სახელმწიფოსგან მონიჭებული პატივი არა მარტო უვნებლობისათვის, არამედ სარგებლობის მიზნითაც გაიზიარონ? ის, ვინც ეცდება, სახელმწიფოში პატივი და გამგებლობა იმად მოიპოვოს, რომ შესაძლებლობა ჰქონდეს, ფულე-ბი დაიტაცოს, ხალხი დაჩაგროს და სრულ განცხრომას მიეცეს, რათქმა უნდა, უსამართლო და ბოროტი ადამიანი იქნება და სხვასთან ურთიერთობის დამყარებას ვერ შეძლებს. 25. თუ ვინმეს პატივის მოხვეჭა სურს სახელმწიფოში, რათა თვითონაც დაცული იყოს

უსამართლობისაგან და ძალა ჰქონდეს, მეგობრებსაც შემწეობა აღმოუჩინოს სამართლიან საქმეში, გამგებლობასაც თუ მიაღწია და ცდილობს, სამშობლოს სიკეთე რამე უყოს, რატომ არ უნდა ძალუძდეს, რაკი ასეთია, ასეთსავე კაცს დაუკავშირდეს? განა უფრო ნაკლები ძალა ექნება, სარგებლობა მოუტანოს მეგობრებს სრულყოფილ პირთა შემწეობით? განა უფრო ნაკლები შესაძლებლობა მიეცემა, სახელმწიფოსთვის კეთილი საქმე აკეთოს, როცა დამხმარედ სრულყოფილი ხალხი ეყოლება?

26. ცხადია, რომ გიმნასტიურ შეჯიბრებებშიც, თუ ძლიერთ ნება მიეცემოდან, გაერთიანებულნიყვნენ და სუსტებს დაპირისპირებოდნენ, ისინი ყოველ შეჯიბრებაში გაიმარჯვებდნენ და ყველა ჯილდოს უკლებლივ მოიხვეჭდნენ. მაგრამ აქ ამის ნებას არ იძლევიან; საზოგადოებრივ საქმიანობაში კი, სადაც სრულყოფილი ხალხი პირველობს, თუკი კაცი მოისურვებს, არავინ უშლის ხელს, ვისთანაც უნდა, მასთან ერთად სასიკეთოდ ემსახუროს სახელმწიფოს; განა სასარგებლო არ იქნება, თუ კაცს სახელმწიფოს გამგებლობა დაეკისრა, გამორჩეული მეგობრები შეიძინოს და მათი სახით საქმეში თანამონაწილენი და შემწენი ეგულვებოდეს და მონიხააღმდეგენი?

27. ისიც ცხადია, როცა ვინმე ვისმე ებრძვის, მოკავშირენი სჭირდება და თან დიდი რაოდენობითაც, თუ სრულყოფილ ხალხს უპირისპირდება. მოკავშირეობის მოსურნეთ კი პატივისცემა უნდა, რათა მგზნებარება გამოიჩინონ; ამასთან, უმჯობესია, რიცხობრივად მცირე, მაგრამ კარგ ხალხს გავუწიოთ კეთილი სამსახური, ვიდრე მრავალრიცხოვან უვარგისთ, რამეთუ უვარგისნი გაცილებით მეტ პატივისცემას მოითხოვენ, ვიდრე სიკეთით მოსილნი. 28. აბა, ჩემო კრიტობულე, – განაგრძო სოკრატემ, – მხნეობა მოიკრიბე და სცადე, კარგი გახდე და ოდეს ასეთი გახდები, ხელი მიჰყავ სრულყოფილ ხალხზე ნადირობას. შესაძლოა, რამე დახმარება მეც გაგინიო სრულყოფილთა მონადირების საქმეში, რამეთუ სიყვარულისადმი მიდრეკილი გახლავარ. თუ მე ადამიანთაგანი ვინმე მიმიზიდავს, მთელი ძალით იქითკენ მივიხსნარაფვი, რომ ჩემს სიყვარულს იმანაც სანცვლო სიყვარულით უპასუხოს, ჩემს ნადილს იმანაც საკუთარი

ნადილი შეაგებოს და მასთან დასაახლოებლად ალტკინებულს ჩემთან დაკავშირების მძაფრი სურვილი განმაცდევინოს. 29. ვხედავ, შენც გაგიჩნდება ასეთი მოთხოვნილება, ოდეს ვინმესთან დამეგობრებას მოინადინებ; ამიტომ ნუ დამიძალავ, ვისი მეგობარი გინდა გახდე, რადგან ჩემი მისწრაფებით – თავი მოვანონო მას, ვინც მომწონს, ვფიქრობ, გამოუცდელი არ უნდა ვიყო ადამიანთა მონადირების საქმეში.

30. მაშინ კრიტობულემ უპასუხა: – ჩემო სოკრატე, მე უკვე დიდი ხანია, მიმიწევს გული, შევისწავლო ეგ ხელოვნება. ახლა კი განსაკუთრებულ გულისყურს გამოვიჩენ, თუ ჩემთვის საკმარისი იქნება ეს ცოდნა სულით სათნო და სხეულით მშვენიერ ხალხთან დასაახლოებლად. 31. სოკრატემ ამაზე მიუგო: – ჩემს მეცნიერებაში, კრიტობულე, დაუშვებელია ისეთი მოქმედება, რომელიც სრულყოფილთ აიძულებს, ხელის წავლება მოითმინონ. დარწმუნებული ვარ, სკილას⁷ იმიტომ გაურბოდნენ ადამიანები, რომ ხელებით ცდილობდა მათ მიწვდომას; სირინოზებზე კი ამბობენ: ისინი არავისკენ არ იშვერდნენ ხელებს, ყოველ კაცს შორით უმღეროდნენ ჯადოსნურ სიმღერას, ყველას აშეშებდნენ და თავისკენ იზიდავდნენო. 32. – რაკი მეც არავისკენ არ გავიშვერ ხელებს, მასწავლე, თუ ძალგიძს, კარგი რამ მეგობართა შესაძენად, – მიმართა კრიტობულემ. – ჰო, მაგრამ არც ბაგეს მიუშვერ სხვის ბაგეს? – ჰკითხა სოკრატემ. – ნუ წუხხარ, – უპასუხა კრიტობულემ, – არც ბაგეს მივაკარებ ვინმეს, თუ ლამაზი არ არის. – ერიჰა, ჩემო კრიტობულე, – უთხრა სოკრატემ, – შენ ახლა სწორედ იმის საწინააღმდეგო რამ თქვი, რაც ჩვეულებრივ ხდება. მაგის ნებას ლამაზმანები როდი იძლევიან, უსახურნი კი ხალისით მიდიან დათმობაზე, რაკი ჰგონიათ, სულგრძელობისთვის მშვენიერებს დაგვიძახებენო. – 33. ამიერიდან, – მიუგო კრიტობულემ, – შევიყვარებ ლამაზებს და დავკოცნი კეთილთ, ოღონდ მოიკრიბე მხნეობა და მასწავლე მეგობრებზე ნადირობის ხელოვნება! – ჩემო კრიტობულე, – ჰკითხა სოკრატემ, – შენ რომ ვინმესთან დამეგობრებას მოინადინებ, დამრთავ თუ არა ნებას, დაგაბეზლო მის წინაშე, რომ შენ თაყვანს სცემ მას და მთელი

არსებით მიისწრაფვი, მისი მეგობარი გახდე? — დამაბეზღე, — მიუ-
გო კრიტობულემ, — მე ჯერ არ მინახავს კაცი, მაქებარნი სძულე-
ბოდეს. 34. — თუ იმაშიც დაგდებ ბრალს, რომ აღფრთოვანებული
ხარ ამ კაცით და ამის გამო მისადმი კეთილი სურვილები გაქვს,
ხომ არ იფიქრებ, რომ ცილი დაგწამე? — პირიქით; ყოველი კაცის
მიმართ, რომლისგანაც ჩემდამი კეთილგანწყობილებას ვიგრძნობ,
ჩემს არსებაშიც დაისადგურებს ასეთივე კეთილი განწყობილება.
35. — ამგვარად, — უთხრა სოკრატემ, — შემოძლია, ეს ყოველივე
იმ პირთ ვუამბო, რომელთაც სამეგობროდ განიზრახავ. თუ შენს
შესახებ იმის თქმის უფლებასაც მომცემ, რომ მეგობრებისთვის
მზრუნველი კაცი ხარ და არაფერი ისე არ გახარებს, როგორც
კარგი მეგობრები; რომ მეგობართა კეთილსაქმიანობით უფრო ხარ
აღფრთოვანებული, ვიდრე შენითა და მათი სიკეთე საკუთარზე მეტ
სიხარულს გგვრის, რამეთუ დაუღალავად იღვნი, რათა ეს სიკეთე
მუდამ ჰქონდეთ მათ; რომ შეგნებული გაქვს ვაჟკაცის უზენაესი
სიქველე — აჯობო მეგობარს სიკეთის ქმნაში და მტერს — მტრულად
დახვედრაში, მაშინ, ვფიქრობ, ძალზე კარგი თანაშემწე ვიქნები
შენთვის კეთილ მეგობართა მონადირების საქმეში. 36. — რატომ
მეუბნები ამას, — შეაგება სიტყვა კრიტობულემ, — თითქოს შენი
ნება არ იყოს, რაცა გსურს, ისა თქვა ჩემს შესახებ? — სწორედ რომ
არა, ვფიცავ ზევსს; აქ მე ვეყრდნობი იმას, რაც ერთხელ ასპა-
სიასაგან⁶ მოვისმინე. მან თქვა: კარგი მაჭანკლები მხოლოდ მაშინ
ვარგიან საიმისოდ, რომ ადამიანები დააქორწინონ, როცა კარგს
სიმართლით ლაპარაკობენ, სიცრუის მთქმელთ კი ვერ მოვიწონებო;
მოტყუებულებს ერთმანეთიც ეჯავრებათ და შემაუღლებელიცო.
რაკი ამაში დარწმუნებული გახლავარ, სავსებით სწორად ვთვლი,
რომ მე ვერაფერს ვიტყვი შენდა საქებრად ისეთს, რაც სიმარ-
თლით ნათქვამი არ გამომივა. 37. — შენ, ჩემო სოკრატე, — უთხრა
კრიტობულემ, — რასაკვირველია, ისეთი მეგობარი ხარ ჩემთვის,
თუ მეგობართა შეძენის საქმეში მე თვითონ რაღაც წარმატებას
გამოვიჩენ, უთუოდ დამეხმარები, თუ არადა, ცხადია, არ მოისურვებ,
შეთხზა რამე და ჩემდა სასარგებლოდ ილაპარაკო. — როგორ გგონია,

ჩემო კრიტობულე, – მიმართა სოკრატემ, – მეტ სარგებლობას ყალბი ხოტბის შესხმით მოგიტან, თუ იმით, რომ შეგაგონო, ეცადო, ნესიერი კაცი გახდე? 38. თუ ეს შენთვის ცხადი არ არის, მოდი და, ამ მაგალითებით განსაჯე: ეთქვათ და, მოვინდომე შენი დამეგობრება ხომალდის პატრონთან, საამისოდ ყალბი ხოტბის შესხმა დაგინყე და ვუმტკიცე, მშვენიერი მესაჭეა-მეთქი; ჩემგან დარწმუნებულმა ხომალდის პატრონმა რომ მესაჭეობაში სრულიად გამოუცდელს ხომალდი ჩაგაბაროს, განა გექნებოდა იმედი, რომ საკუთარ თავსაც და ხომალდსაც არ დაღუპავდი? ან საჯარო განცხადებით რომ სახელმწიფო მოვატყუო და დავაჯერო, თავისი ბედი შენ ჩაგაბაროს, ვითარცა გამოცდილ მხედართმთავარს, მოსამართლესა და სახელმწიფო მოღვაწეს, როგორ ფიქრობ, რა დაგემართებოდა შენ და შენი ნყალობით, რა დაემართებოდა სახელმწიფოს? ანდა კერძო ცხოვრებაში რომ ზოგიერთი მოქალაქე მოტყუებით დავარწმუნო, რომ შენ, როგორც საუკეთესო მეურნესა და მზრუნველს, თავიანთი ქონება მოსავლელად გადმოგცენ, როგორც კი საქმეს შეუდგები, განა მავნებელი და სასაცილოც არ აღმოჩნდება? 39. ერთი სიტყვით, ჩემო კრიტობულე, ყველაზე უმოკლესი, უშიშარი და უნშვენიერესი გზა ის გახლავს, რომ რა საქმეშიაც მოინადინებ, თავი კარგად გააჩვენო, უნდა ეცადო, ამ საქმეში კარგი გახდე. თუ დაუკვირდები, ხალხი რას უწოდებს უზენაეს სიკეთეთ, მიხედვები, რომ ყველა ეს სიკეთე სწავლითა და სიბეჯითით ვითარდება. მე, ჩემო კრიტობულე, ვფიქრობ, რომ სწორედ ამ გზით უნდა მოვინადიროთ მეგობრები. თუ შენ სხვა აზრისა ხარ, ბრძანე. – მე, ჩემო სოკრატე, – მიუგო კრიტობულემ, – სამარცხვინო მდგომარეობაში აღმოვჩნდებოდი, შენს აზრს რომ სანინაალმდეგო აზრი დაეუპირისპირო, რადგან ხეირიანსა და მართალს ვერაფერს ვიტყოდი.

თავი VII

1. თავის მეგობრებს სოკრატე ყოვლთვის შემწეობას უჩენდა. როცა მათ გაჭირვება უმეცრების გამო დაადგებოდათ, რჩევა-დარიგებით ეხმარებოდა, ხოლო თუ გასაჭირი ხელმოკლეობით იყო გამოწვეული, ასწავლიდა, შეძლებისდაგვარად, ერთმანეთს დახმარებოდნენ. ახლა გიამბობთ, რაც ამის თაობაზე ვიცი მის შესახებ.

ერთხელ, როცა დაინახა, არისტარქე¹ მეტისმეტად დაღვრემილი იყო, ასე უთხრა: – რაღაც უგუნებოდ ჩანხარ, ჩემო არისტარქე; შენ ვალდებული ხარ, შენი მწუხარება აცნობო მეგობრებს, ეგებ რამდენადმე შეგიმსუბუქოთ იგი. 2. – მართლაც რომ დიდ გაჭირვებაში ვარ ჩავარდნილი, ჩემო სოკრატე, – მიუგო არისტარქემ. – როცა ქალაქი ამბოხდა და მრავალი მოქალაქე პირეესში გაიქცა², ჩემთან თავი მოიყარეს აქ დატოვებულმა ჩემმა დებმა და სხვა ნათესავმა ქალებმა – დისწულებმა და ბიძაშვილებმა; ასე რომ, ახლა ჩემს ოჯახში თოთხმეტი თავისუფალი პირი ცხოვრობს. ვერაფერს ვიღებთ ვერც მიწის ნაკვეთიდან, ვინაიდან მტერს უკავია იგი, და ვერც შენობებიდან, რადგან ქალაქში ხალხნაკლებობაა; მოძრავ ქონებასაც არავინ ყიდულობს და არც ფულია არსად სასესხებელი; მგონი, რომ ეძებოს, ქუჩაში უფრო იპოვის კაცი მას, ვიდრე სესხად მიიღებდეს. საშინელებაა, ჩემო სოკრატე, როცა ხედავ, რომ შინაურები გელუპება და ასეთ ვითარებაში ამდენი მჭამელის გამოკვება შეუძლებელია.

3. ეს რომ სოკრატემ გაიგონა, ჰკითხა: – კი მაგრამ, როგორ ხდება, რომ კერამონი³, ვისაც მრავალი სული ჰყავს გამოსაკვები, ახერხებს, არა მარტო საკუთარ თავსა და შინაურებს მიაწოდოს საარსებო სახსარი, არამედ ზედმეტიც იპოვოს და გამდიდრდეს მაშინ, როცა შენ, რაკი ამდენ სულს არჩენ, გეშინია, სურსათის ნაკლებობის გამო ერთიანად არ დაილუპოთ? – იმიტომ რომ, ვფიცავ ზევსს, იგი მონებს კვებავეს, მე კი – თავისუფალ ხალხს, – მიუგო არისტარქემ. 4. – როგორ ფიქრობ, შენს ოჯახში თავმოყრილი თავისუფალი ხალხია უკეთესი, თუ კერამონთან მყოფი მონები? – მე მგონია,

ჩემთან შემოკედლებული თავისუფალი ხალხი. – მერედა სირცხვილი არაა, იგი უგევანო ხალხის წყალობით მდიდრდებოდეს და შენ, ვისაც ბევრად უკეთესი ხალხი გყავს გარშემოხვეული, გაჭირვებაში იმყოფებოდე? – არა, ვფიცავ ზევს; იგი ხომ ხელოსნებს არჩენს, მე კი – თავისუფლად აღზრდილებს. 5. – ხელოსნები განა ისინი არ არიან, რომელთაც რაიმე სასარგებლო საქმის გაკეთება ხელენიფებით? – რაღა თქმა უნდა. – ქერის ფქვილი ხომ სასარგებლოა? – ძალიან. – პური? – არანაკლებ. – რაღას იტყვი მამაკაცისა და დედაკაცის ტანსაცმელზე, ქვედა საცვლებზე, ლაბადებსა და პერანგებზე? – ცხადია, ყველა ეს საგანიც ძალზე სასარგებლოა. – მერედა შენთან მყოფთ ნუთუ არც ერთი ამათგანის შექმნა არ ძალუძთ? – მე მგონია, ყველაფრის გაკეთება შეუძლიათ. 6. – იცი თუ არა შენ, ჩამოთვლილთაგან მხოლოდ ერთ საქმეში სიბეჯითით, სახელდობრ, ქერის ფქვილის დამზადების წყალობით რომ ნავსიკიდე⁵ არ მარტო თავის თავს ირჩენს, არამედ ბევრ ღორსა და ძროხას ინახავს და, გარდა ამისა, იმდენი მოგებაც აქვს, რომ ხშირად სახელმწიფოსთვის ხარჯის გაღებასაც კისრულობს?⁶ ხომ იცი, კირებე⁷ რომ ხაბაზობით მთელ ჯალაბობას არჩენს? განა ასევე არ ინახავენ თავს დეშა კოლიტელი⁸ ლაბადების დამზადებით, მენონი⁹ – ჯუბების წარმოებით და მეგარელთა უმრავლესობა – პერანგების კერვით? – რასაკვირველია, ვიცი, ვფიცავ ზევს; მაგრამ ამათ ბარბაროსები¹⁰ ჰყავთ ნაყიდი და აიძულებენ, კარგად იმუშაონ, მე კი მხოლოდ თავისუფლად დაბადებულნი და ისიც ნათესავეები მყვანან შინ. 7. – მერედა, შენ ფიქრობ, რაკილა თავისუფლად დაბადებულნი ბრძანდებიან და გენათესავებიან, ამიტომ ქამისა და ძილის მეტი არაფერი არ უნდა აკეთონ? განა ხედავ ვინმე სხვა თავისუფალ პირთ, რომლებიც შენიანების მსგავსად ცხოვრობდნენ და უკეთეს პირობებში იყვნენ? ნუთუ ამათ უფრო ბედნიერად თვლი იმ ადამიანებზე, რომელთაც შეუცნიათ ის, რაც ცხოვრებაში სასარგებლოა და კიდევაც იღვნიან მისთვის? იქნებ გგონია, უქნარობა და დაუდევრობა სახეირო იყოს კაცთათვის იმის შესასწავლად, რაც უნდა იცოდნენ; იმის დასამახსოვრებლად, რაც ისწავლეს, ან – სხეულის ჯანმრთელობისა და ჯან-ლონის შეს-

ანარჩუნებლად და ცხოვრებისათვის საჭირო სახსრის მოსაპოვე-
 ბლად და დასაცავად? 8. ეგებ შრომა და მუყაითობა უხეირო საქმედ
 მიგაჩნია? ის, რაც შენიანებს შეუსწავლიათ და, როგორც შენ ამბობ,
 კარგადაც იციან, იქნებ ცხოვრებისათვის უსარგებლოდ მიაჩნიათ და
 ამიტომ არაფერი არ უნდა გააკეთონ, თუ, პირიქით, მუყაითობა უნდა
 გამოიჩინონ და სარგებლობას უნდა ეწიონ? როდის იქცევა ადამი-
 ანი უფრო გონიერულად, როცა უქნარობს, თუ როცა სასარგებლო
 საქმეს გულისყურით ეკიდება? როდისაა იგი უფრო სამართლიანი,
 როცა შრომობს, თუ როცა უქმად მცდარი საარსებო სახსრებზე
 მსჯელობს? 9. ერთი სიტყვით, როგორც ვფიქრობ, ამჟამად არც შენ
 გიყვარს შენიანები და არც მათ უყვარხარ შენ; შენ – იმიტომ, რომ
 მძიმე ტვირთად მიიჩნევ მათ, შენიანებს კი – იმის გამო, რომ ხედავენ,
 გამწყრალი ხარ მათზე. ძალზე საშიშია, ამან დიდი მტრობა არ გამოი-
 ნვიოს და წინანდელი მადლი არ დააკნინოს. მაგრამ, თუ იზრუნებ და
 შენიანებს დაასაქმებ, მაშინვე შეიყვარებ მათ, რაკილა დაინახავ, რომ
 შენთვის სასარგებლოდ იღვნიან; თავის მხრივ, ისინიც შეგიყვარებენ,
 რამეთუ იგრძნობენ შენს კმაყოფილებას; ამის შედეგად წინანდელ
 კეთილ სამსახურსაც სიამოვნებით მოიგონებთ, ურთიერთის მიმართ
 მადლიერების მეტი გრძნობითაც აღიჭურვებით და ერთმანეთს
 კიდევ უფრო მეტად დაუმეგობრდებით და დაუნათესავდებით. 10.
 ისინი რომ იძულებული გამხდარიყვნენ და რამე სამარცხვინო საქმეს
 შესდგომოდნენ, ამას სიკვდილი აჯობებდა; მაგრამ, როგორც ჩანს,
 კარგად იციან ისეთი ხელობანი, რომლებიც დედაკაცებისათვის
 დამამშვენებელნი და სრულიად შესაფერისნი არიან. ყოველი კაცი
 ძალზე ადვილად და სწრაფად, ლამაზად და დიდი ხალისით აკეთებს იმ
 საქმეს, რომელსაც დაუფლებია. ამიტომ ნულარ აყოვნებ და შეაგონე
 შენიანებს ის, რაც შენთვისაც სასარგებლო იქნება და მათთვისაც.
 ისინი უთუოდ ხალისით დაგემორჩილებიან. 11. – ჩემო სოკრატე, –
 მიუგო არისტარქემ, – ვფიცავ ზევსს, ისე მშვენიერად ლპარაკობ, რომ
 თუ უნინ სესხის ალებას ვერიდებოდი, რადგან ვიცოდი, ნასესხები
 შემომეხარჯებოდა და ველარ გადავიხდიდი, ახლა მზადა ვარ, წამო-
 სანყებ საქმისათვის საჭირო თანხის შოვნა ვიკისრო".

12. მართლაც, იშოვეს საჭირო თანხა, შეიძინეს მატყლი და ამიერ-იდან ქალები უზრუნველყოფილნი იყვნენ მუშაობის ჟამს – საუზმით და შრომის შემდგომ – სადილით. უწინდელი მწუხარება გაქრა, ყველანი გამხიარულდნენ და ახლა ბლვერით კი არა, ხალისიანად შესცქეროდნენ ერთიმეორეს. არისტარქე უყვარდათ, ვითარცა მზრუნველი, ხოლო იგი, თავის მხრივ, მოწინებით ეკიდებოდა მათ სასარგებლო შრომისათვის. ბოლოს არისტარქე სოკრატეს ეახლა, ყოველივე სიხარულით აუწყა და დასძინა, ქალები ახლა მე მკიცხავენ: მთელ სახლში უქმი მჭამელი შენდა ხარო. 13. – შენ ალბათ არ უამბობ მათ ძაღლის არაკს, – მიუგო სოკრატემ; – ამბობენ, როცა ყოველი ცხოველი მეტყველი იყო, ცხვარმა თავის პატრონს ასე უთხრა: საოცრად გვექცევი, ჩვენო პატრონო; ჩვენ გაძლევთ მატყლს, ბატკანსა და ყველს, შენ კი ჩვენთვის ვერაფერს იმეტებ, გარდა იმისა, რასაც მიწიდან თვითონვე ვჩიჩქნით; ძაღლს კი, რომელიც არაფერს გთავაზობს, იმას აჭმევ, რასაც თვითონ მიირთმევო. 14. ეს გაიგონა თურმე ძაღლმა და ასე უპასუხა: – აგრეც უნდა იყოს, ვფიცავ ზევსს! სწორედ მე ვარ იგი, ვისი წყალობითაც თქვენ ვერც კაცი გიპარავთ და ვერც მგელი გიტაცებთ. მე რომ არ გიცავდეთ, დალუპვის შიშით ბალახსაც ვერ მოძოვთო. ამის შემდეგ, ამბობენ, ცხვრები შეთანხმდნენ და ძაღლის უპირატესობა აღიარესო. ჰოდა, უთხარი შენც შენიანებს, რომ ძაღლივით მათი მცველი და მზრუნველი ხარ, რომ შენი წყალობით ვერავინ ეპყრობა მათ უსამართლოდ და ცხოვრებას ამიტომ უშიშრად და ხალისით ატარებენ შრომაში.

თავი VIII

1. ერთ დღეს, დიდი ხნის განშორების შემდეგ, სოკრატემ თავისი ძველი მეგობარი ნახა და ჰკითხა: – საიდან გამოჩნდი, ჩემო ევთერე?¹ – ომის დამთავრებისთანავე² უცხოეთიდან დავბრუნდი, სოკრატე ჩემო; ახლა კი აგერ შინიდან მოვდივარ, – მიუგო ევთერემ. – საზღვარგარეთ რაც ქონება მქონდა, სულ დამეკარგა; ატიკაში³ კი მამაჩემს არაფერი დაუტოვებია ჩემთვის, ამიტომ, რადგან კვლავ

აქ დავმკვიდრდი, იძულებული ვარ, საკუთარი გარჯით მოვიპოვო თავის შესანახავი. სხვისკენ ხელის გაშვერას და თხოვნას ეს მირჩევნია; არაფრის მქონემ სესხი, აბა, როგორ უნდა ავიღო. 2. – ჰო, მაგრამ, როგორ ფიქრობ, რამდენ ხანს გაუძლებს შენი სახლეული თავის გამოსაკვები გასამრჯელოსთვის შრომას? – ვფიცავ ზევსს, რომ დიდხანს ვერ გაუძლებს. – როცა დაბერდები, ცხადია, ხარჯის განევა მაშინაც დაგჭირდება, მაგრამ არავინ მოისურვებს, შენი ხელით შესრულებული სამუშაოსთვის ქირის გადახდას. – სიმართლეს ამბობ, – მიუგო ევთერემ. 3. – განა არ გირჩევნია, ამთავითვე ისეთ საქმეს მოჰკიდო ხელი, სიბერეშიც რომ შეგინახავს? მიდი ვინმე შეძლებულთან, რომელსაც თანაშემწე სჭირდება, ჩაუდექი მის საქმიანობას სათავეში, დაეხმარე მოსავლის აღებაში, ქონების დაცვაშიაც ამხანაგობა გაუწიე და, რაკი სარგებლობას მოუტან, შენც მიიღებ სამგიეროს, – უთხრა სოკრატემ. 4. – მიჭირს, ჩემო სოკრატე, მონობის უღელში თავის გაყოფა! – იმ პირთ, რომლებიც სახელმწიფოს ემსახურებიან და საზოგადო საქმეებზე ზრუნავენ, ასეთი მოღვაწეობის გამო მონებად კი არა, სწორედ თავისუფალ პირებად თვლიან, – მიუგო სოკრატემ. 5. – საერთოდ არ მსურს, ჩემო სოკრატე, ვისმე წინაშე პასუხისმგებელი ვიყო, – ჩემო ევთერე, ადვილი როდია ისეთი საქმის პოვნა, რომელშიაც ვინმეს რამე ბრალი არ დაედოს. ძალზე ძნელია, ისე გააკეთო რამე, რაღაცაში არ შეცდე; უნაკლოდაც რომ შეასრულო საქმე, მაინც ძნელია, განუკითხავი მსაჯულის ყბაში ჩავარდნას გადაურჩე. ამიტომაც მიკვირს, იმ საქმიანობაში, რომელსაც – ახლა ვეწევიო, – ამბობ, ნუთუ ადვილია საყვედურებისაგან თავის დახსნა. 6. უნდა ეცადო, გაექცე გაკიცხვის მოყვარულებს და ღმობიერთ მიაშურო, ისეთ საქმეს მოჰკიდო ხელი, რის გაკეთებაც ძალგიძს, ხოლო რაც არ მთელი გულმოდგინებითა და მგზნებარებით იზრუნო. ასეთი გზით, ვფიქრობ, ნაკლებ დაგედება ბრალი, გასაჭირშიც მეტ შემწეობას იპოვი, იოლად და უშიშრად იცხოვრებ და სახსარიც სიბერემდე საკმარისად გაგყვება..

თავი IX

1. ერთხელ, როგორც ვიცი, სოკრატე გულმოდგინედ ისმენდა კრიტონის¹ ჩივილს იმის თაობაზე, რომ ათენში მეტისმეტად უჭირს ცხოვრება კაცს, ვისაც საკუთარი საქმის გაძღოლა განუზრახავს. კრიტონი ამბობდა: — აი, სწორედ ახლაც ზოგ-ზოგმა ვინმემ სასამართლოში გამომიძახა; მაგრამ იმიტომ კი არა, რამე დამეშავებინოს მათთვის, არამედ იმიტომ, რომ ფიქრობენ, მე უფრო ხალისით გადავიხდი ფულს, ვიდრე დავაში ჩაევბმები. 2. მაშინ სოკრატემ ჰკითხა: — მითხარი, კრიტონ, ინახავ თუ არა შენ ძაღლებს, რათა ცხვრებისაგან მგლები მოგიგერიონ? — რა თქმა უნდა, — მიუგო კრიტონმა; ჩემთვის გაცილებით უფრო ხელსაყრელია, შევინახო ისინი, ვიდრე არ შევინახო. — ხომ არ შეინახავდი ასევე კაცს, ვისაც სურვილიცა და ძალაც ექნებოდა, მოეგერიებინა შენთვის ის ადამიანები, რომლებიც შენს წყენინებას განიზრახავდნენ? 3. — დიდი სიამოვნებით, — უპასუხა კრიტონმა, თუ იმის შიში არ მექნება, რომ შეიძლება, ისიც ჩემს წინააღმდეგ შემობრუნდეს. — როგორ გეკადრება, — მიმართა სოკრატემ, — ნუთუ ვერ ხედავ, რომ გაცილებით უფრო სასიამოვნოა და სარგებლობის მომტანი ისეთ ადამიანთან, როგორიც შენა ხარ, კეთილი ურთიერთობის დამყარება, ვიდრე მტრული დამოკიდებულების ჩამოგდება? კარგად იცოდე, აქ ბევრი ვინმეა ისეთი, რომლებიც შენთან დამეგობრებას დიდზე დიდ პატივად ჩათვლიან.

4. მართლაც, ასეთ ხალხში აღმოაჩინეს ერთი არქედემე², მჭევრმეტყველებასა და საქმიანობაში დიდად გამოცდილი, მაგრამ ღარიბი კაცი. მას როდი შეეძლო, ყოველი საქმიდან მოგება გამოენვლილა; ამ მხრივ უალრესად პატიოსანი გახლდათ. ოღონდ, ეს იყო, რომ ხშირად ამბობდა: ყველაზე ადვილი და უპრიანია, სიკოფანტებს გამოსძალო ფულიო³.

როცა კი ჭირნახულს თავს მოუყრიდა, იქნებოდა ეს ხორბალი, ზეითუნის ზეთი, ღვინო, მატყლი თუ სხვა რამ, რასაც ცხოვრების სახსრად მამული იძლეოდა, ყველაფრის ნაწილს კრიტონი ამიერი-

დან ამ არქედემეს გადასცემდა; მსხვერპლს თუ სწირავდა, უთუოდ იწვევდა და, საერთოდ, ცდილობდა, ყოველმხრივ მზრუნველობა გაენია მისთვის. 5. არქედემეც, თავის მხრივ, რაკი კრიტონის სახლი საიმედო თავშესაფრად მიაჩნდა, თავის პატრონს მეტი და მეტი პატივისცემით ეკიდებოდა. სულ მალე მან გამოამუღავნა კრიტონის ცილისმწამებელთა ბევრი დანაშაული და მისი მრავალი მტერიც შეიცნო. ერთი მათგანი სახელმწიფო სამართალშიც მისცა; აქ ამას სისხლის სამართლით დასჯას ან დაჯარიმებას გადაუწყვეტდნენ. 6. ცილისმწამებელმა იცოდა, რომ მრავალი მძიმე დანაშაული ჰქონდა ჩადენილი, ამიტომ ყოველნაირად ცდილობდა, არქედემეს ხელიდან დასხლტომოდა, მაგრამ იგი არ მოეშვა მას, სანამ დამნაშავემ კრიტონის დევნას თავი არ დაანება და არქედემეს ფული არ მისცა. 7. რაკი არქედემემ ეს და ასეთი სხვა საქმეებიც შეასრულა, მაშინ კრიტონს მრავალმა მეგობარმა თხოვნა დაუწყო: ჩვენც დავგვითმე არქედემე დამცველად; ასეა ყოვლთვის: თუ ერთ მწყემსს კარგი ძაღლი ჰყავს, სხვა მწყემსებს სურვილი უჩნდებათ, თავიანთი ფარაც მის მეზობლად დააყენონ და მისი ძაღლის სამსახურით ისარგებლონ. 8. ერთი სიტყვით, არქედემე ისეთი ხალისით და მადლიერებით ემსახურებოდა კრიტონს, რომ ამიერიდან არა მარტო კრიტონი, არამედ მისი მეგობრებიც მოსვენებით ცხოვრობდნენ. თუ ვინმე იმათგანი, რომელთაც იგი თვალში არ მოსდიოდათ, კიცხვას დაუწყებდა: კრიტონისაგან სარგებლობა გაქვს და ამიტომაც მლიქვნელობ მის წინაშეო, ასეთ პასუხს აძლევდა: – რა უფრო სამარცხვინოა, ის, რომ კეთილ ადამიანთაგან სიკეთეგანცდილმა სანაცვლო სიკეთე უყოს მათ, დაიმეგობროს ისინი და ბოროტთა დაუპირისპირდეს, თუ ის – სრულყოფილთა წყენინების მოსურნე კაცი რომ ამათ მტრად იკიდებს მაშინ, როცა ნაძირალებს ეხმარება და ცდილობს, მეგობრებად გაიხადოს, რათა სარგებლობას ამათთან ეწიოს და არა სიკეთით მოსილ ხალხთან?

ამიერიდან არქედემე კრიტონის ერთ-ერთი მეგობარი იყო და კრიტონის სხვა მეგობრებიც პატივისცემით ეკიდებოდნენ მას.

თავი X

1. როგორც ვიცი, სოკრატეს ასეთი საუბარი ჰქონდა ერთ თავის მეგობართან – დიოდორესთან: – მითხარი, დიოდორე, შენ რომ ერთ-ერთი მონა გაგექცეს, ეცდებოდი თუ არა, უკან დაგებრუნებინა? 2. – რალა თქმა უნდა, ვფიცავ ზევსს, – მიუგო დიოდორემ; – ის კი არა, სხვებსაც მოვუხმობდი და ჯილდოსაც აღვუთქვამდი მის დასაბრუნებლად. – ვთქვით და, რომელიმე მონა ავად გაგიხდა, გამოიჩინა თუ არა მზრუნველობას და დაუძახებ თუ არა ექიმებს სიკვდილისაგან მის დასახსნელად? – უსათუოდ. – თუ ვინმე შენი ნაცნობი, რომელიც მონებზე უფრო სასარგებლოა შენთვის, სილატაკის გამო დალუპვის საფრთხის წინაშეა, ჩათვლი თუ არა ღირსეულ საქმედ შემწეობას, რათა გადაარჩინო იგი? 3. ჰოდა, აი შენ კარგად იცი, რომ ჰერმოგენე¹ არაა უმადური ადამიანი. იგი დიდ სირცხვილად მიიჩნევდა, სიკეთე მიეღო შენგან და სამაგიერო სამსახური არ გაენია შენთვის. ჩემი ფიქრით, ნებაყოფლობით მსახურად დამდგარი კეთილმოსურნე და ერთგული კაცი, რომელიც არა მარტო ნაბრძანებ საქმეს ასრულებს ბეჯითად, არამედ იმის შემძლეცაა, რომ პირადი თაოსნობითაც სასარგებლო იყოს, ყოველივე წინასწარ განჭვრიტოს და მოიაზროს, მრავალზე მრავალი მონის ბადალია. 4. როცა ძვირად ღირებული საგნის იაფად შეძენა შეიძლება, კარგი მეურნენი მხოლოდ მაშინ იტყვიან ხოლმე: აი ახლაა საჭირო ამის ყიდვაო. ამჟამად შექმნილი ვითარების გამო, მართლაც რომ კარგი მეგობრების შეძენა შეიძლება ძალიან იაფად! 5. – მშვენივრად ლაპარაკობ, ჩემო სოკრატე, – შეაგება სიტყვა დიოდორემ; – უბრძანე ერთი ჰერმოგენეს, მოვიდეს ჩემთან. – არა, ვფიცავ ზევსს, მე არ ვიზამ მაგას; იმიტომ, რომ ჩემი აზრით, მის დაძახებას ჩემი მისვლა სჯობს მასთან, რამეთუ განზრახულის აღსრულება შენთვის უფრო ხელსაყრელი საქმეა, ვიდრე მისთვის. 6. ამრიგად, დიოდორე თვითონ გაემართა ჰერმოგენესთან და მცირე ხარჯის განევით შეიძინა მეგობარი, რომლის საზრუნავი ისლა იყო, სიტყვით იქნებოდა თუ საქმით, სასარგებლო სამსახურიო და სიხარულით დაეტკბო დიოდორე.

წიგნი მესამე

თავი I

1. ახლა გვიამბობთ, თუ ვით ეხმარებოდა სოკრატე თანამდებობრივი პატივის მოყვარულ პირთ, დაჰკვირვებოდნენ თავიანთ მისწრაფებებს. ასე, მაგალითად, როცა შეიტყო, ათენში დიონისოდორე¹ ჩამოვიდა და სასარდლო საქმის მასწავლებლად დებს თავსო, ერთ თავის მოწაფეს, ვისაც მხედართმთავრის პატივით შემოსვის სურვილს ამჩნევდა, აგრე მიმართა: 2. – ყმანვილო კაცო, იმ პიროვნებათვის, რომელსაც სახელმწიფოში მთავარსარდლად გახდომა განუზრახავს, სამარცხვინოა, ხელიდან გაუშვას ამ საქმის შესწავლის შესაძლებლობა; ასეთი კაცი ღირსია, უფრო მკაცრად დასაჯოს სახელმწიფომ, ვიდრე, ვთქვათ, ქანდაკებათა ვაი-მძერწველი ვინმე, რომელსაც მოქანდაკეობა არ უსწავლია. 3. ომის საფრთხის ჟამს მთელი სახელმწიფო ხომ მთავარსარდლის ხელში ექცევა; მისგან წარმოდგება დიდი სიკეთეც, თუ მართებულად იმოქმედებს, და უბედურებაც, თუ შეცდომებს დაუშვებს. აბა, როგორ არ არის დასჯის ღირსი ის, ვინც სწავლას გაურბის და თანამდებობაზე არჩევისათვის კი წელებზე ფეხს იდგამს? – ასეთი საუბრით სოკრატემ ახალგაზრდა დაარწმუნა, სასწავლებლად წასულიყო.

4. როცა იგი უკვე ნასწავლი დაბრუნდა, სოკრატე ხუმრობით შეეგება მას: – მოქალაქენო, ვით ჰომეროსი ბრძანებს აგამემნონზე: საპატიო ვაჟკაცი არისო², როგორ ფიქრობთ, განა ასევე არ გემართებს, რაკი სარდლის საქმე შეუსწავლია, ეს ახალგაზრდა უფრო საპატიო ვაჟკაცად მივიჩნიოთ? თუ კაცმა კითარის³ დაკვრა ისწავლა, კითარას რომც არ უკრავდეს, მაინც კითარისტია, ვინც მკურნალობა შეისწავლა, თუნდაც მკურნალობის ხელოვნებას არ მისდევდეს, მაინც ექიმად ითვლება; სწორედ ასევე ეს ყმანვილი ამიერიდან როდილა შეწყვეტს მთავარსარდლის ღირსების ტარებას მიუხედავად იმისა, რომ იგი არავის აურჩევია. თუ კაცს შესაბამისი ცოდნა არა აქვს, იგი არც მხედართმთავარია და არც ექიმი, თუნდაც მთელმა ქვეყანამ აირჩიოს. 5. აბა, ყმანვილო, საომარ ხელოვნებაში რომ უფრო გარკვეული ვიყოთ, თუ რომელიმე ჩვენგანს ასისტავად ან ათისტავად სამსახური მოუხდა შენთან, გვითხარ, საიდან დაგინყო დიონისოდორემ სტრატეგიის სწავლება? – სწორედ იქიდან, რითაც დაამთავრა; ტაქტიკის⁴ გარდა, იგი სხვას არაფერს მასწავლიდა, – მიუგო ახალგაზრდამ. 6. – მაგრამ ეს ხომ სტრატეგიის უმცირესი ნაწილია, – უთხრა სოკრატემ; – სტრატეგოსმა უნდა იცოდეს ყველაფრის მომზადება, რაც კი ომს სჭირდება, უნდა შეეძლოს ჯარისკაცების მომარაგება; იგი უნდა იყოს საზრიანი, ფხიანი, მზრუნველი, მედგარი, გონებამახვილი, ლმობიერიცა და მკაცრიც, გულახდილიცა და ცბიერიც, ფრთხილი და ქურდულად მოქმედიც, მხარჯველი და მიმტაცებელიც, გულუხვიცა და ხარბიც, თავდაცვასა და თავდასხმაშიც გამოცდილი. არის კიდევ სხვა მრავალი თვისება, რომლებიც ბუნებითაც და სწავლითაც უნდა ჰქონდეს მინიჭებული კაცს, ვისაც კარგი სტრატეგოსობა განუზრახავს. 7. რა თქმა უნდა, ტაქტიკაც კარგი საქმეა, რამეთუ დიდი სხვაობაა დარაზმულ ჯარსა და დაურაზმავს შორის. სრულიად უსარგებლოა, მაგალითად, უნესრიგოდ დაყრილი ქვა, აგური, ხე და კრამიტი; მაგრამ როცა ქვემოთ და ზემოთ დავალაგებთ ისეთ მასალას, რომელიც არც ლპება და არც იშლება, სახელდობრ – ქვასა და კრამიტს, ხოლო მათ შუა აგურსა და ახეს ჩავანყობთ, ვით ეს

მშენებლობის ჟამს ხდება, ფრიად ღირშესანიშნავ განძს მივიღებთ, ეს არის – სახლი. 8. – მშვენიერი შედარება გამოგივიდა, სოკრატე, – მიუგო ახალგაზრდამ; – ომშიც სწორედ ამგვარად ხდება ჯარის დარაზმვა: წინ და უკან ძლიერებს აყენებენ, შუაში – სუსტებს, რათა მენინაეებმა გაიყოლიონ ესენი, უკან მდგომებმა კი მისცენ⁵. 9. – ნეტავ კარგი და ცუდი ჯარისკაცების გარჩევა თუ გასწავლა შენმა მასწავლებელმა; თუ არადა, რა ფასი აქვს შენთვის იმას, რაც ისწავლე? შენ რომ მან გიბრძანოს ფულის დაღაგება ისე, რომ წინ და ბოლოში კარგი ფული მოათავსო, შუაში კი უფარგისი, არავითარი სარგებლობა არ ექნება ამას შენთვის, თუ წინასწარ ნამდვილი და ყალბი ფულის გამორჩევა არ გასწავლა. – ვფიცავ ზევსს, არ უსწავლებია; ამიტომ ჩვენ თვითონვე უნდა გამოვარჩიოთ კარგი და ცუდი ჯარისკაცები. 10. – ხომ არ განესაჯოთ, ვით მოვიქცეთ, ამ საქმეში რომ არ შევცდეთ? – ჩემი სურვილიც ეგაა, – უპასუხა ახალგაზრდამ. – დავუშვათ, ფულია გასატაცებელი, პირველ რიგებში რომ ყველაზე უფრო ვერცხლისმოყვარენი დაეაყენოთ, სწორად გვეყოლება თუ არა რაზმი დამნკრივებული? – ასე მგონია. – როგორღა დავრაზმოთ ისინი, რომელთაც უშუალო საფრთხე მოელით? წინ სახელის მოხვეჭის მოყვარულნი ხომ არ უნდა დაეაყენოთ? – სწორედ ეგენი არიან, ქება-დიდების გულისთვის რომ საფრთხეს ეძებენ, – მიუგო ჭაბუკმა; – ისინი როდი იმალებიან, ყოველგან ჩანან და ამიტომაც ადვილადაც გამოირჩევიან. 11. – ახლა ესეც მითხარი, მან ჯარის უბრალო დარაზმვა გასწავლა მხოლოდ, თუ ისიც – სად და როგორ ჯობს თითოეული რაზმის დამნკრივება? – არა, ეგ სულაც არ უსწავლებია. – არადა, მრავალია ისეთი შემთხვევა, როცა ერთი და იმავე ხერხით არც დამნკრივება ხამს ჯარისა და არც წაყვანა. – ვფიცავ ზევსს, ასეთი რამ არ აუხსნია. – მეც გეფიცები ზევსს, რომ ამის გამო კვლავ უნდა მიხვიდე მასთან; აბა, მიდი და გამოჰკითხე; თუ იცის და უნამუსო არაა, შერცხვება, ფული რომ აიღო შენგან და ასე ნაკლულოვანი ცოდნით გამოგისტუმრა.

თავი II

1. ერთხელ სოკრატე შეხვდა სტრატეგოსად არჩეულ ნაცნობს და ჰკითხა: როგორ ფიქრობ, რატომ უნოდა ჰომეროსმა აგამემნონს „ხალხთა მწყემსი“? ვით მწყემსსა ხამს, იზრუნოს, რათა ცხვარი ხალი იყოს, საკვები ჰქონდეს და კვებამ შედეგი გამოიღოს, განა ასევე არ ხამს მხედართმთავარს, იზრუნოს, რათა ჯარისკაცები ჯანმრთელი იყვნენ, სურსათი ჰქონდეთ და მიღწეულ იქნეს ის, რის გულისათვისაც ისინი იბრძვიან? ისინი კი იმიტომ იბრძვიან, რომ მტერი დაამარცხოვნ და ნეტარებას ეწიონ. 2. ანდა, რატომ აქებს ჰომეროსი აგამემნონს ამ სიტყვებით:

მეფედაც ვარგა, მეომრადაც მამაცი არის²;

იმიტომ ხომ არა, რომ მეომარი მამაცი არის არა მარტო იმ დროს, როცა მხოლოდ თვითონ ებრძვის მამაცურად მტერს, არამედ სწორედ მაშინ, როცა მთელ ლაშქარს ასეთი ბრძოლისათვის აიყოლიებს? იმიტომ ხომ არა, რომ მეფე ვარგისია არა მარტო იმ დროს, როცა საკუთარ ცხოვრებას კეთილად აწყობს, არამედ სწორედ მაშინ, როცა იმათი ბედნიერების მიზეზიც არის, რომელთა ზედაც მეფობს? 3. მეფეს იმიტომ კი არ ირჩევენ, რომ მხოლოდ თავის თავზე იზრუნოს კარგად, არამედ იმიტომ, რომ მისი მეშვეობით ამრჩეველნიც კეთილად გრძნობდნენ თავს. სალაშქროდ ვინც კი მიდის, ყველა ცდილობს, ამით ცხოვრება გაიუმჯობესოს და სტრატეგოსებსაც იმიტომ ირჩევენ, რომ ამ მიზნის მიღწევის საქმეს უწინამძღოლონ. 4. სტრატეგოსად მყოფს ევალება, სწორედ ეს აღუსრულოს მის ამომრჩეველებს. ერთი სიტყვით, არც ამაზე მშენიერი მოვალეობის პოვნაა ადვილი და არც ამის სანინააღმდეგო საქმეზეა უფრო სამარცხვინო რამე.

ასე განსაზღვრავდა სოკრატე კარგი წინამძღოლის უზენაეს სიკეთეს, მის ყველა სხვა საქმიანობას გვერდს უვლიდა და ერთადერთ ამოცანად მხოლოდ იმას უსახავდა, რომ გაებედნიერებინა ისინი, რომელთაც მეთაურობდა.

თავი III

1. როგორც ვიცი, სოკრატემ ერთხელ ასეთი საუბარი გაუბა ცხენოსანი ჯარის მეთაურად არჩეულ ახალგაზრდა კაცს: – შეგიძლია თუ არა, ყმანვილო, გვითხრა, რატომ მოინდომე ჰიპარქოსობა? ალბათ, იმიტომ არა, რომ მხედართა თავში ჩამდგარი მიაჭენებდე ბედაურს; ასეთი პატივი ცხენზე ამხედრებულ მოისართაც აქვთ და ხშირად ჰიპარქოსებსაც კი უსწრებენ წინ. – ჭეშმარიტებას ბრძანებ, – მიუგო ახალგაზრდამ. – ალბათ, არც იმიტომ, რომ ცნობილი გახდე; ჭკუაზე გადამცდარნიც კი არიან ყველასთვის ცნობილნი.

2. – ამასაც სწორს ამბობ, – უპასუხა ჭაბუკმა. – მაშინ, ალბათ, იმიტომ, რომ, ფიქრობ, მხედრობას უკეთესს გახდი და ისე დაუბრუნებ სახელმწიფოს; ანდა, თუ ცხენოსანთა ჯარის საჭიროება დადგა, ისეთ წინამძღოლობას გასწევ, რომ სახელმწიფოსთვის გარკვეული სიკეთის მიზეზი გახდები? – სწორედ ასეა, – კვლავ მიუგო ახალგაზრდამ. – ეგ უთუოდ დიდებული საქმეა, ვფიცავ ზევსს, თუკი მაგის შესრულებას შესძლებ! – მიმართა სოკრატემ; 3. – ის ძალაუფლება, რომელიც არჩევით მოგანიჭეს, ცხადია, ცხენებზეც ვრცელდება და მხედრებზეც. – რა თქმა უნდა. – ჰოდა, უწინარეს ყოვლისა, მოდი, ეს გვითხარი, ვით ამირებ ცხენების გაუმჯობესებას? – ვფიქრობ, რომ ეგ არ არის ჩემი საქმე; ყოველმა მხედარმა ცალ-ცალკე უნდა მოუაროს თავის ცხენს. 4. – ჰო, მაგრამ, ვთქვათ და, ზოგმა ისეთი ფეხმოჩართული ან მუხლმოკვეთილი და ჯაგლაგი ცხენები მოგიყვანა, ზოგმა კი – უჭმელობისგან ისე მიკნავეებული, რომ წელის ათრევას ვერ შესძლებენ; ანდა, ქვეშევრდომთა ნაწილმა ისეთი ოჩანი პირუტყვი მოგგვარა, რომ ერთ ადგილზე ვერ გააჩერებ, ხოლო ნაწილმა – ისე ურა და ტლინკების მყრელი, რომ მათი დამწკრივება შეუძლებელია, რა სარგებლობა ექნება შენთვის ასეთ მხედრობას? ანდა ვით შეძლებ ასეთი ჯაგლაგების მეთაური, რამე სიკეთე მოუტანო სახელმწიფოს? – სწორს ამბობ, – მიუგო ახალგაზრდამ, – ამიერიდან ვეცდები, როგორც კი შემეძლება, ვიზრუნო ცხენებზე. 5. – განა ასევე არ ეცდები, მხედრებიც უკეთესი

გახადო? – უსათუოდ! – უწინარეს ყოვლისა ხომ ცხენზე უკეთ ამხედრებაში განაფავ მათ? – ცხადია, ეს საჭიროა; ვინმე მხედარი რომ ცხენიდან ჩამოვარდეს, ასე უფრო გადარჩება. 6. – ვთქვათ და საფრთხე დაგადგა, მოწინააღმდეგეს განა ქვიშით მოფენილ იმ მოედანზე გაიწვევ, სადაც ჩვეულებად გაქვთ ჯირითში ვარჯიში, თუ ეცდები, წვრთნა ყოველთვის იმ ადგილებში ჩაატარო, სადაც მართლაც შეიძლება გამოჩნდეს მტერი? 7. – რა თქმა უნდა, ეგ უკეთესია. – ხომ მუდამ იზრუნებ იმისათვის, რომ რაც შეიძლება მეტმა მხედარმა იცოდეს ცხენიდან შუბის ტყორცნა? – მაგას რა სჯობს! – გაქვს თუ არა განზრახული, მხედრები გაამხნევო და მტრის წინააღმდეგ ისე ალაგზნო, რომ უფრო მამაცები გახდნენ? 8. – აქამდე თუ ამაზე არ დაფიქრებულვარ, ამიერიდან ვეცდები, ეგეც შევასრულო. – გიფიქრია თუ არა, ვით მოიქცე, მხედრები რომ დაგემორჩილონ? მორჩილების გარეშე, ხომ იცი, თვით ბედაურებიც და მამაცი მხედრებიც კი არ გამოგადგება. – ჭეშმარიტებას ბრძანებ, მაგრამ როგორ მივდრიკო ისინი, ჩემო სოკრატე, მორჩილებისკენ? 9. – შენ უთუოდ იცი, ხალხი ყოველ საქმეში იმ კაცს უჯერებს მეტი ხალხით, ვისაც საუკეთესოდ თვლის. ავადმყოფობაში, მაგალითად, ყველაზე უფრო ემორჩილებიან მას, ვისაც უკეთეს მკურნალად მიიჩნევენ, ზღვაში ცურვის ჟამს კი – იმას, ვისაც ყველაზე გამოცდილ მესაჭედ თვლიან, ხოლო სამიწათმოქმედო საქმეში – იმას, ვინც კარგზე კარგ მეურნედაა ცნობილი. – სრული ჭეშმარიტებაა. – სწორედ ასევეა საცხენოსნო საქმეში; ვინც აქ ყველაზე მეტად გამოირჩევა იმით, რომ იცის ის, რაც საჭიროების დროს უნდა გააკეთოს, იმას სხვები დიდი ხალხით ემორჩილებიან. 10. – მე რომ მხედართა შორის საუკეთესო აღმოვჩნდე, მეყოფა თუ არა, ჩემო სოკრატე, იმისათვის, რომ ისინი დამემორჩილონ? – თუ ამას გარდა იმასაც შეაგონებ, რომ შენდამი მორჩილება მათთვის უმჯობესი და მხსნელი საქმეა, მაშინ, რა თქმა უნდა, გეყოფა. – კი მაგრამ, ვით შევაგონო ეს? – ვფიცავ ზევსს, ეგ გაცილებით უფრო ადვილია, ვიდრე, ვთქვათ, დაგჭირდეს მათი დარწმუნება, რომ ბოროტება სიკეთეზე უკეთესი და სასარგებლოა. 11. შენ, ალბათ,

გინდა თქვა, რომ სხვა ღირსებებთან ერთად, ჰიპარქოსს სიტყვის წარმოთქმის უნარიც უნდა ჰქონდეს, არა? – აბა, ხომ არ ფიქრობ, მხოლოდ დუმილით უნდა უწინამძღოლოს მხედრობას? იქნებ არ ჩაგიბეჭდავს გულში, რომ ყოველივე საუკეთესო, რაც ადათ-წესებზე დაყრდნობით დაგვისწავლია და რის წყალობითაც ცხოვრების აზრს ჩავსწვდომივართ, მხოლოდ და მხოლოდ, სიტყვის მეშვეობით გვაქვს შეთვისებული; რომ თუ ვინმე კარგ რასმე მოძღვრებას სწავლობს, სიტყვის საშუალებით სწავლობს; რომ საუკეთესო მასწავლებლები, უპირატესად, სიტყვას იყენებენ და ისინი, რომელთაც ღრმა ცოდნა აქვთ, საუკეთესო მოსაუბრენი არიან? 12. ნუთუ არასდროს შეგიმჩნევია, დელოსზე გასაგზავნად ამ ქალაქში შედგენილ გუნდს რომ სხვაგან შემდგარი ვერც ერთი გუნდი ვერა სჯობს?² რომ არც ერთ სხვა სახელმწიფოში არ დაიძებნება საუცხოო ვაჟკაცთა ისეთი თავყრილობა³, როგორც აქ, ჩვენს სახელმწიფოში? 13. – ჭეშმარიტებას ბრძანებ. – არც კეთილხმოვანებით, არც ტანადობითა და არც ძალ-ლონით გამოირჩევიან ათენელები სხვებისგან იმდენად, რამდენადაც პატივმოყვარეობით, რომელიც მათ მშვენიერებისა და სასახელო მოქმედებისაკენ წარმართავს. 14. – ამასაც სწორს ამბობ. – ახლა ხომ გჯერა, თუ ვინმე ბეჯითად იზრუნებს აქაურ მხედრებზე და ამათ იმედი ექნებათ, თავიანთი მოქმედებით ქებასა და პატივისცემას დაიმსახურებენ, მაშინ ბევრად აჯობებენ სხვებს, როგორც იარაღისა და ცხენების საგანგებო მომზადებით, ისე დარაზმულობითა და მტრის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად მზად ყოფნითაც? 15. – ამას რაღა ლაპარაკი უნდა! – ამიტომ ნუღარ აყოვნებ და სცადე, შენი ხალხი წარმართო იმ საქმისაკენ, რომლის წყალობით შენც და, შენი მეშვეობით, სხვა მოქალაქენიც სარგებლობას მიიღებთ. – ვფიცავ ზევსს, რომ ვეცდები, – უპასუხა ახალგაზრდამ.

თავი IV

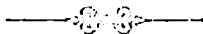
1. ერთხელ სოკრატემ თანამდებობის პირთა არჩევნებიდან მომავალი ნიკომაქიდე¹ დაინახა და ჰკითხა: – ჩემო ნიკომაქიდე, ვინ აირჩიეს სტრატეგოსებად? – ვითომ არ იცნობ ათენელებს, რა ხალხია, – უპასუხა ნიკომაქიდე; – რა თქმა უნდა, მე არ აურჩევივარ, მაშინ როცა, მთელი ძალ-ღონე ლაშქარში სამსახურს – ათისტავობასა და ასისტავობას შევალე და მტრისგან ამდენი ჭრილობა მივიღე (ამ სიტყვებზე ნიკომაქიდე გაიშიშვლა და ჭრილობათა ნაწიბურები უჩვენა); სტრატეგოსად ანტისტენე აირჩიეს, რომელსაც არც პოპლიტად² უმსახურია ოდესმე, არც ცხენოსანთა ჯარში გამოუჩენია თავი და არც არაფერი გაეგება ფულის შეკრების მეტი.

2. – მერმედა, კარგი არაა, ჯარისკაცებისათვის სახსრების მიწოდება თუ ძალუძს? – უთხრა სოკრატემ. – სახსრების შეგროვება ვაჭრებსაც შეუძლიათ, – მიუგო ნიკომაქიდე, – მაგრამ ამის გამო სტრატეგოსებად კი არ ვარგიან! 3. – ანტისტენეს, – შეაგება სიტყვა სოკრატემ, – მეტად ახასიათებს პატივმოყვარეობა, რაც ესოდენ აუცილებელია სტრატეგოსისათვის! ვერ ხედავ, რამდენჯერაც კი გასწია ქორეგოსობა³, ყოველთვის რომ გაიმარჯვა ყველა თავისი გუნდით? – ჰო, მაგრამ, ვფიცავ ზევსს, სულერთი როდია გუნდისა და ლაშქრის მეთაურობა! – მიუგო ნიკომაქიდე.

4. – მიუხედავად იმისა, რომ ანტისტენეს არც სიმღერაში აქვს გამოცდილება და არც გუნდის განვრთნაში, საამისოდ ვარგისი ხალხის პოვნის უნარი გამოიჩინა – უთხრა სოკრატემ. ამაზე ნიკომაქიდე თქვა: – გამოდის, რომ იგი ლაშქარშიც დაძებნის ისეთებს, რომლებიც მის მაგივრად დარაზმავენ ჯარს, და ისეთებსაც, რომლებიც მის ნაცვლად იბრძოლებენ! 5. – რასაკვირველია, – მიუგო სოკრატემ; – თუ საომარ საქმეებშიც ისეთივე ძლიერ ხალხს იპოვის და გამოარჩევს, როგორსაც საგუნდო საქმეში ახერხებს, იგი აქაც ყოველთვის გამარჯვებული იქნება. ისიც ცხადია, იგი გაცილებით უფრო მეტი ხალხით გაიღებს ხარჯს მთელ სახელმწიფოსთან ერთად საომარ საქმეებში გასამარჯვებლად, ვიდრე თავის ფილესთან⁴ ერთად –

საგუნდო შეჯიბრებებში პირველობის მოსაპოვებლად. 6. – შენ, ჩემო სოკრატე, ამით იმას ამბობ, რომ ერსა და იმავე კაცს ძალუძს, კარგად გასწიოს ქორეგოსობაც და სტრატეგოსობაც, არა? – დიახ, სწორედ იმას ვამბობ, რომ როცა კაცი საქმეს რასმე მეთაურობს, იცის რაა საჭირო და ამის მოპოვებას ახერხებს, იგი კარგი მეთაურია, გინდ გუნდს, გინდ ოჯახს, გინდ სახელმწიფოსა და თუ გინდ ლაშქარსაც წინამძღოლობდეს. 7. – არასდროს არ მეგონა, ჩემო სოკრატე, ვფიცავ ზევსს, – მიმართა ნიკომაქიდემ, – თუ შენგან მოვისმენდი იმას, რომ კარგი მეურნენი კარგი სტრატეგოსებიც იყვნენ. – ჰოდა აი, მოდი და განვიხილოთ ორივე მათგანის მოვალეობა, რათა დავინახოთ, ერთნაირები არიან, თუ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან რამეთი. 8. – თანახმა ვარ განვიხილოთ. – უწინარეს ყოვლისა, ვიკითხოთ, ვალდებულია თუ არა ორივე, ქვეშევრდომები თავიანთ გამგებლობას დაუმორჩილონ და გამგონენი გაუხადონ? – უთუოდ. – ხომ უნდა უბრძანონ ყოველს, აკეთონ ის, რაც ძალუძთ? – რა თქმა უნდა. – ჩემი აზრით, ორივეს ხამს, ავის მქნელნი დასაჯონ, ხოლო კეთილთ პატივი სცენ. 9. – სწორი ბრძანდები. – განა ორივესათვის ღირსეული საქმე არაა, ქვეშევრდომნი მოათვინიერონ? – ამაზეც თანახმა ვარ. – როგორ გგონია, ხელსაყრელი იქნება თუ არა ორივესათვის მოკავშირეთა და დამხმარეთა გადმოხირება? – უთუოდ. – ხამს თუ არა მათ, ბეჯითად დაიცვან ის, რასაც ფლობენ? – რაღა თქმა უნდა. – ვალდებულია თუ არა ორივე, თავ-თავისი საქმის თავდადებული მზრუნველნი და მოყვარულნი იყვნენ? 10. – ყველა ეს მოვალეობა, ჩანს, ორივესათვის ერთნაირად მსგავსია, მაგრამ საბრძოლო საქმე არ შეიძლება, ორივეს ერთნაირი ჰქონდეს. – რატომ? მტერი ხომ შეიძლება ორივეს ჰყავდეს? – რასაკვირველია, შეიძლება. – მერმედა, განა ორივესთვის სახეირო არაა მისი დამარცხება? 11. – ეს უეჭველია; მაგრამ შენ გვერდს უვლი ერთ რამეს: რა სარგებლობას მოუტონს კაცს სამეურნეო ცოდნა, ბრძოლად გასვლა თუ დასჭირდა? – სწორედ რომ ძალიან დიდს, – უთხრა სოკრატემ; – კარგი მეურნე, რომელმაც იცის, რომ არაფერია ისე სასარგებლო და სახეირო, როგორც მტრის დაძლევა ბრძოლაში, რომ არაფე-

რია ისე წამგებიანი და მავნე, როგორც დამარცხება, ყოველთვის ბეჯითად ეძებს და ამზადებს იმას, რაც გამარჯვებას შეუწყობს ხელს; ეჭვის თვალით უყურებს და დიდი სიფრთხილით ეკიდება ყოველივეს, რასაც შეიძლება მარცხი მოჰყვეს. ხოლო თუ ხედავს, რომ გამარჯვებისათვის ყველაფერი მომზადებულია, თავდადებით გადის საომრად; მაგრამ თუ მზად არ არის, არანაკლებ სიფრთხილეს იჩენს და ბრძოლაში ჩაბმას ერიდება. 12. შენ, ჩემო ნიკომაქიდე, ნუ უგულებელყოფ კარგ მეურნეთ, კერძო საქმეთა ზედამხედველობა მხოლოდ და მხოლოდ ოდენობით განსხვავდება საზოგადო საქმეთა ზედამხედველობისაგან, სხვაფრივ ისინი ზუსტად ერთნაირნი არიან. უმთავრესი მაინც ისაა, რომ არც ერთი და არც მეორე ადამიანთა გარეშე არ სრულდება; თანაც ადამიანები ბუნებით როდი არიან ისე დანაწილებულნი, თითქოს ზოგს მხოლოდ კერძო, ხოლო ზოგს მხოლოდ საზოგადო საქმეთა გაძღოლა შეეძლოს. საზოგადო საქმეთა მზრუნველნი რაღაც განსაკუთრებულ პირთა დახმარებით კი არ სარგებლობენ, არამედ ისეთივე ადამიანებს იშველიებენ, რომელთაც კერძო საქმეთა განმგებელნი მიმართავენ ხოლმე შემწეობისათვის. თუ კაცი გამოცდილია და იცის ხალხის გამოყენება, ის კერძო საქმესაც კარგად ასრულებს და საზოგადოსაც; ხოლო ვინც უვიცია, ორივე შემთხვევაში ხელმოცარული რჩება.

თავი V

1. ერთ დღეს სოკრატემ საუბარი გაუბა დიდ პერიკლეს ვაჟს, რომელსაც ასევე პერიკლე ერქვა¹. – მე, ჩემო პერიკლე, იმედი მაქვს, თუ სტრატეგოსი შენ იქნები, ათენის სახელმწიფო ჩინებულ სამხედრო წარმატებებს მიაღწევს და მტრებს დააჩოქებს. – რასაც შენ ამბობ, მეც მნადია, ჩემო სოკრატე, – მიუგო პერიკლემ, – მაგრამ ძალა არ მყოფნის, მოვისაზრო, როგორ განხორციელდეს ეს საქმე. – თუ გინდა, ვიმსჯელოთ ამის თაობაზე და ვნახოთ, სად და რა შესაძლებლობა არსებობს – უთხრა სოკრატემ. – რა თქმა უნდა, მინდა, მიუგო პერიკლემ. 2. – იცი თუ არა, ათენელები რომ

სიმრავლით სულაც არ ჩამოუვარდებიან ბეოტიელებს? – ვიცი, – უპასუხა პერიკლემ. – შენი აზრით, ვისგან შეიძლება მეტი უკეთესი და უმშვენიერესი ხალხის გამორჩევა – ბეოტიელთაგან თუ ათენელთაგან? – როგორც ვხედავ, არც ამაში დაუდებენ ვინმეს ტოლს ათენელები. – როგორ ფიქრობ, ვინ არიან ერთმანეთში უფრო მეტი თანხმობით? – მე მგონი, ათენელები; ბეოტიელთა დიდი ნაწილი თებელთაგან იჩაგრება და ამიტომ მტრულად არიან მათ მიმართ განწყობილნი. ათენელებში კი ამის მსგავსს ვერაფერს ვხედავ. 3. – გარდა ამისა, ათენელები ყველაზე მეტად თავმოყვარენი და დიდსულოვანნი არიან, რაც ძალუმაღ აქეზებს მათ, სახელისა და სამშობლოს გულისათვის საფრთხეს არ დაერიდონ. – ამ მხრივ ათენელთ მართლაც რომ ვერ გაკიცხავ. – წინაპართა სახელოვანი საქმეების სიდიადითა და სიმრავლით ვერც ერთი ხალხი ვერ იამაყებს ისე, როგორც ათენელები; სწორედ ეს ამაღლებს ბევრი ათენელი ვაჟკაცის სულისკეთებას, აქეზებს მათ, მისწვდნენ უზენაეს სიკეთეს და სიმამაცე გამოიჩინონ. 4. – ყოველივე, რასაც ბრძანებ, ჭეშმარიტებაა, ჩემო სოკრატე, მაგრამ შენ თვითონ ხედავ, რომ ლებადიასთან ტოლმიდას ათასი მეომრისა და დელიონთან ჰიპოკრატეს მხედრობის დამარცხების შემდეგ ათენელთა დიდება ბეოტიელების თვალში მეტისმეტად დაკნინდა²; თებელები ისე გაუყოყმოდნენ ათენელთ, რომ თუ მანამდე საკუთარ მინაზეც კი ვერ უბედავდნენ წინააღმდეგობის განევას ლაკედემონელთა და სხვა პელოპონესელთა დახმარების გარეშე, ახლა თვითონვე, საკუთარი ძალებით, იქადებიან ატიკაში შეჭრას; თუ უნინ, როცა ბეოტიელები მარტონი იყვნენ, ათენელები შეუპოვრად არბევდნენ ბეოტიას, ამიერიდან მეტისმეტად შიშობენ, ბეოტიელებმა არ აგვიოხრონ ატიკა. 5. სოკრატემ უპასუხა: – მე მესმის, რომ ყოველივე ასეა; მაგრამ რატომღაც მგონია, ჩვენი სახელმწიფო ამჟამად უფრო დიდი გულისყურითა და კეთილგანწყობილებით მოეკიდება კარგ მხედართმთავარს, რადგან მეტისმეტი თავდაჯერებულობა, უზრუნველობის, თავქარიანობისა და დაუმორჩილებლობის წყაროა, შიში კი ადამიანს უფრო ყურადღებიანს, გამგონესა და წესრიგიანს

ხდის. ამის მაგალითი ხომალდებზე შეგიძლია ნახო; 6. როცა მეზღვაურებს არაფრის შიში არა აქვთ, წესრიგს როდი დაგიდევენ; მაგრამ, საკმარისია, ქარიშხლის ან მტრის თავდასხმის საფრთხე დაადგეთ, არათუ ყოველი ბრძანების აღსრულებას იწყებენ, არამედ დუმილითა და დაძაბული ყურადღებით ელოდებიან ახალ განკარგულებებს, ვითარცა ქორევეტები⁷. 7. – რაკილა ათენელები დღესდღეობით მზად არიან მორჩილნი იყვნენ, – მიუგო პერიკლემ, – დროა ვიკითხოთ, ვით აღვაგზნოთ ისინი, რომ კვლავ დაუბრუნდეთ ძველი ქველობის, დიდებისა და ნეტარების მგზნებარე სიყვარული. 8. – ჩვენ რომ მოვინდომოთ, – უთხრა სოკრატემ, – სხვათა ხელში მოხვედრილი ქონება კვლავ დაიბრუნონ ათენელებმა, საამისოდ უფრო შევაგულიანებთ მათ, თუ დავუმტკიცებთ, რომ ეს ქონება მამაპაპისეულია და ჩვენ გვეკუთვნის; ხოლო თუ მოვისურვებთ, რომ იზრუნონ იმისათვის, რათა სიქველით პირველობდნენ, ისევ და ისევ უნდა დავუმტკიცოთ, რომ მათ ეს ძველთაგანვე მოსდგამთ და თუ ამ საქმეს გულს დაუდებენ, ახლაც ყოველ ხალხზე უძლიერესნი იქნებიან. 9. – ჰო, მაგრამ როგორ შევაგონოთ ეს? – როგორ და იმით, რომ უნდა გავახსენოთ ჩვენთვის ცნობილი ის ძველთაძველი წინაპრები, რომელნიც, როგორც მათ გაგონილი უნდა ჰქონდეთ, საუკეთესონი იყვნენ. 10. – შენ ღმერთების იმ დავის თაობაზე ხომ არ ლაპარაკობ, რომელიც თავიანთი მაღალი ღირსების გამო კეკროპმა და მისმა ახლობლებმა გაარჩიეს?⁴ – დიახ, მაგის თაობაზე ვლაპარაკობ და ისეთ ამბებსაც ვგულისხმობ, როგორიცაა: ერებთევისის წარმოშობა და აღზრდა⁵, მის დროს ამტყდარი ომი მთელი მოსაზღვრე ხმელეთის მოსახლეობასთან⁶, პერაკლიდების დროს ამტყდარი ომი პელოპონესის მკვიდრებთან⁷, თესევსის მეფობის⁸ ჟამს წარმოებული ყველა ბრძოლა, რომლებშიაც ათენელებმა აშკარად დაამტკიცეს, რომ ყოველ მაშინდელ ხალხს აღემატებოდნენ. 11. თუ გინდა, ისიც მოვიგონოთ, რაც შემდეგ ხანებში ჩვენზე ცოტათი უფრო ადრე მცხოვრებმა მათმა მემკვიდრეებმა გააკეთეს. ჯერ იყო და, მარტოდმარტო ებრძოდნენ იმ ხალხს, რომელიც მთელი აზიისა და მაკედონიის საზღვრებამდე ევროპის ბატონ-პატრონი

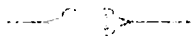

იყო, წინაპრებზე მეტი ძალისა და სიმდიდრის მფლობელი გახდა და უდიდესი საქმენი შეასრულა⁹; მერმე იყო და, ათენელთა წინაპრების მემკვიდრეებმა პელოპონესელებთან ერთად ისე გამოიჩინეს თავი ზღვასა და ხმელეთზე წარმოებულ ბრძოლებში¹⁰, რომ ახლაც ამბობენ; ისინი ბევრად აღემატებოდნენ მათ დროს მცხოვრებ ყოველ ტომსო. 12. – მართალია, ასე ამბობენ, – უთხრა პერიკლემ. – სწორედ ამ უპირატესობის გამო, როცა მთელი ელადა ტომთა სამკვიდრებლიდან აყრამ და გადასახლება მოიცვა, ათენელები თავის ადგილსამყოფელზე დარჩნენ; ერთმანეთში სიმართლისათვის მოდავე მრავალი ტომი სწორედ მათ ანდობდა დავის გადანყვეტის საქმეს, ხოლო ძლიერთაგან დაჩაგრული ბევრი ადამიანი მათთან პოულობდა თავშესაფარს. 13. ამაზე პერიკლემ შენიშნა: – ჰოდა, ამიტომაც მიკვირს, სოკრატე ჩემო, როგორ და რა დროიდან დაიწყო ჩვენმა სახელმწიფომ დაქვეითება! – ჩემი აზრით, – მიუგო სოკრატემ, – ხდება ხოლმე, რომ ზოგიერთი ათლეტი მრავალი წარმატებისა და გამარჯვების გამო, უდარდებლობას ეძლევა და ამიტომ მოწინააღმდეგეთ ჩამორჩება; იგივე დაემართათ ბევრი წარმატების მქონე ათენელებს; ისინი დაუდევრად ეკიდებოდნენ საკუთარ თავს და ამის გამო უარესებიც გახდნენ. 14. – რა უნდა გააკეთონ ახლა, ძველებური ქველობა რომ დაიბრუნონ? – მე მგონი, საიდუმლო აქ არაფერია, – მიუგო სოკრატემ, – თუ ისინი დაუკვირდებიან წინაპართა წეს-ჩვეულებებს და უარესად არ დაიცავენ მათ, არც წინაპრებზე უარესნი იქნებიან; თუ არადა, იმათ მაინც უნდა მიჰბადონ, ახლა რომ პირველობენ¹¹, უნდა მიჰყვნენ მათი ცხოვრების წილს და თუ მათ მსგავსად იმოქმედებენ, ტოლსაც არაფერში დაუდებენ, ხოლო თუ უკეთ მოიქცევიან, უკეთესებიც გახდებიან. 15. – შენ, – უთხრა პერიკლემ, – ამით იმას ამბობ, თითქოს სრულყოფილება ჩვენი სახელმწიფოსათვის სადღაც მიუწვდომელ შორეთში იყოს! მართლაცადა, როდის დაიწყებენ ათენელები ლაკედემონელთა მსგავსად ასაკით უფროსების პატივისცემას, როცა მამებისაგან იწყებენ მოხუცთა აბუჩად აგდებას? განა შეუდგებიან ისინი ოდესმე ლაკედემონელებივით სხეულის განვრთნას, როცა არათუ საკუთარი

ტანის გაჯანსაღებას ეკიდებიან უგულოდ, არამედ დასცინიან კიდეც იმას, ვინც ამ საქმეში განსაკუთრებულ სიბეჯითეს იჩენს? 16. როდის გახდებიან ისინი სპარტელებივით მორჩილნი წინმძღოლებისა, როცა თანამდებობის პირთა გაბიაბრუებით უზომოდ ხარობენ? განა მათსავით თანხმობით იცხოვრებენ ოდესმე, როცა დახმარებისა და სიკეთის გაზიარების ნაცვლად, უფრო მეტი მტრობითა და შურით ეკიდებიან ერთმანეთს, ვიდრე გარეშე პირთ? და რაც უფრო სავალალოა, კერძო თუ საზოგადო თავყრილობებში საშინელ განხეთქილებამდე მიდიან, გაუთავებლად აძლევენ ერთმანეთს სამართალში და ურჩევნიათ, სწორედ ამ გზით ნახონ მოგება და არა ერთმანეთის შეწევნითა და ხელის მომართვით; საზოგადო ქონებას, თითქოსდა სხვისი იყოს, ისე ექცევიან; კვლავ და კვლავ იბრძვიან ამ ქონების მოსახვეჭადაც და უხარიათ კიდეც, თუ ამ ბრძოლაში განსაკუთრებულ ძალას გამოიჩინენ! 17. ყოველივე ეს სახელმწიფოში ბადებს უგუნურებასა და ბოროტებას, ხოლო მოქალაქეთა შორის უსაზღვრო მტრობა და ზიზღი ითესება; ამიტომ განუწყვეტილვით მზარავს იმის შიში, რომ შეიძლება, ჩვენს ქალაქს უფრო დიდი და ისეთი უბედურებაც დაატყდეს, რომელსაც ველარ გაუმკლავდება. 18. სოკრატემ უპასუხა: – ჩემო პერიკლე, ნურასოდეს ნუ იფიქრებ, თითქოს ათენელნი უკურნებელნი სიავით იყვნენ დაავადებულნი. ვერ ხედავ, რა წესრიგიანები არიან ჩვენს ხომალდებზე მეზღვაურები, რა ყურადღებით ემორჩილებიან ზედამხედველებს გიმნასტურ შეჯიბრებათა მონაწილენი? ანდა ვისზე ნაკლებ გამგონენი არიან მასწავლებლებისა ჩვენი ქორეგტები? 19. – სწორედ ესაა საოცარი, – თქვა პერიკლემ, – რომ ასეთი ხალხია უფროსთა გამგონი, მაშინ როცა პოპლიტები¹² და მხედრები, რომლებიც მოქალაქეთაგან სწორედ სრულყოფილების ნიშნით უნდა გამოირჩეოდნენ, ყველაზე დაუმორჩილებელნი არიან!

20. – ჩემო პერიკლე, – მიმართა სოკრატემ, – არეოპაგის საბჭო¹³ განა შემოწმებულ და აღიარებულ პირთაგან არ შედგება? – დიახ, მთლიანად! – მერმედა, გეგულვის სადმე სხვა სამსჯავრო, რომელიც ასე პატიოსნად და კანონიერად, ასე ღირსეულად და პირუთვნელად

აჩენდეს სამართალს და ასე ანარმოებდეს სხვა საქმეებსაც? – ამ მხრივ მე არაფერი მაქვს სადაო, – უპასუხა პერიკლემ. – ჰოდა, ამიტომ არაა საჭირო სასონარკვეთა, თითქოს ათენელნი საერთოდ უწესრიგონი იყვნენ. 21. – ჰო, მაგრამ სამხედრო საქმეში, სადაც ყველაზე მეტადაა საჭირო გონიერება, წესრიგი და უფროსებისადმი მორჩილება, არავითარ ყურადღებას არ იჩენენ! – შესაძლებელია; და ალბათ იმიტომ, რომ მათ ამ საქმეში მცირე გამოცდილების მქონე პირნი მეთაურობენ, – უპასუხა სოკრატემ; – განა არ იცი, თუ საჭირო ცოდნა არა აქვს, არც ერთი კაცი რომ არ იკისრებს კითარისტების, ქორევეტებისა და მროკავთა გუნდების მეთაურობას, ანდა მორკინალთა და პანკრატისტთა¹⁴ წინამძღოლობას? ყოველს, ვინც ასეთი გუნდების გამგებელია, ადვილად ძალუძს, მიგვითითოს, სად ისწავლა ის, რასაც ზედამხედველობს; მხედართმთავართა უმრავლესობა კი მეტისმეტად თავქარიანად ჰკიდებს საქმეს ხელს. 22. მე, რა თქმა უნდა, სრულიადაც არ ვფიქრობ, რომ შენც ასეთი ხარ. პირიქით, დარწმუნებული ვარ, არავისზე ნაკლები საბაბი არა გაქვს, ილაპარაკო, თუ რა დროიდან შეუდექი ჯარის წინამძღოლობის ანდა ბრძოლის შესწავლის საქმეს. ჩემი რწმენით, ბევრი რამ სამხედართმთავრო ცოდნის დარგში მამისაგან გაქვს მემკვიდრეობით მიღებული და შეთვისებული, ბევრისთვისაც თავი მოგიყრია სულ სხვადასხვა წყაროებიდან, საიდანაც შეიძლებოდა სტრატეგიისათვის სასარგებლო რამე გესწავლა. 23. იმაშიაც დარწმუნებული ვარ, რომ შენ ბევრს ცდილობ, არაფერი გამოგრჩეს შეუთვისებელი, რაც სასარდლო საქმეს გამოადგება; თუ რამ შენიშნე ისეთი, რის ცოდნაც არ გაგაჩნია, მყისვე ეძებ ამ საქმის მცოდნე პირთ; არ ზოგავ არც გასამრჯელოს, არც სხვაგვარ მადლიერებას, რათა მათგან ისწავლო, რაც არ იცი და თან კარგი შემწენიც შეიძინო. 24. – ეჰ, ჩემო სოკრატე, – მიმართა პერიკლემ, – განა ვერ მიგიხვდი, რომ გულით სრულიადაც არ ამბობ, თითქოს ამა საქმეთა მართლაც დიდი მზრუნველი ვიყო; შენ უბრალოდ ცდილობ, შემაგონო, რომ ვისაც სტრატეგოსობა განუზრახავს, მას თავის საქმის ბეჯითად მიხედვაც მართებს. ისე კი ყველაფერში გეთანხმები.

25. – პერიკლე ჩემო, შეგინიშნავს თუ არა ჩვენი ქვეყნის საზღვართან ამართული და ბეოტიისაკენ გადაჭიმული მაღალი მთები¹⁵, რომელთა შორის მდებარე შემოსასვლელები ერთობ ვინრონი და ციცაბონი არიან და ქვეყნის შუაგულიც რომ მიუვალი მთებითაა გარშემორტყმული? 26. – რა თქმა უნდა! – ისიც თუ გაგიგონია, მიზიელებსა და პისიდიელებს რომ დიდი მეფის ქვეყანაში უაღრესად გამაგრებული ადგილები უკავიათ და მსუბუქად შეიარაღებულთ რომ ადვილად ძალუძთ, ამ მეფის სამფლობელოებს თავს დაესხან და აანიოკონ, თვითონ კი ყოველთვის თავისუფალი ცხოვრება შეინარჩუნონ?¹⁶ 27. – ესეც გამიგონია, – მიუგო პერიკლემ. – განა არ ხარ დარწმუნებული, რომ ათენელები, რომელთაც მონიფულობის მთელ ასაკში ასევე მსუბუქი იარაღი ასხიათ და საზღვარზე მდებარე მთები უკავიათ, მტერს ყოველთვის ზიანს მიაყენებენ, ხოლო ჩვენი ქვეყნის მოქალაქეთ საიმედო ბურჯად დაუდგებიან? – რა თქმა უნდა, დარწმუნებული ვარ, ჩემო სოკრატე, რომ ეს ყოველივე მეტად სასარგებლოა. 28. – ჰოდა, თუ მოგნონს, რაც მოგახსენე, კიდეც გამოიღე ხელი, ჩემო კარგო, და თუ განზრახულს განახორციელებ, შენთვისაც სასახელო იქნება და სახელმწიფოსაც სიკეთეს მოუტონს; თუ რამეს ვერ შესძლებ, ამით არც სახელმწიფოს ავნებ და არც თავს შეირცხვენ, – უთხრა სოკრატემ.

თავი VI

1. ჯერ ოცი წელი არ შესრულებოდა გლავკონს, არისტონის ვაჟს¹, როცა სახელმწიფოს სათავეში ჩადგომა მოინადინა და ხალხის წინაშე სიტყვის წარმოთქმას ღამობდა. ვერც ერთმა ნათესავმა და მეგობარმა ვერ შეძლო, მისი მისწრაფებისათვის ფრთა შეეკვეცა, თუმცა საორატორო ტრიბუნიდანაც კი ჩამოათრიეს და სასაცილოდ აიგდეს. მხოლოდ და მხოლოდ სოკრატემ გადააფიქრებინა განზრახული, რადგან კეთილად იყო მისდამი განწყობილი უფროსი გლავკონის ძის, ქარმიდესა და პლატონის წყალობით².

2. როცა სოკრატე მას შეხვდა, უწინარეს ყოვლისა, ისეთი საუბარი

გაუბა, რომ კიდეც გააჩერა და აიძულა, სმენად ქცეულიყო: – ჩვენი სახელმწიფოს მეთაურობა გადაგინწყევტია, ჩემო გლავკონო, არა? – დიახ, სოკრატე ჩემო. – თუკი კარგია რამე ადამიანურ საქმეებში, ვფიცავ ზევსს, ეგ ყველაზე უმჯობესია, – უთხრა სოკრატემ; – ცხადია, თუ მაგ საქმეს თავს დაადგამ, შეგეძლება, რასაც მოისურვებ, ყველაფერი შეასრულო; მეგობრებსაც საკმარისად არგებ, მამისეულ სახლსაც აღამაღლებ და სამშობლოსაც განადიდებ; თავად სახელს მოიხვეჭ, ჯერ აქ ჩვენს ქალაქში, მერმე მთელს ელადაში და შესაძლოა, თემისტოკლეს დარად – ბარბაროსებშიც³, სადაც კი გამოჩნდები, ყველა შენ მოგაპყრობს მზერას.

3. ამ სიტყვებმა გლავკონი მთლად გააყოყნა და გახალისებული ადგილიდან აღარ იძროდა. – რაკილა პატივში ყოფნა გსურს, – განაგრძო შემდეგ სოკრატემ, – თავისთავად ცხადია, ჩემო გლავკონო, ქალაქსაც უნდა არგო, არა? – უსათუოდ, – მიუგო გლავკონმა. – აბა, გაფიცებ ღმერთებს, ნუ დაგვიმალავ და გვითხარი, საიდან დაიწყებ სახელმწიფოსათვის სიკეთის ქმნას? 4. რაკილა გლავკონი დუმდა, თითქოსდა ახლა ეძებდა პასუხს; მართლაც, საიდან დავინყო, – სოკრატემ კვლავ მიმართა: – მეგობრის მეურნეობის გაფართოება რომ მოინდომო, ხომ ეცდები გაამდიდრო იგი? განა ასევე არ მოინადინებ, უფრო მდიდარი გახადო სახელმწიფო? 5. – რალა თქმა უნდა! – იგი ხომ უფრო გამდიდრდება, თუ შემოსავალი გაეზარდა? – ასე ჩანს. – ჰოდა, მიპასუხე, საიდან აქვს ახლა შემოსავალი ქალაქს და როგორია მისი ოდენობა? შენ, ცხადია, მოფიქრებული გექნება, თუ რომელიმე მათგანი შემცირებულია, გაადიდო იგი, ხოლო თუ გაუქმებულია, კვლავ აღადგინო. – არა, ვფიცავ ზევსს, ამაზე სულაც არ მიფიქრია, – მიუგო გლავკონმა. 6. – რაკი ამისთვის გვერდი აგვივლია, ეს მაინც მითხარი, როგორია სახელმწიფოს გასავალი; უთუოდ გადაწყვეტილი გექნება, მოსპო ზედმეტი ხარჯები. – ვფიცავ ზევსს, არც ამაზე ფიქრისთვის მომიცლია. – ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს გამდიდრების თაობაზე მსჯელობა სხვა დროისთვის უნდა გადავდოთ; აბა, ვის ძალუძს იმტვრიოს თავი ამაზე, თუ ხარჯებისა და შემოსავლისა არაფერი გაეგება?

7. – სახელმწიფოს გამდიდრება მტრების ხარჯზე შეიძლება, ჩემო სოკრატე, – შეაგება სიტყვა გლავკონმა. – რა თქმა უნდა, შეიძლება, ვფიცავ ზევსს, თუ მტერზე ძლიერია, მაგრამ თუ სუსტია, საკუთარ ქონებასაც დაკარგავს, – უპასუხა სოკრატემ. 8. – ჭეშმარიტებას ბრძანებ. – ვინც მტრებთან ომს განიზრახავს, – განაგრძო სოკრატემ, – მან თავისი სახელმწიფოს ძალაც უნდა იცოდეს და მტრისაც, რათა თუ სახელმწიფო უფრო ძლიერია, თანამემამულეთ საომრად ხელის გამოლება ურჩიოს, ხოლო თუ მოწინააღმდეგეზე სუსტი აღმოჩნდა, მოქალაქენი დაარწმუნოს, თავი შეიკავონ. 9. – სწორს ამბობ, – თქვა გლავკონმა. – რაკილა სწორს ვამბობ, გაგვაცანი ჯერ ჩვენი სახელმწიფოს, ხოლო შემდეგ მოწინააღმდეგეთა სახმელეთო და საზღვაო ძალები. – ვფიცავ ზევსს, ასე პირდაპირ ვერ გიპასუხებ, პირზე როდი მაქვს მომდგარი სიტყვა. – ეგებ ჩანერილი მაქვს, მოიტანე; დიდი სიამოვნებით მოგისმენ. 10. – არც ჩანერილი მაქვს, ზევსს ვფიცავ! – მაშინ ომის თაობაზე ეს ჩვენი პირველი მსჯელობაც სხვა დროისათვის გადავდოთ. რაკი შენ მხოლოდ ახლა ჰკიდებ ხელს წინამძღოლობის საქმეს, ალბათ ჯერ ვერ მოასწარი შეგესწავლა ეს დიდი და ძნელი საკითხი. მაგრამ დარწმუნებული ვარ, ქვეყნის დაცვის საქმე კარგა ხანია განუხებს და იცი კიდევაც, სად რა რაოდენობის დაცვის ჩაყენებაა აუცილებელი და სად არაა იგი საჭირო, სადაა დაცვა საკმარისი და სად არაა; შენ ალბათ გვირჩევ, გავაძლიეროთ საჭირო დაცვა და მოვხსნათ ზედმეტი. 11. მე ყველა დაცვას მოვხსნიდი, ვფიცავ ზევსს, – შეაგება სიტყვა გლავკონმა, – ვინაიდან მაგათი დაცვა ისაა, რომ ქვეყნის შემოსავალი დაიტაცონ! – კი მაგრამ, ვინმემ რომ ყველა დაცვა მოხსნას, როგორ გგონია, განა ყოველ მსურველს არ მიეცემა შესაძლებლობა ქურდობის და დატაცებისა? ერთი ესეც მითხარი, შენ თვითონ საკუთარი ფეხით შემოიარე და ისე გაიგე, თუ სხვა წყაროდან იცი, რომ დაცვაში მყოფი ჯარისკაცები ცუდად დარაჯობენ? – მე ასე ვვარაუდობ, – მიუგო გლავკონმა. – ხომ არ აჯობებდა, როცა კი არ ვივარაუდებთ, არამედ კარგად გვეცოდინება საქმის არსი, მაშინ ვიმსჯელოთ ამ საგანზე? – როგორც ჩანს, უკეთესი იქნება, – უპასუხა გლავკონმა.

12. – როგორც ვიცი, შენ არც ვერცხლის საბადოებში მისულხარ და ვერც გვეტყვი, რატომ ვლებულობთ იქიდან ახლა ძველებურზე ნაკლებ შემოსავალს. – არ მივსულვარ, მართალია! – ამბობენ, ფეიცავ ზევსს, – უთხრა სოკრატემ, – ჯანმრთელობისათვის იქ მეტად მაგნე ადგილიაო; ასე რომ, ეს საბაბი გეყოფა თავის გასამართლებლად, როცა ამ საბადოებზე იქნება საჭირო დათათბირება. 13. – შენ, რა, დამცინი? – უთხრა გლავკონმა. – დარწმუნებული ვარ, – განაგრძო სოკრატემ, – იმას მაინც მიაქცევდი ყურადღებას და გამორკვეული გექნება, თუ რამდენ ხანსაა საკმარისი ჩვენს ქვეყანაში მონეული პური ქალაქის გამოსაკვებად და რამდენის დამატებაა საჭირო ყოველწლიურად, რათა სახელმწიფოს შესაძლო გასაჭირი მხედველობიდან არ გამოგეპაროს, რაც აუცილებელია, შენი ცოდნით იმის თათბირი გასწიო და შემწე ხელით ქალაქი გადაარჩინო. – თუ ასეთ რამესაც ყურადღება და მზრუნველობა სჭირდება, – მიუგო გლავკონმა, – მაშინ შენ დიდზე დიდ საქმეს მაკისრებ! 14. – რა თქმა უნდა, – შეაგება სიტყვა სოკრატემ, – საკუთარ ოჯახსაც ვერ მოუვლის კარგად ის კაცი, ვინც არ იცის ამ ოჯახის ყველა საჭიროება და ყველაფერს ბეჯითად არ შეასრულებს. რაკი ჩვენი ქალაქი ათი ათასზე მეტი კომლისგან შედგება და ერთდროულად ამდენი ოჯახის მოვლა ძნელზე ძნელი საქმეა, რატომ არ სცადე, ჯერ ბიძაშენის სახლ-კარი დაგეყენებინა ფეხზე? ამ ოჯახს პატრონობა სჭირდება! თუ ამას შესძლებ, მერმე სხვა მრავალ ოჯახსაც მოჰკიდებ ხელს მოსავლელად; მაგრამ თუ არ ძალგიძს, ერთ ოჯახს არგო რამე, აბა, ვით შესძლებ, მრავალ კომლს მოუტანო სარგებლობა? თუ კაცს ერთი ტალანტის⁴ გადატანა ეძნელება, განა ცხადი არაა, უფრო მძიმე ტვირთს რომ ხელი არ უნდა ახლოს? 15. – მე უთუოდ აღმოუჩენდი ბიძაჩემს შემწეობას სახლ-კარის აღდგენაში, ჩემთვის რომ დაეჯერებინა, – მიუგო გლავკონმა. – ჰოდა, იმის შემდეგ, რაც საკუთარი ბიძა ვერ დააჯერე, – შეაგება სიტყვა სოკრატემ, – გგონია, შესძლებ, ბიძაშენის ჩათვლით, ყველა ათენელი შენი გამგონე გახადო? 16. გაფრთხილდი, ჩემო გლავკონ, სახელის მოხვეჭის მსურველი სანინააღმდეგო რასმე არ გადაეყარო! განა ვერ ხედავ,

რაოდენ საშიშია, თუ კაცი ამბობს ან აკეთებს იმას, რაც არ იცის? დაუკვირდი სხვებსაც, რომელთაც შენ ისე იცნობ, როგორიც არიან, რომელთაც არაფერი გაეგებათ იმისა, რაზეც საუბრობენ ან რასაც აკეთებენ და ნახავ, რა უფრო მოუხდებათ, ქება თუ გაკიცხვა, და რას უფრო იმსახურებენ, აღტაცებასა თუ ზიზღს! 17. დაუკვირდი იმათაც, რომელთაც კარგად იციან, რაზეც ლაპარაკობენ და რასაც აკეთებენ და ყოველ საქმეში, ჩემი აზრით, საკუთარი თვალით იხილავ, რომ კეთილი სახელის მქონენი და სანეტარონი მუდამ მცოდნეთაგანი არიან, ხოლო სახელგატყეხილნი და საძულველნი მხოლოდ უმეცრებს განეკუთვნებიან. 18. რაკი გსურს, ქალაქში სახელი მოიხვეჭო და აღტაცება დაიმსახურო, კიდეც გაისარჯე, რათა ცოდნით დაეუფლო მას, რის გაკეთებაც გნადია; და თუ ამ მხრივ სხვებს აჯობებ და ისე შეუდგები სახელმწიფო მოღვაწეობას, აღარ გამიკვირდება, თუ სულ ადვილად აღისრულებ გულით განზრახულს.

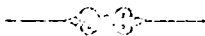
თავი VII

1. სოკრატე ხედავდა, რომ გლავკონის ძე ქარმიდე, ღირსეული და მაშინდელ სახელმწიფო მოღვაწეებზე ბევრად უფრო ძლიერი კაცი, ხალხის წინაშე გამოსვლასა და საზოგადოებრივ საქმეთა გაძღოლას ერიდებოდა. ამიტომაც ჰკითხა: – მითხარი, ჩემო ქარმიდე, რად ჩათვლიდი იმ კაცს, რომელსაც საკმაო ძალა შესწევს, შეჯიბრში გვირგვინი მოიპოვოს, თვითონაც პატივი დაიმსახუროს და ელადაში სამშობლო ადგილი ასახელოს, თუ ბრძოლაში მონაწილეობაზე უარს ამბობს? – ცხადია, ასეთ კაცს ქალაქუნად და მხდალად მივიჩნევდი, – მიუგო ქარმიდემ. 2. – თუკი კაცს შეუძლია, – კვლავ ჰკითხა სოკრატემ, – სახელმწიფო საქმეთა გაუძღვეს, სამშობლო აღაზევოს და ამით თვითონაც პატივდებული გახდეს, მაგრამ საქმეს ხელს არ ჰკიდებს, განა არაა ღირსი, მხდალად ჩაითვალოს? – ალბათ, ღირსია, – უპასუხა ქარმიდემ; – მაგრამ მე რატომ მეკითხები ამას? – იმიტომ, რომ ვფიქრობ, მიუხედავად იმ შესაძლებლობისა, რაც გაქვს, საქმეს უფროთხი, მაშინ როცა შენი მონაწილეობა ამ საქმეში

აუცილებელია, რაკი მოქალაქე ბრძანდები! 3. – კი მაგრამ, რა საქმეში დაინახე ჩემი შესაძლებლობა, ასე რომ ფიქრობ ჩემზე? – იმ თავყრილობებში, რომლებშიაც სახელმწიფოს თავკაცებთან ერთად მონაწილეობ ხოლმე; აკი ვხედავ, როცა რასმე გაგიზიარებენ, კარგ რჩევას აძლევ მათ, ხოლო როცა ცდებიან, სამართლიანად კიცხავენ. 4. – ერთი და იგივე როდია, სოკრატე ჩემო, ვინრო წრეში მსჯელობა და საჯაროდ კამათი. – ვისაც თვლა შეუძლია, – მიუგო სოკრატემ, – მარტო რომ თვლის, იმაზე უარესად როდი თვლის საჯაროდ; ისინი, ვინც საუკეთესოდ უკრავენ თავისთვის კითარას, მრავალრიცხოვანი ხალხის წინაშეც ძლიერნი არიან ამ საქმეში. 5. – ჰო, მაგრამ, ვერ ამჩნევ, – უთხრა ქარმიდემ, – ადამიანისთვის თანდაყოლილი მორცხვობა და შიში მრავალრიცხოვან ბრბოსთან ურთიერთობაში გაცილებით მეტად რომ იჩენს თავს, ვიდრე ვინრო წრეში? – ჰოდა, სწორედ ეს მინდა შეგაგნებინო, რომ შენ, ვინც ყველაზე გონიერებთან არ მორცხვობ და ყველაზე ძლიერებთან შიშით არ კანკალებ, ყველაზე უმეცართა და უძლურთა წინაშე სიმორცხვის გამო ვერ ბედავ ლაპარაკს. 6. ნუთუ მართლა გრცხვენია ამ მთელავეებისა და ხარაზებისა, დურგლებისა და მჭედლებისა, გლეხებისა და სოვდაგრებისა, ანდა ქორვაჭრებისა, რომლებიც მოედანზე დაყიალობენ და მხოლოდ იმაზე ფიქრობენ, რაც შეიძლება იაფად იყიდონ და ძვირად გაყიდონ? სახალხო კრება¹ სწორედ ამათგან შედგება! 7. როგორ ფიქრობ, რით განსხვავდება შენი საქციელი იმ საუკეთესო ოსტატის მოქმედებისაგან, რომელსაც უხეირო ხელოსნებისა ეშინია? შენ თავისუფლად მსჯელობ სახელმწიფოს თავკაცებთან, რომელთაგანაც ზოგ-ზოგი ავდებითაც გიყურებს, ბევრად სჯობიხარ იმათ, რომლებიც საჯარო ლაპარაკისათვის საგანგებოდ ემზადებიან, ჰოდა, მარტო იმის შიშით, რომ არ დაგცინონ, რატომ ყოყმანობ, გამოხვიდე სიტყვით იმ ხალხის წინაშე, რომელსაც სახელმწიფო საქმეებისათვის არასდროს უტეხია თავი და აბუჩადაც არ აუგდიხარ?

8. – როგორ? – ჰკითხა ქარმიდემ, – შენ განა მოწმე არა ხარ, სახალხო კრებაში გამოსულ მქირდავებს ჭეშმარიტების მლაღადებელნი

რომ ხშირად სასაცილოდ გაუხდიათ? – დამცინავეები, სახალხო კრების გარდა, სხვაგანაც არიან, – მიუგო სოკრატემ, – ოღონდ მაკვირვებს ის, რომ იმათ შენ ადვილად უსწორდები, საჯარო გამქირდველთ კი, გგონია, ვერაფრით მოუვლი. 9. კეთილო კაცო, ნუ უგულებელყოფ საკუთარ თავს და ნუ ჩაიდენ იმ შეცდომათ, რომელთაც ბევრნი სჩადიან; აკი მრავალი ცდილობს, თავგამოდებით უჭვრიტოს სხვათა ნახელავ საქმეთ, საკუთარ ნამოქმედართ კი როდი მიუბრუნდებიან დასაკვირვებლად და განსასჯელად! ერთი სიტყვით, ამ საქმის მიხედვა ნუ დაგეზარება, დაძაბე ძალები და დაუკვირდი საკუთარ თავს! ნურც სახელმწიფოს მოაკლებ მზრუნველობას, თუკი შენი წყალობით რამე სიკეთე დაადგება! მისი კეთილდღეობითა და წარმატებებით არა მარტო სხვა მოქალაქენი, არამედ შენი მეგობრებიცა და პირადად შენც დიდ სარგებლობას ენევი.

თავი VIII

1. ერთხელ არისტოქემ¹ სოკრატეს გამოჭერა სცადა საუბარში ისევე, როგორც თვითონ იქნა უფრო ადრე მის მიერ ჩიხში მომწყვდეული. სოკრატემ განიზრახა, ეს საუბარი თავისი მსმენელების სასარგებლოდ წარემართა. იგი არისტოქეს ისეთ პასუხებს კი არ აძლევდა, ზოგიერთებს რომ სჩვევიათ ხოლმე სიფრთხილის გამო: ნათქვამი შებრუნებულად არ გაგვიგონო, არამედ იმ კაცით უპასუხებდა, რომელიც დარწმუნებულია, რომ ბეჯითად ასრულებს სწორედ იმას, რაც საჭიროა.

2. არისტოქემ სოკრატეს მოსთხოვა, დაესახელებინა, თუკი იცოდა რაიმე სიკეთე. თუ სოკრატე დაასახელებდა ისეთ რამეს, როგორიცაა საჭმელი ან სასმელი, ფული, ჯანმრთელობა, ძალ-ღონე ან მამაცობა, არისტოქე მზად იყო, მყისვე დაემტკიცებინა, რომ ყოველი ამათგანი ზოგჯერ ბოროტებაცაა. სოკრატემ, რაკი უნყოდა, რომ – თუ ჩვენ, ადამიანებს რამე გვანუხებს, მისგან თავდახსნის საშუალებას ვეძებთ, არისტოქეს, რაც შეიძლებოდა, ძლიერად უპასუხა; 3. – შენ მეკითხები, ცხელების სანინაალმდეგო რამე სიკეთე თუ

ვიცი, არა? – არა, რა თქმა უნდა! – აბა, თვალის საღმობის საწინააღმდეგო? – არავითარ შემთხვევაში! – შიმშილისა? – არა, არც შიმშილისას გეკითხები! – აბა, იმას თუ მეკითხები, ვიცი თუ არა ისეთი სიკეთე, რომელიც არაფრის სიკეთეა, ასეთი სიკეთე არც ვიცი და არც მჭირდება, ვიცოდეთ².

4. როცა არისტიპემ კვლავ ჰკითხა: მშვენიერი თუ იცი რამეო, სოკრატემ უპასუხა: ვიცი და ძალიან ბევრიც. – მერმე, ყველა ერთმანეთის მსგავსია? – თავისი არსის მიხედვით, ზოგიერთი მეტისმეტად სხვაობს. – კი მაგრამ, მშვენიერის არამსგავსი როგორღაა მშვენიერი? – როგორ და, ვფიცავ ზევსს, მშვენიერ მორბენალს არა ჰგავს ის კაცი, რომელიც მშვენიერი მოჭიდავეა, – მიუგო სოკრატემ; 5. ფარი, რომელიც მშვენიერია დარტყმის ასაცდენად, სრულიადაც არა ჰგავს შუბს, რომელიც მშვენიერია იმით, რომ ძლიერ და შორს გაიტყორცნება³. – შენი პასუხი, – უთხრა არისტიპემ, – არაფრით განსხვავდება იმ პასუხისაგან, როცა გკითხე: რამე სიკეთე თუ იცი-მეთქი. – შენ რა, გგონია, რომ სხვაა სიკეთე და სხვაა მშვენიერება? არ იცი, რომ ერთსა და იმავესთან მიმართებაში ყველაფერი მშვენიერიც არის და კეთილიც? უწინარეს ყოვლისა – სიქველე როდია ერთ შემთხვევაში სიკეთე და მეორე შემთხვევაში მშვენიერი; მერმე – ადამიანსაც, ზუსტად ასევე, ერთსა და იმავესთან მიმართებაში უწოდებენ მშვენიერსა და კეთილს; მისი სხეულის მშვენიერებაცა და სიკეთეც ასევე ერთსა და იმავესთან მიმართებაში მჟღავნდება; 6. გარდა ამისა, ყოველივე, რასაც ადამიანი ხმარობს და იყენებს, თვლიან, რომ სწორედ იმასთან მიმართებაშია მშვენიერი და კეთილი, რის მიმართაც სასარგებლოა⁴. – აბა, ნების გამოსატანი კალათიც მშვენიერია? – ჰკითხა არისტიპემ. – ვფიცავ ზევსს, რომ ოქროს ფარიც კი უშნოა, თუ თავ-თავისი საქმისათვის სანებზე კალათი კარგადაა გაკეთებული, ფარი კი – ცუდად. – მაშ, შენ ამტკიცებ, რომ მშვენიერიცა და უშნოც ერთი და იგივეა? 7. – დიახ, ვფიცავ ზევსს, ისევე – როგორც სიკეთე და ბოროტება. ძალზე ხშირად ის, რაც შიმშილისათვის სიკეთეა, ცხელებისათვის ბოროტებაა, ხოლო რაც ცხელებისათვის სიკეთეა, შიმშილისათვის ბოროტებაა; ასევე

ხშირად ის, რაც სირბილისათვის მშვენიერია, ჭიდაობისათვის უშნოა, ხოლო რაც ჭიდაობისათვის მშვენიერია, სირბილისათვის უღაზათაა. ყველაფერი კეთილი და მშვენიერია იმის მიმართ, რის მიმართაც კარგადაა მიმარჯვებული, მაგრამ ცუდი და უშნოა იმასთან მიმართებაში, რასთანაც უხეიროდაა მისადაგებული.

8. როცა სოკრატე ამბობდა: სახლი ერთდროულად ლამაზიც უნდა იყოს და სასარგებლოცო, ჩანდა, გვარიგებდა, როგორი შენობების აგებაა საჭირო. იგი ასე მსჯელობდა: – ვისაც განუზრახავს, ისეთი სახლი ჰქონდეს, როგორიც საჭიროა, განა არ უნდა ეცადოს, ეს სახლი, რაც შეიძლება სასიამოვნო და მარჯვე იყოს საცხოვრებლად? 9. როცა ამაზე დაეთანხმნენ, იკითხა: – განა სასიამოვნო არაა, იგი გრილი იყოს ზაფხულში და თბილი – ზამთარში? ესეც დაუდასტურეს. სოკრატემ განაგრძო: – თუ სახლი სამხრეთით იმზირება, მზე ზამთარში მის აივანს აბრწყინებს, ზაფხულში კი ჩვენს ზემოთ იწევს, სახურავს ადგება და ჩრდილსა გვფენს. რაკილა ასეთი მდებარეობა სახლისათვის მარჯვეა და ასეც უნდა იყოს, საჭიროა სამხრეთისაკენ მიქცეული მხარე უფრო მაღალი ვაშენოთ, რათა ზამთრის მზე არ დაგვეკარგოს, ხოლო ჩრდილოეთის მხარე უფრო დაბალი ავაგოთ, ცივი ქარები რომ არ დაატყდეს თავს. 10. მოკლედ რომ ვთქვათ, ეტყობა, სწორედ ის ნაგებობა უნდა იყოს ყველაზე სასიამოვნო და ლამაზი, სადაც კაცი წლის ყოველ დროს დიდის ხალისით შეაფარებდა თავს და ყველაზე უვნებლად შეინახავდა იმას, რაც გააჩნია. ნაირ-ნაირი მოხატულობა და ჭრელჭრული ჩუქურთმები დიდ ვერაფერ სიხარულს მოგვანიჭებს, პირიქით – გვართმევს მას! ტაძრებისა და საკურთხევლებისათვის, ყველაზე შესაფერი ის ადგილია, რომელიც თვალსაჩინოა და თანაც მიუვალი, რადგან სასიამოვნოა, როცა მხილველნი შორით აღასრულებენ ხოლმე ლოცვას და შეუბილწავნი მიეახლებიან მათ.

თავი IX

1. ერთხელ, როცა სოკრატეს ჰკითხეს: ს ი მ ა მ ა ც ე სწავლით შესაძენი თვისებაა, თუ ბუნებით თანდაყოლილიო, ასე უპასუხა: – ჩემი აზრით, ვითარცა ერთი სხეული იბადება მეორეზე ძლიერი და ჯაფის ამტანი, ისე ერთი სულია მეორეზე მტკიცე მძიმე განსაცდელის წინაშე¹. საქმე ისაა, რომ ვხედავ, ერთსა და იმავე კანონებსა და ადათ-წესებზე აღზრდილი ადამიანები მეტისმეტად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან სიმამაცით. 2. მაგრამ მე მაინც ვფიქრობ, ყოველი ქმნილება სწავლითა და წვრთნით შეიმატებს მამაცობას. აშკარაა, სკვითები და თრაკიელები ვერ გაბედავენ, ფარ-შუბი აისხან და ლაკედემონელებს შეერკინონ; ისიც ცხადია, არც ლაკედემონელები მოინდომებენ, თრაკიელებს მცირე ფარებითა და სათხედებით, ხოლო სკვითებს მშვილდ-ისრით გაუმართონ ბრძოლა². სხვა ხალხებიც, როგორც ვხედავ, დანარჩენ შემთხვევებშიაც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან და წვრთნით დიდ წარმატებებსაც აღწევენ. 3. აქედან ცხადია, ყოველი კაცი, ნიჭიერი იქნება ბუნებით თუ უნიჭო, უნდა სწავლობდეს და ბეჯითად ინვრთნებოდეს იმ საქმეში, რაშიაც თავის გამოჩენა განუზრახავს.

4. ს ი ბ რ ძ ნ ე ს ა და წ ი ნ დ ა ხ ე დ უ ლ ო ბ ა ს სოკრატე ერთმანეთისაგან როდი მიჯნავდა. იგი ბრძენ და წინდახედულ კაცად მიიჩნევდა, ვინც კარგსა და კეთილს შეიცნობდა, გაკვეთილად იყენებდა და დაკვირვების შედეგად თავს არიდებდა იმას, რაც ავია და სამარცხვინო. როცა სოკრატეს ჰკითხეს: ვინც იცის, რა უნდა აკეთოს, მაგრამ სრულიად საწინააღმდეგოს სჩადის, მიიჩნევ თუ არა ბრძენ და თავდაჭერილ კაცადო, ასე უპასუხა: – პირიქით, უგუნურად და თავმეუკავებლად უფრო მივიჩნევდი ასეთს! ყოველი კაცი, ჩემი აზრით, მრავალ შესაძლებელ საქმეთაგან ირჩევს და აკეთებს იმას, რაც თავისთვის ყველაზე ხელსაყრელად მიაჩნია. ამიტომ მგონია, რომ არც ბრძენია და არც წინდახედული, ვინც მართებულად არ მოქმედებს.

5. სოკრატე ამბობდა: – ს ა მ ა რ თ ლ ი ა ნ ო ბ ა და ყველა სხვა

სიქველე სიბრძნეა, რადგან სამართლიანი საქციელი და ყოველივე, რაც ქველობით კეთდება, მშვენიერია და კეთილი. ვინც ეს იცის, ამათ ნაცვლად, სხვას არაფერს აირჩევს, ხოლო ვინც არ იცის, იმას არც ძალუძს, მისწედეს მათ და რომც სცადოს, მხოლოდ შეცდება. ამგვარად, მშვენიერიცა და კეთილიც ბრძენის ნამოქმედარია, სიბრძნემოკლებულს მათი შექმნა არ შეუძლია და ძალიანაც რომ მოინდომოს, შეცდომათა მეტი არა გამოუვა რა. რაკი სამართლიანი საქციელი, ყველა სხვა სიკეთე და ყველაფერი კარგი ქველობის შედეგია, ცხადია, სამართლიანობა და ყოველი სხვა სიკეთეც სიბრძნეა.

6. უ გ უ ნ უ ნ უ რ ე ბ ა , სოკრატეს თქმით, სიბრძნეს უპირისპირდება; მაგრამ უმეტრებას იგი უგუნურებად არ თვლიდა. უგუნურებას, მისი აზრით, უახლოვდება საკუთარი თავის შეუცნობლობა და ადამიანის ჯიუტი თვითრწმენა, რომ იცის ის, რისი ცოდნაც ნამდვილად არ გააჩნია. ხალხი არამც და არამც არ მიიჩნევს უგუნურად იმ კაცს, რომელიც ისეთ რამეში ცდება, რაც ადამიანთა უმრავლესობამაც არ იცის, მაგრამ გონებადაკარგულს უწოდებს მათ, რომლებიც საყოველთაოდ ცნობილ საკითხებში ცდებიან ხოლმე. 7. თუ, მაგალითად, კაცს თავისი თავი ისეთი მაღალი ჰგონია, რომ ქალაქის ჭიშკარში შესვლისას წელში იხრება, ან იმდენად დარწმუნებულია საკუთარ ღონეში, რომ მზადაა, სახლებიც კი ასწიოს, ანდა სხვა ისეთ რასმე მოჰკიდოს ხელი, რაც ყველასათვის შეუძლებელ საქმედაა მიჩნეული, ასეთ კაცზე იტყვიან: ნამდვილი გიჟიაო. ვინც მცირე შეცდომებს უშვებს, საზოგადოება მას შემწილად როდი მიიჩნევს; ხოლო ვით ძლიერ ვნებას უწოდებენ ხოლმე სიყვარულს, ისე დიდ უგუნურებას სიმშაგეს ეძახიან.

8. იძიებდა რა შ უ რ ი ს ბუნებას, სოკრატემ მიაგნო, რომ ეს არის ერთგვარი წუხილი; მაგრამ ეს წუხილი არ წარმოიშობა არც მეგობრების უბედურებისა და არც მტრების ბედნიერების გამო; იგი ამბობდა: შურთ მხოლოდ მათ, რომელნიც მოყვასთ კეთილსა ზედა წუხანო. როცა ზოგიერთს გაუკვირდა: ვით შეიძლება იწუხოს კაცმა იმის წარმატება, ვინც უყვარსო, სოკრატემ მათ აუწყა: ძალიან ბევრნი ისე არიან განწყობილნი ზოგიერთთა მიმართ, რომ უბედურე-

ბაში მათი მიტოვება არ შეუძლიათ და სვეგამწარებულთ შემწეობას უჩენენ, მაგრამ საკმარისია დაჰკრან თვალი მათ ბედკეთილობას, მყისვე ნუხილს იწყებენო; ასეთი რამ გონიერ კაცს როდი ემართება, იგი მხოლოდ უმეცართა ხვედრია მარადუამსო.

9. მოცალეობის ბუნების გამოძიების შედეგად, სოკრატე ამბობდა: – ჩემი მიგნებით, ადამიანთა უმრავლესობა ყოველთვის რამეს აკეთებს; ყომარბაზები და ტაკიმასხარებიც კი რალაცას აკეთებენ. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ესენი – უკლებლივ ყველა – მოცლილი ხალხია, რადგან შესაძლებლობა აქვთ, უკეთესი საქმის კეთებაზე გადავიდნენ. არავინ უნდა იყოს ისე მოცლილი, რომ უკეთეს საქმიანობას თავი ანებოს და ცუდმადობას მიჰყოს ხელი. თუ მოუცლელი კაცი მაინც ჩაიდენს ამას, იგი, სოკრატეს აზრით, უმართებულოდ იქცევა.

10. სოკრატე ამბობდა: – მეფენი და გამგებელნი ისინი კი არ არიან, რომელთაც კვერთხი უპყრიათ ხელთ, ვინც შემთხვევით პირთა მიერ ან წილისყრით იქნენ არჩეულნი, ანდა – რომლებმაც ძალდატანებით და მოტყუებით მიაღწიეს მბრძანებლობას, არამედ ისინი, რომლებმაც მართვა იციან. 11. თუ ვინმე იტყოდა: გამგებლის მოვალეობაა, ბრძანოს, რის გაკეთებაცაა საჭირო, ხოლო ქვეშევრდომი უნდა დაემორჩილოს მასო; სოკრატე მაშინ ასეთ მაგალითებზე მიუთითებდა: – ხომალდზე საქმის მცოდნე გამგებლობს, ხომალდის პატრონი და ყველა სხვა, ვინც კი ხომალდზეა, ამ საქმის მცოდნეს ემორჩილება; ასევე იქცევიათ მინათმოქმედებაში მინის მფლობელნი, ავადმყოფობაში – ავადმყოფნი, ტანვარჯიშში – ტანმოვარჯიშენი და ყველა სხვა, ვისაც კი რამეზე მზრუნველობა ეკისრება; თუ ესენი თვლიან, რომ ცოდნა აქვთ და შეუძლიათ, საქმეს თავი გაართვან, თვითონვე მოქმედებენ; თუ არადა, არა მარტო შინაურ გამოცდილ პირთ ემორჩილებიან, არამედ გარედანაც იწვევენ საქმის მცოდნეებს, რათა ამათ დაუგდონ ყური და გასაკეთებელი გააკეთონ. 12. ძაფის დართვის საქმეში, – ამბობდა სოკრატე, – მამაკაცებს დედაკაცები განაგებენ, ვინაიდან ამათ იციან, ვითა საჭირო რთვა, მამაკაცებს კი ამ საქმისა არა გაეგებათ რა.

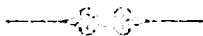
თუ ვინმე სოკრატეს ამაზე შენიშნავდა: ტირანს, მაგალითად, ძალუძს, არ დაემორჩილოს სიმართლის მთქმელსო, იგი ასე უპასუხებდა: – ვით შეიძლება არ დაემორჩილოს, როცა სასჯელია დანესებული იმისთვის, ვინც კეთილის მრჩეველს ყურს არ დაუგდებს? თუ ვინმე არ დაემორჩილება საქმეში კარგი რჩევის მომცემს, იგი უთუოდ შეცდება, ხოლო ვინც ცდება, იგი ისჯება!

13. ანდა – თუ ვინმე ეტყოდა: ტირანს შეუძლია, სწორად მოაზროვნე კაცი მოაკვდინოს კიდეცო, სოკრატე მას აგრე მიმართავდა: – შენ გგონია, საუკეთესო მოკავშირეთა მკვლელი დაუსჯელი დარჩება ან მსუბუქი სასჯელით დაისჯება? როგორ ფიქრობ, ასეთი საქმის ჩამდენი უნდა გადარჩეს, თუ, რაც შეიძლება სწრაფად უნდა დაიღუპოს?

14. ერთმა სოკრატეს ჰკითხა: – შენი აზრით, ადამიანის რომელი მოღვაწეობაა საუკეთესო? – კეთილმოქმედება, – მიუგო სოკრატემ – მიგაჩნია თუ არა კეთილი ბედი მოღვაწეობის შედეგად? – ჰკითხეს კვლავ. – მე სრულიად სანინააღმდეგო ცნებებად ვთვლი ბედსა და საქმეს, – უპასუხა სოკრატემ; – თუ კაცი არ ეძიებს და ისე მიაღწევს იმას, რაც სჭირდება, ეს, ჩემის ფიქრით, ბედია, მაგრამ თუ სწავლისა და ზრუნვის შედეგად წარმატებით აკეთებს რამეს, ამას მე კეთილმოქმედებად ვთვლი. ამიტომ სწორედ ისინი მიმაჩნია კეთილმოქმედ ადამიანებად, ასე რომ მოღვაწეობენ. 15. საუკეთესო და ღმერთების მოსაწონი არიან ის ადამიანები, – ამბობდა სოკრატე, – რომლებიც მინათმოქმედებაში სამინათმოქმედო სამუშაოს ასრულებენ ბეჯითად, სამკურნალო ხელოვნებაში – საექიმო მოვალეობას და სახელმწიფოს გამგებლობაში – საზოგადო საქმეს. ვინც არაფერს აკეთებს რიგიანად, ის საზოგადოებისთვისაც უსარგებლოა და ღმერთებისთვისაც არაა მოსაწონი.

თავი X

1. გამოსადეგი კაცი იყო სოკრატე მაშინაც, როცა ესაუბრებოდა ხელოვნების წარმომადგენელთ, რომლებიც თავიანთ ოსტატობას საარსებო სახსრის მოსაპოვებლად იყენებდნენ. ერთხელ იგი შევიდა მხატვარ პარასიოსთან¹ და საუბარში ჰკითხა: – ჩემო პარასიოსო, ფერწერა ხომ ხილულ საგანთა ასახვაა? ყოველ შემთხვევაში, თქვენ ფერთა მეოხებით ჰბაძავთ და ასახავთ ჩაღრმავებულსა და ამაღლებულს, ბნელსა და ნათელს, მაგარსა და რბილს, ხორკლიანსა და გლუვს, ნორჩსა და მიხრწნილ სხეულს. 2. – სწორს ამბობ, – მიუგო მხატვარმა. – როცა თქვენ ლამაზ სახეებს ჰბაძავთ, რაკილა ძნელია ერთი ისეთი ადამიანის პოვნა, რომელსაც ყველაფერი წუნდაუდებელი ექნება, მრავალთაგან თავს უყრით თითოეულის დამახასიათებელ სილამაზეს და მერმე ისე გამოსახავთ, რომ მთელი სხეული სრულყოფილად მშვენიერი ჩანს. 3. – სწორედ ასე ვაკეთებთ, – უპასუხა პარასიოსმა. – გამოსახავთ თუ არა თქვენ ბაძვით ისეთ სულიერ თვისებებს, როგორიცაა დიდი მიმზიდველობა, წარმტაცი სათნოება, სიყვარულისადმი მისწრაფება, ვნებიანობა და უალრესი მომხიბვლელობა? თუ შეუძლებელია ბაძვით ამის გამოსახვა? – სოკრატე ჩემო, – უთხრა მხატვარმა, – ვით შეიძლება ბაძვით აისახოს ის, რასაც არც სიმეტრია გააჩნია, არც ფერი, არც თუნდაც ერთი იმ ნიშანთაგანი, შენ რომ ახლახან ზემოთ დაასახელე და საერთოდ ის – რაც ხილვით მიუწვდომელია? 4. – განა ადამიანში არა ხდება ისეთი რამ, რის გამოც იგი სხვას აღერსიანად ან მტრულად შესცქერის? – ჰკითხა სოკრატემ. – მე მგონი, – მიუგო პარასიოსმა. – მერედა, არ შეიძლება ამის გამოსახვა თვალებით? – როგორ არა, ძალიან კარგადაც შეიძლება! – როგორ გგონია, მეგობართა ბედნიერების ან უბედურების დროს განა ერთნაირი სახე აქვთ მათზე მზრუნველებს და მათ მიმართ გულგრილად განწყობილ პირთ? – ვფიცავ ზევსს, რომ არა! მოყვასთა წარმატების ჟამს კეთილის მსურველნი მხიარულნი არიან, ავბედითობის დროს კი – დამწუხრებულნი. – ჰოდა, შეიძლება თუ არა ამის გამოსახვაც? 5. – რა თქმა უნდა, შეიძლება. – სიდიადე

და გაღალატებულობა, – თქვა სოკრატემ, – სიმდაბლე და დაუძლურება, ჭკუა და გონირება, ზვიადობა და პირქუშობაც სწორედ რომ ასევე გამომეტყველებასა და გარეგნობაში მჟღავნდება, დგას ადამიანი თუ მოძრაობს, ამ შემთხვევაში ამას მნიშვნელობა როდი აქვს. – ჭეშმარიტებას ბრძანებ, – უთხრა პარასიოსმა. – ჰოდა, შეიძლება თუ არა ესეც აისახოს ბაძვით? – უთუოდ შეიძლება. – როგორ ფიქრობ, იმ სურათს უფრო ხალისით შესცქერიან ადამიანები, რომელშიც სრულქმნილი და მომხიბლველი ხასიათი გამოსჭვივის, თუ იმას, რომელიც სამარცხვინოს, ავსა და საზიზღარ ზნეს გამოსახავს? – ვფიცავ ზევს, ჩემო სოკრატე, რომ ასეთ შემთხვევაში, მართლაც, დიდი სხვაობაა.

6. ერთხელ სოკრატე მოქანდაკე კლიტონს² ესტუმრა, გაუმართა მას საუბარი და ჰკითხა: „ჩემო კლიტონ, შენ მიერ მოქანდაკებული მორბენალები, მოჭიდავენი, მოკრივენი და პანკრატისტები რომ საუცხოოა, ეს ჩემთვის კარგადაა ცნობილი და ვხედავ კიდეც; მაგრამ ვით ახერხებ ქანდაკებებში ისეთი ცხოველმყოფელი ძალის ჩაქსოვას, რომ მათი ჭვრეტით ადამიანის სულს იტაცებ? 7. ვინაიდან კლიტონს პასუხის გაცემა გაუჭირდა და დიდხანს ყოყმანობდა, სოკრატე თვითონ შეეშველა: განა იმით არ ანიჭებ ქანდაკებებს სიცოცხლისუნარიანობას, რომ შენს ქმნილებას ცოცხალ სახეებს ამსგავსებ? – რალა თქმა უნდა, – მიუგო კლიტონმა. – შენ ხომ იმის წყალობით აღწევ სახილველად ნამდვილის მსგავსი და უაღრესად დამაჯერებელი ნაწარმოების შექმნას, რომ ჰბაძავ სხვადასხვა მდგომარეობაში მყოფი სხეულის გარეგნობას – მოდრეკილობასა და ამართულობას, შეკუმშულობასა და სილალეს, დაძაბულობასა და მოთენთილობას? 8. – დიახ, სწორედ ამით ვაღწევ. – მოქმედ სხეულთა ასეთი განცდების ბაძვით გამოსახვა განა არ ხიბლავს მაყურებელს? – როგორც ჩანს, – მიუგო მოქანდაკემ: – ხომ საჭიროა, მებრძოლთა თვალები მუქარას გამოხატავდნენ, ხოლო გამარჯვებულთა გამოხედვა სიხარულს გამოსცემდეს? – რა თქმა უნდა, ძალიან საჭიროა, – უპასუხა კლიტონმა. – ამგვარად, სულის ყოველ მოძრაობას მოქანდაკე გარეგნობის ბაძვით უნდა ასახავდეს, – თქვა სოკრატემ.

9. ერთხელაც, სოკრატე ესტუმრა თორნ-ჯავშნის ოსტატ პის-

ტიას, რომელმაც მას საუცხოოდ ნაკეთები ჯაჭვის პერანგები უჩვენა. — ჩემო პისტია, — უთხრა სოკრატემ, — პერას გეფიცები, რომ მშვენიერი გამოგონებაა ჯავშანი, რადგან უფარავს ადამიანს სხულის უსათუოდ დასაფარავ ნაწილს და ხელებს მოქმედებას არ უშლია. 10. ერთი ეს მითხარ, ჩემო პისტია, — მიმართა სოკრატემ, — შენ სხვებთან შედარებით, არც უფრო მტკიცესა და არც უფრო მაღალხარისხოვან ჯავშნებს არ ამზადებ, მაშ რატომ ჰყიდი მათ ასე ძვირად? — იმიტომ, ჩემო სოკრატე, რომ მე მხოლოდ და მხოლოდ თანაზომიერ, კარგად მოსარგებ ჯავშნებს ვაკეთებ. — ამ ზუსტ მისადაგებას შენ ზომის ან წონის ბადლად აღიარებ და მაღალ ფასსაც ადებ, არა? ჩემი ფიქრით, ყველა ჯავშანს შენ თანაბარსა და ერთმანეთის მსგავსს არ ამზადებ, რადგან ყოველ მათგანს მოსარგებად აკეთებ. — ზევსს ვფიცავ, სწორედ ასე ვაკეთებ; ამის გარეშე რა ხეირის მოტანა შეუძლია ფარს. 11. — ადამიანის სხეული ხომ შეიძლება თანაზომიერი იყოს, ან არ იყოს ასეთი? — ცხადია, შეიძლება. — ჰოდა, არათანაზომიერი სხეულისათვის როგორღა აკეთებ თანაზომიერ ჯავშანს, მას რომ მოერგოს? — სწორედ თანაზომიერს ვაკეთებ: ანაზომიერი კი კარგად მოსარგებია. 12. — მე მგონი, — უთხრა სოკრატემ, — თანაზომიერებას საკუთარი თავის მიხედვით კი არ საზღვრავ, არამედ იმის მიხედვით, ვისთვისაც გამიზნულია იგი. ასე, მაგალითად, შეგიძლია თქვა, რომ ფარი თანაზომიერია მისთვის, ვისაც კარგად აქვს მორგებული; შენი სიტყვის თანახმად, ჩანს, იგივე შეიძლება ვამტკიცოთ ლაბადისა და სხვა საგნების მიმართაც. 13. მორგების ცნებაში ეგებ კიდევ სხვა, არამცირე სიკეთეც იგულისხმება? — თუ შეგიძლია, შენ მასწავლე, ჩემო სოკრატე, — მიუგო პისტიამ. — მორგებული ჯავშანი ნაკლები სიმძიმით აწვება სხეულს, ვიდრე მოურგებელი, თუნდაც ერთი წონისა იყოს, — თქვა სოკრატემ; — მოურგებელი ჯავშანი მთელი სიმძიმით ჩამოკიდებულია მხრებზე, ანდა სხეულის რომელიმე სხვა ნაწილს აწვება და სატარებლად ძნელია და მოუხერხებელი; მორგებული ჯავშნის სიმძიმე კი თანაბრადაა განაწილებული ლავინებსა და ბეჭებზე, მხრებსა და გულ-მკერდზე, ზურგსა და მუცელზე და

იმდენად ტვირთის შეგრძნებას არ იწვევს, რამდენადაც სხეულზე მსუბუქი დამატებების განცდას. 14. – შენ სწორედ იმას ლაპარაკობ, რის გამოც მე ჩემს ნახელავს დიდი ფასის მქონედ ვთვლი; მიუხედავად ამისა, ზოგიერთები აჭრელებულსა და მოოქრულ ჯავშნებს უფრო ყიდულობენ. – თუ ამის გამო იძენენ მოურგებელ ჯავშნებს, – უთხრა სოკრატემ, – ჩემი აზრით, ისინი აჭრელებულსა და მოოქრულ ბოროტებას ყიდულობენ. 15. ბარემ ესეც გავარკვიოთ: რაკი სხეული მუდამ ერთ მდგომარეობაში არ რჩება და ხან იხრება და ხან იმართება, მასზე ზუსტად დამჯდარი ჯავშანი შეიძლება მორგებულად ჩავთვალოთ? – არავითარ შემთხვევაში, – უპასუხა პისტიამ. – მაშ, შენ ადასტურებ, რომ მორგებული ზედ მიტმასნილი კი არაა, არამედ ის, რომელიც ხმარებაში სხეულს არ აწუხებს! – დიახ, ასეა, ჩემო სოკრატე; შენ სწორედ ჩემს აზრს გადმოსცემ და საქმის არსიც მართებულად გესმის.

თავი XI

1. იმხანად ქალაქში იმყოფებოდა ერთი ლამაზი ქალი, სახელად თეოდოტე¹, რომელიც უახლოვდებოდა ყოველს, ვინც დაიყოლიებდა. სოკრატეს წრის ერთმა წევრმა გაიხსენა იგი და თქვა: ამ ქალის მშვენიერების აღწერა სიტყვას არ ძალუძსო. მასთანო, – დასძინა მან, – მისი სურათის დასახატავად დადიან ფერმწერები და ქალი უჩვენებს თავის მშვენიერებას, რამდენადაც ამის უფლებას წესიერების ფარგლები იძლევა. – უთუოდ საჭიროა, წავიდეთ მის სახილველად, – წამოიძახა სოკრატემ, – რამეთუ ის, რაც სიტყვის ძალას აღემატება, შეუძლებელია მოსმენით შევიცნოთ! აბა, მომყევით, – თქვა მოამბემ, – რაღას ვაყოვნებთ? 2. მართლაც, ასე მოიქცნენ და თეოდოტესთან გაემართნენ. ისინი მას წააწყდნენ იმ დროს, როცა ერთ-ერთი მხატვრის წინ იდგა, და ჭერეტა დაუწყეს. როცა მხატვარმა თავისი საქმე შეწყვიტა, სოკრატემ მეგობრებს მიმართა: – ვაჟკაცნო, ჩვენ უნდა გადავუხადოთ მადლობა თეოდოტეს იმისთვის, რომ თავისი სილამაზე გვიჩვენა, თუ ის უნდა იყოს ჩვენი მადლიერი,

რაკი მას ვუჭვრეტდით? თუ მისთვის უფრო სახიერო საქმეა თავის ჩვენება, განა მას არ უნდა ჰქონდეს ჩვენს მიმართ მადლიერების გრძნობა? ხოლო თუ ჩვენთვისაა სასარგებლო მისი ცქერა, მაშინ ხომ ჩვენ ვართ ვალდებული, მადლობა ვუთხრათ მას? 3. როცა ვილაცამ ნათქვამი დაუდასტურა, სოკრატემ განაგრძო: – იგი უკვე ახლავე სარგებლობს ჩვენი ქებით, ხოლო შემდეგ, როცა მრავალს ვაუწყებთ მის ამბავს, კიდევ უფრო მეტ სარგებელს ეწევა; ჩვენ კი, სურვილი დაგვებადა, ხელი შევახოთ მას, რაც ვიხილეთ, მაგრამ მხოლოდ აღგზნებულებილა მივდივართ და როცა აქაურობას გაეშორდებით, თან გავიყოლებთ დაფარულ ნადილს. აქედან ცხადია, რომ ჩვენ თეოდოტეს თაყვანსა ვცემთ, იგი კი ჩვენი მბრძანებელია. – ამაზე თეოდოტემ შენიშნა: – რაკი ასეა, ვფიცავ ზევსს, ვალდებული ვარ, ჩემი ცქერისთვის თქვენი მადლიერი ვიყო.

4. სოკრატემ საკუთარი თვალთ იხილა, რომ თეოდოტე ძვირფასი სამკაულით იყო მოკაზმული, მასთან მყოფ დედასაც ჩვეულებრივი ტანსაცმელი და მორთულობა როდი ამკობდა, არც მისი მრავალი კოხტა მოახლე ქალი იყო მოუვლელი და სახლიც ყველაფრით მდიდრულად იყო გამართული. ამიტომაც ჰკითხა: – მითხარი, ჩემო თეოდოტე, ადგილ-მამული თუ გაქვს? – არა, – მიუგო ქალმა. – ეგებ სახლი გაქვს შემოსავლიანი? – არა, არც სახლი გამაჩნია ასეთი. – იქნებ ხელოსანი მონები გყავს? – არც ესენი მყვანან. – აბა, საიდან გაქვს ცხოვრების სახსარი? – თუ ვინმე დამიმეგობრდება და ჩემთვის სიკეთის ქმნას განიზრახავს, ჩემი ცხოვრების სახსარიც ის არის, – უპასუხა ქალმა. 5. – გეფიცები ჰერას, ჩემო თეოდოტე, – უთხრა სოკრატემ, – რომ მშვენიერი და ბევრად უკეთესი ქონებაა, გყავდეს მეგობართა გუნდი, ვიდრე ცხოვართა, ხარ-ძროხათა ან თხათა ჯოგი. ოღონდ, მითხარი, ბედს ანდობ ხოლმე, რომ მეგობარი შენთან ბუზივით მოფრინდეს, თუ თვითინაც პოულობ რაიმე ხეირს? 6. დაბა, როგორ უნდა ვიპოვო მე საამისო ხერხი? – ზევსს ვფიცავ, შენ ბევრად უფრო შესაფერისი ხერხის მიგნება შეგიძლია, ვიდრე, ვთქვათ, ობობას. შენ კარგად იცი, როგორ ნადირობს ობობა სიცოცხლისათვის საჭირო სახსრის მოსაპოვებლად: იგი ნაზ ქსელს

აბამს და რაც შიგ მოხედება, იმას საზრდოდ იყენებს. 7. – ესე იგი, მირჩევ, მეც მოვქსოვო მოსანადირებელი რალაც ბადე? – შენ როდი უნდა ფიქრობდე, – უთხრა სოკრატემ, – რომ ისეთ უძვირფასეს ნადავლს, როგორიც მეგობარია, ისე, ყოველგვარი ხელოვნების გარეშე, მოინადირებ! ვერ ხედავ, სულ მცირე ღირებულების კურდღლებზე მონადირენიც კი მრავალ ხრიკს მიმართავენ? 8. თუ კურდღლები ღამით გამოდიან საძოვარზე, მონადირენი სიბნელისათვის საგანგებოდ დაგეშილი ძაღლებით ნადირობენ მათზე; დღისით კი, როცა კურდღლები გარბიან, სხვა ძაღლებს შოულობენ, რომლებიც საძოვრიდან სორომდე მისდევენ ყურცქვიტებს და ყნოსვით პოულობენ მათ. რაკი კურდღლები ფეხმარდები არიან და თვალსა და ახელს შუა იციან დასხლტომა, ამიტომ მონადირენი სხვა, სწრაფ მწვერებსაც გეშავენ, რათა ესენი ფეხდაფეხ მიჰყვნენ ნადირს და ისე შეიპყრონ. მაგრამ ხშირად კურდღლები ამათაც აღწევენ თავს; მაშინ მათ კვალზე ბადეებს დგამენ, რათა შიგ გახვეული ნადირი საიმედოდ დაბორკონ.

9. – მე რითილა მოვინადირო მეგობრები? – ჰკითხა თეოდოტემ. – როგორ და, ვფიცავ ზევსს, ძაღლის ნაცვლად, ვინმე ისეთი უნდა გაიჩინო, ვინც შენთვის მშვენიერების მოყვარულთა და მდიდართა კვალს დაძებნის, აღმოაჩენს მათ და შემდეგ მოახერხებს შენს ბადეში გახლართოს ისინი. 10. – ჰო, მაგრამ, რა ბადეები გამაჩნია მე? – ერთი, მაგრამ ყველაზე მეტად დამტყვევებელი, ესაა შენი სხეული და მასში მყოფი სული, რომლის წყალობითაც დამოძღვრებული ხარ: თბილი გამოხედვით როგორ გამოიწვიო მადლიერება და სიტყვით – სიხარული; რომ საჭიროა, შენზე მზრუნველი კაცი ხალისით მიიღო, ის კი, ვისაც გასართობად უნდიხარ, უკუაგდო; რომ ავდმყოფი მეგობარი დიდი ყურადღებით უნდა მოინახულო და თუ წარმატებას რასმე მიაღწევს, მასთან ერთად ძლიერ გაიხარო; რომ მას, ვინც ძალიან ზრუნავს შენზე, მთელი შენი არსებით მადლი მიუძღვნა. – ვფიცავ ზევსს, – თქვა თეოდოტემ, – არაფერს ამათ მსგავსს მე არ ვცდილობ. 11. – მაინც დიდი მნიშვნელობა აქვს, კაცს მისი ხასიათის შესაბამისად და მართებულად მოექცე, – უთხრა

სოკრატემ; – ვინაიდან მეგობარს ძალით ვერც აიყვან და ვერც დააკავებ; კეთილის ყოფითა და ამო მოპყრობით კი ეს ნადავლი ხელში ჩასაგდებადაც მისანვდომია და დასაკავებლადაც. – ჭეშმარიტებას ბრძანებ, – მიუგო თეოდოტემ. 12. – ამიტომ საჭიროა, მზრუნველ მეგობრებს თავდაპირველად მხოლოდ ის მოსთხოვო, რის შესრულებაც უმცირესი გარჯით შეეძლებათ, ხოლო შემდეგ შენც ასეთივე მაღლი უნდა მიუძღვნა. ამ გზით უფრო იქმნება მეგობრობა, სიყვარულიც ხანგრძლივად ექნებათ შენი და მეტ სიკეთესაც განევენ. 13. მათ მაღლობას უფრო მეტად დაიმსახურებ, თუ შენს წყალობას საჭიროების ჟამს გაიღებ; ხომ იცი, სანამ კაცს ჭამის მადა მოუვიდოდეს, ყველაზე ძვირფასი საჭმელიც რომ მიართვან, უგემურად მოეჩვენება, გამაძლარს კი სულაც ზიზღს მოჰგვრის; მაგრამ თუ კაცს წინასწარ მოაშიებენ, რაც უნდა ცუდი საკვები მიანოდონ, მაინც უგემრიელესად მიიჩნევს. 14. – კი მაგრამ, ვით შემიძლია ჩემი წყალობით მოვაშივო ვინმე ჩემთან მყოფთაგანი? – ჰკითხა თეოდოტემ. – როგორ და, ვფიცავ ზევსს, უწინარეს ყოვლისა, იმით, რომ გამაძლარს არ უნდა უძღვნა ეგ წყალობა და არც უნდა მოაგონო იგი, სანამ სიმაძლრე არ გაუვლის და კვლავ არ დასჭირდება; მერმე, როცა სურვილი აღეძვრება, რაც შეიძლება ზრდილობიანი საუბრით უნდა გაახსენო, უნდა თავი მოაჩვენო, რომ გსურს ასიამოვნო და თან ერთხანს ხელიდანაც უნდა დაუსხლტე, სანამ მისი ნდომა უკიდურეს საზღვარს არ მიაღწევს. ასეთი წყალობა ბევრად უკეთესია, ვიდრე ის საჩუქარი, რომელსაც სურვილის აღძვრამდე მიუძღვნი კაცს.

15. – ჩემო სოკრატე, რატომ არ უნდა იყო შენ ჩემი შემწე მეგობართა მონადირების საქმეში? – ჰკითხა თეოდოტემ. – მზადა ვარ ვიყო, ვფიცავ ზევსს, თუკი დამარწმუნებ, – მიუგო სოკრატემ. – კი მაგრამ, როგორ დაგარწმუნო? – თუ გჭირდება, თვითონვე უნდა გამონახო საამისო ხერხი! – ამიტომ ხშირად შემოიარე ხოლმე ჩემთან! – უთხრა ქალმა.

16. თეოდოტეს უქნარობამ სოკრატე ხუმრობის გუნებაზე დააყენა: – ჩემთვის ადვილი საქმე როდია, ჩემო თეოდოტე, უქმად ყოფნა. მრავალი კერძო და საზოგადო საქმითა ვარ დატვირთული. გარდა

ამისა, მყავს მეგობარი ქალები, რომლებიც არც დღისითა და არც ღამით თავიდან არ მიცილებენ და ჩემგან სიყვარულის წამლის კეთებას და ჯადო-გალობას სწავლობენ. 17. – შენ რა, ესენიც იცი, ჩემო სოკრატე? – აბა, როგორ ფიქრობ, რატომ არასდროს არ მშორდებიან ეს აპოლოდორე² და ანტისტენე? რატომ ჩამოდიან ჩემთან თებედან კებესი და სიმია³? კარგად უნდა იცოდე, რომ ეს სიყვარულის წამლის, ჯადო-გალობისა და მაქცია-ჩიტების გარეშე როდი ხდება. 18. – ჰოდა, მოდი და მათხოვე ერთი მაქცია-ჩიტი, რათა უწინარეს ყოვლისა შენზე ვცადო⁴ და მიგიზიდო. – სრულიადაც არა მსურს. ვფიცავ ზევსს, შენ მიმიზიდო: მინდა, შენ მოხვიდე ჩემთან. – მოვალ, – მიუგო ქალმა, – ოღონდ მიმიღე! – რა თქმა უნდა, მიგიღებ, – უთხრა სოკრატემ, – თუ შინ შენზე საყვარელი ვინმე არ მეყოლა.

თავი XII

1. ერთხელ სოკრატემ დაინახა თავის მახლობელთაგანი ეპიგენე¹, რომელიც, მართალია, ახალგაზრდა კაცი იყო, მაგრამ სხეული მთლად დასჩაჩანაკებოდა. – ეგ რა დაგმართნია, ჩემო ეპიგენე, – უთხრა სოკრატემ, – რა საცოდავი სხეული გაქვს! – მე თვითონაც საცოდავი ვარ, ჩემო სოკრატე, – მიუგო იმან. – არაფრით არა ხარ იმათზე საცოდავი და მდაბიო, რომლებიც ოლიმპიური თამაშობებისათვის ემზადებიან, – უთხრა სოკრატემ, – ეგებ ფიქრობ, უმნიშვნელო რამ არის მტერთან სიცოცხლისათვის ბრძოლა, რომელსაც ათენელები გამართავენ, თუ ისინი ბედმა აიძულა? 2. სუსტი სხეულის მიზეზით არცთუ მცირე რაოდენობის ხალხი იღუპება ომიანობის დროს; ზოგიერთი კი ამავე გარემოების გამო სამარცხვინოდ გადაურჩება ხოლმე სიკვდილს. სწორედ ამავე მიზეზით ძალიან ბევრს ცოცხლად ჩაიგდებენ ხოლმე ხელში და დატყვევებულნი, რაკი ეს საქმე შეემთხვათ, მთელ თავის სიცოცხლეს მძიმე მონობაშიც ატარებენ; ანდა სავალალო მდგომარეობაში ჩავარდნილნი, ზოგჯერ თავის დასახსნელად იმაზე მეტს იხდიან, რაც გააჩნიათ,

და მერმე დანარჩენ ცხოვრებას უაღრეს გაჭირვებასა და ტანჯვაში მიათრევენ; ზოგიერთები საშინლად იტეხენ სახელს, რადგან მათზე ფიქრობენ, რომ ესენი სხეულის უძლურების გამო ლაჩრულად იქცევიან. 3. ეგების აგდებით უყურებ სუსტი აგებულების მიზეზით გამოწვეულ ასეთ სასჯელთ და ადვილად გადასატანი გგონია ისინი? მე კი ვფიქრობ, ამაზე გაცილებით იოლი და სასიამოვნოა, კაცი გაისარჯოს და ბეჯითად შეასრულოს, რაც სხეულის გაკაჟებისთვის არის საჭირო. ხომ არ გგონია, ნაზი აგებულება რაღაც უფრო საღი და ყველაფრისათვის უფრო სასარგებლო იყოს, ვიდრე ძლიერი აღნაგობა? ეგებ არად მიგაჩნია სიკეთე, რაც სხეულის კარგ აგებულებას მოაქვს? 4. ძლიერი აღნაგობისა და სუსტი აგებულების სხეულთა პატრონებისათვის ყველაფერი განსხვავებულია და ერთმანეთის საწინააღმდეგო. კარგი აღნაგობის სხეულის მქონენი მუდამ ჯანმრთელნი და ძლიერნი არიან; ანიტომაც მრავალი მათგანი უენებლად, მაგრამ სრული ღირსების დაცვით გადაურჩება ხოლმე მტერთან წარმოებულ ბრძოლებს და ყოველ სხვა განსაცდელსაც ადვილად აღწევს თავს. ბევრი მათგანი შემწეობას უჩენს მეგობრებს და კეთილად ემსახურება სამშობლოს, რის გამო მადლობის ღირსნი ხდებიან, დიდ სახელს იძენენ და ბრწყინვალე პატივისცემასაც იმსახურებენ; ამის წყალობით დანარჩენ ცხოვრებას ტკბილად და ლამაზად ატარებენ და შვილებსაც კარგ სახსარს უტოვებენ საარსებოდ. 5. რაკი სახელმწიფო ომისთვის საჭირო საერთო-სახალხო წვრთნას არ ეწევა, ეს იმას როდი ნიშნავს, კაცი საკუთარი თავის განვრთნას გულგრილად მოეკიდოს; პირიქით, მეტი სიბეჯითე უნდა გამოიჩინოს ამ საქმისათვის. კარგად უნდა იცოდეს, რომ არც ერთ შეჯიბრებაში და არავითარ საქმეში არ ინანებ, თუ სხეულს საგანგებოდ გამოიწრთობ, ვინაიდან ყოველი საქმისათვის, რომელთაც ადამიანები ასრულებენ, სწორედ ასეთი სხეულია საჭირო და სასარგებლო. ყველაფერში, სადაც სხეულია საჭირო, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მის საღსალამათობას. 6. იმ საქმეშიაც კი, რომელშიც, შენი აზრით, ყველაზე ნაკლებ არის საჭირო სხეულის ძლიერება, სახელდობრ – აზროვნებაში, ვინ არ იცის, რომ ბევრი

ნაბორძიკებულა სწორედ სხეულის უძღურების მიზეზით? გულმავინყობა, სულმოკლეობა, ანჩხლობა და სიშმაგე სწორედ სხეულის უძღურების გამო უბნელებს ხშირად ძალიან ბევრს აზროვნებას და შეძენილ ცოდნასაც აკარგვინებს. 7. საღი სხეულის პატრონი სრულ უშიშროებაშია და უძღურების მიზეზით რაიმე განსაცდელი არასოდეს შეემთხვევა; ცხადია, კარგი აღნაგობა საუკეთესო წამალია იმის დასაპირისპირებლად, რაც სხეულის უძღურებას მოჰყვება ხოლმე თან. განა რა არის ისეთი, ჭკვიანმა კაცმა არ გადაიტანოს ზემოთქმულ წინააღმდეგობათა დასაძლევად? 8. სწორედ რომ სირცხვილია, დაუდევრობით დაბერდეს კაცი და ვერასოდეს გაიგოს, როგორი მოხდენილი და ძლიერი შეიძლებოდა დამდგარიყო მისი სხეული. ამას ვერც იხილავს ის, ვინც გულგრილად ეკიდება წვრთნას; თავისთავად კი არაფერი კეთდება.

თავი XIII

1. ერთ ნაცნობს, რომელიც მეტისმეტად გამწყრალი იყო იმის გამო, რომ ვილაცას მიესალმა და მისგან სამაგიერო სალამი ვერ დაიბრუნა, სოკრატემ უთხრა: – სასაცილო ამბავია; იმ კაცს, ვისაც შეხვდი, შენზე უძღური სხეული რომ ჰქონოდა, როდი შეიწყნებოდი; მაგრამ რაკი უზრდელი შეგხვედრია, იმიტომაც შენუხებულხარ!

2. მეორეს, რომელმაც შესჩივლა, საჭმელს უმადოდ ვჭამო, სოკრატემ უთხრა: – მაგის კარგ წამალს აკუმენე¹ გვთავაზობს! უმადომ ჰკითხა: – რომელია ეგ წამალი? – ჭამაში თავდაჭერილობა; თუ ჭამაში თავს შეიკავებ, უფრო ხალისით, იაფად და ჯანმრთელად იცხოვრებ.

3. ერთი ჩიოდა: სასმელი წყალი, რომელსაც მე ვხმარობ, თბილიაო. – სამაგიეროდ, – უთხრა სოკრატემ, – ტანის დაბანა რომ მოგინდეს თბილი წყლით, მზამზარეული გქონია. – დასაბანად ცივია, – მიუგო მოჩივარმა. – შენი მონებიც უჩივიან მაგ წყალს, როცა სვამენ ან იბანებიან? – არა, ვფიქვავ ზევსს; ხშირად გავეკვირებულვარ, რა ხალისით ხმარობენ ამ წყალს დასალევადაც და დასაბანა-

დაც! – ერთი ეს მითხარი, შენი წყალი უფრო თბილია დასაღევად, თუ ასკლეპიოსის ტაძართან რომ არის? – ასკლეპიოსის ტაძართან² რომ არის. – შენი წყალი უფრო ცივია დასაბანად, თუ ამფიარაეს ტაძართან³ მდებარე? – ამფიარაეს ტაძართან მდებარე, – მიუგო მოჩივარმა. – ჰოდა, გახსოვდეს საფრთხე, მონებსა და სნეულებზე უმადური არ აღმოჩნდე.

4. როცა ერთი ნაცნობი ოლიმპიაში წასვლას უფრთხოდა, სოკრატემ ჰკითხა: რატომ გეშინია ამ მგზავრობისა? შინ განა მთელ დღეს არ დაყიალობ? იქ გამგზავრებული კი, ცოტა გზას რომ გაივლი, ისადილებ, მერმე კიდევ ცოტას რომ გაივლი, ივახშმებ და დაისვენებ. არ იცი, ის მანძილი, რომელსაც ხუთ ან ექვს დღეში აკეთებ აქ, ერთ-მანეთს რომ წააბა ათენიდან ოლიმპიაში ჩაგიყვანს? გაცილებით სასიამოვნოა, ერთი დღით ადრე გაემგზავრო, ვიდრე დაიგვიანო, რადგან თავისი თავის იძულება და მგზავრობის ზომაზე მეტად გაჭიანურება ცუდი საქმეა, ერთი დღით ადრე გამგზავრებას კი დიდი სიმშვიდის მონიჭება შეუძლია. ბევრად უმჯობესია ვიჩქაროთ მგზავრობის დასაწყისში, ვიდრე გზაში.

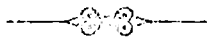
6. როცა ერთმა ნაცნობმა შესჩივლა: მგზავრობაში გრძელმა გზამ მეტად დამქანცაო, სოკრატემ ჰკითხა: – ტვირთი თუ გქონდაო? – არა, ვფიქვავ ზევსს, ლაბადა მომქონდა მხოლოდ! – მარტო მგზავრობდი, თუ მსახურიც გახლდა თან? – მსახურიც მახლდა, – მიუგო ნაცნობმა. – ხელცარიელი მოგდევედა, თუ მოჰქონდა რამე? – ვფიქვავ ზევსს, რომ მოჰქონდა ჩემი ლოგინი და კიდევ სხვა ბარგი. – როგორ აიტანა მგზავრობა? – მე მგონი, ჩემზე უკეთ. – იმისი ტვირთის ტარებაც რომ შენ გრგებოდა, როგორ ფიქრობ, რა დაგემართებოდა? – ცუდი ამბავი დამემართებოდა, ვფიქვავ ზევსს, უკეთ რომ ვთქვათ, სულაც ვერ შევძლებდი ტარებას. – მერმედა, შე კაცო, როგორ გინდა გამონრთობილ ვაჟკაცად გაასაღო თავი, როცა მსახურ ბიჭზე ნაკლებად შეგძლებია ჯაფის გადატანა?

თავი XIV

1. როცა სავახშმოდ თავს იყრიდნენ, ზოგს მცირეოდენი მისაჭმელი მოჰქონდა, ზოგსაც – ბევრი. სოკრატე ბიჭს უბრძანებდა ხოლმე, მცირე რაც იყო, ან საერთო ტაბლაზე დაედო, ანდა თითოეულისათვის თანაბრად დაენაწილებინა. ბევრის მომტანთ რცხვენოდათ, მონაწილეობა არ მიეღოთ საერთო ტაბლაში და თავიანთი იქ არ დაედოთ. ამიტომ საკუთარ მისაჭმელს ესენიც საერთო წილში დებდნენ და რაკი იმაზე მეტი აღარ ერგებოდათ, ვისაც მცირეოდენი მოეტანა, მისაჭმელისათვის ზედმეტი ხარჯის განევასაც თავს ანებებდნენ.

2. ერთხელ სოკრატემ შენიშნა, ერთ-ერთი თანამეინახე პურს აღარ ჭამდა და მხოლოდ და მხოლოდ შესატანებელს შეექცეოდა. ამ შემთხვევის გამო საუბარი სახელთა თაობაზე ჩამოვარდა; მსჯელობდნენ, თუ როგორ შეესატყვისება თითოეული სახელი მოქმედებას. – ვაჟკაცნო, – თქვა სოკრატემ, – შეგვიძლია თუ არა ვთქვათ, რა მოქმედების გამო ეწოდება კაცს პირნუნკი?¹ ყოველი კაცი, თუკი გააჩნია, შესატანებელს პურთან ერთად შეექცევა, მაგრამ ამის გამო, არა მგონია, მას პირნუნკი უწოდონ. 3. – რა თქმა უნდა, არ უწოდებენ, – დაუდასტურა ერთმა თანამეინახემ. – თუ ვინმე უპუროდ მისაჭმელს მიირთმევს, არა იმიტომ რომ ჯანი შეიმატოს, არამედ უბრალოდ – პირის გემოსთვის, არის ასეთი კაცი პირნუნკი, თუ არ არის? – ასეთთან შედარებით ძნელია, ვინმე სხვას პირნუნკი დაუჭახოთ. – ის ვინღა ცოტაოდენ პურთან რომ უამრავ მისაჭმელს ჭამს? – იკითხა სხვა თანამეინახემ. – მე მგონია, – მიუგო სოკრატემ, – სრულიად სამართლიანი იქნება, ამასაც პირნუნკი ეწოდოს. როცა სხვა ადამიანები ღმერთებს პურის კარგ მოსავალს ევედრებიან, ასეთი კაცი ალბათ მისაჭმელთა სიუხვეს უნდა შესთხოვდეს.

4. სოკრატეს ამ სიტყვებზე ზემოხსენებული ყმანვილი კაცი მიხვდა, ნათქვამი მას ეხებოდა, მაგრამ შესატანებლის ჭამა არ მიუტოვებია, ოღონდ ეს იყო, პურსაც მიჰყო ხელი. სოკრატემ ეს შენიშნა და თანამეინახეთ შესძახა: ვინც ახლო სხედხართ, დაუკ-

ვირდით მაგ ყმანვილს, პურს მისაჭმელის ადგილზე გამოიყენებს თუ მისაჭმელს – პურის ადგილზე!

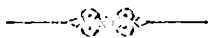
5. ერთხელაც, როცა დაინახა, საერთო ვახშმის ერთი მონაწილეთაგანი ნაჭერ პურთან უამრავ მისაჭმელს ეტანებოდა, სოკრატემ იკითხა: – განა შეიძლება შეჭამადის დამზადება იმაზე ძვირი ჯდებოდეს, ანდა იმაზე უფრო შეიძლებოდეს მისი ნახდენა, როცა კაცი ამ შეჭამადს უამრავი რაოდენობით ნთქავს და პირს ნაირ-ნაირი საკაზმით იტენის? იგი მზარეულებზე უფრო მეტად ურევს ერთიმეორეში მრავალ სანელებელს და აძვირებს შეჭამადს. შეჭამადის დამზადების ოსტატები შეუზომლად როდი უზავებენ ერთიმეორეს სანელებლებს და სწორადაც იქცევიან, ეს კი შეუხამებლად ურევს ყველაფერს ერთმანეთში, სიყალბეს სჩადის და ოსტატთა ხელობას აფუჭებს. 6. განა სასაცილო არ არის, მონახო თავისი საქმის მცოდნე მზარეულები, არაფერი გესმოდეს მათი ხელობისა და მათ მიერ დამზადებულს ფერი უცვალაო? ბევრ ჭამას დაჩვეულ კაცს სხვა უბედურებაც ემართება. თუ მას წინ არ უწყევია მრავალი ნაირ-ნაირი საჭმელი, ჰგონია, რაღაც აკლია და უკმაყოფილო რჩება. როცა კაცი მიჩვეულია, ერთ ნაჭერ პურს ცოტაოდენი მისაჭმელი შეატანოს, მას ყოველთვის ძალუძს, მრავალი შესაქცევარის გარეშე მხოლოდ ამით დაკმაყოფილდეს.

7. სოკრატე ამბობდა: ათენელთა ენაში „ევოქეისტაი“ „ჭამას“ აღნიშნავს; „ევ“ წინსართი კი იმის შესაგნებლად ემატება, რომ საჭიროა ვჭამოთ ის, რაც არც სულს ვნებს, არც ხორცს და საშოვნელადაც ძნელი არ არისო. ასე რომ, სიტყვა „ევოქეისტაი“ სოკრატე წესიერ ცხოვრებას მიჩვეული ადამიანის მიმართ იყენებდა.

წიგნი მეოთხე

თავი I

1. სოკრატე ყოველ საქმეში და ყოველი თვალსაზრისით საჭირო კაცი გახლდათ. ოდნავ დაკვირვებული და მიხვედრლი ადამიანისათვისაც კი აშკარა იყო, იმასთან საუბარსა და ყოფნას, სადაც და როგორც არ უნდა ყოფილიყო, არაფერი სჯობდა. სოკრატეს სახელის ხსენებასაც კი არცთუ მცირე სარგებლობა მოჰქონდა ჩვეულებრივი მსმენელისათვის და მისთვის, ვინც მას სასიქადულო მოძღვრად აღიარებდა. სოკრატეს ხუმრობა მის დარბაისლურ მსჯელობაზე ნაკლებ სიკეთეს როდი ანიჭებდა გარშემო მყოფთ. 2. იგი ხშირად ამბობდა: მავან და მავანზე შეყვარებული ვარო; მაგრამ ცხადი იყო, სხეულის სილამაზით დაჯილდოებულ პირთ კი არ გულისხმობდა, არამედ იმათ, ვინც სულიერად უზენაესი სათნოებისაკენ იყვნენ მიდრეკილნი. ბუნებით ნიჭმიმადლებულ პირთ იგი გამოიცნობდა ხოლმე იმით, რომ ასეთი პირნი სწრაფად ითვისებდნენ იმას, რისკენაც გულისყური ჰქონდათ მიმართული, იმახსოვრებდნენ, რასაც სწავლობდნენ და ცდილობდნენ, დაუფლებოდნენ ყოველ დარგს, რომელთა მეშვეობითაც კარგად უნინამძღვრებდნენ ოჯახსაც, სახელმწიფოსაც და, საერთოდ, რიგიანად მოექცეოდნენ ადამიანებსა

და მათ საქმიანობას. იგი მიიჩნევდა, რომ ასეთ რიგად აღზრდილნი კაცნი არა მარტო თვითონ არიან ბედნიერნი და არამარტო საკუთარ ოჯახს წინამძღოლობენ კარგად, არამედ მათ სხვა ადამიანთა და სახელმწიფოთა გაბედნიერებაც ძალუძთ.

3. სოკრატე ყველას ერთნაირად როდი ეპყრობოდა. იმათ, რომლებიც ფიქრობდნენ, რომ ბუნებით ნიჭმიმადლებულნი იყვნენ და სწავლას უგულებელყოფდნენ, უმტკიცებდა: ვინც ბუნებით საუკეთესო ჩანს, მას მით უფრო სჭირდება აღზრდაო. მაგალითად მოჰყავდა ჯიშნიანი ცხენები, რომლებიც ველურნი და ფიცხნი არიან: თუ მათ თავიდანვე გავხედნით, ყველაზე სასარგებლო და საუკეთესო ბედაურებად იქცევიან, მაგრამ თუ გაუხედნავად დავტოვებთ, ჯიუტ და ყოვლად უვარგის პირუტყვებად დარჩებიანო; მკვირცხლნი და ნადირთა დევნის მოყვარული ჯიშნიანი ძაღლებიც ნადირობაში საუკეთესო და მეტად სასარგებლო გამოდიან, თუ კარგად გავწვრთნით, უწვრთნელად კი მოუქნელნი, ავნი და ურჩნი არიან; 4. ასევე – ბუნებით დიდნიჭმიმადლებული ადამიანები, რომელთაც სულიც უმტკიცესი აქვთ და ძალუძთ, ყველაფერი შეასრულონ, რასაც ხელს მოჰკიდებენ, თუ წესიერად აღიზრდებიან და ისწავლიან, რაც უნდა აკეთონ, მართლაც რომ საუკეთესონი და ყველაზე სასარგებლონი ხდებიან, რადგან ბევრ უმნიშვნელოვანესსა და კეთილ საქმეს აკეთებენ; აღუზრდელნი და უსწავლელნი კი უალრესად ბოროტ და მავნე პირებად იქცევიან; ისინი უვიცობის გამო ვერ ერკვევიან, რის ქმნაა საჭირო, ხშირად ცუდ საქმეს ჰკიდებენ ხელს და, გულზვიადებად და ჯიუტებად გარდაქცეულნი, ყველაფერში წინააღმდეგობასა და ურჩობას იჩენენ; ამიტომაც მრავალ ბოროტებას სჩადიანო.

5. იმათ, რომელთაც სიმდიდრით თავი მოჰქონდათ და ეგონათ, აღზრდა-განათლება არ სჭირდებოდათ, რადგან თვლიდნენ, ქონება ეყოფოდათ ყოველი სურვილის შესასრულებლად და ხალხის პატივისცემის მოსაპოვებლად, სოკრატე გონიერებისაკენ მოუწოდებდა: ბრიყვია, ვინც ფიქრობს, უსწავლელად გაარჩევს სასარგებლო და მავნე საქმეს; ბრიყვია ისიც, ვისაც კარგი და ავი ვერ გაურჩევია და ჰგონია, კეთილ საქმეს შეძლებს, რაკი სიმდიდრის წყალობით,

ყოველ წადილს ისრულებს; უჭკუოა, ვისაც კეთილი საქმის ქმნა არ შეუძლია, მაგრამ ფიქრობს, კარგად იქცევა და საკმაოდ კარგად აწესრიგებს თავის ცხოვრებას; სულელია აგრეთვე, ვისაც ჰგონია, მიუხედავად უვიცობისა, სიმდიდრის მეშვეობით რაღაც საქმეში კეთილ კაცად გამოჩნდება, ყოველ შემთხვევაში, ასეთი კაცის სახელს მაინც მოიხვეჭს.

თავი II

1. ახლა გიამბობთ, როგორ ექცეოდა სოკრატე იმათ, რომლებიც მიიჩნევდნენ, რომ საუკეთესო აღზრდა-განათლება ჰქონდათ მიღებული და სიბრძნით ამაყობდნენ.

სოკრატემ, მაგალითად, შეიტყო, ევთიდემე ლამაზს¹ ყველაზე სახელოვანი პოეტებისა და სოფისტების მრავალი თხზულება შეეკრიბა და ამის გამო უკვე ფიქრობდა, ტოლ-სწორებში სიბრძნით გამოირჩეოდა; თან დიდი იმედებითაც აღჭურვილიყო, რომ სიტყვითაც და საქმითაც ყველას აჯობებდა.

სოკრატემ, სხვათა შორის, შენიშნა, ეს ევთიდემე, თავისი ჭაბუკური ასაკის გამო, მოედანზე ჯერ კიდევ ვერ ჩადიოდა და თუ რაიმე საქმის მოგვარება სურდა, მოედნის მახლობლად მდებარე სასარაჯოში იჯდა ხოლმე. ამიტომ ერთხელ რამდენიმე მეგობრის თანხლებით სოკრატეც იქ შევიდა.

2. აქ, უწინარეს ყოვლისა, ვილაცამ იკითხა: – ვინმე ბრძენთან ურთიერთობისა თუ თავისი ბუნების წყალობით აღზევდა თემის-ტოკლე თანამოქალაქეებზე ისე, რომ სახელმწიფო, როცა კი საქმის ერთგული ვაჟკაცი დასჭირდებოდა, მხოლოდ მას აპყრობდა მზერას? სოკრატემ, რომელსაც ევთიდემეს გაღიზიანება უნდოდა, თქვა: – სისულელეა იმის ფიქრი, რომ კარგ მასწავლებელთა გარეშე მცირე მნიშვნელობის ხელობებში კაცი უნარიანი მუშაკი ვერ გახდება, ხოლო სახელმწიფოს მეთაურობა, რაც ყოველ საქმეზე უდიდესია, ადამიანს თავისთავად მოსდის.

3. ერთხელაც, როცა ევთიდემე თავის ჩვეულ ადგილზე იმყოფე-

ბოდა, სოკრატემ დაინახა, რომ იგი სამუსაიფო თავყრილობიდან გაპარვას ლამობდა, რათა თავი დაეცვა და სოკრატეს სიბრძნის თავყვანისმცემლად არ მიეჩნიათ. მაშინ სოკრატემ ყველას გასაგონად წარმოთქვა: – ვაჟკაცნო, ეს ევთიდემე, როცა ასაკში შევა, რჩევა-დარიგების მიცემას როდი დაერიდება, თუკი სახელმწიფო რაიმე საკითხს დააყენებს გადასაწყვეტად; ეს კარგად ჩანს მისი ახლანდელი საქციელიდან. ამთავითვე სიფრთხილეს იჩენს და რომ არვის აფიქრებინოს, სხვისგან ისწავლა რამეო, ჩემი აზრით, უკვე მზადა აქვს, ხალხის წინაშე წარმოსათქმელ სიტყვათა ჩინებული შესავალი. 4. როცა საჯაროდ ლაპარაკს დააპირებს, რასაკვირველია, აი, ასეთი წინთქმით დაიწყებს: „მე, ათენელნო, არასოდეს მისწავლია ვინმესგან რაიმე; როცა გავიგებდი, მავანნი და მავანნი სიტყვითაც და საქმითაც გამობრძმედილნი არიანო, არც მათთან შეხვედრას ვესწრაფოდი; არც იმისთვის შემინუხებია თავი, ჩემი მასწავლებელი ვინმე მცოდნეთაგანი ყოფილიყო; სწორედ პირიქით ვიქცეოდი; ვერიდებოდი არა მარტო იმას, ვინმესგან რაიმე მესწავლა, არამედ იმასაც, ვინმეს არ ეფიქრა, სწავლობს რაღაცასო. და მაინც შემიძლია, ის რჩევა-დარიგება გიბოძოთ თქვენ, რაც თავისთავად მომდის“. 5. ზუსტად ამ წინთქმის შესაბამისი იქნება, ვინმემ სახელმწიფოსაგან მკურნალის ადგილის მიღება მოისურვოს და თავისი სიტყვა ასე დაიწყოს: „მე, ათენელნო, მკურნალობის ხელოვნება არასოდეს მისწავლია ვინმესგან; არც იმას ვესწრაფოდი, ჩემი მასწავლებელი ვინმე მკურნალთაგანი ყოფილიყო; ვერიდებოდი არა მარტო იმას, მკურნალთაგან მესწავლა რაიმე, არამედ იმასაც, ვინმეს არ ეფიქრა: ეს ხელოვნება შეუსწავლიაო. მიუხედავად ამისა, მომანდეთ მკურნალის საქმე და ნახეთ, თუ არ შევისწავლო, რაკი საცდელ ხალხად თქვენ მეყოლებით“. ასეთმა შესავალმა სიტყვამ ბევრი აცინა ყველა იქ დამსწრე.

6. აშკარა იყო, ევთიდემე უკვე ყურადღებით ისმენდა, რასაც სოკრატე ლაპარაკობდა, მაგრამ თვითონ ხმის ამოდებას ერიდებოდა; დარწმუნებული იყო, დუმილით კეთილგონიერი კაცის სახელს მოიხვეჭდა. მაშინ სოკრატემ განიზრახა, ეს იმედიც გადაენწყვიტა

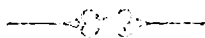
მისთვის: – საოცარია, – თქვა მან, – რომ კითარისა თუ სალამურის დაკვრის, ცხენზე ამხედრებისა თუ სხვა ამგვარ ხელოვნებაში კარგად დაოსტატების მსურველნი, ცდილობენ, განუწყვეტლივ ივარჯიშონ იმ საქმეში, რაშიაც წარმატების მოპოვება სწადიათ, და ინვრთნებიან არა განმარტოებით, არამედ საუკეთესო ოსტატთა თანდასწრებით; ასრულებენ და ითმენენ ყველაფერს იმიტომ, რომ ამ ოსტატთა აზრის გარეშე გააკეთონ, ვინაიდან სწამთ, სხვაგვარად სახელს ვერ მოიხვეჭენ; ზოგიერთები კი იმათაგან, რომელთაც სურთ, კარგი მჭევრმეტყველნი და სახელმწიფო მოღვაწენი გახდნენ, ფიქრობენ, მომზადებისა და წვრთნის გარეშე – თავისთავად და ანაზღაურად მიაღწევენ ამას. 7. სახელმწიფო მოღვაწის სიტყვა და საქმეც იმდენად ძნელია ზემოხსენებულ ხელოვნებებზე, რამდენადაც მეტი კაცი ეტანება მათ, მაგრამ წარმატებას მხოლოდ მცირეოდენნი თუ აღწევენ. ცხადია, ვინც სახელმწიფო მოღვაწეობისაკენ მიისწრაფვის, მეტი და უფრო მეტი მეცადინეობა სჭირდება, ვიდრე სხვა ხელოვნებათა დაუფლების მსურველს.

8. ასეთი იყო დასაწყისში სოკრატეს სიტყვები, რომელთაც ევთიდემს გასაგონად ამბობდა. მერმე კი, როცა შენიშნა, ევთიდემე მეტი და მეტი ხალისით რჩებოდა ადგილზე და მეტი ყურადღებით უსმენდა მის საუბარს, იხელთა დრო, მარტო თვითონ შევიდა სასარაჯოში და როცა ევთიდემეც გვერდით მოუჯდა, უთხრა: – მითხარი, ევთიდემე, მართალი თუა, რაც გავიგე, თითქოს სახელგანთქმულ ბრძენთა მრავალი თხზულება შეგიკრებია? – მართალია, – ჩემო სოკრატე, – ვფიცავ ზევსს; ახლაც ვაგროვებ და მანამდე არ შევწყვეტ ამ საქმეს, ვიდრე რაც შეიძლება, მეტს არ შევიძენ. 9. – ჰერას გეფიცები, – უთხრა სოკრატემ, – აღტაცებული ვარ შენი საქციელით იმიტომ, რომ ოქრო და ვერცხლი კი არ აგირჩევია შეძენის ღირს განძად, არამედ სიბრძნე. ამკარაა, რომ შენი აზრით ადამიანს უკეთესად ვერ ხდის ოქრო და ვერცხლი, ბრძენთა აზრები კი მის შემძენელს უზენაესი სიკეთით ამდიდრებენ.

ამ სიტყვებმა ევთიდემე გაახარა; იფიქრა: სოკრატეს მიაჩნია, სიბრძნის ძიების სწორ გზაზე ვდგავარო. 10. როცა სოკრატემ

შენიშნა, ჭაბუკი ამ ქებით ნასიამოვნები იყო, ჰკითხა: – მაინც რა საქმეში გინდა, ჩემო ევთიდემე, დახელოვნდე, ამ თხზულებებს რომ აგროვებ? – რაკი ევთიდემე დუმდა და პასუხს ეძებდა, სოკრატე კვლავ შეეკითხა: – მკურნალი ხომ არ გსურს, გახდე? მკურნალთა თხზულებები მართლაც საკმაოდ მრავალია. – არა, ვფიცავ ზევსს, – მიუგო ევთიდემემ. – ეგებ ხუროთმოძღვრებას აპირებ? ეს საქმეც გონიერ კაცს მოითხოვს. – არა, – უპასუხა ჭაბუკმა. – იქნებ გსურს ისეთი კარგი გეომეტრი იყო, როგორიც თეოდორეა?² – არა, არც გეომეტრობა-ასტროლოგობაზეც უარი თქვა. სოკრატემ ჰკითხა: – არც რაფსოდობა³ გინდა? ამბობენ, რომ შენ ჰომეროსის ყველა ეპოსი შეგიძენია. – არა, არც ეს მინდა, ვფიცავ ზევსს; რამეთუ ვიცი, რაფსოდები ლექსთ ჩინებული სიზუსტით წარმოთქვამენ, მაგრამ თვითონ მთლად ბრიყვები არიან! 11. – ჩემო ევთიდემე, – შეეკითხა ისევ სოკრატე, – ხომ არ მიისწრაფვი შენ იმ სიკეთისაკენ, რომლის წყალობითაც კაცი სახელმწიფო მოღვაწე, მეურნეობის კარგი გამძლოლი, მარჯვე მმართველი და სხვებისთვისაც და საკუთარი თავისთვისაც სასარგებლო ხდება? – აი, სწორედ ეგ სიკეთე მჭირდება ძალიან, ჩემო სოკრატე! – მიუგო ევთიდემემ. – მართლაცდა, ვფიცავ ზევსს, უმშვენიერესი სიკეთისა და უდიდესი ხელოვნების სურვილი გქონია, – უთხრა სოკრატემ; – ეს მეფეთა სიკეთეა და სახელადაც მეფური სიკეთე ეწოდება. ოღონდ, ეს მითხარი, ხომ არ გიფიქრია, თუ არის შესაძლებელი, კაცი არ იყოს სამართლიანი და ხსენებული სიკეთისათვის კი ვარგოდეს? – დიახაც, მიფიქრია და მიმაჩნია, რომ შეუძლებელია სამართლიანობის გარეშე კაცი კარგი მოქალაქე იყოს. 12. – მერედა, შენ თვითონ თუ მიაღწიე შენი მოღვაწეობით ამას? – ყოველ შემთხვევაში, ჩემო სოკრატე, მე მგონია, არავისზე ნაკლებსამართლიანი არა ვჩანვარ. – სამართლიანთა საქმენი ისეთივეა თუ არა, როგორიცაა, მაგალითად, ხუროთა ნახელავი? – რა თქმა უნდა. – ვით ხუროებს ძალუძთ თავიანთი ნახელავის ჩვენება, შეუძლიათ თუ არა ამის მსგავსად სამართლიანთ საკუთარ საქმეთა მოყოლა? – განა ეჭვობ, რომ ძალმიძს სამართლიან საქმეთა ჩვენება? – მიუგო ევთიდემემ; – ვფიცავ ზევსს, რომ

უსამართლო საქმეების საჯაროდ გამოტანაც შეიძლება; ყოველ-
 დღიურად და არცთუ მცირე რაოდენობით შეიძლება მათი დანახ-
 ვაც და გაგონებაც! 13. ხომ არ გინდა, – უთხრა სოკრატემ, – ერთ
 შემთხვევაში დავწეროთ \, ხოლო მეორე შემთხვევაში ?⁴ მერმე კი,
 რასაც სამართლიან საქმედ მივიჩნევთ \-სთან მოვათავსოთ, ხოლო
 რაც უსამართლოების ნამოქმედრად მოგვეჩვენება, ის -სთან დავს-
 ვათ? – თუ ეს საჭიროდ მიგაჩნია, ჰქმენ ეგრე, – უპასუხა ევთიდემემ.
 14. სოკრატემ დაწერა, როგორც თქვა, და მერმე ჰკითხა: – არსე-
 ბობს თუ არა ხალხში სიცრუე? – რა თქმა უნდა, არსებობს. – სად
 მოვათავსოთ იგი? – ცხადია, უსამართლოების რიგში. – მოტყუებაც
 ხომ არსებობს? – მერმედა როგორ! – ეს სადღა დავსვათ? – ცხა-
 დია, ესეც უსამართლოებასთან უნდა მოთავსდეს. – ბოროტმოქ-
 მედება? – ეგეც! – კაცის დამონება? – იქვე! – ამ საქმეთაგან, ჩემო
 ევთიდემე, ხომ ვერც ერთს ვერ დავსვამთ სამართლიანობასთან?
 15. – საშინელება იქნებოდა, – მიუგო ევთიდემემ. – სტრატეგოსად
 არჩეულმა კაცმა რომ უსამართლო და მტრული ქალაქი დაიმონოს,
 ვიტყვი თუ არა ამ კაცზე, რომ უსამართლობა ჩაიდინა? – არავითარ
 შემთხვევაში! – განა არ ვიტყვით, რომ სამართლიანად მოიქცა? –
 უსათუოდ! – თუ ომის წარმოების ჟამს მტრებს მოატყუებს? – ესეც
 სამართლიანი საქმე იქნება! – თუ მათი ქონების ძარცვასა და დატა-
 ცებას შეუდგება, განა სამართლიანად არ მოიქცევა? – ძალიანაც!
 ოღონდ, დასაწყისში მე შენ ისე გაგიგე, რომ მხოლოდ და მხოლოდ
 მეგობრების თვალსაზრისით მისვამ ასეთ კითხვებს. – ერთი სიტყ-
 ვით, – უთხრა სოკრატემ, – ყოველივე ის, რაც უსამართლობასთან
 მოვათავსეთ, გამოდის, რომ შეიძლება სამართლიანობასთან დავს-
 ვათ, არა? – როგორც ჩანს, შეიძლება, – მიუგო ევთიდემემ. – 16. რაკი
 ეს ყველაფერი ჩვენი აღნიშვნის მიხედვით დავალაგეთ, გინდა,
 ახლა ისეთი განსაზღვრება მივიღოთ, რომ ყოველი ხსენებული
 ქმედება მტრების მიმართ სამართლიანია, მაგრამ უსამართლოა
 მეგობრების მიმართ და საჭიროა, ამათ წინაშე რაც შეიძლება მეტი
 გულმართლობა გამოვიჩინოთ? – დიდი ხალისით გეთანხმები, –
 უპასუხა ევთიდემემ.

17. – დავუშვათ, სტრატეგოსმა, რომელმაც თავისი მხედრობა სულით დაცემული იხილა, ამის გამო ტყუილი თქვა, მოკავშირენი გვიახლოვდებიანო და ამ ტყუილით ჯარისკაცებს მხნეობა დაუბრუნა, სად მოვათავსოთ მისი სიცრუე? – ჩემი აზრით, სამართლიანობასთან. – თუ კაცმა თავის შვილს, რომელსაც წამლობა სჭირდება, მაგრამ წამლის მიღება არ სურს, ეს წამალი საჭმელივით შეაპარა და ამგვარი ტყუილით პირმშოს ჯანმრთელობა აღუდგინა, ეს ტყუილი სადღა მოვათავსოთ? – ჩემი აზრით, ესეც იქვე უნდა მოთავსდეს. 18. – თუ კაცმა სასოწარკვეთილ მეგობარს ხმალი ანდა სხვა ამდაგვარი იარაღი მოჰპარა ან ხელიდან გამოსტაცა იმის შიშით, თავი არ მოიკლასო, ასეთი მოქმედება სად მოვათავსოთ? – ესეც, ვფიცავ ზევსს, სამართლიანობასთანაა მოსათავსებელი. – ამით ხომ ამბობ შენ, რომ მეგობრების მიმართაც არაა საჭირო ყოველ საქმეში გულახდილობა? – ვფიცავ ზევსს, სრულიადაც არაა საჭირო; მაგრამ, თუ შეიძლება, ჩემს ადრე ნათქვამს უკან წავიღებ. – აგრე მოქცევა ბევრად უმჯობესია, – უთხრა სოკრატემ, – ვიდრე უმართებულო დებულების მიღება. 19. ახლა, ვთქვათ და, ორი კაცი მეგობრების საზიანოდ ცრუობს. ეს საკითხიც რომ განუხილველი არ დაგვრჩეს, მოდი, ვიკითხოთ: რომელი მათგანია უფრო უსამართლო, ვინც თავისი სურვილით ცრუობს, თუ ვინც უნებლიეთ ამბობს ტყუილს? – ჩემი პასუხის იმედი უკვე აღარა მაქვს, ჩემო სოკრატე; ყოველივე წინათ თქმული, მაშინ რომ სწორი მეგონა, ახლა სულ სხვაგვარად მეჩვენება! ისე კი, თუ მეთქმის, უნებლიეთ ტყუილის მთქმელზე უსამართლოა ის, ვინც საკუთარი სურვილით ცრუობს.

20. – გნამს თუ არა, რომ არსებობს მოძღვრება და მეცნიერება სამართლიანის შესახებ ისე, როგორც, ვთქვათ, გრამატიკა? – დიახ, მნამს. – ვინ მიგაჩნია გრამატიკის უფრო კარგ მცოდნედ, ვინც განზრახ უმართებულოდ წერს და კითხულობს, თუ, ვინც თავის უნებურად უშვებს შეცდომებს? – რა თქმა უნდა, ვინც განზრახ ცდება, რადგან, თუ მოისურვებს, მართებულადაც ძალუძს წერა-კითხვა. – მაშასადამე, ვინც განზრახ უმართებულოდ წერს, გრამატიკოსია, ვინც თავის უნებურად ცდება – უნიგნური, არა? –

აბა, როგორ? – ახლა ეს მითხარი, ვინ იცის სამართლიანობა, ვინც შეგნებულად ცრუობს და იტყუება, თუ ვინც შეუგნებლად სჩადის ამას? – ცხადია, შეგნებულმა. – შენ ხომ ამბობ, რომ უნიგნურზე განათლებულია წერა-კითხვის მცოდნე? – დიახ. – რომ სამართლიანობის მცოდნე უფრო სამართლიანია, ვიდრე უცოდინარი? – ასე მგონია, მაგრამ როგორ ვამტკიცო ეს, არ ვიცი! 21. ვთქვათ, კაცს სიმართლის ლაპარაკი სურს, მაგრამ არასოდეს ერთსა და იმავე საგნებზე ერთნაირ აზრს არ გამოთქვამს; თუ, მაგალითად, ერთი რომელიმე გზის თაობაზე მსჯელობს, მის მიმართულებას ხან აღმოსავლეთისაკენ უთითებს, ხან კი დასავლეთისაკენ; ანდა ანგარიშის წარმოებისას ჯამში ხან მეტს უჩვენებს, ხან კი ნაკლებს; რას ფიქრობ შენ ასეთ კაცზე? – ცხადია, ფიცავ ზევსს, – მან არ იცის ის, რის ცოდნაც ეგონა, რომ ჰქონდა. 22. – შენ ხომ იცი, ზოგიერთს რომ მონასავით სუკლმდაბალს ეძახიან? – დიახ, ვიცი. – როგორ ფიქრობ, რის გამო – სიბრძნისა თუ უეიცობის გამო? – ცხადია, უეიცობის გამო. – მჭედლობის საქმის უცოდინარობის გამო ხომ არ ეძლევათ ეს სახელი? – სრულიადაც არა. – ეგებ იმიტომ, რომ დურგლობა არ იციან? – არა, რა თქმა უნდა. – ხარაზობის უცოდინარობის გამო? – არა, არც ამისა და არც სხვა ამგვარ საქმეში ჩაუხედავობის გამო; პირიქით, სწორედ ამ საქმეების მცოდნეთა უმრავლესობაა მონასავით სულმდაბალი. – მაშ, გამოდის, რომ ეს სახელი იმათი კუთვნილებაა, რომლებმაც არ იციან, რა არის მშვენიერი, კეთილი და სამართლიანი? 23. – სწორედ ასე მგონია. – ერთი სიტყვით, საჭიროა, ყოველნაირად ვეცადოთ, რომ მონასავით სულმდაბალნი არ ვიყოთ! – გეფიცები ღმერთებს, ჩემო სოკრატე, ღრმად ვიყავი დარწმუნებული, ისეთ ფილოსოფიას ვეტანებოდი, რომლის მეშვეობითაც, მეგონა, ყველაზე მეტად მივიღებდი სრულყოფილებისათვის თავგამოდებული კაცის შესაფერ განათლებას; ახლა კი შენც ხომ გრძნობ, რომ სასოწარკვეთილი ვარ, რომ ვხედავ, განეული ჯაფის მიუხედავად, არ ძალმიძს, ვუპასუხო კითხვებს, რომელთა ცოდნაც ყველაზე უფრო საჭიროა, და რომ არ ვიცი სხვა გზა, რომელსაც დავადგებოდი და უკეთესი გავხდებოდი? 24. – ერთი

ეს მითხარი ჩემო ევთიდემე, დელფოში თუ ყოფილხარ როდისმე? – ჰკითხა სოკრატემ. – ვფიქვამ ზევსს, ორჯერ ვარ ნამყოფი. – თუ შეგინიშნავს იქ ტაძარზე ამოკვეთილი წარწერა: „შეიცან თავი შენი“⁵. – დიახ, შევნიშნე. – მერმედა, არ გამოიჩინე ყურადღება ამ წარწერის მიმართ, არ დაუკვირდი მას და არ სცადე იმის გამოძიება, თუ ვინ ხარ და რა ხარ შენ? – არა, ვფიქვამ ზევსს, სრულიადაც არა; რადგან ვფიქრობდი: ეს მე ძალიან კარგად ვიცი-მეთქი; მართლაც, აბა, როგორ მეცოდინება სხვა რამე, ჩემი საკუთარი თავი რომ არ ვიცოდე! 25. – შენი აზრით, ვინც იცის საკუთარი თავი, ვინც მხოლოდ საკუთარი სახელი იცის, თუ ვინც გამოიძია თავისი თავი ადამიანისადმი წაყენებულ მოთხოვნილებათა თვალსაზრისით და საკუთარი ძალა შეიცნო? ცხენის მყიდველნიც ხომ ასე იქცევიან: ისინი არამც და არამც წინასწარ არ მიიჩნევენ იმ პირუტყვის მცოდნედ თავს, რომლის ყიდვაც უნდათ, სანამ არ დაუკვირდებიან და არ გამოიძიებენ: თვინიერია თუ ურიც, ღონიერია თუ დაჩაჩანაკებული, მარდია თუ ჯაგლაგი და, ერთი სიტყვით, სანამ არ გაიგებენ ცხენის ყველა დადებითსა თუ მანკიერ თვისებებს. – მეც ასე მგონია, – მიუგო ევთიდემემ, – ვინც არ უწყის თავისი ძალა, მან არ იცის საკუთარი თავი. 26. – ახლა ხომ ცხადია, საკუთარი თავის ცოდნას რომ კაცისთვის მრავალი სიკეთე მოაქვს, ხოლო თავის თავზე ყალბ წარმოდგენას – უამრავი ბოროტება? საქმე ისაა, რომ თავისი თავის მცოდნემ კარგად იცის, რა არის მისთვის ხელსაყრელი და კარგადაც არჩევს, რა ძალუძს და რა – არა. ვინც აკეთებს იმას, რისი ცოდნაც აქვს, საჭირო საარსებო სახსარსაც შოულობს და წარმატებითაც ცხოვრობს; ასეთი კაცი ერიდება იმას, რაც არ იცის, შეცდომებიც არ მოსდის და უბედურებასაც თავს აღწევს; გარდა ამისა, სხვა ადამიანთა სწორი შეფასებაც შეუძლია და მათთან ურთიერთობის წყალობით სიკეთესაც იძენს და ბოროტებასაც გაურბის. 27. ხოლო ვინც ვერ შეიცნო თავისი თავი და საკუთარ ძალას ყალბად აფასებს, სხვებსაცა და ადამიანის ყოველ საქმიანობასაც ასევე ეპყრობა. მან არ იცის, რასაც აკეთებს, თავის საქმიანობაში ყოველთვის წარმატებას აღწევს და სახელმოხვეჭილი და პატივსაცემი კაცი

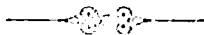
ხდება. მისი მსგავსნი ხალისით ამყარებენ ურთიერთობას მასთან, ხოლო ხელმოცარულნი რჩევა-დარიგებისათვის მიისწრაფვიან მისკენ, საკუთარ თავს ურჩევენიათ იგი, კეთილ იმედებსაც მასზე ამყარებენ და ყოველივე ამის გამო ყველაზე მეტადაც უყვართ. 29. ვინც არ იცის, რასაც აკეთებს, არჩევანის ცუდ გზას ადგება, რასაც ხელს ჰკიდებს, იმ საქმეში მარცხდება და არა მარტო ამ მარცხისათვის ჯარიმდება ან ისჯება, არამედ საერთოდ უტყდება სახელი, სასაცილოც ხდება და ამიერიდან ზიზღსა და უპატიურობაში ცხოვრობს. შენ ხომ ხედავ, ის სახელმწიფონი, რომელთაც თავისი ძალა არ უწყიან და უფრო ძლიერთ დაუწყებენ ომს, ან ალიგვებიან პირისაგან მიწისა, ანდა თავისუფლებას კარგავენ და სხვათა მონებად იქცევიან.

30. – ჩემო სოკრატე, – მიმართა ევთიდეემ, – იცოდე, სავსებით დავრწმუნდი, ყველაზე დიდი საქმე, რომელიც უნდა შევასრულო, საკუთარი თავის შეცნობა ყოფილა; მაგრამ თუ საიდან უნდა დავიწყო თავის თავზე დაკვირვება, ამისთვის შენ გაპყრობ მზერას, თუკი მოისურვებ და განმიმარტავ. 31. – შენ ალბათ კარგად იცი, რა არის სიკეთე და რა ბოროტება? – ჰკითხა სოკრატემ. – დიახ, ვფიცავ ზევსს, – მიუგო ევთიდეემ; – ეგ რომ არ ვიცოდე, მონაზე უარესი ვიქნებოდი. – მოდი და, მეც ამიხსენი, გეთაყვა, ეგ ცნებები. – ეს არაა ძნელი საქმე, – უთხრა ევთიდეემ; – უწინარეს ყოვლისა, ჯანმრთელობა მიმაჩნია სიკეთედ, ავადმყოფობა კი – ბოროტებად; შემდეგ – ამათი გამომწვევი მიზეზები, როგორიცაა: სასმელი, საჭმელი და ცხოვრების წირი; თუ მათ ჯანმრთელობა მოქვთ, სიკეთეა, თუ ავადმყოფობა – ბოროტება. 32. – რა თქმა უნდა, ჯანმრთელობაცა და ავადმყოფობაც, როცა რაიმე სიკეთის მიზეზნი არიან, სიკეთედ უნდა ჩავთვალოთ, ხოლო როცა ბოროტების მიზეზნი ხდებიან – ბოროტებად. – კი, მაგრამ როდის ხდება ხოლმე ჯანმრთელობა ბოროტების მიზეზი, ხოლო ავადმყოფობა – სიკეთისა? – იკითხა ევთიდეემ. – ვფიცავ ზევსს, მაშინ, ის – მიუგო სოკრატემ, – როცა ჯან-ლონის გამო სამარცხვინო ლაშქრობისა და მავნე საზღვაო გამოხდომის, ანდა მრავალი სხვა ამდაგვარი საქმის მონაწილენი

ილუპებიან, უძლურების მიზეზით შინ დატოვებულნი კი ცოცხ-
ალნი რჩებიან, — მიუგო სოკრატემ. — მართალს ამბობ; მაგრამ
შენც ხომ ხედავ ხოლმე, რომ სწორედ ჯან-ლონის მიზეზით მონან-
ილეობენ ზოგიერთები სასარგებლო საქმეში, ზოგიერთებს კი
უძლურების გამო ტოვებენ შინ. — ის, რასაც ხან სარგებლობა მოაქვს,
ხან კი ზიანი, სიკეთეა უფრო, თუ ბოროტება? — არც ერთი ჩანს და
არც მეორე, ვფიცავ ზევსს, თანახმად ზემორე განსაზღვრებისა.

33. მაგრამ სიბრძნე, ჩემო სოკრატე, უდავოდ სიკეთეა. რა საქმე უნდა
იყოს ისეთი, უფიცვე უკეთ ვერ შეასრულოს კაცმა, თუ ბრძენია? —
ვითომ? გაგიგონია თუ არა შენ დედალე, რომელმაც სამშობლოცა და
თავისუფლებაც დაკარგა, რადგან მინოსმა სწორედ სიბრძნის გამო
შეიპყრო და აიძულა, მონასავით მისი მსახური ყოფილიყო; მერმე,
როცა შვილთან ერთად გაქცევა სცადა, შვილიც რომ დაეღუპა და
თავიც რომ ვერ გადაირჩინა, ვინაიდან ბარბაროსებში მოხვდა და იქ
კვლავ მონად იქცა?⁶ — ჰყვებიან ამ ამბავს, ვფიცავ ზევსს, — მიუგო
ევთიდემემ. — პალამედეს უბედურება თუ მოგისმენია? მრავალი
პოეტი გადმოგვცემს სიმღერებში, რომ იგი ოდისეესის შურის
მსხვერპლი გახდა და დაიღუპა.⁷ — მართალია, ამასაც გვიამბობენ.

34. — როგორ გგონია, სიბრძნის მიზეზით რამდენი კაცი გაუტაციათ
დიდ მეფესთან და იქ მონებად ქცეულან?⁸ — როგორც ჩანს, სოკრატე
ჩემო, ყველაზე უდავო სიკეთე ბედნიერება ყოფილა! — დიახ, ჩემო
ევთიდიმე, თუ მას ვინმე სადავო სიკეთეთაგან არ აკონიწებს. — კი,
მაგრამ იმაში, რაც ბედნიერებას ქმნის, რა უნდა იყოს საეჭვო და
სადავო? — არაფერი; თუ, რა თქმა უნდა, არ მივაკუთვნებთ მას
სილამაზეს, ძალას, სიმდიდრეს, სახელსა და სხვა ამგვარ რამეს. —
ვფიცავ ზევსს, უნდა მივაკუთვნოთ! განა ძალუძს ვინმეს, ამათ
გარეშე ბედნიერი იყოს? 35. — მივაკუთვნოთ, მაგრამ, ვფიცავ ზევსს,
სწორედ ამათგან მომდინარეობს ის მრავალი და მძიმე მწუხარება,
კაცთ რომ წილად ხვდებათ ხოლმე. სილამაზის გამო ბევრი ილუპება
იმათი ხელით, რომლებიც მშვენიერი გარეგნობისათვის არიან
გამმაგებულნი; არცთუ მცირე უბედურებაში ვარდებიან ბევრნი,
რომლებიც ძალის გამო უდიდეს საქმეთ ეტანებიან; სიმდიდრეც

ბევრს აფუჭებს და თავდასხმის მსხვერპლს ხდის; ხოლო სახელი და სახელმწიფოებრივი ძალაუფლება მრავალი კაცისათვის დიდი ტანჯვისა და უბედურების მიზეზი ხდება.

36. – რაკი ბედნიერებაც უმართებულოდ შემიქია, – თქვა ევთიდემემ, – ვაღიარებ, რომ აღარ ვიცი, რა უნდა შევსთხოვო ღმერთებს! – რადგან ღრმად იყავი დარწმუნებული, რომ იცოდი, ალბათ, ამიტომაც ვერ ჩასწვდომიხარ ამ საკითხს კარგად, – უთხრა სოკრატემ; – მაგრამ რაკი დემოკრატიული სახელმწიფოს სათავეში აპირებ ჩადგომას, ცხადია, ის მაინც იცი, თუ რას წარმოადგენს დემოკრატია? 37. – რაღა თქმა უნდა. – შენი აზრით, შესაძლებელია თუ არა, კაცმა იცოდეს დემოკრატიის არსი და ხალხის შესახებ ცოდნა არ ჰქონდეს? – ვფიცავ ზევსს, შეუძლებლად მიმაჩნია! – როგორ ფიქრობ, რა არის ხალხი? – ჩემი აზრით, ხალხი მოქალაქეთა ღარიბი ნაწილია. – ღარიბები ვინლა არიან, იცი? – როგორ არ უნდა ვიცოდე? – ალბათ, მდიდრებიც იცი, ვინ არიან? – ღარიბებზე არანაკლებ! – ვის უწოდებ ღარიბებს დ ავის მდიდრებს? – ვფიქრობ, ღარიბები ეწოდება იმათ, რომელთაც არ გააჩნიათ საკმაო სახსარი აუცილებელი ხარჯის გასაწევად, ხოლო მდიდრები – იმათ, რომელთაც საკმარისზე მეტი აქვთ. 38. – შეგიმჩნევია თუ არა, ძალზე მცირე ქონების პატრონი რომ მომჭირნეობის წყალობით კიდევ ხარჯავს და კიდევ იზოგავს, მაშინ როცა ზოგიერთს ძალზე ბევრიც არა ჰყოფნის? – რა თქმა უნდა, შეგიმჩნევია, ვფიცავ ზევსს, – უპასუხა ევთიდემემ; – შენ ძალიან კარგად მომაგონე ზოგი რამ. მე, მაგალითად, ვიცი, როცა სახარჯო შემოკლდება, ზოგირთი ტირანი იძულებულია, მთლად ღატაკივით უსამართლობის გზას დაადგეს. 39. – თუ ეს ასეა, – თქვა სოკრატემ, – მაშინ ტირანები ხალხს უნდა მივაკუთვნოთ, ხოლო მცირე ქონების პატრონები, რაკი მომჭირნეობენ, მდიდართა რიგში უნდა ჩავრიცხოთ, არა? – ჩემი უგერგილობა, რასაკვირველია, მიძულებს, ამაშიაც დაგეთანხმო, – მიუგო ევთიდემემ; – ის კი არადა, ვფიქრობ, ხომ არ აჯობებს ჩემთვის, საერთოდ ხმა არ ამოვიღო, თორემ შეიძლება, მთლად უვიცად ჩავითვალო.

ევთიდემე სასოწარკვეთილი წავიდა. მას საკუთარი თავი შეეზ-

იზლა: მართლაც, რომ სულმდაბალი მონა ვყოფილვარო. 40. ძალიან ბევრი, ვიასაც სოკრატე ასეთ ვითარებაში ჩააყენებდა, მასთან აღარასოდეს ბრუნდებოდა. სოკრატე მათ ბრძოლებს ეძახდა. ევთიდემე კი მიხვდა, თუ სოკრატესთან უმჭიდროეს ურთიერთობას არ დაამყარებდა, სხვაგვარად სახელოვანი კაცი ვერ გახდებოდა. ამიტომ ამიერიდან აღარ ტოვებდა მას, თუ რაიმე არ აიძულებდა. ზოგ შემთხვევაში მისი ცხოვრების ნირსაც კი ჰბაძავდა. როცა სოკრატემ ეს შენიშნა, აღარ აღიზიანებდა და სრულიად მარტივად და ნათლად განუმარტავდა, თუ რა უნდა სცოდნოდა და რისკენ მიეპყრო მთელი გულისყური.

თავი III

1. სოკრატე არ ჩქარობდა, თავისი მონაფეები მჭევრმეტყველნი, ბეჯითი მოსაქმენი და დახელოვნებული ოსტატები გაეხადა. იგი ფიქრობდა, საჭირო იყო, ჯერ კეთილგონიერება ჩაენერგა მათთვის, რადგან თვლიდა: კეთილგონიერების გარეშე ნიჭიერი კაცი შეიძლება ყველაზე უსამართლო და ყველაზე დიდი ბოროტმოქმედი იყოსო.

2. უნინარეს ყოვლისა სოკრატე ცდილობდა, ღმერთების მიმართ გაეხადა მონაფენი კეთილგონიერი. ზოგიერთი გადმოგვცემს მის საუბარს ამის თაობაზე სხვა დამსწრეებთან. მე კი დავესწარი იმ მსჯელობას, რომელიც ევთიდემესთან ჰქონდა. 3. – მითხარი, ჩემო ევთიდემე, – მიმართა სოკრატემ, – ოდესმე თუ მოგსვლია აზრად, ჩაფიქრებულიყავი, თუ როგორი მზრუნველობით მოუმზადებიან ღმერთებს ყოველივე, რაც კაცთ სჭირდებათ? – არა, ვფიცავ ზევსს, არ მომსვლია. – მაგრამ ის ხომ იცი, ჩვენ რომ უნინარეს ყოვლისა გვჭირდება სინათლე, რომელსაც ღმერთები გვანიჭებენ? – ვფიცავ ზევსს, ეგ რომ არ გვექონოდა, მიუხედავად ჩვენი თვალებისა, ბრმებს დავემსგავსებოდით. – გარდა ამისა, რაკი დასვენება გვჭირდება ხოლმე, ისინი გვაძლევენ ღამეს – დასვენებისათვის ყველაზე მშვენიერ საშუალებას. 4. – ესეც დიდი მადლის ღირსი საქმეა, მართლაც. – შენ იცი, რომ მზე მანათობელი სხეულია და დღის ყოველ

მონაკვეთსა და საერთოდ ყველაფერს ჩვენთვის ნათელს ჰყენს, ხოლო ღამე თავისი სიბნელის გამო უკუნეთს ასადგურებს; განა ღმერთები არ აბრწყინებენ ამ წყვდიადში ვარსკვლავებს, რომლებიც ღამის საათებს გვიშუქებენ და განა ამის წყალობით არ ვასრულებთ ბევრ რასმე, რაც გვჭირდება? – სწორედ ასეა. – მერმე – მთვარე არა მარტო ღამის ნაწილებს გვიჩვენებს, არამედ თვისასაც. – საესებით მართალია. შემდეგ – ჩვენ ხომ საკვები გვჭირდება? 5. განა ღმერთები არ აღმოაცენებენ ხოლმე მას დედამიწიდან და საამისოდ განა ისინი არ აწესებენ წლის შესაბამ დროებს, რომლებიც არა მარტო უხვი ნაირფერობით გვთავაზობენ იმას, რაიც გვჭირდება, არამედ დიდ სიხარულსაც გვგვრიან? 6. – ღმერთებივე გვაძლევენ ხომ წყალს, ამ ყველაზე მნიშვნელოვან საგანს; ის არაა, დედამიწიდან წლის გარკვეულ დროს რომ წარმოშობს და ზრდის ყოველივეს, რაც ჩვენთვის სასარგებლოა? ის არ გვკვებავს თავად ჩვენ და ის არ გვიხდის ყოველ საზრდოს, რომელსაც მიეზავება, ადვილად დასამზადებელს, უფრო სასარგებლოსა და გემრიელს? რაკი იგი ძალზე ბევრი გვჭირდება, განა შემოქმედნი დიდი სიუხვით არ გვანოდებენ მას? 7. – ესეც გულთმხილაობის შედეგია. – განა ღმერთებმა არ მოგვცეს ცეცხლიც, ჩვენი შემწე სიცოცხესა და სიბნელეში, ჩვენი შემწე ყოველ ხელოვნებასა და ყოველ საქმეში, რასაც კაცნი ჩვენდა სასარგებლოდ ვაკეთებთ? ერთი სიტყვით რომ ვთქვათ, ცეცხლის გარეშე ადამიანი ცხოვრებისათვის საჭიროსა და მნიშვნელოვანს ვერაფერს გააკეთებს. – ეს ხომ , მართლაც, უდიდესი წყალობაა კაცთათვის!

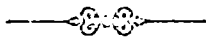
8. – ჩვენს გარშემო უსაზღვრო ჰაერია, რომელიც არა მარტო იცავს და ასაზრდოებს ჩვენს სიცოცხლეს, არამედ გვეშველება ზღვების გადასერვასა და სულ სხვადასხვა მხარეთაგან საზრდოს შემოტანაში. ეს ხომ საოცარი სიკეთეა? – რალა თქმა უნდა! – მზე რომ ზამთრის წრეს შემოწერს, თანდათან გვიახლოვდება და თავთავის დროზე ზოგ რასმე ამწიფებს, ზოგსაც ახმობს; როცა ამ საქმეს შეასრულებს, მოახლოებას შეწყვეტს და უკან ბრუნდება; ფრთხილობს, საჭიროზე მეტად არ დაგვსიცხოს და არ გვავნოს.

უკან დაბრუნების ჟამს გარკვეულ საზღვრამდე მიდის და ჩვენთვის ცხადია, ამ საზღვარს რომ გადასცდეს, სიცივისაგან გავიყინებით; ამიტომ კვლავ ჩვენსკენ იხრება, მოგვიახლოვდება და ცის იმ წერტილს უბრუნდება, საიდანაც მეტ სარგებლობას მოგვიტანს. – ვფიცავ ზევსს, – თქვა ევთიდემემ, – ეს ყველაფერი, ჩანს, ადამიანთა გულისთვის ხდება. 9. – ცხადი არაა, ვერც სიცხესა და ვერც სიცივეს ავიტანდით, ერთი ან მეორე უცბად რომ დამდგარიყო? მაგრამ მზე ისე თანდათანობით გვშორდება და ისე თანდათანობით მოგვეპარება, რომ სრულიად შეუმჩნევლად აღმოვჩნდებით ხოლმე ორივე უკიდურესობაში. ასე არ არის? – მე ახლა, – თქვა ევთიდემემ, – იმასაც კი ვფიქრობ: აქვთ თუ არა ღმერთებს ადამიანის სამსახურის გარდა სხვა რაიმე საქმე; ოღონდ ერთი რამ მიძნელდება გავიგო: ღმერთების მიერ ბოძებულ ამდენ სიკეთეში სხვა ცხოველებსაც უდევთ თუ არა წილი! 10. – ნუთუ შენთვის ისიც არ არის ნათელი, ეს ცხოველები რომ ადამიანისათვის იბადებიან და იზრდებიან? ადამიანის გარდა სხვა რომელი სულდგმული ნახულობს ამდენ სიკეთეს თხასა და ცხვარში, ცხენსა და ხარ-ძროხაში, ვირსა და კიდევ სხვა ცხოველებში? ჩემი აზრით კაცისთვის ცხოველი მცენარეულობაზე სასარგებლოა, ვინაიდან საკვებადაც მეტად იყენებს და ქონების შესამატებლადაც. ადამიანთა დიდი ნაწილი დედამიწიდან აღმოცენებულ ნაყოფს საზრდოდ როდი ხმარობს, მხოლოდ საქონლის რძით, ყველითა და ხორციტ იკვებება და ასე გააქვს თავი; მაგრამ სასარგებლო ცხოველს ყოველი კაცი იშინაურებს და მოთვინიერების შემდეგ ხან ომში იყენებს დამხმარედ, ხანაც – სხვა მრავალ საქმეში. – ამაშიც გეტანხმები, – თქვა ევთიდემემ, – ვინაიდან ვხედავ, ზოგიერთი ჩვენზე ბევრად ძლიერი ცხოველი ისეთი თვინიერი ხდება, რომ ადამიანი, როგორც მოესურვება, ისე იყენებს.

11. – რაკი მრავალი, მაგრამ ერთმანეთისაგან განსხვავებული მშვენიერი და საჭირო საგანი არსებობს, – განაგრძო სოკრატემ, – ღმერთებმა ყოველი მათგანის შესაბამისი გრძნობებიც მიანიჭეს კაცთა და სწორედ ამის წყალობით ვტკბებით ყველა სიკეთით. მათვე შთაგვინერგეს ჭკუა-გონება, რომლის მეშვეობითაც საშუალება გვე-

ძლევა, შევაფასოთ და დავიმახსოვროთ, რასაც შევიგრძნობთ, მიგზავდეთ, რა მოაქვს თითოეულ მათგანს და ყოველი ღონე ვიხმაროთ, რათა სიკეთე ვიგემოთ და ბოროტება უკუვაგდოთ. 12. ღმერთებმავე არ გვიბოძეს მეტყველების უნარი, რომლის მეოხებითაც ესწავლობთ და ერთმანეთს ყველა სიკეთეს ვუზიარებთ, კანონებს ვადგენთ და სახელმწიფო მოღვაწეობას ვენევიტ? – სრულიად აშკარაა, ჩემო სოკრატე, რომ ღმერთები დიდზე დიდ მზრუნველობას უწევენ ადამიანებს! – ან კიდევ, როცა არ ძალგვიძს, განვჭვრიტოთ, თუ რა იქნება მომავალში ჩვენთვის სასარგებლო, ისინი არ გვებმარებიან მისნობით და არ გვაუწყებენ, როს დავეკითხებით მოსალოდნელს, ანდა არ გვასწავლიან, ვით მივალწიოთ უკეთეს შედეგს? – როგორც ჩანს, ჩემო სოკრატე, შენ უფრო მეტი სიყვარულით გეკიდებიან ღმერთები, ვიდრე სხვებს, რადგან დაუკითხავადაც გაუწყებენ, რის ქმნა გმართებს და რის – არა. 13. – სიმართლეს რომ ვამბობ, ამას შენც მიხვდები, ჩემო ევთიდემე, თუ ღმერთების სახეთა ნახვას არ დაელოდები და მათი ნამოქმედარის ხილვით დაკმაყოფილდები, რათა მოწინებით მოექცე და თაყვანი სცე მათ. იცოდე, ღმერთნი თვითონვე მიგვანიშნებენ ამას. დანარჩენი ღმერთებიც, რომლებიც სიკეთეთ გვანიჭებენ, თვალხილულად როდი მოდიან ჩვენთან და ისე როდი გვანიჭებენ ამ სიკეთეთ; რაც შეეხება მთელი სამყაროს შემქმნელსა და მპყრობელს, რომლის ხელთაა ყოველი მშვენიერი და კეთილი და ვინც ყველაფერს – რაც კი აზრზე უმაღლესსა და შეუცდომელ ძალას ემორჩილება – მარადჟამს გაუცვეთელს, სალსა და უბერებელს გვანდის, აი, ეს ღმერთი თავისი უზენაესი საქმეებით ჩანს, მაგრამ ოდეს ამ საქმეთ განაგებს, ჩვენთვის უხილავია. 14. იცოდე, რომ მზეც, რომელსაც თითქოს ყველა ვხედავთ, ნებას როდი გვრთავს კაცთა, უფრო ზუსტად დაუუკვირდეთ მას, მაგრამ თუ ვინმე გაბედავს და ურცხვად გაუსწორებს თვალს, ხედვის უნარს წარსტაცებს. თუ დაუკვირდები, ჩემო ევთიდემე, დარწმუნდები, რომ ღმერთების მსახურთა ხილვაც შეუძლებელია. მეხი, მაგალითად, ცხადია, ზემოდან რომ ვარდება და რასაც ნაანყდება, ყველაფერს რომ ძლევს, მაგრამ როგორ მოემართება, როგორ ეცემა და ვით ბრუნდება

უკან, სრულიადაც არ ჩანს. ასევე ქარებიც თვითონ არ ჩანან, თუმცა რასაც მოიმოქმედებენ, ვხედავთ და მათ მოახლოებასაც ვგრძნობთ. და კიდევ – კაცის არსებაში თუკი რამეა ღვთაებასთან წილნაყარი, ასეთი ყველაზე მეტად ადამიანური სულია, რომელიც, აშკარაა, ჩვენ სხეულში მეფობს, მაგრამ თვითონ უხილავია⁴.

ყოველივე თქმულს თუ ჩავუფიქრდებით, უხილავი ძალა კი არ უნდა უგულვებელყოთ, არამედ მისი ნამოქმედართი უნდა შევიცნოთ და ღვთაებას თაყვანი ვცეთ. 15. ჩემო სოკრატე, – უთხრა ევთიდემემ, – მე რომ უგულოდ არ მოვეკიდები ღვთაებას, ნამდვილად ვიცი; მხოლოდ ის მანუხებს, რომ, ჩემი აზრით, ღმერთების ასეთ კეთილმოქმედებას ღირსეულ და სანაცვლო მადლს არც ერთი კაცთაგანი არ უხდის არასოდეს. 16. – ეგ ნუ განუხებს, ევთიდემე ჩემო; შენ ხომ იცი, როცა დელფოს ღმერთს⁵ ეკითხებიან, ღმერთებს მადლი ვით გადაუხადოთ, ასე უპასუხებს: „სახელმწიფოს კანონითო!“ ასეთი კანონი, მართლაც, ყველგან მოითხოვს, ღმერთები მოიმწყალობონ მსხვერპლით შესაძლებლობის კვალობაზე. განა ვის ძალუძს, იმაზე უკეთესი და უწმინდესი თაყვანი სცეს ღმერთებს, რასაც ესენი თვითონვე ბრძანებენ აღსასრულებლად? მაგრამ ამ შემთხვევაში კაცმა თავისი შესაძლებლობა არ უნდა დააკნინოს; ვინც ასე მოიქცევა, მაშინვე გამოაშკარავდება, რომ იგი ღმერთებს პატივს არ სცემს. 17. ერთი სიტყვით, საჭიროა, შესაძლებლობის კვალობაზე არაფერი დავაკლოთ ღმერთების პატივისცემას და მაშინ თამამად შეგვიძლია, იმედი ვიქონიოთ უზენაესი სიკეთისა. გონივრულად როდი მოიქცევა კაცი, ვისაც სხვების იმედი უფრო ექნება, ვიდრე იმათი, რომელთაც უდიდესი შემწეობის განევა ხელენიფებით; ეს კი სხვაგვარად არ მოხერხდება, თუ არა ღმერთთა გულის მოგებით. ამათი გულის მოგებას კი რით შეძლებს კაცი უკეთ, თუ არა იმით, რომ მათ მთელი არსებით დაემორჩილოს?

18. აი, ასეთი საუბრებითა და პირადი მოქმედებით სოკრატე თავის მსმენელებს უაღრესად ღვთისმოსავ და კეთილგონიერ პიროვნებად ხდიდა.

თავი IV

1. თავის აზრს სამართლიანობის თაობაზე სოკრატე არ მალავდა და ამას საქმითაც ამჟღავნებდა. პირად ცხოვრებაში ყოველივეს ადამ-წესებისა და სიკეთის შესაბამისად ასრულებდა, ხოლო როგორც მოქალაქე, კანონთა ბრძანების თანახმად, მმართველებს ისე ემორჩილებოდა ქალაქშიც და ლაშქრობათა დროსაც, რომ ცხადზე ცხადად ჩანდა, თავისი ზუსტი წესრიგიანობით ყველას ჯობდა.

2. როცა სახალხო კრების თავმჯდომარე გახდა, ხალხს ნება არ დართო, კანონის წინააღმდეგ ჩაეტარებინა კენჭისყრა¹. იგი სწორედ კანონებზე დაყრდნობით დაუპირისპირდა თავყრილობის არაკანონიერ მისწრაფებას, რასაც, ვგონებ, მის გარდა სხვა ვერავინ გაბედავდა. 3. ასევე, თუ ოცდაათის მმართველობა რაიმე კანონ-საწინააღმდეგო საქმის აღსრულებას უბრძანებდა, ასეთ ბრძანებას არ ემორჩილებოდა. როცა, მაგალითად, ახალგაზრდებთან მსჯელობა აუკრძალეს და ზოგ მოქალაქესთან ერთად დაავალეს, ერთ-ერთი უდანაშაულო პიროვნება სიკვდილით დასასჯელად ჩამოეყვანა, მხოლოდ მან გამოიჩინა ურჩობა, რადგან უკანონო დავალება მისცეს.

4. მელეტემ რომ მის წინააღმდეგ ბრალდება აღძრა, სოკრატე იმათ მსგავსად როდი მოიქცა, რომელთაც სჩვევიათ, სასამართლოში მსაჯულთა გულის მოსაგებად ილაპარაკონ, იმლიქვნელონ და კანონების საწინააღმდეგო თხოვნა დაიწყონ, რის წყალობითაც მსაჯულებს ხშირად მრავალი კაცი გამოსძალავს ხოლმე თავისუფლებას. სოკრატემ არამც და არამც არ მოინდომა, კანონთა საწინააღმდეგოდ მოქცეულიყო სასამართლოში. იგი სულ ადვილად დაუსხლტებოდა მსაჯულებს ხელიდან ოდნავ მსგავსი რამ რომ ეკისრა, მაგრამ არჩია, მომკვდარიყო როგორც კანონთა ერთგული, ვიდრე ეცოცხლა, ვითარცა მათ დამრღვევს. 5. ამის თაობაზე ხშირად საუბრობდა სხვადასხვა პირებთან, მაგრამ მე მაგონდება ის საუბარი, რომელიც სამართლიანობის შესახებ ჰიპია ელიდელთან

ჰქონდა². ეს ჰიპია დიდი ხნის შემდეგ კვლავ ჩამოვიდა ათენში და სოკრატესთან აღმოჩნდა სწორედ იმ დროს, როცა იგი რამდენიმე მსმენელს თავისი განცვიფრების თაობაზე ელაპარაკებოდა. საოცარიო, – ამბობდა სოკრატე, – თუ კაცს სურს, ვინმე ხარაზი ან დურგალი, მჭედელი ან მეეტლე გახადოს, სრულიადაც არ უჭირს, სასურველი ხელობის შესასწავლად იგი ოსტატთან გაგზავნოს; ზოგი იმასაც ამბობს, ცხენის ან ხარის გახედნის მსურველი, ამ საქმის შემსრულებელს, რამდენიც გნებავთ, იმდენს იშოვისო; მაგრამ თუ კაცმა მოინდომა, სამართლიანობა შეისწავლოს, ანდა შეიღს ან თავის მონას ასწავლოს ეს საქმე, როდი იცის, ამ წადილის შესასრულებლად სად წავიდეს და ვის მიმართოსო. 6. როცა ჰიპიამ ეს სიტყვები მოისმინა, სოკრატეს დაცინვით ჰკითხა: – შენ, ჩემო სოკრატე, კვლავ იმასვე ლაპარაკობ, რაც შენგან უწინაც არაერთხელ მომისმენია? – აქ, ჩემო ჰიპია, – უპასუხა სოკრატემ, – უფრო საოცარი ისაა, რომ არა მარტო ერთსა და იმავეს ვლაპარაკობ მუდამ, არამედ – ერთსა და იმავეს შესახებ. შენ კი, შენი დიდი და მრავალმხრივი ცოდნის წყალობით, ალბათ, ერთისა და იმავეს შესახებ არასოდეს ლაპარაკობ ერთსა და იმავეს. 7. – სწორედ ასეა; მე ვცდილობ, ყოველთვის რაღაც ახალი ვთქვა. – იმის შესახებაც, რაც მტკიცედ იცი? აი, მაგალითად, ასოთა შესახებ? ვინმემ რომ გკითხოს, რამდენი და რა ასოებისაგან შედგება „სოკრატე“ სიტყვაო, შენ რა, ეცდები, დღეს ერთი თქვა და ხვალ მეორე? ანდა რიცხვთა გამო რომ გკითხონ: ორჯერ ხუთი ათი თუ არისო, ახლაც იმას არ მიუგებ, რასაც უწინ უპასუხებდი? – ამ კითხვებზე, ჩემო სოკრატე, მეც შენსავით მუდამ ერსა და იმავე პასუხს ვიძლევი; ხოლო რაც შეეხება სამართლიანობას, ღრმად ვარ დარწმუნებული, ახლა შემიძლია, ისე ვილაპარაკო, რომ სანინააღმდეგოს ვერც შენ და ვერც სხვა ვინმე ვერაფერს იტყვით. 8. – ფიცავ პერას, – უთხრა სოკრატემ, – გეტყობა, დიდი რაღაც აღმოგიჩენია და, ალბათ, ამიერიდან მსაჯულები განსხვავებული გადაწყვეტილებების მიღებას შეწყვეტენ, მოქალაქენი სამართლიანობას აღარ დაუპირისპირდებიან, საქმეთა აღძვრას თავს დაანებებენ და ამბოხებებზე

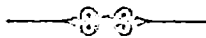

ხელს აიღებენ, ხოლო სახელმწიფონი თავ-თავიანთ უფლებებზე დაეასა და ერთმანეთში ომებს მოეშვებიან. აღარ ვიცი, როგორ გაგიშვა აქედან, სანამ ამხელა სიკეთის აღმომჩენს არ მოგისმენ!

9. – ვერა, ვფიცავ ზევსს, ვერაფერსაც ვერ მომისმენ, სანამ შენ თვითონ არ გაგვიმჟღავნებ შენს აზრს, თუ რა არის სამართლიანობა. იკმარე სხვების დაცინვა, სხვებისთვის შეკითხვების მიცემა და ყოველი კაცის სიტყვაში გამოჭერა; გეყოს, თავად რომ არ გინდა, ვინმეს ანგარიში ჩააბარო და ისიც გეყოს, მუდამ რომ ცდილობ, არასოდეს არც ერთი საკითხის შესახებ შენი აზრი არ გამოთქვა!

10. – რას ამბობ, ჩემო ჰიპია, ნუთუ არ შეგინიშნავს, რომ მე არასოდეს შემინწყვეტია ჩემი აზრის ჩვენება სამართლიანობის თაობაზე? – ჰოდა, აი, როგორია შენი აზრი, თქვი. – სიტყვით თუ არა, საქმით ხომ ვამჟღავნებ ჩემს აზრს! განა საქმე სიტყვაზე ბევრად უფრო სარწმუნოდ არ გეჩვენება? – ბევრად, ვფიცავ ზევსს; მრავალზე მრავალნი, სამართლიანად რომ ლაპარაკობენ, უსამართლობას სჩადიან, სამართლიანი საქმის მკეთებელი კი არ შეიძლება უსამართლო იყოს!

11. – გაგოგონია შენ ოდესმე, ცრუმონმეობა გამეწიოს, ვინმე დამებეზღებინოს, მეგობრებში ან ქალაქში შფოთი ამეტეხოს, ანდა სხვა რაიმე უსამართლობა ჩამედინოს? – არა არ გამიგონია, – მიუგო ჰიპიამ. – უსამართლობათაგან განრიდებას თელი თუ არა სამართლიან საქმედ? – აშკარაა, ჩემო სოკრატე, შენ ახლაც ცდილობ, თავი აარიდო შენი აზრის გამჟღავნებას, თუ რა მიგაჩნია სამართლიანობად; იმას კი არ ამბობ, რას აკეთებს სამართლიანი კაცი, არამედ იმას, რას არ აკეთებს! 12. – ჩემი ფიქრით, – უთხრა სოკრატემ, – უსამართლობის ჩადენის სურვილის უქონლობა სამართლიანობის საკმარისი მაგალითია. თუ ასე არ მიგაჩნია, ნახე, იქნება ეს მოგეწონოს: მე ვამტკიცებ, რომ ის, რაც კანონიერია, სამართლიანია. – მაშ, შენ ამბობ, რომ კანონიერი და სამართლიანი ერთი და იგივეა, ჩემო სოკრატე, არა? 13. – დიახ. – მაგრამ მე არ ვიცი, რას უწოდებ შენ კანონიერს და რას – სამართლიანს. – სახელმწიფოს კანონებს თუ იცნობ? – დიახ, ვიცნობ, – მიუგო ჰიპიამ. – მაინც რა გგონია შენ ისინი? – აი, მოქალაქენი რომ წერილობით

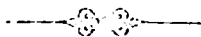

დაადგენენ, რა უნდა ვაკეთოთ და რას უნდა განვერიდოთ. – კანონიერად იქცევა კაცი, თუ საზოგადოებაში ამ დადგენილებათა შესაბამისად მოღვაწეობს, ხოლო ვინც მათ გადალახავს, უკანონობას სჩადის, არა? – ჭეშმარიტად. – ვინც სამართლიან საქმეს აკეთებს, სამართლიანია, ვინც უსამართლოდ მოქმედებს, უსამართლო, ასე არ არის? – ასეა, რა თქმა უნდა! – მაშ, ვინც კანონიერად იქცევა, სამართლიანია, ვინც უკანონოდ – უსამართლო, ხომ? 14. – ჰო, მაგრამ, – თქვა ჰიპიამ, – როგორ უნდა ჩათვალოს კაცმა კანონები და მათი მორჩილება მნიშვნელოვან საქმედ, როცა მათი შემდგენლებივე ხშირად უკუაგდებენ მათ და გაუთავებლად ცვლიან? – მერმე რა, სახელმწიფოები, მაგალითად, ხშირად ატეხენ ხოლმე ომს, მაგრამ შემდეგ ისევ დებენ ზავს. – სწორი ბრძანდები. – ჰოდა, როცა შენ კანონთა მორჩილ ხალხს ლანძღავ არსებული კანონების მოსალოდნელი გაუქმების მომზადებით, როგორ ფიქრობ, რით განსხვავდება ეს საქციელი იმისაგან, რომ გაკიცხო ომებში თავგამოდებული ჯარისკაცები იმის გამო, ეგებ ზავი დაიდოსო? თუ ლანძღავ ხოლმე ომში სამშობლოს მამაცურად დამცველ მებრძოლებს? – არა, ვფიცავ ზევსს! – მიუგო ჰიპიამ. 15. – იცი თუ არა, – უთხრა სოკრატემ, – ლიკურგე ლაკედემონელი სხვა სახელმწიფოთაგან ვერაფრით ვერ გამოარჩევდა სპარტას, მისთვის რომ კანონთა მორჩილება განსაკუთრებულად არ შთაენერგა?³ არ იცი, ის მმართველნი რომ არიან საუკეთესონი, რომლებიც მოქალაქეებს ყველაზე უფრო მარჯვედ წააქეზებენ, კანონებს დაემორჩილონ? და რომ სახელმწიფო, რომელშიაც მოქალაქენი კანონებს ემორჩილებიან, მშვიდობიანობაში ბედნიერია, ხოლო ომში – ურყევი? 16. გარდა ამისა, ჩანს, უდიდესი სიკეთეა სახელმწიფოებისათვის ერთსულოვნება; სწორედ ამიტომ უხუცესთა საბჭოები და წარჩინებული პირები მოქალაქეებს განუწყვეტილად მოუწოდებენ ერთსულოვნებისაკენ; მთელს ელადაში მოქმედებს კანონი, რომ მოქალაქეებმა ერთსულოვნების ფიცი დადონ ხოლმე და მართლაც, ყველგან დებენ ამ ფიცს. ჩემი აზრით, ეს იმიტომ კი არ კეთდება, რომ მოქალაქეებმა როგორმე ერთსა და იმავე გუნდებს არგუნონ ჯილდო, ერთი და იგივე ავლეტები შეაქონ, ერთი

და იგივე პოეტები აღაზევონ, ანდა ერთი და იმავე სიხარულით განიხ-
 არონ, არამედ იმიტომ, რომ კანონებს დაემორჩილონ. თუ მოქა-
 ლაქენი ამ საქმეში მდგარნი არიან, სახელმწიფო მით უფრო ძლიერი
 და მით უფრო ბედნიერია; მაგრამ ერთსულოვნების გარეშე არც
 სახელმწიფოს მართვა შეიძლება კარგად და არც ოჯახის გაძლოლა.

17. პირად ცხოვრებაშიც ვინ არის იმ კაცზე მეტად უზრუნვე-
 ლყოფილი, რომ სახელმწიფოსაგან ოდნავადაც არ დაისაჯოს და
 ხშირად პატივისცემასაც ეწიოს, თუ არა ის, ვინც კანონებს ემორ-
 ჩილება? ვინ განიცდის ხოლმე ყველაზე ნაკლებ მარცხს სასამართ-
 ლოებში? ჩვეულებრივ, ვინ იმარჯვებს ხოლმე აქ? ვის უფრო ანდო-
 ბენ სამეურვეოდ ქონებას, ვაჟიშვილებსა და ქალიშვილებს? ვის
 თვლის მთელი სახელმწიფო ყველაზე ღირსსანდო კაცად, თუ არა
 კანონთა მორჩილს? ვისგან მოელიან ყველაზე უფრო სამართლიან
 მოპყრობას მშობლები და ნათესავები, ქვეშევრდომები და მეგო-
 ბრები, თანამოქალაქენი და უცხოელები? ვის უფრო ანდობენ მტრე-
 ბი ბრძოლის შეწყვეტისა და დაზავების თაობაზე წამოყენებულ
 შეთანხმებათა და პირობათა მოგვარების საქმეს? ვის გარშემო სურთ,
 ჩვეულებრივ, მოკავშირეებს შემოკრება, თუ არა იმ კაცის გარშემო,
 ვინც კანონების მორჩილია? ვის უფრო ანდობენ მოკავშირენი წინამძ-
 ლოლობას, ციხესიმაგრეთა და ქალაქთა დაცვის საქმეს? ვისგან
 მოელის კეთილისმყოფელი უფრო მეტ მადლს, თუ არა კანონთა
 მორჩილი კაცისგან? ვის უფრო უყოფს კაცი კეთილს, თუ არა იმას,
 ვისგანაც დარწმუნებულია, დამსახურებულ მადლობას მიიღებს?
 მტრობაზე უფრო მეგობრობა ვისთან სურთ ხოლმე, თუ არა
 კანონების პატივისმცემელთან? როგორ კაცთან მართავენ ყველაზე
 ნაკლებად ბრძოლას, ვისთან სწადიათ დამეგობრება და მტრობის
 თავიდან აცდენა, ვის ნატრობენ მეგობრად მრავალზე მრავალნი და
 ვის ჰყავს მცირეზე მცირე მტერი და დუშმანი? 18. ამგვარად, ჩემო
 შიშია, მე ვამტკიცებ, რომ კანონიერი და სამართლიანი ერთი და
 იგივეა; თუ შენ საწინააღმდეგო აზრისა ხარ, თქვი და დამარწმუნე. –
 არა მგონია, ვფიცავ ზევსს, – მიუგო შიშიამ, – იმის საწინააღმდეგო
 აზრი მქონდეს სამართლიანობაზე, რაც შენ – სიბრძნეზე.

19. – დაუნერელი კანონები თუ გაგიგია, ჩემო ჰიპია? – ჰკითხა სოკრატემ, – დიახ; ეს ის კანონებია, რომლებსაც ყველა ქვეყანაში ერთნაირად აღიარებენ. – შეგიძლია თუ არა, თქვა, რომ ისინი ხალხმა შექმნა? – რანაირად, როცა ყველა ხალხს ერთად თავმოყრა არ ძალუძს და ენითაც განსხვავებულნი არიან? – შენი ფიქრით, აბა, ვინ შექმნა ეს კანონები? – მე მგონი, ეს კანონები ღმერთებმა დაუდგინეს კაცთა, რამეთუ ყველა ხალხში მიღებულია, უწინარეს ყოვლისა ღმერთებს სცენ თაყვანი. 20. – მშობლების პატივისცემაც ხომ ყველგან აღიარებულია? – დიახ, ესეც აღიარებულია. – ისიც ხომ აღიარებულია, მშობლები შვილებს არ შეეუღლონ და შვილები მშობლებს? – არა მგონია, ჩემო სოკრატე, ეს ღმერთისმიერი კანონი იყოს. – რატომ? – იმიტომ, რომ ვიცნობ ისეთებს, რომლებიც არღვევენ მას. 21. – მერმე რა. სხვა კანონებსაც არღვევენ ხოლმე; მაგრამ ღმერთების მიერ დაწესებულ კანონთა გადამლახველნი ყოველთვის ისეთ პასუხს აგებენ, რომლისგან თავის დაღწევაც არავითარი საშუალებით არ ძალუძს არც ერთ კაცს; ადამიანთაგან დადგენილი კანონების დამრღვევნი კი ხშირად უსხლტებიან სასჯელს, ხან დაფარული ხერხით, ხანაც ძალადობით. 22. – რანაირ სასჯელს ვერ გაექცევიან ერთმანეთთან შეუღლებული მშობლები და შვილები? – რანაირსა და – უდიდესს, ვფიცავ ზევსს! ცუდ შვილიერებაზე უფრო დიდი უბედურება, აბა, რა უნდა შეხვდეთ ბავშვების გამჩენთ? 23. – მერმედა, რატომ აჩენენ ცუდ მოგმას, ხომ არაფერი უშლით ხელს, თუ თვითონაც კარგნი არიან, კარგებისგანვე წარმოშვან ბავშვები? – მშობლებმა რომ ერთმანეთთან კავშირით ვარგისი შვილები გააჩინონ, მარტო მათი კეთილმოსილება როდი კმარა, საჭიროა, ჯან-ლონით სავსე ახალგაზრდობაც ჰქონდეთ. იქნებ ფიქრობ, მონიფულის, ჯერ კიდევ მოუმწიფებლისა და მონიფულობის საზღვარსგადაცდენილის სპერმა ერთნაირია? – არა, რა თქმა უნდა; შეუძლებელია, ერთნაირი იყოს. – მაინც რომლისა სჯობს? – ცხადია, მონიფულისა. – მოუმწიფებლისა არ ივარგებს? – არა, ვფიცავ ზევსს, არ ივარგებს. – მაშ, ასეთმა შვილი არ უნდა გააჩინოს? – არა, რა თქმა უნდა. – ვინც მაინც აჩენს ამ ასაკში შვილს,

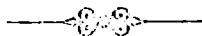
აჩენს ისე, როგორც არა ხამს, არა? – ასე მგონია. – შეიძლება განა, ამაზე ცუდი შევილიერება სხვა ვისმე ჰქონდეს? – ამაშიც გეთანხმები, – უპასუხა ჰიპიამ.

24. – ახლა კი, აი, ეს მითხარი: კეთილისმყოფელთა კეთილისყოფა კანონიერი საქმეა, თუ არა, ყველგან? – დიახ, კანონიერია; მაგრამ აქაც სცოდავენ ხოლმე. – ვინც აქაც სცოდავს, განა არ ისჯება იმით, რომ კარგ მეგობრებს კარგავს და იძულებულია, თავის მოძულეთ სდიოს? კეთილისმყოფელნი კარგი მეგობრები არიან იმათი, ვისაც სიკეთე უყვეს; მაგრამ თუ ესენი სანაცვლო სიკეთეს არ მიუზღავენ, ხომ იმსახურებენ კეთილისმყოფელთა ზიზღს და მაინც ხომ განუწყვეტლივ დასდევენ მათ კუდში, ეგებ რამეს გამოერჩეთ? – ვფიცავ ზევსს, ჩემო სოკრატე, ჩანს, ყველაფერი ეს ღმერთებისაგან ნარმოდგება. კანონებივე რომ მათ დამრღვევთა სასჯელს შეიცავენ, ეს, ჩემის ფიქრით, კაცზე უზენაესი, კანონმდებლის ხელიდან გამოსული საქმე უნდა იყოს! – ახლა როგორღა ფიქრობ, ჩემო ჰიპია, ღმერთები სამართლიანობას აკანონებენ, თუ სამართლიანობის ნაცვლად სხვა რასმე ადგენენ? – არა, ვფიცავ ზევსს; შეუძლებელია სხვა ვინმემ დააკანონოს სამართლიანობა, თუ არა ღმერთმა. – ამგვარად, ჩემო ჰიპია, ღმერთებსაც ნებავეთ, სამართლიანი და კანონიერი ერთი და იგივე იყოს.

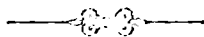
აი, ასეთი საუბრებითა და მათივე შესაბამისი მოქმედებით სოკრატე თავის გარშემო შემოკრებილ პირთ, რაც შეიძლება, სამართლიან ადამიანებად აქცევდა.

თავი V

1. ახლა გეტყვით, როგორ ხდიდა სოკრატე თავის მოწაფეებს გამრჯეზე გამრჯე კაცებად. იგი თვლიდა, იმ კაცისათვის, ვისაც წესიერი საქმის კეთება განუზრახავს, აუცილებელ სიკეთეს თავდაჭერილობა ნარმოადგენსო; უწინარეს ყოვლისა, თვალნათლივ მაგალითს მოწაფეებს თავად უჩვენებდა, რადგან კაცთა შორის ამ საქმეში ყველაზე განვრთნილი იყო; მერმე კი მათ თავისი საუბრებით უპი-

რატესად სწორედ ზომიერებისა და თავდაჭერილობისაკენ მოუწოდებდა. 2. მას მუდამ ახსოვდა, რა იყო საჭირო და სასარგებლო უზენაესი სიკეთისათვის და თავის ყველა მსმენელს განუწყვეტლივ ამასვე ახსენებდა. მე ვიცი, ერთ დღეს როგორი მსჯელობა ჰქონდა ევთიდეშთან თავდაჭერილობის თაობაზე : – მითხარი, ჩემო ევთიდეშე, მიგაჩნია თუ არა მშვენიერ და დიდებულ განძად თავისუფლება ცალკე კაცისთვისაც და სახელმწიფოსთვისაც? – 3. რაც შეიძლება დიდებულ განძად, – მიუგო ევთიდეშემ. – თვლი თუ არა თავისუფალ კაცად მას, ვინც სხეულისეულ განცხრომათა მორჩილია და ამის გამო უკეთ მოქცევა არ ძალუძს? – არავითარ შემთხვევაში! – თავისუფლებად, ალბათ, მიგაჩნია საუკეთესოდ მოქცევის შესაძლებლობა, ხოლო მონობად თვლი ვითარებას, როცა დაბრკოლებათა გამო ასეთი შესაძლებლობა არ არსებობს, ასე არ არის? 4. – ნამდვილად ასეა. – მაშ, შენი აზრით, თავშეუკავებელნი თავისუფალნი არ არიან, არა? – რა თქმა უნდა, არა, ვფიცავ ზევსს. – როგორ გგონია, თავშეუკავებელნი დაბრკოლებათა მიზეზით ვერ იქცევიან საუკეთესოდ და, ეს არის და ეს, თუ იძულებულნი ხდებიან, სამარცხვინო საქმენიც ჩაიდინონ? – მე მგონი, საამისოდ ესენი არანაკლებ არიან იძულებულნი, ვიდრე დაბრკოლებულნი კარგი ქცევისთვის. 5. – რას იტყვი იმ ბატონებზე, რომლებიც ხელს უშლიან ყველაზე კეთილ მოქმედებას და აიძულებენ კაცს, ყველაზე ავი საქმე ქნას? – ვფიცავ ზევსს, ესენი უბოროტესი ბატონები არიან. – როგორ მონობას თვლი შენ ყველაზე უარეს მონობად? – ასეთად მიმაჩნია ყველაზე უარესი ბატონების მონობაშიც ყოფნა. – ამგვარად, თავშეუკავებელნი ყველაზე უარეს მონობაშიც იმყოფებიან, არა? – სწორედ ასე მგონია. 6. – განა არა ხარ იმ აზრისა, რომ თავშეუკავებლობა კაცს აშორებს ისეთი დიდი სიკეთისაგან, როგორიცაა სიბრძნე და სრულიად სანინაღმდეგო ვითარებაში აყენებს? განა არა ხარ იმ აზრისა, რომ იგივე თავშეუკავებლობა განცხრომისაკენ მიეზიდება ადამიანს და ახელს უშლის მას, გულისყურით მოეკიდოს და შეისწავლოს, რაც სასარგებლოა? რომ ხშირად, კაცს, რომელმაც კარგისა და ავის გარჩევა ისწავლა, არეტიანებს და კარგი საქმის კეთებას უარესის

ჩადენას არჩევენებს? 7. – სწორია, ხდება ასე, – უპასუხა ევთიდე-
მემ. – განა ვისზე ვიტყვით, ჩემო ევთიდე, კეთილგონიერებასთან
მწყარალადააო, თუ არა თავშეუკავებელზე? კეთილგონიერებისა და
თავშეუკავებლობის მოქმედებანი ხომ ერთმანეთის საპირისპირონი
არიან! – გეთანხმები ამაშიც, – მიუგო ევთიდემემ. – შენი აზრით,
იმ საქმისათვის, რომლის შესრულებაც ბეჯითი მზრუნველობით
გემართებს, თავშეუკავებლობაზე დიდი დაბრკოლება განა შეიძლება
არსებობდეს? – ფიქრობ, რომ არა! – როგორ გგონია, რა უნდა იყოს
კაცისათვის იმაზე უარესი, რაც მას სიკეთის ნაცვლად ავს აკეთე-
ბინებს და აქეზებს, მეორეზე ბეჯითად იზრუნოს, პირველზე კი ხელი
აილოს; რაც იძულებულს ხდის, გონიერ ადამიანთა სანინალმდეგოდ
იმოქმედოს? – რა თქმა უნდა, არაფერი! – 8. – თავდაჭერილობა ხომ
ბუნებრივი მიზეზია კაცისთვის იმის სანინალმდეგო მოქმედებისა,
რის მიზეზიც თავშეუკავებლობაა? – დიახ, ზუსტად ასეა. – მაშ,
სანინალმდეგო მოქმედების მიზეზიც, ცხადია, საუკეთესო უნდა
იყოს? – უთუოდ. – უნდა ვიგულისხმოთ, ჩემო ევთიდე, რომ ადა-
მიანისთვის თავდაჭერილობა საუკეთესო სიკეთეა, არა? – უნდა
ვიგულისხმოთ, ჩემო სოკრატე, – მიუგო ევთიდემემ. 9. – იმას თუ
დაჰკვირვებიხარ ოდესმე, ჩემო ევთიდე, რასაც ახლა მოგახსენ-
ებ? – რას? – რასა და იმას, რომ სრულ განცხრომამდე კაცის მიყვანა
თავშეუკავებლობას არ ძალუძს, თუმცაღა, ისე ჩანს, თითქოს იგი
გვეზიდება აქეთკენ; თავდაჭერილობას კი ყველაზე მეტად შეუძლია
ადამიანის დაკმაყოფილება. – ეგ როგორ? – როგორ და, თავშეუკა-
ვებლობა ვერ დაითმენს ვერც შიმშილსა და ვერც წყურვილს, ვერც
სატრფიალო ვნებების დაუცხრომლობასა და ვერც უძილობას,
მაშინ როცა მხოლოდ ამათი მეშვეობით შეგვიძლია სიამოვნებით
ვჭამოთ და მოვიკლათ წყურვილი, დავიცხოროთ სატრფიალო ვნე-
ბები, მოვისვენოთ და ძილს მივცეთ თავი; მხოლოდ დათმენით
და თავდაჭერილობით ვალწევთ მოთხოვნილებათა სიამოვნებით
დაკმაყოფილების საზღვარს. თავშეუკავებლობა კი ხელს გვიშლის
ნესიერად დავიკმაყოფილოთ აუცილებელი და ყოველდღიური
სურვილები. მხოლოდ და მხოლოდ თავდაჭერილობა გვათმენინებს

ზემოხსენებულ ნადილთ და მხოლოდ და მხოლოდ იგი გვაძლევს საშუალებას, ღირსსახსოვრად და სიამით დავიკმაყოფილოთ ისინი. – სრულ ჭეშმარიტებას ამბობ, – უთხრა ევთიდემემ. 10. – გარდა ამისა, მშვენიერისა და კეთილის შესწავლას, იმის გულისყურთან მიტანას, რისი მეშვეობითაც კაცი თავის სხეულსაც კარგად მოუვლის, ოჯახსაც გონივრულად გაუძღვება, მეგობრებსაც და სახელმწიფოსაც არგებს და მტრებსაც დაძლევს, რაც არა მარტო სარგებლობის, არამედ უდიდესი სიამოვნების წყაროცაა, მხოლოდ თავდაჭერილნი ეკიდებიან ბეჯითად და კარგ ნაყოფსაც იმკიან; თავშეუკავებელთ აქ არავითარი წილი არ უდევთ. განა ვისზე ვიტყვით, რომ ყველაზე ნაკლებ ახასიათებს ზემოთქმული, თუ არა იმაზე, ვისაც არ შეუძლია თავდაჭერილი კაცივით მოქცევა და სულწაშლობით ესწრაფება ყოველ სიამოვნებას? 11. – ჩემი აზრით, სოკრატე, შენ ამტკიცებ, რომ კაცი, რომელიც ხორციელ განცხრომასაა გადაყოლილი, არავითარი სიკეთისთვის არ ვარგა. – განა რით განსხვავდება, ჩემო ევთიდე, თავშეუკავებელი კაცი უგონო ნადირისაგან? რით განსხვავდება უგუნური პირუტყვისაგან ის, ვინც სიკეთეზე არ ფიქრობს და ყოველგვარი ხერხით განცხრომას ეძიებს? მხოლოდ თავდაჭერილთ ძალუძთ, საგანთა სიმრავლეში საუკეთესოს დაუკვირდნენ, სიტყვითა და ქცევით საგნები გვარებად დაანაწილონ, კარგი აირჩიონ და ბოროტი მოიშორონ.

12. სოკრატეს სიტყვით, ასეთი გზით ხდებიან კაცნი უკეთესნი, უფრო ბედნიერნი და მსჯელობაში ყველაზე უფრო ვარგისნი. იგი ამბობდა, რომ სიტყვა „დი ალეგესთაი“ აღნიშნავს თავმოყრილთა საერთო მსჯელობას, როცა ისინი გვარებად დალაგებულ საგნებს განიხილავენ. ამიტომო, დასძენდა იგი, კაცი უნდა ცდილობდეს, საამისოდ მოემზადოს და ამ საქმისადმი განსაკუთრებული მზრუნველობა გამოიჩინოს, რადგან ადამიანი სწორედ ამ გზით ხდება საუკეთესო პიროვნება, ღირსეული წინამძღოლი და მსჯელობაში – უბადლო მოკამათე.

თავი VI

1. ახლა ვეცდები, ისიც ვთქვა, თუ როგორ აოსტატებდა სოკრატე თავის მსმენელებს მსჯელობის ხელოვნებაში. მისი აზრით, თუ კაცმა იცის, რას წარმოადგენს თითოეული საგანი ცალ-ცალკე, მას შეუძლია სხვებსაც განუმარტოს იგი. სულაც არ არის საოცარი, – ამბობდა ის, – როცა უვიცნი თვითონაც ცდებიან და სხვებსაც აცდენენო. სწორედ ამიტომ არასოდეს წყვეტდა თავის მსმენელებთან იმის განხილვას, თუ რას წარმოადგენს თითოეული საგანი ცალ-ცალკე. ყოველი მისი განსაზღვრების გადმოცემა უძნელესი საქმე იქნებოდა, ამიტომ დავიმონებ იმ მაგალითებს, რომლებიც, ჩემი ფიქრით, მისი გამოკვლევის ხერხს გვიჩვენებენ.

2. უნინარეს ყოვლისა, აი, როგორ განიხილავდა იგი ღვთისმოსაობას: – მითხარი, ჩემო ევთიდემე, შენი აზრით, რა არის ღვთისმოსაობა? – ვფიცავ ზეესს, ესაა უმშვენიერესი რამ, – მიუგო ევთიდემემ. – შეგიძლია, მითხრა, ვინ არის ღვთისმოსავი კაცი? – მე მგონი, ესაა კაცი, რომელიც პატივს სცემს ღმერთებს. – შეიძლება თუ არა ღმერთების პატივისცემა ისე, ვისაც როგორ მოესურვება? – არა! არსებობს კანონები და ამ საქმის აღსასრულებლად გვმართებს, მათ მიხედვით ვიმოქმედოთ. 3. – მაშ, ვინც იცის ეს კანონები, ისიც იცის, როგორაა საჭირო ღმერთების პატივისცემა, არა? – დიახ, ასე მგონია. – მაშასადამე, ღმერთების პატივისცემის მცოდნე ფიქრობს, რომ ეს პატივისცემა უნდა შესრულდეს ისე, როგორც იცის და არა სხვაგვარად, ხომ? – მეც ფიქრობ, სხვაგვარად არ უნდა შესრულდეს. – სცემს თუ არა ვინმე პატივს ღმერთებს, არა ისე, როგორც საჭიროდ მიაჩნია, არამედ სხვაგვარად? 4. – მგონი, რომ არა. – ვინც იცის ის, რაც ღმერთების მიმართ კანონიერია, კანონიერად სცემს თუ არა პატივს ღმერთებს? – რა თქმა უნდა. – ვინც მათ კანონიერად სცემს პატივს, სცემს თუ არა ამ პატივს ისე, როგორც საჭიროა? – აბა, სხვაგვარად ვით უნდა მოიქცეს? – წესისამებრ პატივისმცემელი კაცი არის თუ არა ღვთისმოსავი? – ცხადია, არის. – ამგვარად, ვინც საღვთო კანონების მცოდნეა, ჩვენ შეგვიძლია, ის სწორად ვაღიაროთ

ღვთისმოსავ კაცად, არა? – მე ასე მგონია, – უპასუხა ევთიდეშემ.

5. შეიძლება თუ არა, ვისაც როგორ მოეპრიანება, ისე მოექცეს ადამიანს? – არა; ვინც იცის კანონები, თუ როგორ მოვექცეთ ერთმანეთს, კანონიერი კაცი იქნება. – ესე იგი, ვინც ერთმანეთს ამ კანონთა მიხედვით ეპყრობა, ისე იქცევა, როგორც საჭიროა, არა? – დიახ. – მაშ, ვინც თუ წესისამებრ იქცევა, კარგად იქცევა? – უსათუოდ. – ვინც ადამიანებს კარგად ეპყრობა, კარგად ასრულებს თუ არა ადამიანის მოვალეობას? – ასე ჩანს. – სამართლიანად იქცევიან თუ არა ისინი, ვინც კანონებს ემორჩილებიან? – უსათუოდ.

6. იცი თუ არა, რას ეწოდება სამართლიანობა? – რასაც კანონები ბრძანებენ! – ვინც ასრულებს იმას, რასაც კანონები ბრძანებენ, იქცევა თუ არა სამართლიანად და ისე, როგორც ხამს? – რა თქმა უნდა. – მაშ, ვინც სამართლიანად იქცევა, სამართლიანია, არა? – ასე მგონია. – როგორ ფიქრობ, ემორჩილება თუ არა კანონებს ვინმე, თუ არ იცის, რას ბრძანებენ კანონები? – მე მგონი, რომ არა. – როგორ გგონია, ისინი, რომელთაც იციან, რისი ქმნაა საჭირო, ფიქრობენ თუ არა, რომ არ უნდა გააკეთონ ეს? – არა მგონია, ასე ფიქრობდნენ. – თუ იცნობ ისეთ ვინმეებს, რომლებიც მოქმედებენ სხვაგვარად და არა ისე, როგორც, ფიქრობენ, რომ საჭიროა იმოქმედონ? – არა, არ ვიცნობ. – სამართლიანად იქცევა თუ არა ის, ვინც ადამიანთა მიმართ კანონიერ საქციელთა მცოდნეა? – უსათუოდ. – მაშ, ვინც სამართლიანად იქცევა, სამართლიანია? – აბა, როგორი იქნება? – სწორია თუ არა ჩვენი განსაზღვრა, როცა ვაღიარებთ, რომ სამართლიანია კაცი, რომელმაც იცის ადამიანთა ურთიერთობისათვის გათვალისწინებული კანონები? – ვფიქრობ, რომ სწორია.

7. მოდი ახლა და ვთქვათ, რას შეიძლება ვუწოდოთ სიბრძნე? მითხარი ერთი, ვინ მიგაჩნია შენ ბრძენ ადამიანებად: ისინი არიან ბრძენნი, რომლებიც ბრძენნი არიან იმ საქმეში, რაც იციან, თუ არსებობენ ბრძენნი იმ საქმეში, რაც არ იციან? – ცხადია, ბრძენია კაცი იმ საქმეში, რაც იცის. აბა, ვით შეიძლება ვინმე ბრძენი იყოს იმაში, რაც არ იცის? – ესე იგი, ბრძენნი ცოდნით არიან ბრძენნი, არა? – აბა სხვა კაცი რით უნდა იყოს ბრძენი, თუ არა ცოდნით? –

როგორ ფიქრობ, შეიძლება თუ არა, კაცი იყოს ბრძენი რაღაც სხვა გზით და არა სიბრძნით? – შეუძლებელია. – ამგვარად, ცოდნა არის სიბრძნე, არა? – ასე მგონია. – ფიქრობ თუ არა, რომ ადამიანს შეუძლია ყოველი არსებული იცოდეს? – ვფიცავ ზევსს, საგანთა სიმრავლიდან უმცირესი ნაწილის ცოდნაც კი ძნელია მისთვის. – ასე რომ, ადამიანს არ ძალუძს ყველაფერში ბრძენი იყოს? – ვფიცავ ზევსს, რომ ნამდვილად არ ძალუძს. – მაშ, ვინც რა იცის, იმაშია ბრძენი, არა? – მგონი, რომ ასეა.

8. – ჩემო ვეთიდეშე, არის თუ არა ასევე გამოსაძიებელი სიკეთეც? – ჰო, მაგრამ როგორ? – ფიქრობ თუ არა, რომ ერთი და იგივე ყველასთვის სასარგებლოა? – არა, რა თქმა უნდა! – ის, რაც ერთისთვის სასარგებლოა, შენი აზრით, ხომ შეიძლება, ზოგჯერ მეორისათვის მავნე იყოს? – სრულიად შესაძლებელია. – განა იტყვი, რომ სიკეთე სხვა რამაა, ვიდრე სასარგებლო? – არა, რა თქმა უნდა. – მაშ, რაც სასარგებლოა, სიკეთეა მისთვის, ვისთვისაც სასარგებლო იქნება, არა? – ასე მეჩვენება!

9. შეგვიძლია თუ არა, მშვენიერის თაობაზე ვილაპარაკოთ სხვაგვარად და არა ისე, როგორც, მაგალითად, შენ უწოდებ მშვენიერს – სხეულს, ჭურჭელს, ანდა სხვა რასმე, რაც შენი აზრით, ყველაფრის მიმართ მშვენიერია? – ვფიცავ ზევსს, სხვაგვარად არ შეგვიძლია. – რის მიმართაც სასარგებლოა ცალკეული საგანი, შეიძლება თუ არა, იმისავე მიმართ მისი მშვენიერად გამოყენება? – რა თქმა უნდა. – მშვენიერია თუ არა ცალკეული საგანი სხვა რამის მიმართაც, თუ მხოლოდ იმის მიმართაა ასეთი, რის მიმართაც მისი მშვენიერად გამოყენება შეიძლება? – სხვა არაფრის მიმართ არ შეიძლება მშვენიერი იყოს! – მაშ, სასარგებლო მშვენიერია იმის მიმართ, რის მიმართაც სასარგებლოა, არა? – მე მგონი, ასეა.

10. – მიაკუთვნებ თუ არა, ჩემო ვეთიდეშე, სიმამაცეს მშვენიერებათა რიგს? – ჩემი აზრით, იგი უმშვენიერესი რამაა, – მიუგო ვეთიდეშემ. – უმნიშვნელოს მიმართ სიმამაცეს არ თვლი შენ სასარგებლოდ, ხომ? – ვფიცავ ზევსს, მხოლოდ უდიდესის მიმართაა იგი სასარგებლო. – როგორ გგონია, ხელსაყრელია თუ არა

კარსმომდგარ საშინელებათა და საფრთხეთა შეუცნობლობა? – არავითარ შემთხვევაში! – ვისაც ამათი შიში არა აქვს მათი არსის უცოდინარობის გამო, არ არის მამაცი, ხომ? – ვფიცავ ზევსს, არ არის; თორემ ასეთ შემთხვევაში ბევრი შეშლილი და მხდალიც მამაცი იქნებოდა! – რას იტყვი იმათზე, რომელთაც ეშინიათ იმისა, რაც არაა საშიში? – ესენი, ვფიცავ ზევსს, ჯერ კიდევ ნაკლებ მამაცნი არიან. – ამგვარად, იმათ, რომელთაც მტკიცედ უჭირავთ თავი საშინელებათა და საფრთხეთა მიმართ, შენ მამაცებად მიიჩნევ, იმათ კი, რომელთაც ცუდად უჭირავთ თავი – მხდალებად, არა? – დიახ, რა თქმა უნდა.

11. – უნოდებ თუ არა კარგებსა და მამაცებს საშინელებათა და საფრთხეთა მიმართ სხვა ვინმეს, თუ არა იმათ, რომელთაც ძალუძთ, კარგათ გაართვან თავი შექმნილ ვითარებას? – მხოლოდ და მხოლოდ ამათ და არა სხვა ვინმეს! – ცუდებსა და ლაჩრებს კი უნოდებ მათ, რომლებიც ასეთ ვითარებაში ცუდად იქცევიან, ხომ? – აბა, სხვებს ვის? – ყოველი ხომ იქცევა ისე, როგორც საჭიროდ მიიჩნევს? – სხვაგვარად ვით მოიქცეს? – იმათ, რომელთაც არ ძალუძთ კარგად მოიქცნენ, იციან თუ არა, როგორ უნდა იმოქმედონ? – რა თქმა უნდა, არა. – ესე იგი, რომელთაც იციან, როგორ უნდა მოიქცნენ, საამისო ძალაც მათ შესწევთ, არა? – მხოლოდ და მხოლოდ მათ. – რომლებიც შეუცდომლად მოქმედებენ, ცუდად იქცევიან თუ არა საფრთხის ჟამს? – არა მგონია, ცუდად იქცეოდნენ. – ისინი კი, რომლებიც ცუდად იქცევიან, ცდებიან კიდევ, არა? – რა თქმა უნდა. – ამგვარად, ისინი, რომელთაც იციან საშინელებათა და საფრთხეთა ჟამს კარგად მოქცევა, მამაცები არიან, ისინი კი, რომლებიც ამ დროს შეცდომებს უშვებენ – მხდალები, ასე არაა? – დიახ, მეც ასე ვფიქრობ.

12. მეფობასაც და ტირანიასაც – ორივეს სოკრატე შესაძლებელ ხელისუფლებად თვლიდა, ოღონდ ფიქრობდა, რომ ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. ხალხის ნებასა და სახელმწიფოს კანონებზე დამყარებულ ძალაუფლებას მეფობად მიიჩნევდა; ხალხის ნებისა და კანონების გარეშე არსებულ და გამგებლის სურვილზე დამყარებულ მმართველობას კი – ტირანიად. სახელმწიფო ნყო-

ბილებას, სადაც გამგებლობა კანონთა აღმსრულებლებისაგან შედგება, არისტოკრატიას ეძახდა, იმ წყობილებას, სადაც მმართველობა ქონებრივ მდგომარეობას ეფუძნება, პლუტოკრატიას უწოდებდა, იმ სახელმწიფო წყობილებას კი, სადაც გამგებლობაში ყოველს ძალუძს შესვლა, დემოკრატიის სახელს აძლევდა.

13. თუ ვინმე კამათს დაუწყებდა მის მიერ მოხსენიებულ პიროვნების თაობაზე ნათელი დასაბუთებისა და მტკიცების გარეშე, ეს კაცი უფრო გონიერი, სახელმწიფო მოღვაწეობისათვის უფრო მარჯვე, უფრო მამაცი და სხვა ამდაგვარი თვისებებით უფრო აღჭურვილია, ვიდრე შენ მიგაჩნიაო, სოკრატეს მაშინ მთელი საუბარი საკითხის საფუძვლამდე დაჰყავდა დაახლოებით ამგვარად:

14. – შენ ამტკიცებ, რომ ეს მოქალაქე, რომელსაც ხოტბას ასხამ, უკეთესია, ვიდრე ის, ვისაც მე ვაქებ? – დიახ, ვამტკიცებ. – რატომ არ განვიხილოთ ჯერ ის საკითხი, თუ რა არის კარგი მოქალაქის მოვალეობა? – ვცნათ აგრე: – ქვეყნის ქონების საქმის გამგებლობაში ხომ ისაა უძლიერესი, ვინც სახელმწიფოს შემოსავლით ამდიდრებს? – რა თქმა უნდა. – ომში ხომ იგი პირველობს, ვინც სანშობლოს მტრებზე აღამაღლებს? – რა თქმა უნდა. – ელჩობაშიც ხომ იგი მძლავრობს, ვინც მტერს მოყვარედ აქცევს? – ცხადია. –

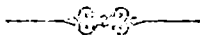
სახალხო კრებაშიც ხომ იმას ეძლევა უპირატესობა, ვინც თავისი სიტყვით ამბოხებას ჩააქრობს და თანხმობას დაამყარებს? – ასე მგონია.

საუბრის ასე წარმართვით ჭეშმარიტება მოწინააღმდეგეებისათვისაც ნათელი ხდებოდა. 15. როცა თავად მსჯელობდა რაიმე საკითხზე, საყოველთაოდ აღიარებულ დებულებათა გზით მიემართებოდა, რადგან ეს ხერხი მსჯელობის მტკიცე საფუძვლად მიაჩნდა. ამიტომაც იყო, რომ როცა ლაპარაკობდა, ყველაზე მეტი მხარდამჭერი მსმენელი სწორედ მას ჰყავდა იმ პიროვნებებთან შედარებით, რომელთაც მე ვიცნობდი. სოკრატე ამბობდა: ჰომეროსმაც იმიტომ დასდო ჭეშმარიტი მჭევრმეტყველის სახელი ოდისეესს, რომ ამას შეეძლო, თავისი სიტყვა კაცთაგან სწორად მიჩნეულ აზრთა საფუძველზე წარემართაო¹.

თავი VII

1. ზემოთქმულიდან, მგონი ნათელია, რომ სოკრატე თავის აზრს სრულიად ადვილად აგებინებდა თანამოსაუბრეთ. ახლა კი ვიტყვი, როგორ ზრუნავდა იგი მათზე, რათა შესაფერ საქმეებში გამოსადეგნი და დამოუკიდებელნი ყოფილიყვნენ. ჩემს ნაცნობთაგან სოკრატე ყველაზე მეტად ცდილობდა, გაეგო, რა განათლების პატრონი იყო ყოველი მისი მსმენელი; ხოლო რისი ცოდნაც სრულქმნილ პიროვნებას შეჰფერის და ყოველს, რაც თვითონ იცოდა, დიდი მგზნებარებით ასწავლიდა მათ; იმის შესასწავლად კი, რაშიაც თავად ნაკლები გამოცდილება ჰქონდა, უფრო მცოდნე პირებთან გზავნიდა. 2. იგი მოწაფეებს შეაგონებდა, ყოველ საქმეში რა მოცულობის ცოდნის მქონე უნდა ყოფილიყო სწორად აღზრდილი კაცი. გეომეტრიის თაობაზე, მაგალითად, ამბობდა, რომ მისი შესწავლა საჭიროა იმ ოდენობით, რაც კაცს შეაძლებინებს, თუ ოდესმე დასჭირდება, მინა სწორად გაზომოს მისაღებად, გადასაცემად, დასანაწილებლად თუ დასამუშავებლად. მისი აზრით, ამის შეთვისება იმდენად ადვილი საქმეა, რომ, ვინც გულისყურს მიაპყრობს მზომელის ხელობას, მას მიწის ფართობიც ეცოდინება და მისი გაზომვის ხერხიც. 3. გეომეტრიის შესწავლას უაღრესად რთულ გამოსახულებათა საზღვრამდე იგი საჭიროდ არ თვლიდა: ვერაფერ სარგებლობას ვხედავ ამაშიო, ამბობდა. თავად საკმაოდ იყო გარკვეული ამ დარგში, მაგრამ ამტკიცებდა: ადამიანის მთელი სიცოცხლე მიაქვს და მრავალი სხვა სასარგებლო საგნის შეთვისებას ხელს უშლისო.

4. იგი მსმენელებს ურჩევდა, გამოცდილება ჰქონოდათ ასტროლოგიაშიც¹, ოღონდ, აქაც იმდენი, რომ სცოდნოდათ ღამის, დღისა და წლის დროთა მონაკვეთების გამოყოფა მოგზაურობის, ნაოსნობისა თუ დარაჯობის საჭიროებისათვის; დროთა ასეთი დანაწილების საფუძველზე უნდა სცოდნოდათ, აგრეთვე, ის, თუ რა კეთდება ღამის, დღისა ან წლის განმავლობაში. მისი აზრით, ამის სწავლა ადვილი საქმეა იმათთან, ვინც ღამით ნადირობენ, ხომალდის მესაჭეებთან და, საერთოდ, ყველასთან, ვინც ამ საქმეს უვლის და ეწევა.

5. იგი სასტიკი წინააღმდეგი იყო ასტრონომიის შესწავლისა იმ მოცულობით, რომ კაცი გარკვეულიყო ცარგვალს მიღმა არსებულ განუსაზღვრელ მოძრაობაში, რომ სცოდნოდა, ცთომილთა და კუდიან ვარსკვლავთა არსი, რომ დრო დაეხარჯა დედამიწიდან მათი დაშორების მანძილის, მათი მოქცევისა და მათი წარმოშობის მიზეზთა ძიებაში. ვერც ამაში ვხედავ რაიმე სარგებლობასო, — ამბობდა იგი. თვითონ ამ დარგშიც არ იყო გაურკვეველი კაცი, მაგრამ ამტკიცებდა: ადამიანის მთელი სიცოცხლე მიაქვს ამასაც და მრავალი სხვა სასარგებლო საგნის შეთვისებას ესეც ხელს უშლისო. იგი საერთოდ იკავებდა თავს, ეკვლია ციური მოვლენები, რომელთაგან ყოველს მხოლოდ ღმერთი ქმნის ხოლმე. 6. მისი აზრით, ეს მოვლენები კაცისთვის მიუწვდომელია და ღმერთებსაც არ მოსწონთ, როცა ვინმე ეძებს იმას, რისი გამჟღავნებაც მათ არ სურთ: ვინც საამისოდ შეიწუხებს თავს, უგუნურების გზაზე დადგომის საფრთხე ელის, როგორც ეს მოუვიდა თავისთავად დიდად გონიერ ანაქსაგორას, რომელიც გონიერების საზღვარს გადასცდა, რაკი ღმერთთა ნამოქმედარის განმარტებას მიჰყო ხელიო. 7. როცა იგი ამტკიცებდა: ცეცხლი და მზე ერთი და იგივეაო, მან არ იცოდა, კაცნი რომ ადვილად უჭვრეტენ ცეცხლს, მაშინ როცა მზისთვის თვალის გასწორება არ შეუძლიათ; რომ მზისგან დასხივებული კანი მუქდება, ხოლო ცეცხლისგან დასხივებული — არა. მან არც ის უწყოდა, დედამიწისგან აღმოცენებულ მცენარეთ რომ მზის სხივის გარეშე კარგად ზრდა არ ძალუძთ და რომ ცეცხლის სიმხურვალისგან ყოველი მცენარე იღუპება. როცა იგი ამტკიცებდა, მზე გავარვარებული ქვა არისო, მას ავიწყდებოდა, რომ ცეცხლში ჩაგდებული ქვა ვერც ბრწყინავს და ვერც დიდხანს ძლებს, მაშინ როცა მზე მარადჟამს უბრწყინვალეს სხეულად რჩება.

8. სოკრატე ანგარიშის სწავლასაც ბრძანებდა; მაგრამ აქაც, როგორც სხვა საგნებში, რჩევას იძლეოდა, მორიდებოდნენ თავის ამაო გადაყოლას. ამ დარგში მონაფეებთან ერთად თავადაც მხოლოდ იმას იკვლევდა, რაც სასარგებლო და გამოსაყენებელი იქნებოდა.

9. თავის მსმენელთ იგი პირდაპირ აიძულებდა, მიეხედათ საკუთარი ჯანმრთელობისათვისაც: უნდა მცოდნეთაგან ესწავლათ, რისი შესწავლაც შეიძლებოდა და თან ყოველი მოწაფე მთელი სიცოცხლის მანძილზე უნდა დაჰკვირებოდა თავის თავს, რანაირი საქმელ-სასმელი და როგორი შრომა იყო მისთვის შესაფერი, რათა მათი სწორი გამოყენებით თავი ჯანსაღად შეენახა. იგი ამბობდა: თუ კაცი ასე მიხედავს საკუთარ თავს, გაუჭირდება იპოვოს ისეთი ექიმი, რომელიც იმაზე სასარგებლო რასმე ასწავლის ჯამრთელობისათვის, რაც თავად იცისო.

10. თუ ვინმეს სურდა, ადამიანური სიბრძნის მიღმა არსებულს მისწვდომოდა, სოკრატე ურჩევდა, მისწოდისათვის მიეპყრო გულისყური: ის, ვინც იცის, რა ნიშანთა შემწეობით გვაუწყებენ ღმერთები თავიანთ აზრს ადამიანის საქმეთა თაობაზე, არასოდეს დარჩება ღმერთთა რჩევის გარეშეო.

თავი VIII

1. რაკი სოკრატე ამტკიცებდა, რომ დემონი ამცნობდა წინასწარ, რა უნდა ექნა და რა არა და რაკი მსაჯულებმა მაინც სიკვდილით დასჯა გადაუწყვიტეს, შეიძლება ვინმე ფიქრობდეს, მისი მტკიცება დემონის თაობაზე ყალბი გამოდგაო. ეგებ ასეთი ვინმე ჯერ იმას დაუკვირდეს, რომ სოკრატე ამ დროს ისეთ ასაკს იყო მიღწეული, მაშინვე თუ არა, არცთუ დიდი ხნის შემდეგ თავისთავადაც გაეყრებოდა სიცოცხლეს;¹ მერმე ისიც გაითვალისწინოს, რომ მან სიცოცხლის მხოლოდ ის უმძიმესი ნაწილი დაკარგა, როცა ყველას უძნელდება განსჯის უნარი; სოკრატემ კი, პირიქით, სულის სიმტკიცე გამომჟღავნა და უაღრესად ჭეშმარიტი, ფრიად კეთილშობილური და უსამართლიანესი თავდასაცავი სიტყვის წარმოთქმით, ასევე სასიკვდილო განაჩენის დიდი სიძინჯითა და მამაცური მოსმენით უჭკნობი სახელი მოიხვეჭა.

2. საერთო აზრია, რომ არც ერთი ადამიანი, რომელთა ხსოვნაც კი შემონახულა, არასოდეს შეხვედრია ასე ლამაზად სიკვდილს.

განაჩენის შემდეგ სოკრატეს იძულებით მოუხდა, კიდევ ეცოცხლა ოცდაათი დღე, რადგან იმ თვეში დელიების უქმობა იდგა და კანონი კრძალავდა ვინმეს საჯაროდ სიკვდილით დასჯას, სანამ ელჩობა დელოსიდან დაბრუნდებოდა². ყველა მონათვე აშკარად ხედავდა, რომ დარჩენილ დღეებს სოკრატე სხვაგვარად კი არ ატარებდა, არამედ წინანდებურად ცხოვრობდა; წინათ კი იგი ყველას აოცებდა თავისი სიდინჯითა და მხნეობით. 3. განა შეიძლო ვინმეს ასე დიდებულად მომკვდარიყო? განა რომელი სიკვდილი შეიძლება იყოს უფრო მშვენიერი იმ სიკვდილზე, რომელსაც კაცი ულამაზესად ეგებება? განა შეიძლება იყოს უმშვენიერეს სიკვდილზე ბედნიერი სიკვდილი? განა რომელი სიკვდილია უბედნიერეს სიკვდილზე უფრო ნეტარი?

4. ახლა გიამბობთ, რაც სოკრატეზე მოვისმინე ამასთან დაკავშირებით ჰიპონიკეს ძის, ჰერმოგენესაგან. მელეტეს უკვე აღძრული ჰქონდა ბრალდება, მაგრამ სოკრატე, როგორც ჰერმოგენემ შეიტყო, ყოველ სხვა რამეზე უფრო მეტად მსჯელობდა, ვიდრე თავის საქმეზე. მაშინ ჰერმოგენეს უთქვამს: – საჭიროა, თავის დასაცავ სიტყვაზე იფიქროო. სოკრატეს უპასუხია: – როგორ გგონია, მთელი ჩემი ცხოვრება განა ამაზე ზრუნვაში არ გავატარეო? ჰერმოგენეს უკითხავს: – მაინც როგორო? – როგორ და, სხვას არაფერს ვაკეთებდი, – მიუგია სოკრატეს, – თუ არა იმას, რომ სამართლიანსა და უსამართლოს ვარჩევდი, სამართლიანად ვმოქმედებდი და უსამართლო საქმის ჩადენას ვერიდებოდი; ვფიქრობ, რომ სწორედ ესაა ჩემ მიერ მომზადებული საუკეთესო თავდასაცავი სიტყვაო. 5. ჰერმოგენემ კვლავ მიმართა: – არ იცი, ჩემო სოკრატე, სიტყვით გაოგნებულ მსაჯულებს რომ ათენში ბევრი სრულიად უდანაშაულო მოუკლავთ და მრავალი მართლაც დამნაშავე გაუთავისუფლებიათ? – ვფიცავ, ჩემო ჰერმოგენე, – უპასუხა სოკრატემ, – როგორც კი შევუდექი მსაჯულთა წინაშე წარმოსათქმელი თავდასაცავი სიტყვის მოფიქრებას, ჩემი დემონი გადამელობა წინ. 6. – საოცარ რამეს ამბობ, – უთხრა ჰერმოგენემ. – რატომ გიკვირს, თუ ღმერთს მიაჩნია, რომ უმჯობესია, სწორედ ახლა გავეყარო სიცოცხლეს? განა არ იცი, დღევანდელ დღემდე რომ არც ერთი კაცისთვის არ

დამითმია, ჩემზე უკეთ და უფრო მეტი კმაყოფილებით ეცხოვრა? ჩემი აზრით, საუკეთესოდ ცხოვრობს ის, ვინც ყველაზე უკეთ ცდილობს, უკეთესი გახდეს, ხოლო ყველაზე ხალისიანი იმ კაცის სიცოცხლეა, ვინც განუწყვეტლივ გრძნობს, რომ მართლა უკეთესი ხდება. 7. ამას მე დღემდე ყოველთვის ვგრძნობდი ჩემში და სხვებთან შეხვედრისა თუ მათთან თავის შედარების ჟამს მუდამ ასე ვფიქრობდი საკუთარ თავზე. მხოლოდ მე კი არაა, ჩემს მეგობრებსაც სულ ასეთი აზრი ჰქონდათ ჩემს შესახებ, მაგრამ არა მარტო იმის გამო, რომ ვუყვარდი მათ, – მაშინ სხვების მოყვარულნიც ასევე მოექცეოდნენ თავიანთ მეგობრებს, – არამედ იმიტომ, რომ ფიქრობდნენ, ჩემთან ყოფნის წყალობით თვითონაც უკეთესნი ხდებოდნენ. 8. ახლა რომ კიდევ ვიცოცხლო, ალბათ, იძულებული ვიქნები, სიბერეს ხარკი გადავუხადო: ნაკლები უნდა დავინახო და გავიგონო, განსჯის უნარიც ნაკლები უნდა მექნეს, ცოდნაც და მეხსიერებაც უნდა დამისუსტდეს და რაშიც უწინ უკეთესი ვიყავი, იმ საქმეში უარესი გავხდე. შეგნებულადაა რომ არ მქონდეს ეს ყოველივე, მაშინაც რა ცხოვრება იქნებოდა ასეთი ცხოვრება; მაგრამ როცა შეგნებული მაქვს, როგორღა არ ვიქნები იძულებული, უარესად და უხალისოდ ვიცოცხლო?

9. მე რომ უსამართლოდ მოვკვდე, ეს სამარცხვინო იქნება ჩემი უსამართლოდ მკვლელებისათვის; თუ უსამართლობა საერთოდ სამარცხვინო საქმეა, განა სამარცხვინო არაა უსამართლოდ რაიმეს ქმნა? ჩემთვის კი რად იქნება სამარცხვინო, თუ სხვებს ჩემს მიმართ არც შეცნობა და არც ქმნა შეუძლიათ იმისა, რაც სამართლიანია? 10. კარგად ვხედავ, მომდევნო თაობებს ერთნაირი აზრი არ რჩებათ წინაპრებში უსამართლობის ჩამდენთა და გამრუდებული სამართლის მსხვერპლთა შესახებ. ამიტომაც დარწმუნებული ვარ, თუ ახლა მოვკვდები, ადამიანთა ხსოვნაში ჩემ მკვლელთა მსგავს სახელს როდი დავტოვებ. ვიცი, მუდამ მექნება მონაწილე იმისა, რომ არასოდეს არც ერთი ადამიანისათვის ავი არა მიქნია რა, არც ვინმე გამიხდია უარესი, პირიქით, ყოველთვის ვცდილობდი, ჩემი მსმენელები უკეთეს ხალხად მექცია.

აი, ასეთი გახლდათ სოკრატეს საუბარი ჰერმოგენესთან და სხვებთანაც.

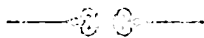
11. იმ პირთა შორის, რომლებიც სოკრატეს იცნობდნენ, თუ როგორი იყო, სათნოების მაძიებელნი დღესაც უკლებლივ დიდი სურვილით ნატრობენ მას, როგორც უაღრესად საჭირო კაცს უზენაესი სიკეთისაკენ გზის გაკაფვის საქმეში. ჩემთვისაც ისეთი გახლდათ, როგორიც წარმოვადგინე; იგი იყო ისე ღვთისმოსავი, რომ ღმერთების ნების გარეშე არაფერს აკეთებდა, ისე სამართლიანი, რომ ოდნავ ვნებასაც კი არვის აყენებდა, პირიქით, ვინც მიაშურებდა, უდიდეს სარგებლობას აწევდა; იმდენად თავდაჭერილი გახლდათ, კეთილ საქმეზე მაღლა განცხრომას არასოდეს დააყენებდა; ისეთი ბრძენი იყო, რომ კარგისა და ავის გარჩევაში არ ცდებოდა და აქ არავისი დახმარება არ სჭირდებოდა: სრულიად დამოუკიდებლად გამოჰქონდა თავისი დასკვნა და შეეძლო დამარწმუნებელი სიტყვით გადმოეცა და განესაზღვრა ხსენებული ცნებები; შეეძლო, აგრეთვე, სხვათა შეფასებაც, შემცდართა მხილება და მათი სათნოებისა და სრულქმნილების გზაზე დაყენება. ერთი სიტყვით, ისეთი ჩანდა, როგორიც შეიძლება იყოს საუკეთესო და უნეტარესი კაცი. თუ ვინმეს ჩემი ნათქვამი არ მოეწონება, შეადაროს სხვათა ხასიათი ამ თვისებებს და ისე გამოიტანოს მსჯავრი.

სოკრატეს აპოლოგია

1. ვფიქრობ, გახსენების ღირსია ისიც, თუ რას ფიქრობდა სოკრატე თავდასაცავი სიტყვისა და სიცოცხლის აღსასრულის შესახებ, როცა იგი სამართალში მისცეს. ამის თაობაზე სხვებსაც დაუნერიათ და ყველას განსაკუთრებული ყურადღება მიუქცევია მისი ამაყი სიტყვისათვის, რაც ცხადყოფს იმას, რომ სოკრატეს, მართლაც, ასე უღაპარაკია. მაგრამ მათ არა აქვთ ნათელყოფილი, სოკრატეს მაშინ სიკვდილი სიცოცხლეზე უმჯობესად რომ მიუჩნევია¹; ამის გამო მისი ამაყი სიტყვა შეიძლება არცთუ მთლად გონივრული ერვენოს კაცს.

2. სხვათა შორის, ჰერმოგენემ, ჰიპონიკეს ვაჟმა და სოკრატეს მეგობარმა², ისეთი ამბები გვაუწყა მის შესახებ, რომ სოკრატეს ზვიადი სიტყვა, ჩანს, სრულიად შეესაბამებოდა ამ კაცის გულსა და გონებაში ჩაბუდებულ ზრახვას. რაკი შეუმჩნევია, სოკრატე სხვა რამეებზე უფრო მეტად საუბრობდა, ვიდრე მის წინააღმდეგ აღძრულ საქმეზე, ჰერმოგენეს, როგორც თვითონ ამბობს, უთქვამს: 3. – განა არაა საჭირო, ჩემო სოკრატე, იფიქრო იმაზე, თუ ვით დაიცვა თავი? – სოკრატეს ჯერ არ უპასუხია. – ნუთუ არ იცი, მთელი ჩემი ცხოვრება თავის დაცვისთვის ზრუნვაში რომ გავატარეო? – ხოლო, როცა ჰერმოგენეს უკითხავს – როგორო? – მაშინ სოკრატეს

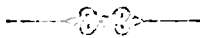
მიუგია: – როგორ და, არც ერთი უსამართლო საქმე არ ჩამიდენია, რაც, ჩემი აზრით, თავის დაცვისათვის ზრუნვის საუკეთესო დადასტურება უნდა იყოსო. 4. ჰერმოგენეს კვლავ მიუმართავს: – ვერ ხედავ, ათენელთა სამსჯავროები რომ სიტყვის გავლენით ხშირად კლავენ სრულიად უდანაშაულოთ, ხოლო ასევე ხშირად ათავისუფლებენ დამნაშავეებს მათი თავის შემაცოდებელი ან შემპარავი და გულის მოსაგები ლაპარაკით? – ვფიცავ ზეესს, – მიუგო სოკრატემ, – უკვე ორგზის ვცადე თავდასაცავი სიტყვის მომზადებისათვის მიმეყო ხელი, მაგრამ დემონი¹ მინევს წინააღმდეგობას. 5. – საკვირველ რამეს ამბობ! – უთხრა თურმე ჰერმოგენემ: – რატომ გგონია საკვირველი, – უპასუხა სოკრატემ, – თუ ღმერთსაც მიაჩნია, რომ ჩემთვის უმჯობესია, უკვე გავეყარო სიცოცხლეს? არ იცი, რომ დღემდე არც ერთი კაცისთვის არ დამითმია, ჩემზე უკეთ ეცხოვრა? მაგრამ, რაც ყველაზე უფრო სასიამოვნოა, ვიცი, რომ მთელი ჩემი ცხოვრება ღვთისმოსაობასა და სამართლიანობის დაცვაში გავატარე. ამით მე თვითონაც ძალიან აღფრთოვანებული ვიყავი და ვგრძნობდი, ჩემი ახლობლებიც ასეთივე აზრისა იყვნენ ჩემზე. 6. ახლა კი, კიდევ რომ გაგრძელდეს ჩემი სიცოცხლე, დარწმუნებული ვარ, იძულებული ვიქნები, სიბერეს ხარკი გადავუხადო: უარესად უნდა დავინახო, ნაკლები უნდა გავიგონო, ველარ უნდა ვისწავლო და რაც მისწავლია, ისიც უნდა დამავინყდეს. თუკი ვიგრძნობ, რომ დაეჩაჩანაკდი და საკუთარ თავს გმობას დაუწყებ, კვლავ როგორღა ვიცხოვრებ კმაყოფილად? 7. თან, ეტყობა, ღმერთი თავის წყალობას არ მაკლებს და საშუალებას მაძლევს, არა მარტო ჩემი ასაკისათვის სრულიად შესაფერ დროს დავასრულო სიცოცხლე, არამედ ადვილადაც გავეყარო მას. თუ ახლა დავისჯები, ცხადია, შესაძლებლობა მექნება, იმ სიკვდილით მოვეკვდე, რომელსაც ყველაზე იოლად თვლიან ამ საქმის გამგებელნი და რომელიც ყველაზე ნაკლებ შეაშფოთებს და მეტ სიბრალულს აღძრავს სიცოცხლესთან გაყრილის მიმართ. როცა გარშემო მყოფთა გონებაში კაცი არ ტოვებს რაიმეს შეუფერებელს და უსიამოვნოს და სიცოცხლეს საღი სხეულითა და სიყვარულის მატარებელი სულით ეცლება, როგორ არ

აღძრავს იგი სიბრალულს? 8. სრულიად სწორად შემენინა აღმდგენ ღმერთები, მომეფიერებინა წარმოსათქმელი სიტყვა, და ეს მაშინ, როცა გვეგონა, თითქოს საჭირო იყო, ყოველგვარი ხერხით მოგვეძია თავის გადარჩენის საშუალება. ეს რომ ჩამედინა, იმის ნაცვლად რომ ახლა მოვმკვდარიყავ, ცხადია განვიმზადებდი იმას, რომ სიცოცხლე დამესრულებინა სნებებით დაავადებულს, ანდა იმ სიბერის მიზეზით, რომელიც ტანჯვა-წვალებითაა აღსავსე და უსიხარულოდ მიედინება. 9. ვფიცავ ზევსს, ჩემო ჰერმოგენე, ამას მე არც მოვინდომებ! თუ მოსამართლეთ განვარისხებ იმით, რომ აღვნიშნავ, რაოდენი სიკეთე მრგებია, ჩემი ფიქრით, ცალკე ღმერთებისაგან და ცალკე ადამიანებისაგან და რა დიდი აზრისა ვარ საკუთარ თავზე, სიკვდილს უმალ ვარჩევ, ვიდრე მონურად სიცოცხლის თხოვნას და სიკვდილზე ბევრად უარესი სიცოცხლის თრევას.

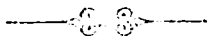
10. ჰერმოგენეს გადმოცემით, როცა მოწინააღმდეგეებმა ასეთი შეხედულების კაცს ბრალად დასდეს, არ აღიარებს ღმერთებს, რომელთაც სახელმწიფო აღიარებს, შემოჰყავს სხვა, ახალი დემონები და ახალგაზდებს რყვნისო, სოკრატე წამოდგა წინ და თქვა:

11. – უწინარეს ყოვლისა, მოქალაქენო, მიკვირს, რა საფუძველზე ამბობს მელეტე, თითქოს არ ვაღიარებდე ღმერთებს, რომელთაც სახელმწიფო აღიარებს, მაშინ როცა ყოველი დამსწრე ხედავდა და თვითონ მელეტესაც შეეძლო, თუ მოისურვებდა, დაენახა, რომ მუდამ ვწირავდი მსხვერპლს საყოველთაო დღესასწაულებზეც და საჯარო საკურთხევლებზეც. 12. რაც შეეხება ახალ დემონებს, განა შეიძლება, იმით შემომყავდეს ისინი, რომ ვამბობ, ღვთის ხმა მევლინება და მაუწყებს, რა უნდა გავაკეთო-მეთქი? სწორედ რომ ხმების წყალობით გამოაქვთ სამისნო დასკვნა იმათაც, რომლებიც ფრინველთა ყივილს უკვირდებიან და იმათაც, ვინც ადამიანის სიტყვას ეყრდნობიან. განა შეუძლია ვინმეს თქვას, რომ ქუხილი არ გამოსცემს ხმას და რომ ის არ არის მომავლის მაუწყებელი უდიდესი ნიშანი? 13. პითოში სამფეხზე მჯდარი ქურუმი ქალი განა ხმით არ გვაუწყებს ღვთის ნება-სურვილს? იმასაც ყველა ჩემსავით ამბობს და ფიქრობს, რომ მყობადი ღმერთმა უწყის და ამცნობს

მას, ვისაც მოისურვებს. ოღონდ ესაა, რომ სხვები წინასწარმტყველებს ეძახიან ფრინველებს, იდუმალ ხმებს, სხვადასხვა ნიშნებსა და მისნებს, მე კი წინასწარმტყველის სახელს დემონს ვაძლევ და ვფიქრობ, ამ სახელის მისთვის მიცემით უფრო მეტ ჭეშმარიტებასა და ღვთისმოსაობას გამოვხატავ, ვიდრე ისინი, ღმერთების ძალა რომ ფრინველებზე გადააქვთ. მე რომ ღმერთის მიმართ არ ვცრუობ, ამის დამამტკიცებელი მოწმობა ისაა, რომ მრავალი ჩემი მეგობრისათვის განმიცხადებია ღვთის გადანყვეტილება და არასოდეს სიცრუეში არ ვმხილებულვარ. 14. ამის მოსმენაზე მსაჯულებმა ხმაური ატეხეს: ზოგს არ სჯეროდა ნათქვამი, ზოგსაც შურდა, მას რომ უპირატესობა ჰქონდა ღმერთებისგან მინიჭებული. მაშინ სოკრატემ კვლავ თქვა: – აბა, ახლა სხვა რამეც მოისმინეთ, რათა, რომელ თქვენგანსაც სურს, კიდევ უფრო მეტად არ იწამოს დემონებისაგან ჩემი პატივისცემა. ერთხელ, როცა ქეროფონტმა მრავალი კაცის თანდასწრებით დელფოში ღმერთს ჩემ გამო შეკითხვა მისცა, აპოლონმა⁵ უპასუხა: არ არსებობს კაცი უფრო კეთილშობილი, სამართლიანი და ბრძენიო.

15. ამის გაგონებაზე, როგორც მოსალოდნელი იყო, მსაჯულები კიდევ უფრო მეტად ახმაურდნენ. სოკრატემ კი ისევ განაგრძო: – მაგრამ, ათენელნო, ღმერთმა თავის წინათქმაში გაცილებით მეტი ბრძანა ლაკედემონელთა კანონმდებელ ლიკურგეზე, ვიდრე ჩემზე. ამბობენ, როცა იგი ტაძარში შევიდა, ღმერთმა ასე მიმართა: არ ვიცი, რა გინოდო შენ – ღმერთი თუ ადამიანიო. მე ღმერთთან არ გავუთანაბრებივარ მას, ოღონდ მიიჩნია, რომ ადამიანებს ბევრ რამეში აღვემატები. მაგრამ თქვენ განუსჯელად ნურც ამაში ენდობით ღმერთს და სათითაოდ განიხილეთ ის, რაც მან ჩემზე ბრძანა; 16. ვის იცნობთ თქვენ ისეთს, ჩემზე ნაკლებ ემონებოდეს ხორციელ განცხრომას? ვის იცნობთ ისეთ კეთილშობილ კაცს, როგორიც მე ვარ, ვინც არავისგან არ ვიღებ არც საჩუქარსა და არც ქირას? ვის ჩათვლიდით იმაზე სამართლიან კაცად, ვინც ისეა შეგუებული არსებულ ვითარებასთან, რომ სხვისა არაფერი სჭირდება? განა ვინმე დაუმსახურებლად მიწოდებს ბრძენი კაცის სახელს? მე ხომ იქიდან მოკიდებული, რაც ნათქვამის გაგება დავინყე, არასოდეს შემინყევ-

ტია, როგორც ხელი მიმიწვდებოდა, მეძია და შემესწავლა სიკეთე? 17. როგორ გგონიათ, ჩემს შრომას რომ ამაოდ არ ჩაუვლია, ამას არა მონშობს ის, უზენაესი სათნოების მაძიებელ მრავალ მოქალაქეს და მრავალ უცხოელსაც ყველაფერს რომ ჩემთან ყოფნა ურჩევნიათ? ანდა რა არის იმის მიზეზი, მრავალი კაცი რომ ცდილობს, რაღაც მაჩუქოს, მაშინ როცა ყველამ კარგად იცის, ჩემი ქონების პატრონს სამაგიეროს გადახდა არ შემიძლია? რატომ არავინ მოითხოვს ჩემგან სამაგიერო სიკეთეს, მაშინ როცა ძალიან ბევრი ვალდებულია თვლის თავს, მაღლი მომიძღვნას?

18. ალყაში ყოფნის ჟამს⁶, როცა სხვები თავიანთ ბედს დასტიროდნენ, რატომ არ ვგრძნობდი არავითარ გაჭირვებას და რატომ ვცხოვრობდი ისევ ისე, როგორც ქალაქის უმაღლესი კეთილდღეობის დროს? როცა სხვები ძვირად ღირებულ განცხრომის საგნებს იძენენ მოედანზე, როგორ ვახერხებ მე, ყოველგვარი ხარჯის გარეშე, საკუთარ სულში მოვიძიო ის, რაც უფრო მეტადაა დამატკბობელი, ვიდრე მათი საგნები? თუ არავის ძალუძს, მამხილოს და სიცრუედ მიიჩნიოს, რაც მოგახსენეთ, როგორღა არ იქნება სამართლიანი, ღმერთებმაც და ადამიანებმაც რომ შემაქონ?

19. შენ კი, მელეტევ, მაინც ამტკიცებ, რომ ასეთი წესიერი კაცი ახალგაზრდებს ვრყენი? ჩვენ კარგად ვიცით, რაც რყვნის ახალგაზრდებს! აბა, ერთი, გვიბრძანე, თუ იცნობ ვინმეს, ღვთისმოსავი ყოფილიყო და ჩემი მიზეზით ღვთისმკრეხელობისათვის მიეყო ხელი, მოკრძალებული ადამიანი იმავე მიზეზით გაამპარტავებუდიყო, მომჭირნეს მფლანგველობა დაეწყო, ზომიერად მსმელი ღვინით გალოთებუდიყო, შრომისმოყვარე უქნარა გამხდარიყო ან სხვა ბოროტ ვნებას დამონებოდა? 20. მაგრამ მე, – წამოიძახა მელეტემ, – ვფიცავ ზევსს, რომ ვიცნობ იმათ, რომლებიც დაგირწმუნებია, მშობლებზე უფრო მეტად შენ დაგიჯერონ! – რაც აღზრდას ეხება, იმაში გეთანხმები, მელეტევ; ყველამ იცის, რომ ეს ჩემი განსაკუთრებული ზრუნვის საგანია. საქმე ისაა, რომ ჯანმრთელობის საკითხში ხალხი მშობლებზე მეტად ექიმებს ენდობა; სახალხო კრებებშიც უკლებლივ ყველა ათენელი გონიერ მჭევრმეტყველთ

უფრო უჯერებს, ვიდრე ნათესავენს. სტრატეგოსების არჩევის დროსაც მამებსა და ძმებზე და, ვფიცავ ზევსს, საკუთარ თავზეც მეტ უპირატესობას იმათ არ ანიჭებთ, რომლებსაც საომარ საქმეებში გამოცდილ ადამიანებად თვლით? – დიახ, სოკრატე, აგრე ვიქცევით, რამეთუ ამას სარგებლობა მოაქვს და მიღებულიც ასეა.

21. – მერმედა, – მიუგო სოკრატემ, – რატომ არ გაოცებს ის, რომ ყოველ სხვა საქმეში დიდოსტატები არა მარტო თანასწორობით სარგებლობენ, არამედ მეტ პატივსაც იმკიან, მე კი, იმის გამო ზოგიერთებისაგან აღიარებული ვარ ადამიანისათვის ისეთი უდიდესი სიკეთის ხელოვნად, როგორიც აღზრდაა, მდეენი და სასჯელად სიკვდილს მიმზადებ?

22. ცხადია, ამაზე მეტიც ითქვა, თვითონ სოკრატესაგან და მისი დამცველი მეგობრების მიერაც⁷; მაგრამ მე არ განმიზრახავს, დაწვრილებით მომეთხრო ყველაფერი, რაც სამსჯავროში მოხდა. ვიკმარე, ნათელმეყო სოკრატეს თავგამოდებული მისწრაფება, მსაჯულებისათვის ერვენებიან, რომ იგი არც ღმერთებს უარყოფდა და არც ადამიანების მიმართ იყო უსამართლო; 23. რომ იგი სიკვდილისაგან თავის დასახსნელად სრულიად არ აპირებდა ხეუნა-მუდარას და თვლიდა, რომ მარჯვე დრო დაუდგა სიცოცხლის დასასრულებლად. მისი აზრი რომ სწორედ ასეთი იყო, კიდევ უფრო ცხადი გახდა მაშინ, როცა გამამტყუნებელი განაჩენი გამოუტანეს. ჯერ – როცა წინადადება მისცეს, თავის თავისთვის დაენიშნა ჯარიმა, ამაზე თვითონაც უარი თქვა და მეგობრებსაც არ დაანება ამის გაკეთება:⁸ თავის დაჯარიმება დანაშაულის აღიარება იქნებაო; მერმე – როცა მეგობრებმა მისი გატაცება მოინდომეს, არ დათანხმდა და, ეტყობა, დაცინვით ჰკითხა მათ: ატიკის გარეთ განა რომელი ადგილი გეგულებათ, სადაც სიკვდილი ვერ მოაღწევსო.

24. როცა გასამართლება დასრულდა, სოკრატემ განაცხადა: „ათენელნო, იმ პირებმა, ვინც მოწმეებს ყალბი ფიცის დადება და ჩემ წინააღმდეგ ცრუმონმეობა ასწავლეს და იმ პირებმაც, რომლებმაც მათ დაუჯერეს, აუცილებლობის კარნახით უნდა შეიგნონ, რომ უწმინდურება და უსამართლობა ჩაიდინეს. განა მეკუთვნის, ის

აზრი, რაც გასამართლებამდე ჩემზე არსებობდა, თუნდაც ოდნავ შეიბღალაო მაშინ, როცა არც ერთ იმ საქმის ჩადენაში არა ვარ მხილებული, რომელთაც მაბრალებენ? აკი არ დამტკიცდა, რომ მე ზევისისა და ჰერას ნაცვლად და ამათი ბადალი სხვა ღმერთების ნაცვლად მსხვერპლს ვწირავდი რომელიღაც ახალ დემონებს, რომ ვფიცულობდი და თაყვანს ვცემდი სხვა ღმერთებს. 25. რაც შეეხება ახალგაზრდებს, როგორ შემეძლო მათი გარყვნა, როცა მოთმინებასა და ზომიერებას ვაჩვენებდი? ჩემი მოწინააღმდეგენიც კი არ ამბობენ, რომ ჩამედინოს რამე იმ ბოროტმოქმედებათაგან, რომლებიც სიკვდილით დასჯას ექვემდებარებიან; ესენია: ტაძრების ძარცვა, კედლების შეტეხა, თავისუფალი კაცის მოტაცება და სახელმწიფოს ღალატი. ამიტომ, მგონი საკვირველი უნდა იყოს, როცა თქვენ რაღაც ისეთი საქმის ჩამდენად მთვლით, რაც სიკვდილით დასჯას იმსახურებს. 26. მაგრამ, იმის გამო რომ უსამართლოდ ვკვდები, ჩემს ღირსებას ვერ დავამდაბლებ. სასიკვდილო განაჩენი სამარცხვინოა არა ჩემთვის, არამედ მათთვის, რომლებმაც იგი გამოიტანეს. გარდა ამისა, მამხნევებს პალამედეს¹, რომელმაც სიცოცხლე თითქმის ჩემსავით დაასრულა და ვისაც მის უსამართლოდ მკვლელ ოდისეუსზე უფრო მშვენიერ ჰომნებს ახლაც კი უმღერიან. დარწმუნებული ვარ, მომავალი დრო, ისევე როგორც წარსული, დამემონებება, რომ არასოდეს არავის მიმართ უსამართლობა არ ჩამიდენია, რომ არავინ გამიხდია უარესი და მუდამ კეთილ საქმეს ვუყუფდი ჩემს საუბრებში მონაწილეებს, რომელთაც უანგაროდ ვასწავლიდი იმ სიკეთეს, რაც კი შემეძლო მესწავლებინა.

27. თქვა თუ არა ეს, სოკრატე სამსჯავროდან წავიდა თავანუელი, მისი სიტყვისათვის შესაფერი მოცინარი თვალებით და მტკიცე ნაბიჯით. როცა შენიშნა, მისი თანამხლებელნი ცრემლად იღვრებოდნენ, ასე მიმართა: – ეგ რაღა არის? ახლა დაიწყეთ ტირილი? განა იმთავითვე არ იცოდით, რომ დაბადების დღიდანვე მქონდა ბუნებისაგან მოსჯილი სიკვდილი? მე რომ უდროოდ ვილუპებოდე თავსაყრელ სიკეთეთა წიაღში, მეცა და ჩემს კეთილმოსურნეთაც, ცხადია, სადარდებელი გვექნებოდა, მაგრამ რაკი სიცოცხლეს

საშინელებათა მოლოდინში ვამთავრებ, მგონი, ჩემი ასეთი ბედ-
ნიერება თქვენ ყველას უნდა გიხაროდეთ.

28. იქ მყოფმა ერთ-ერთმა პირმა, სახელად აპოლოდორემ, რომელიც სოკრატეს მეტისმეტად მოყვარული, მაგრამ სხვაფრივ, უბრალო კაცი გახლდათ, ასე თქვა: – ჩემო სოკრატე, ჩემთვის ყველაზე უფრო ძნელი ასატანი ისაა, რომ ვხედავ, უსამართლოდ კვდები.

სოკრატემ, როგორც ამბობენ, მას თავზე ხელი გადაუსვა და უთხრა: – შენ რა, ჩემო საყვარელო აპოლოდორე, გერჩია, სამართლიანად მოვმკვდარიყავ, ვიდრე უსამართლოდ?¹⁰ ამ სიტყვებს მან სიცილიც დააყოლა თურმე.

29. ამბობენ, როცა სოკრატემ გვერდით ჩავლილი ანიტე დაინახა, აგრე თქვაო: – შეხეთ, რა თავანუღია ეს კაცი, თითქოს დიდი და სასახელო რამ შეესრულებინოს, რაკი სიკვდილს მიმცა იმის გამო, რომ როცა დავინახე, ქალაქმა უდიდესი პატივით ღირსყო, ვუთხარი: აღარ გეკადრება შვილი მეტყავედ გაზარდო-მეთქი. ამ საცოდავს, ეტყობა, არ ესმის, ჩვენ ორს შორის ვინც მთელს თავის სიცოცხლეში უფრო სასარგებლო და მშვენიერი საქმე აკეთა, გამარჯვებულიც ის არის! 30. ჰომეროსი ზოგიერთ პირს სიცოცხლის აღსასრულის ჟამს მყობადის განჭვრეტის უნარს მიაწერს ხოლმე¹¹. და აი, მეც მინდა ერთი რამ ვინინასწარმეტყველო. ერთხელ, სულ მცირე ხნით, ანიტეს ვაჟი იყო ჩემთან და გავიფიქრე: ეს ყმანვილი მთლად უნიჭო არ უნდა იყოს-მეთქი. ამიტომ ვამბობ ახლა, რომ იგი არ შერჩება იმ მონურ საქმიანობას, მამამისმა რომ დაუნესა; მაგრამ რაკი არც ერთი ხეირიანი მზრუნველი არა ჰყავს, რალაც სამარცხვინო ვნების ხლართებში გაებმება და მანკიერების გზაზე ძალზე შორს შეტოპავს.

31. ასე თქვა სოკრატემ და არც შემცდარა. ეს ყმანვილი მართლა დაეჩვია ღვინოს, დღისით და ღამით არ წყევტდა სმას; ბოლოს და ბოლოს, აღარაფრად ვარგოდა არც ქალაქისათვის და არც საკუთარი თავისა და მეგობრებისათვის.

ანიტე კი, შვილის ცუდად აღზრდის გამო და თავისი უგუნურების მიზეზით, სიკვდილის შემდეგაც ავად მოიხსენიება.

32. ერთი სიტყვით, სოკრატემ თავისი თავის ამაღლებით სამსჯავროში შური აღაგზნო და მსაჯულნი წააქეზა, მისთვის გამამტყუნებელი განაჩენი გამოეტანათ. ჩემი აზრით, სოკრატეს ღმერთების წყალობა ებოძა. მან ცხოვრების უმძიმესი ნაწილი დატოვა და სიკვდილთა შორის უადვილესი სიკვდილიც ერგო.

33. სოკრატემ სულის ძლიერება გამოამჟღავნა. რაკი გადანყვიტა, სიცოცხლის გაგრძელებას მისთვის სიკვდილი ჯობდა, როგორც სხვა დანარჩენ სიკეთეს არ ეურჩებოდა, არც სიკვდილის წინაშე გამოუჩენია ჯიუტობა; მან იგი სიხარულით მიიღო და ისე აღსრულდა.

34. მე, როცა ამ კაცის სიბრძნესა და კეთილშობილებას ვუკვირდები, არ შემიძლია არ მოვიგონო იგი და მოგონების ჟამს არ შევაქო. თუკი ვინმეს უზენაესი სიკეთის მაძიებლებში სოკრატეზე სასარგებლო კაცთან ჰქონია ურთიერთობა, იმას უნეტარეს ადამიანად მივიჩნევ.

ნადიმი

I

1. ჩემი აზრით, გახსენების ღირსია ყველა ის საქმე, რომელიც ადამიანებს მხოლოდ დინჯი ქმედებებისას კი არ გარდაქმნის მაღალზნეობისად, არამედ ღაღობისასაც. ამიტომ, მე, შემსწრეს ასეთი შემთხვევისა, მსურს, რაც მე ვიცი, ის განგიცხადოთ.

2. ეს იყო ჯირითისას, პანათენეების დროს, კალიას ჰიპონიკესის ძე შეყვარებული გახლდათ ავტოლიკოსზე ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ის ბავშვი იყო. ახლა კი მან მრავალჭიდში გაიმარჯვა და კალიასიც სწორედ ამ შეჯიბრის სანახავად მოვიდა. დამთავრდა თუ არა რბოლა, კალიასმა ავტოლიკოსსა და მის მამასთან ერთად პირეოსში, თავისი სახლისკენ, გასწია. მას მიჰყვებოდა ნიკერატოსიც.

3. უცებ კალიასმა სოკრატე და მასთან ერთად კრიტობულე, პერმოგენე, ანტისტენე და ქარმიდე დაინახა, რის გამოც მან მასთან მყოფთაგან ერთს სთხოვა ავტოლიკოსი თანმხლები პირებითურთ მის სახლამდე მიეცილებინა, თვითონ კი სოკრატესა და მის გარემოცვასთან მივიდა და უთხრა:

4. – რა კარგია, რომ შეგხვდით. განზრახული მაქვს, ავტოლიკოსსა და მამამისს ვუმასპინძლო, ნადიმი კი, დარწმუნებული

ვარ, ბევრად უფრო დიდებული გამოვა, თუკი მას თქვენსავით სულგანმენდილი კაცები დაამშვენებენ და არა – სტრატეგოსები, ჰიპარქოსები და ასევე მაძიებელნი სხვადასხვა თანამდებობებისა.

5. სოკრატემ მიუგო: – შენ სულ დაგეცინი და უგულუბელგვყოფ. ამიტომაცაა, რომ სიბრძნეში გასაწაფად ბევრი ფული მიეცი გორგიას, პროდიკეს და კიდევ ბევრ სხვასაც. ჩვენ კი ისე გვიყურებ, როგორც თვითნასწავლთ ფილოსოფიაში.

6. – დიახ, – უპასუხა კალიასმა, – ადრე გიმალავდით, ბევრი და ბრძნული რამის თქმა რომ შემეძლო. ახლა კი, თუ თქვენ გამომყვებით, გიჩვენებთ, რომ სრული ყურადღების ღირსი ვარ.

7. თავიდან სოკრატემ და მასთან მყოფებმა, ცხადია, მიწვევაზე მაღლობა გადაუხადეს, მასთან სადილობის პირობას კი არ დასთანხმდნენ, მაგრამ როგორც კი აშკარა გახდა, რომ გაუყოლობის შემთხვევაში კალიასი ძალიან გაბრაზდებოდა, გაჰყვნენ. ამის შემდეგ ისინი მართლაც მივიდნენ მასთან: ზოგნი ნავარჯიშენი და ზეთცხებულნი, ზოგნიც – განზანზღილნი.

8. ავტოლიკოსი მამის გვერდით დაჯდა, სხვები კი, როგორც მიღებული იყო, მხარ-თედოზე წამოწვნენ. ის, ვინც ყურადღებას მიაქცევდა იმას, რაც იქ ხდებოდა, მყისვე დაასკვნიდა, რომ სილამაზე თავისი ბუნებით მეფური რამაა, მით უმეტეს, თუ ის მოკრძალებასა და კეთილგონიერებასთანაა წილნაყარი, როგორც, თუნდაც ავტოლიკოსის შემთხვევაში.

9. ჯერ ერთი, როგორც მანათობელი რამ, ღამით მოტყინარე, იპყრობს ყველას მზერას, ასევე იტაცებდა სილამაზე ავტოლიკოსისა ყველას თვალს. თანაც ამის ზემოქმედებით სულში გამოწვეულ რაღაც განცდას ველარავინ უძლებდა: ერთნი დუმდნენ, მეორენი კი რაღაცას მიაწინებდნენ ხელებით.

10. ღირსსანახავია ყველა, რომელიმე ღმერთის მიერ შეპყრობილი, ასეთთაგან ზოგნი გორგონასებრ გამოიმზირებიან, ზოგთ ხმა უხდებათ თავზარდამცემი, ზოგთ კი – მოძრაობა შმაგი, ხოლო უბინო ეროსით მოცულთ, მზერა აქვთ თბილი, ხმა – ხავერდოვანი, ხოლო მანერები – თავისუფალი ადამიანისთვის ნიშანდობლივი. ეროსის

და ამ ღმერთის საიდუმლოებაგანდობილთა გავლენით. სწორედ ასეთი იყო კალიასი. დიდებული რამ იყო მისი ყურება.

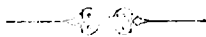
11. ასე რომ, სტუმრები მდუმარედ სადილობდნენ, თითქოს რომელიმე უზენაესი ღმერთის ბრძანებას ასრულებენო. ამ დროს კარზე ფილიპოსმაც დააკაკუნა. ხუმარამ სთხოვა კარისკაცს, ეუნყებინა მასპინძლისათვის, ვინ იყო და რისთვის მოსული, და თან დასძინა, რომ მოიძღვანია ყოველივე, რაც კი საჭირო იყო სხვის ხარჯზე სანადიმოდ, რომ მის ხელზე მოსამსახურეც ძლიერ იყო დამძიმებული, ვინაიდან უზმოდ გადავლილს თან არაფერი მოჰქონდა.

12. ამის გამგონე კალიასმა თქვა: – მეგობრებო, ცხადია, სირცხვილი იქნება თავშესაფარზე უარი ვუთხრათ, შემოვიდეს, – და თან ავტოლიკოსს გახედა, ჩანს, აინტერესებდა, როგორ მიიღო მისი გახუმრება მან.

13. ფილიპოსი გაჩერდა შუაგულ დარბაზში, სადაც სუფრა იყო გაშლილი, და წარმოსთქვა: – თქვენ ყველას მოგეხსენებათ, რომ ხუმარა ვარ, აქ ჩემი ნებით მოვედი, ვინაიდან ვიფიქრე, რომ უფრო სასაცილო იქნებოდა, თუკი ნადიმად წვევის გარეშე, დაუპატიჟებლად გამოცხადდებოდი. – მაშ, წამონექი, – მიუგო კალიასმა, – ხომ ხედავ, აქ მყოფნი, ალესილნი სიღინჯით, სიცილს სრულიად მოჰკლებიან.

14. სადილობისას ფილიპოსმა უმაღლვე მოინადინა სახუმარო რამ ეთქვა, რათა ალესრულებინა თავისი მოვალეობა, რისთვისაც ინვევდნენ ხოლმე ყოველთვის. მაგრამ მისმა ნათქვამმა სიცილი ვერ გამოიწვია, რამაც, ცხადია, დაამწუხრა ის. პატარა ხანი რომ გამოხდა, ის კიდევ შეეცადა გახუმრებას, მაგრამ როცა ამ ხუმრობასაც არ მოჰყვა სიცილი, მან გახურებული ნადიმისას ჭამა შეწყვიტა და ინვა ისე, თავნაფარებული.

15. მაშინ ჰკითხა კალიასმა მას: – რა დაგემართა, ფილიპოს? რაიმე ხომ არ განუხებს? – მან კი კვნესასავით უპასუხა: – დიახ, კალიას, ვფიცავ ზევსს, ძალიანაც მანუხებს. თუკი სიცილი ადამიანებს მიატოვებს, ჩემს ხელობასაც მოელება ბოლო. უნინ იმისთვის მიწვევდნენ, რათა სტუმრებს ჩემი მახვილსიტყვაობით ემხიარულათ.

აბა, ახლა რისთვისღა მიმინვევენ? მე, ჩემი მხრივ, დინჯად ყოფნა იმაზე ნაკლებ როდი ძალმიძს, ვიდრე უკვდავად ქცევა: არც მაგიერი მიპატიუების იმედად დამიძახებს ვინმე, რამეთუ იცინან, რომ ჩემთან რაიმეს წამოძღვანიება წესი არ არის. – ამას რომ ამბობდა ფილიპოსი, თან ცხვირს აცემინებდა, მისი ხმა კი სლუკუნს უფრო მოგაგონებდათ.

16. ამიტომ ყველამ დამშვიდება დაუნყო მას, ჰპირდებოდნენ, რომ სხვა დროს გაიცინებდნენ, ოღონდაც ახლა ეჭამა. კრიტობულოსს სიცილიც კი წასკდა ხუმარასადმი ესოდენი სიბრალულის გამო.

II

1. როცა სუფრა აალაგეს, თანამეინახეებმა ზედაშე შესწირეს და გალობა აღავლინეს, სწორედ ამ დროს მოვიდა მათთან ერთი ვინმე სირაკუსელი ფლეიტის დამკვრელ და თანაც მშვენიერ მოცეკვავე ქალთან ერთად, ერთ იმათგანთან, საოცრებებს რომ სჩადიან ხოლმე და კიდევ ერთ ძალიან ლამაზ ბიჭთან ერთად, რომელიც ჩინებულად უკრავდა კითარას და ცეკვავდა კიდევ. სირაკუსელი მათ ხელოვნებას საზოგადოებას საკვირველებად წარუდგენდა ხოლმე და თან ამაში ფულს იღებდა.

2. როცა ჯერ ქალმა დაუკრა ფლეიტა, შემდეგ კი – ვაჟმა კითარა, და როგორც გამოჩნდა, ფრიად ასიამოვნა სტუმრებს, მაშინ სოკრატემ თქვა: – ვფიცავ ზევსს, კალიას, სრულყოფილად გვმასპინძლობ, მარტო სადილი კი არ იყო უნაკლო, არამედ მზერა და სმენაც დაგვიტკბე.

3. კალიასმა კი მიუგო: – რა იქნება, თუკი სურნელოვან ზეთსაც მოგვიტანენ, რათა კეთილსურნელებითაც გაგვიმასპინძლდნენ? – არ არის საჭირო, – შეეპასუხა სოკრატე, – როგორც სხვა კაბა ამშვენებს ქალს, სხვა კი – მამაკაცს, ასევეა სურნელიც: ერთი შეჰფერის ქალს, მეორე – კაცს. რაც შეეხება მამაკაცს, უნდა ვივარაუდოთ, რომ არც ერთი კაცი არ იცხებს სურნელოვან ზეთს. რაც შეეხება ქალებს, მით უმეტეს, ახალ პატარძლებს, როგორნიც ნიკერატო-

სისა და კრიტობულოსის ცოლები არიან, იმათ აბა რაში სჭირდებათ სურნელოვანი ზეთი? ისინი ხომ თავად აფრქვევენ სურნელს? ხოლო ქალებს იმ ზეთის სურნელი უფრო სიამოვნებთ, რომელიც სავარჯიშო დარბაზებშია, თუმცა უმჯობესია ის არ იყოს.

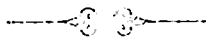
4. რადგან მონა იცხებს სურნელოვან ზეთს, თუ თავისუფალი ადამიანი, სულ ერთია, ერთნაირი სუნი ექნება ორივეს, ხოლო თავისუფალი ადამიანისთვის ნიშანდობლივი შრომის სურნელს, წინდანი ბევრი ჯაფა და დიდი დრო სჭირდება, რათა ის სასიამოვნო და შესაფერისი იყოს მისთვის. ლიკონმა კი იკითხა: – ეს ყოველივე ახალგაზრდებს ეხებათ, ჩვენ კი, ვინც აღარ ვვარჯიშობთ, რის სუნს უნდა ვაფრქვევდეთ? – სათნოებათა სურნელს, – ვფიცავ ზეესს, – მიუგო სოკრატემ, – მაინც სად იშოვება ეგ სუნამო? – არა სურნელოვანი ზეთების გამყიდველებთან, – ვფიცავ ზეესს, – იყო სოკრატეს პასუხი. – მაშ სად? – თეოგნიდესმა ბრძანა: „კეთილთაგან სიკეთეს სწავლობ, ცუდთაგან კი გონებას, რაც გაქვს, იმასაც კარგავ“ (I, 35).

5. აქ კი უკვე ლიკონმა მიმართა შვილს: – გესმის, შვილო? – დიახ, ვფიცავ ზეესს! ესმის – თქვა სოკრატემ, – და საქმით დაამტკიცებს ამას. სურდა, ძლევით შემოსილიყო მრავალჭიდში, ახლა კი შენთან ერთად დაუფიქრდება იმას, თუ ვინ იქნება მეგობრად უკეთესი ამ საქმეში და მასთან გააბამს კავშირს.

6. ამას მოჰყვა ყველას ხუმრობა: ერთმა თქვა: – სად იშოვის ამის მასწავლებელს? მეორემ აღნიშნა, რომ ამის სწავლა შეუძლებელია, მესამე კი შეეწინააღმდეგა, რომ ამის სწავლაც ისევეა შესაძლებელი, როგორც სხვა რამის.

7. სოკრატემ კი შენიშნა: – ეს სადავო სკითხია, სხვა დროისათვის გადავდოთ და იმას მივხედოთ, რაც ჩვენ წინაშეა. აი, მე ვხედავ მოცეკვავე ქალს, რომელსაც აძლევენ რგოლებს.

8. ამის შემდეგ მეორე გოგონამ ფლეიტის ხმაზე ააცეკვა პირველი, ხოლო მოცეკვავის ახლო მდგომმა მამაკაცმა მას ერთიმეორის მიყოლებით სტყორცნა რგოლები, სულ – თორმეტი. ისიც ცეკვა-ცეკვით იჭერდა მათ, მაღლა ისროდა და თანაც ისე, რომ ეტრიალათ.

ამავე დროს, ის ითვალისწინებდა სროლის სიმაღლესაც, რათა მუსიკის ტაქტში ჩატეულიყო.

9. ამის შემხედვარე სოკრატემ კი თქვა: – მეგობრებო, როგორც ბევრი სხვა რამ, ისე ესეც, რასაც ეს გოგონა აკეთებს, გვიდასტურებს იმას, რომ დედათა ბუნება არაფრით ჩამოუვარდება მამრთა ბუნებას, გარდა გონებრივი მონეცემების და ფიზიკური ძალისა, ასე რომ, თუკი რომელიმე თქვენგანსა ჰყავს ცოლი, დაე, ასწავლოს თამამად ყოველივე ის, რის ხილვასაც მასში მოისურვებდა.

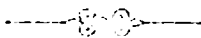
10. აქ კი ანტისტენეც ჩაერთო: – სოკრატე, თუკი შენი აზრი ასეთია, მაშ რატომ არ აღზრდი ქსანთიძეს, რომელზე მძვინვარეც, ჩემი აზრით, არავინ არის, არც ყოფილა და არც იქნება? – იმიტომ რომ, – უპასუხა სოკრატემ, – რამდენადაც მე მაქვს შენიშნული, მხედრობაში განაფვის მოსურნენი თვინიერ ცხენებს კი არ ირჩევენ ხოლმე, არამედ ფიცხებს. ისინი ფიქრობენ, რომ თუკი ასეთებს გახედნიან, სხვა ცხენებს უფრო იოლად დაიურვებენ. ჰოდა, მეც, ადამიანებთან ურთიერთობის მოყვარულმა, ქსანთიძე იმ რწმენით შევირთე ცოლად, რომ თუ მას გავუძლებდი, ყველა სხვა ადამიანთან გამიადვილდებოდა ურთიერთობა. – ეს სიტყვები კი, ცხადია, არ იყო უბრალოდ ნათქვამი.

11. შემდგომ ამისა მოიტანეს რგოლი, რომელსაც სიმაღლეზე ჩასობილი ჰქონდა მახვილები. მოცეკვავე ქალი მათ შორის ყირამალას გადადიოდა. ისე ხტოდა, რომ მაყურებლებს ეშინოდათ, რამე არ დამართნოდა მას. მოცეკვავე კი ამას თამამად და მშვიდად აკეთებდა.

12. სოკრატე კი მიბრუნდა ანტისტენესაკენ და უთხრა: – ვინც ამას იხილავს, არ იქნება წინააღმდეგი, თქვას, რომ სიამამაცის სწავლაც შესაძლებელია. მართალია, ის ქალია, მაგრამ ძალიან ლალად დახტის ხმლებს შორის.

13. ამაზე ანტისტენემ მიუგო: – აქედან გამომდინარე, ამ სირაკუსელისათვის იქნებ უკეთესი იყოს თავისი მოცეკვავე მთელ ქალაქს წარუდგინოს და უთხრას, რომ თუკი ათენელები ფულს გადაუხდიან, მათ ისეთ მამაცებად გარდაქმნის, რომ შუბსაც კი წამოეგებიან.

14. ხუმარამ კი თქვა: – ვფიცავ ზევსს, მე, ჩემი მხრივ, ვისურ-

ვებდი, მენახა ჩვენი სახალხო წინამძღოლი, პისანდროსი, ხმლებს შორის ყირაზე გადასვლას როგორ ისწავლიდა, მაშინ როცა, ის შუბს ვერ იტანს და ლაშქრობისას სხვებთან ერთად ბრძოლაზეც უარს ამბობს.

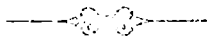
15. ამის შემდეგ იცეკვა ბიჭმა: – ხედავთ, – თქვა სოკრატემ, – მართალია, ყმანვილი ლამაზია, მაგრამ როცა ის საცეკვაო ილეთებს ასრულებს, იმაზე ლამაზად გამოიყურება, ვიდრე უმოძრაობის შემთხვევაში. – მგონი, შენ ცეკვის მასწავლებლის შექება გნადია, – მიმართა სოკრატეს ქარმიდემ.

16. დიახ, – თქვა სოკრატემ, – აი, რა აღმოვაჩინე: ამ ცეკვისას სხეულის არც ერთი ნაწილი არ იყო უძრავად, შეთანხმებულად მოძრაობდნენ კისერი, ფეხები და ხელები. ასე უნდა ცეკვაედეს ის, ვისაც სხეულის სიმსუბუქე სურს. მე კი, სირაკუსელო, – დაამატა სოკრატემ ნათქვამს, – ვისურვებდი, საცეკვაო ილეთები შენგან მესწავლა. – კი მაგრამ, რაში გჭირდება? – ჰკითხა მან. – რათა ვიცეკვო, ვფიცავ ზევსს!

17. ცხადია, ამაზე მყისვე გაეცინა ყველას, სოკრატემ კი მომეტებული სიდინჯის გამომხატველი სახით თქვა: – დამცინით? ნუთუ იმის გამო, რომ ვარჯიშით გაკაჟება მოვისურვე, ან იქნებ იმიტომ, რომ მინდა, მეტი სიამოვნებით დაენაყრდე და მოვისვენო? განა მე ისეთ ვარჯიშებს ვესწრაფვი, რომელთა გამო ფეხები სივდება, მხრები კი ვინროვდება, როგორც ეს მორბენლებს ემართებათ, ან ისეთს, როცა მხრები ფართოვდება, ფეხები კი წვრილდება, როგორც ამას მოკრივეებში ვხვდებით? არა, მე მთელი სხეულის ვარჯიში, მისი ნაკვეთების წონასწორობაში მოყვანა მსურს!

18. იქნებ იმიტომ დამცინით, რომ არ დამჭირდება ჯუფთის ძებნა და არც სიჭარმაგეში საჯაროდ გაშიშვლება მომიწევს, რომ შეიდი ლოყის მოცულობის ოთახივც მეყოფა, როგორც ამ ბიჭს ჰყოფნის ეს შენობა ოფლის საღვრელად? რომ ზამთრობით ჭერქვეშ ვივარჯიშებ, ხოლო როცა ძალზე ეცხელება – ჩრდილქვეშ?

19. ან იქნებ იმაზე იცინით, რომ მე უზომოდ დიდი მუცლის დაგდება მინდა? ნუთუ არ იცით, რომ არცთუ დიდი ხნის წინ, განთი-

ადისას, სწორედ ეს ქარმიდე გადამეყარა ცეკვისას? – დიახ, ვფიცავ ზევსს, – თქვა ქარმიდემ, – პირველად გავოცდი, შემეშინდა, ხომ არ გაგიჟდა-მეთქი, ხოლო როცა შენი ახლანდელის მსგავსი მოსაზრებანი მოვისმინე, მართალია, სახლში დაბრუნებულს ცეკვა არ დამიწყია, ვინაიდან არასოდეს მისწავლია, მაგრამ ხელ-ფეხს მაინც ვიქნევდი, რადგან ეს ნამდვილად შემიძლია.

20. – ვფიცავ ზევსს, – ჩაერია ფილიპოსი, – შენ თითქოს მართლაც თანასწორი გაქვს მხრები და ფეხები, ქარმიდე, ასე რომ, თუკი შენ ბაზრის ზედამხედველთა წინაშე აიწონებოდი, შენი ქვედა ნაწილი ტოლი აღმოჩნდებოდა ზედა ნაწილისა, როგორც ეს პურის შემთხვევაშია და აღარავინ დაგაჯარიმებდა. – აქ კი კალიასიც ჩაერთო: – სოკრატე, როცა ცეკვის სწავლას გადანყევებ, მხოლოდ მე მიმიწვიე, მე ვიქნები შენი ჯუფთი და შენთან ერთად ვისწავლი ცეკვას.

21. – მაშ, მოდი ერთი, ჩემთვისაც დაუკრას მაგ ფლეიტის დამკვრელმა ქალმა, მე კი დავუვლი, – თქვა ხუმარამ. ამის შემდეგ ის წამოდგა და ისეთი მიმოხვრით გაიარა, როგორც ბიჭი და გოგო რონინებდნენ.

22. უპირველეს ყოვლისა, ფილიპოსმა, რამეთუ ბიჭი, მის მიერ შესრულებული საცეკვაო ილეთების გამო, ლამაზად გამოიყურებოდა, სხეულის ყველა ნაკვთი, რომლითაც მოძრაობდა, უფრო სასაცილოდ გამოაჩინა, ვიდრე ისინი უძრავ მდგომარეობაში ჰქონდა. ხოლო გოგონა უკან გადაზნექით ცდილობდა რგოლის განსახიერებას, ფილიპოსმა ამის გაკეთება წინდახრით სცადა. ბოლოს კი, ვინაიდან ბიჭს იმის გამო აქებდნენ, რომ ცეკვისას ის სხეულის ყველა ნაკვთს ავარჯიშებდა, ხუმარამ ფლეიტის დამკვრელ ქალს რიტმის აჩქარება სთხოვა და სხეულის ყველა ნაკვთი აამოძრავა: ფეხები, ხელები, თავი.

23. ხოლო როცა დაიღალა, წამოწოლისას თქვა: – მეგობრებო, აი, მტკიცებულება იმისა, რომ ჩემი ცეკვაც მშვენიერად ავარჯიშებს სხეულს. მე კი, ჩემი მხრივ, მომწყურდა, მერიქიფევე, მოზრდილ ფიალაში დამისხი! – კალიასმა უთხრა: – ვფიცავ ზევსს – ჩვენც ასევე მოგვწყურდა, შენზე მოცინართ.

24. სოკრატე კი მათ ასე გამოეხმაურა: – რაც შეეხება სმას, მეგობრებო, მეც სავსებით გეთანხმებით, ვინაიდან ღვინო რწყავს სულს და ტკივილს მანდრაგორასავით აძინებს, მაგრამ ღვინო ამასთანავე აღვიძებს მხიარულებას, ვითარცა ზეთი – ცეცხლს.

25. თუმცა, ჩემი აზრით, ადამიანების სხეულებს იგივე ემართებათ სმისას, რაც მცენარეებს – მიწაზე. როცა ღმერთი მათ ზედმეტად გააჯერებს წვიმით, ისინი გამართულად ველარ დგანან და ველარც ნიავეი უვლით მათ. ხოლო როცა ისინი იმდენს სვამენ, რამდენიც საჭიროა, სწორადაც იზრდებიან, ყვავიან კიდეც და ნაყოფსაც იძლევიან.

26. ასევე გვემართება ჩვენც. თუკი ერთბაშად დავლევთ ბევრს, სხეული და გონება უმაღვე შეწყვეტს მუშაობას. არათუ ლაპარაკს, სუნთქვასაც ველარ შევძლებთ, ხოლო თუკი ეს ახალგაზრდა მერიქიფენი ცოტა-ცოტას დაგვისხამენ მცირე ზომის ჭიქებში, მაშინ შეიძლება გორგიასებურად ვთქვათ, რომ ღვინო კი ვერ მოგვერევა, არამედ უკეთეს განწყობაზე დაგვაყენებს.

27. ამას ყველა დაეთანხმა, ფილიპოსმა კი დასძინა, რომ მერიქიფეებს კარგი მეეტლეებისთვის უნდა მიეზაძათ, რათა სასმისები მალ-მალე ჩამოეტარებინათ წრეზე. ისინიც ასე მოიქცნენ.

III

1. ამის შემდეგ ბიჭმა ლირა ფლეიტისებურად მომართა და ცეკვა-სიმღერას შეუდგა. ყველა მას აქებდა, ქარმიდემ კი თქვა: – მეგობრებო, რაც სოკრატემ ღვინოზე ბრძანა, მგონი, იგივე ხდება ახლაც: ახალგაზრდათა სილამაზისა და საკრავის ბგერათა ნაზავი დარღს კი აძინებს, მაგრამ სიყვარულის ჟრჟოლასა გვკიდებს ტანში.

2. ახლა ისევ სოკრატე ჩაება ბაასში: – მეგობრებო, – თქვა მან, – ისინი, როგორც ცხადი გახდა, გვანიჭებენ სიამოვნებას, თუმცა მე მჯერა იმისაც, რომ ჩვენ ბევრად აღვემატებით მათ, ამიტომ განა სირცხვილი არ იქნება, თუკი არ შევეცდებით აქ შეკრებილებმა ერთუროს ბაასით რალაც სარგებელი და სიხარული მივანიჭოთ? –

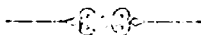
ბევრმა მაშინვე შენიშნა: – მაშ, მიგვითითე, როგორ წავიყვანოთ საუბარი, რათა უკეთ მივალწიოთ მიზანს.

3. – ასეთ შემთხვევაში, – თქვა სოკრატემ, – სიამოვნებით მივიღებდი კალიასის დანაპირებს: სწორედ მან აღგვითქვა, რომ თუკი მასთან ვისადილებდით, თავისი განსწავლულობის ნიმუშს წარმოგვიდგენდა. – გიჩვენებთ კიდეც, – მიუგო კალიასმა, – თუკი ყოველი თქვენგანი საჯაროდ წარმოადგენს, რაც რამ იცის კარგი. – არავინაა წინააღმდეგი, – თქვა სოკრატემ, – არც უარს ამბოს ვინმე, გვითხრას, რა ცოდნას მიიჩნევს ღირებულად.

4. – თუკი ასეა, გეტყვით, რითაც ვამაყოფ, – თქვა კალიასმა, – ჩემი აზრით, შემიძლია ადამიანები უკეთესებად ვაქციო. – მაშინ ანტისტენემ ჰკითხა: – ორიდან რომელს ასწავლი, ხელობას რასმე, თუ სათნოებას? – სათნოებას, თუკი სამართლიანობა სათნოებაა. – ვფიცავ ზევსს, ეს უდავოდ ასეა, – თქვა ანტისტენემ. სიმამაცე და სიბრძნე ზოგჯერ ზიანის მომტანია მეგობრებისა და თანამოქალაქეებისათვის, სამართლიანობას კი არაფერი აქვს საერთო უსამართლობასთან.

5. – მაშ ასე, როგორც კი ყოველი თქვენგანი იტყვის, თუ რა აქვს მას სარგებლის მომტანი, მაშინ, ჩემი მხრივ, მეც არ ვიტყვი უარს დავასახელო ის ხელობა, რომლის მეშვეობითაც ამას ვიქმ. ნიკერატოს, მოდი, ახლა შენ თქვი, – განაგრძობდა კალიასი, – ყველაზე მეტად რისი ცოდნით მოგაქვს თავი? – მან მიუგო: – მამაჩემი ზრუნავდა რა იმაზე, რომ კარგი კაცი დავმდგარიყავი, ამიტომ მაიძულებდა ჰომეროსის ყველა ქმნილება შემესწავლა, ასე რომ, ახლა მე შემიძლია მთელი „ილიადა“ და „ოდისეა“ ზეპირად წარმოვთქვა.

6. – ნუთუ დაგავინწყდა, – მიმართა მას ანტისტენემ, რომ ეს პოემები რაფსოდებმაც იციან ზეპირად? – მაგას რა დამავინწყებს, – უპასუხა მან, – როცა მათ მე თითქმის ყოველდღე ვუსმენ? – ადამიანთა მოდგმაში რაფსოდებზე უბრიყვესი თუ იცი ვინმე? – არა, ვფიცავ ზევსს, მგონი, არ ვიცი, – მიუგო ნიკერატოსმა. – ცხადია, – თქვა სოკრატემ, – ისინი დაფარულ აზრს ვერ სწვდებიან. შენ კი, ნიკერატოს, დიდი თანხა მიეცი სტესიმბროტოსს, ანაქსიმანდროსსა და ბევრსაც სხვას, რათა ღირებული არაფერი გამოგრჩენოდა.

7. – აბა, შენ, კრიტობულოს, რითი მოგაქვს თავი? – განაგრძობდა სოკრატე. – სილამაზით, – იყო პასუხი. – განა შეგიძლია, თქვა, – მიმართა მას კვლავ სოკრატემ, – რომ შენი სილამაზით ჩვენ უკეთეს ადამიანებად გვაქცევ? – თუ ვერა, მაშინ გამოდის, რომ გამოუსადეგარი ვყოფილვარ.

8. – შენ, ანტისტენეს, შენ რითილა ამაყობ? – ჰკითხა მან ანტისტენეს. – სიმდიდრით, – უპასუხა მან. მაშინ ჰერმოგენემ ჰკითხა ანტისტენეს, ბევრი ფული ჰქონდა თუ არა მას. ფილოსოფოსმა დაიფიცა, რომ ობოლიც არ გააჩნდა. – იქნებ მამულები გაქვს შეძენილი? – კარგი, გეყოფა ჩვენი ავტოლიკოსის სილაში ამოგანგვლა.

9. – მასაც უნდა მოვუსმინოთ. ქარმიდე, – მიმართა სოკრატემ, – შენ რითილა ამაყობ? – მე, პირიქით, სიღარიბით მომაქვს თავი დიდად, – იყო პასუხი. – ვფიცავ ზევსს, – თქვა სოკრატემ, – ეგ ფრიად სასიამოვნო რამაა, ყველაზე ნაკლებ შესაშური. მის გამო არ იბრძვიან, ის დაუცველადაც კი დაცულია, ზრუნვას მოკლებული, უფრო და უფრო იმატებს ძალებს.

10. – სოკრატე, აბა, შენ რითილა მოგაქვს თავი? – ჰკითხა კალიასმა. ის მრავალმნიშვნელოვნად შეყოვნდა და მიუგო: – შუაკაცობით. მას შემდეგ, რაც მას ყველამ სიცილი დააყარა, სოკრატემ მიმართა მათ: – თქვენ კი იცინით, მაგრამ მე ვიცი, რა დიდ ქონებას შევიკრებდი, თუკი ჩემს ხელობას გასაქანს მივცემდი.

11. – შენ ფილიპოს – ახლა ლიკონი მიუბრუნდა ფილიპოსს: – ცხადია, ამაყობ შენი ხუმარობით. – დიახ. და ფრიად სამართლიანადაც, – უპასუხა მან, – ვიდრე მსახიობი კალიპიდესი, რომელიც თავს იმით ინონებს, რომ შეუძლია ბევრი ჩამოასხას ცრემლმდინარედ.

12. – ლიკონ, იქნებ შენც გვითხრა, რითი მოგაქვს თავი? – ჰკითხა ანტისტენემ. ლიკონმა უპასუხა: – განა ყველამ არ იცით? ჩემი ვაჟით. – მას კი? – კვლავ იკითხა ვილაცამ, – ალბათ თავისი გამარჯვებით. – ავტოლიკოსი წამონითლდა და თქვა: – სულაც არა, ვფიცავ ზევსს!

13. შემდგომ ამისა, ყველამ, გახარებულმა იმით, რომ მისი ხმა გაიგონეს, მზერა მიაპყრეს მას. ვილაცამ ჰკითხა: – მაშ, რითი, ავ-

ტოლიკოს? – მან მიუგო: – მამაჩემით. – და მიეკრა მას. ეს რომ კალიასმა დაინახა, თქვა: – ლიკონ, ხედები მაინც, ყველაზე მდიდარი რომ ხარ ადამიანთა შორის? – დიახ, ფაქტზე წამასწარიტ, ალბათ, მართლაც ყველაზე მდიდარი ვარ!

14. – ჰერმოგენე, შენ რითილა ბრწყინავ? – ჰკითხა მას ნიკერატოსმა. – მეგობართა სატნოებებითა და სიძლიერით, – თქვა მან, – და იმით, რომ ისინი ზრუნავენ ჩემზე. – აქ კი ყველამ მას შეხედა და ბევრმა ჰკითხა კიდევ, დაასახელებდა თუ არა მათ. მან კი მიუგო, რომ წინააღმდეგი არ იყო.

IV

1. ყოველივე ამის შემდეგ სოკრატემ თქვა: – ისლა დაგვრჩენია, აღნიშნულ საგანთა დიდი ღირებულება წარმოვაჩინოთ. – უპირველეს ყოვლისა, მე მომისმინეთ! – ბრძანა კალიასმა. – იმ დროს, როცა თქვენ კამათობთ იმის შესახებ, თუ რა არის სამართლიანობა, მე ადამიანებს ვეხმარები, სამართლიანნი გახდნენ. – კი, მაგრამ, როგორ, ჩემო კარგო? – ჰკითხა სოკრატემ. – ვფიცავ ზევსს, ფულს ვაძლევ ხოლმე.

2. აქ კი წამოდგა ანტისტენე და მეტი სიცხადისათვის ჰკითხა მას: – კალიას, შენ როგორ გგონია, სამართლიანობა რაში აქვთ ადამიანებს, სულში თუ აბგაში? – სულში, – მიუგო მან. – და შენ, მას შემდეგ, რაც ვერცხლს საფულეში ჩაუჩხრიალე, მათ სამართლიანობისკენ მიმართავ? – ნამდვილად! – როგორ? – ადამიანებს, იციან რა, რომ აქვთ შესაძლებლობა, საჭიროებისამებრ შეიძინონ ის, რაც სურთ, აღარც ბოროტმოქმედება უნდათ და აღარც თავის ხიფათში ჩაგდება.

3. – გაძლევენ კი რამეს იქიდან, რასაც იღებენ? – ჰკითხა ანტისტენემ. – ვფიცავ ზევსს, ნამდვილად არა, – მიუგო მან. – როგორ, ფულის მაგივრად მადლობას გიხდიან? – ვფიცავ ზევსს, არც მაგას აკეთებენ, ზოგნი უფრო მტრულადაც კი მეკიდებიან, ვიდრე ფულის მიღებამდე. – გასაოცარია, – თქვა ანტისტენემ და თან კარგად

დააკვირდა მას. – შენ შეგიძლია ისინი სამართლიანობით განაწყო ყველას მიმართ, გარდა შენი თავისა?

4. – კი, მაგრამ, ამაში რა არის გასაოცარი? – გაიკვირვა კალიასმა. განა ცოტა ხურო და მშენებელი გინახავს, რომელნიც სხვათათვის სახლებს აშენებენ, თავიანთთვის კი ვერ ახერხებენ და ნაქირავეებში ცხოვრობენ? – სოფისტო, ჩანს, დამარცხდი, უნდა აიტანო.

5. – ვფიცავ ზევსს, – ჩაერთო საუბარში სოკრატე, – ის უნდა შეურიგდეს ამას. როგორც ამბობენ, ნათელმხილველნიც უწინასწარმეტყველებენ ხოლმე მომავალს სხვათ, თავისას კი ვერ ხედებიან. – ასე დამთავრდა მაშინ მათი ბაასი.

6. ამის შემდეგ ნიკერატოსმა თქვა: – მეც მომისმინეთ, გითხრათ, რითი გახდებით ჩემთან თანაობით უკეთესნი. თქვენ, რა თქმა უნდა, იცით, რომ ბრძენი ჰომეროსი თავის ქმნილებებში ყველა ადამიანურ საქმეზე საუბრობს, ასე რომ, თქვენგან ვისაც სურს, რომ გახდეს დახელოვნებული მნე, სახალხო წინამძღოლი, ჯარის მეთაური ან კიდევ აქილეესის, აიასის, ნესტორისა და ოდისეესის მსგავსი, მე უნდა მომაგოს პატივი, მე ხომ ეს ყოველივე ვიცი. – როგორ, მეფობაც შეგიძლია, რადგან იცი, რომ ჰომეროსმა აგამემნონი შეაქო, ვითარცა კარგი მეფე და სწორუბოვარი შუბოსანი? – ჰკითხა ანტისტენემ. – დიახ, ვფიცავ ზევსს! – უპასუხა ნიკერატოსმა, – მე, ჩემი მხრივ, ისიც კი ვიცი, რომ ეტლს როცა მართავ, ბოძთან ახლოს უნდა მოუხვიო. „თვითონ მაგრად იდექ ლამაზ ეტლზე, მარცხნივ სულ ოდნავ გადაიხარე, ცხენი რომ გყავს მარჯვენა ხელთან, მათრახი დასცხე და სადავე მიუშვი სულაც“.

7. გარდა ამისა, მე ვიცი ისიც, და თქვენ შესაძლებლობა გაქვთ, ახლავე დარწმუნდეთ ამაში, რომ ჰომეროსი ბრძანებს სადღაც: „ხახვი კარგი მისაყოლებელიაო სმისას“. და თუ ვინმე მოიტანს ხახვს, თქვენ ახლავე ნახავთ სარგებელს – სიამოვნებით დალევთ.

8. ახლა ქარმიდემ გამოთქვა აზრი: – მეგობრებო, ნიკერატოსს სურს, რომ მას ხახვის სუნი ასდიოდეს, რათა სახლში დაბრუნებისას ცოლმა ირწმუნოს, რომ მისი კოცნის სურვილი აზრად არავის მოუვიდოდა. – ეს ასეა, ვფიცავ ზევსს, – თქვა სოკრატემ, მაგრამ

სხვაგვარი პატივის მოხვეჭის საფრთხე გველის – დაცივნის. ხახვი, რა თქმა უნდა, ნამდვილად მისაყოლებელია, ვინაიდან ის არა მარტო საჭმელს, სასმელსაც გემოს ჰმატებს. ასე რომ, თუკი ჩვენ მას სადილის შემდეგაც მივირთმევთ, ვინც რა უნდა თქვას, ჩვენ კალიასთან არა სხვათა, საკუთარი თავის მოსაფერებლად მოვედით.

9. – სოკრატე, არ ეგების – მიუგო ქარმიდემ. – ის, ვინც ბრძოლას ეშურება, მისთვის მისწრებაა ხახვის ჭამა, ისევე, როგორც ზოგნი ნიორნაჭამ მამლებს უშვებენ საძიძგილაოდ, ჩვენ კი უფრო მეტად იმაზე ვფიქრობთ, ვინმეს როგორ ვაკოცოთ და არა როგორ ვიბრძოლოთ. – დაახლოებით ასე და ამგვარად დასრულდა ეს კითხვა-პასუხიც.

10. კრიტობულოსმა კი თქვა: – კეთილი, მეც ვიტყვი, რა უდევს საფუძვლად სილამაზით ჩემს თავმომწონეობას. – თქვი. – დასთანხმდნენ ისინი. – მე თუ ლამაზი არა ვარ, მაშინ, ჩემი აზრით, სამართლიანი იქნებოდა თქვენი სამართალში მიცემა, ტყუილის გამო. რამეთუ არავინ გაიძულებდათ დაგეფიცათ, არადა მუდამ ფიცქვემ ირწმუნებოდით, რომ ლამაზი ვარ. მე კი, ცხადია, გენდობოდით და კეთილშობილებადაც მიგიჩნევდით.

11. მაგრამ თუკი ნამდვილად ლამაზი ვარ და თქვენ ჩემ წინაშე იმასვე განიცდით, რასაც მე იმ ადამიანის ხილვისას, ვისაც მე ლამაზად მივიჩნევ, მაშინ, ყველა ღმერთს გეფიცებით, სილამაზეს სამეფო ხელისუფლებაშიც არ გავცვლიდი.

12. ახლა მე უფრო დიდი ნეტარებით ვუყურებ კლინიასს, ვიდრე ყველა სხვა ამსოფლიურ სილამაზეთ. სიბრმავეს ავირჩევდი ყოველივეს მიმართ, გარდა ერთის, კლინიასისა. მძულს ღამე და მძულს სიზმარიც, ვინაიდან მას ვერ ვხედავ, ხოლო დღისა და მზის მადლიერი ვარ დიდად, მისი მჭერეტელი.

13. ჩვენ, ლამაზებს, თავი იმითაც შეგვიძლია მოვიწონოთ კიდევ, რომ ძლიერ ადამიანს ქონების შესაძენად მუშაობა სჭირდება, მამაცს ხიფათი ელის. სწავლულს – ბაასი, ლამაზს კი შეუძლია უშრომლადაც ყველაფერს მიაღწიოს.

14. ამიტომ, მართალია, მე ვიცი, რომ ფული კარგი რამაა, მაგრამ

რაც მაქვს, სიამოვნებით მივცემდი კლინიასს, ვიდრე ვინმესგან მივიღებდი რამეს. თავისუფლებას ნეტარებით გავცვლიდი მონობაზე, თუკი კლინიასის მორჩილებაში ვიქნებოდი, მისთვის შრომა უფრო გამიიოლდებოდა, ვიდრე დასვენება, უსაფრთხოებას მისი გულისთვის საფრთხეს ვარჩევდი.

15. ამრიგად, თუ შენ, კალიას, თავი დიდად მოგაქვს იმით, რომ შეგიძლია, ადამიანები უფრო სამართლიანნი გახადო, მე კიდევ შენზე მეტი ის შემიძლია, რომ ყველა სათნოებისაკენ მივმართო. ჩვენ, ჩვენი სილამაზის წყალობით, რაღაცით შთავაგონებთ ხოლმე შეყვარებულთ. ჩვენი გამოისობით ისინი უფრო გულუხვნი ხდებიან, უფრო შრომისმოყვარენი და უფრო მეტად სახელის მაძიებელნი განსაცდელში და ამასთანავე უფრო მოკრძალებულნი და თავშეკავებულნი, იმისიც კი ერიდებათ, რაც ყველაზე უფრო სჭირდებათ ხოლმე.

16. უგუნურნი არიან ისინიც, ვინც სარდლებად ლამაზებს არ ირჩევენ. აი, მაგალითად, მე კლინიასის მეთაურობით თუნდაც ცეცხლში გავივლიდი და ვიცო, თქვენც ამასვე გააკეთებდით ჩემთან ერთად. ასე რომ, ნულარ დაეჭვდები, სოკრატე, იმაში, რომ ჩემი სილამაზე საზოგადოებას რაღაც სარგებელს მოუტანს.

17. ცხადია, არც იმას უნდა ჩავეძიოთ, რომ სილამაზე წარმავალია. ლამაზი შეიძლება იყოს როგორც ბავშვი, ასევე ჭაბუკი, მამაკაცი და მხცოვანიც. აი, მტკიცებულება: ათენას პატივსაცემად ზეთისხილის ტოტების დამტარებლებად ლამაზ მოხუცებს ირჩევენ ხოლმე დასტურად იმისა, რომ სილამაზე ყველა ასაკის თანმდევი.

18. და თუკი საამოა, ლამაზთაგან მათივე თანხმობით მიიღო ის, რაც გინდა, ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ ამ ბიჭს და ამ გოგოს მე, მდუმარე, უფრო მალე დავარწმუნებდი ჩემთვის ეკოცნათ, ვიდრე შენ, სოკრატე, თუმცა ბევრს უბნობ და თანაც ჭკვიანურს.

19. – ეს რა ამბავია? – იკითხა სოკრატემ, – ისე მოგაქვს თავი, თითქოს მართლაც ჩემზე ლამაზი იყო. – დიახ, ვფიცავ ზევსს, ასე რომ არ იყოს, სატირული დრამების ყველა სილენოსზე თავზარდამცემი ვიქნებოდი. სოკრატე კი მართლაც ჰგავდა მათ.

20. – მაშ ასე, – თქვა სოკრატემ, – დაიმახსოვრე, რომ ეს ბაასი

სილამაზის შესახებ განჩინებას მოითხოვს, მას შემდეგ, რაც წარმოსათქმელი სიტყვანი წრეს შემოწერს. დაე, განგვსაჯოს არა ალექსანდრემ, პრიამოსის ძემ, არამედ აი ამათ, რომელნიც, როგორც შენ გგონია, შენს საალერსოდ ისწრაფვიან.

21. – ნუთუ კლინიასს არ მიაწოდო მაგ საქმეს, სოკრატე? – არ შეწყვეტ მუდმივად კლინიასის ხსენებას? – თავის მხრივ გაეპასუხა სოკრატეც. – მის სახელს თუ არ ვახსენებ, რა გგონია, ნაკლებ მემახსოვრება? განა არ იცი, რომ მისი სახე სულში ისე ნათლად მაქვს აღბეჭდილი, რომ ფერმწერი ან მოქანდაკე რომ ვყოფილიყავი, ამ ანაბეჭდის მიხედვით ნაკლებ მსგავს სახეს როდი შევქმნიდი, ისეთს, თითქოს ნამდვილად მისთვის მეყურებივოს.

22. ახლა სოკრატემ ჩამოართვა მას სიტყვა: – თუ ეს მართლაც ასეა და აღბეჭდილი გაქვს მისი სახე, მაშ ამოდ რად მრჯი ხოლმე და იქ მიგყავარ, სადაც კი მას დაინახავ? – იმიტომ, რომ მისი ანასახი სიხარულს კი ვერ მგვრის, სევდას მიმძაფრებს მხოლოდ.

23. საუბარში ჩაერთო ჰერმოგენეც: – სოკრატე, მე ვფიქრობ, ეს შენს საქციელს არ ჰგავს, რომ დაგეშვა კრიტობულოსს სიყვარულისაგან ცნობა მიხდოდა. – ჩანს, ფიქრობ, ის ამ მდგომარეობამდე მას შემდეგ მივიდა, რაც ჩემთან მეგობრობს? – მაშ როდის! – ვერა ხედავ მისი ქოჩორი ეს-ესაა ყურებს გაუსწორდა, მაშინ, როცა თმა კლინიასს ახლა უკვე უკანა მხარეს გადასდის? (ე.ი. კრიტობულოსი ახალგაზრდაა კლინიასზე). ცეცხლი მას ჯერ კიდევ მაშინ შემოეგზნო, როცა მასთან ერთად სკოლაში დადიოდა.

24. მამამისმა – მიხვდა რა ამას, – მე ჩამაბარა ის, ვინაიდან იმედოვნებდა, რომ ვუშველიდი რამეს. რა თქმა უნდა, ახლა ის ბევრად უკეთაა. უწინ კრიტობულოსი გორგონას მაცქერალივით გამოიყურებოდა, გაქვავებული მზერით უმზერდა და ქვად ქცეული ბიჯითაც არ შორდებოდა მას. აი, ახლა კი შევნიშნე, თვალი დაახამხამა!

25. მეგობრებო, ღმერთებს გეფიცებით, ჩვენში დარჩეს და მგონი, აკოცა კიდევ კლინიასს. კოცნა კი, მოგეხსენებათ, სიყვარულის ყველაზე აალებადი საშუალებაა და ტკბილ იმედებს აღძრავს.

26. იქნებ იმიტომაც, რომ ბაგეებით შეხება ქმედებათაგან ერ-

თადერთია, რომელიც თანამოსახელეა სულისმიერი სიყვარულისა და საპატიოა ფრიად. აი, რატომაც ვამტკიცებ, რომ ლამაზებთან კოცნას უნდა მოერიდოს ის, ვისაც თავშეკავება ძალუძს.

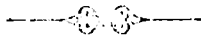
27. ქარმიდემ კი თქვა: – სოკრატე, მამ რატომაა, რომ შენ ლამაზ-თაგან განგვდრეკ ჩვენ, თვითონ კი, ვფიცავ აპოლონს, თავადვე ვიხილე, თავი როგორ მიაყრდნე კრიტობულოსის თავს, მხარი – მხარს მისას, შიშველს, როცა სკოლის მასწავლებელთან ერთსა და იმავე წიგნში რაღაცას ეძებდით.

28. – ოჰ! – თქვა სოკრატემ, აი, თურმე ხუთზე მეტი დღის გან-მავლობაში რატომ მტკიოდა მხარი ან გული რატომ მჩხვლელტადა მხეცნაკბენივით. ახლა კი კრიტობულოს, – მიმართა მას სოკრატემ, – საჯაროდ, ამდენი მონმის წინაშე გიცხადებ, მანამ ვერ შემეხები, სანამ ნიკაპი თავივით არ შეგემოსება თმით. – აი, ასე იყო ერთმა-ნეთში არეული მაშინ მათი ხუმრობა და დინჯი ბაასი.

29. – ახლა შენი რიგია, ქარმიდე, – მიმართა მას კალიასმა, – განაგრძე საუბარი, თქვი, მაინც რა უდევს საფუძვლად შენს ესოდენ თავმომწონეობას სილარიბით? – ყველა ერთხმად აღიარებს, რომ სჯობს არ გეშინოდეს, ვიდრე გეშინოდეს, თავისუფალი იყო, ვიდრე მონა; ვინმეს იმსახურებდე, ვიდრე ემსახურებოდე; სამშობლო გენდობოდეს, ვიდრე არ გენდობოდეს.

30. ასე და ამგვარად, როცა მე ქალაქში მდიდრულად ვცხოვ-რობდი, უპირველეს ყოვლისა, იმის მეშინოდა, რომ ვინმე ჩემს სახლს საძირკველს გამოუთხრიდა, ფულს მომპარავდა და თავად მეც რაიმე ცუდს შემამთხვევდა. ამას გარდა, დამსმენთა მოთაფვ-ლაც მიწევდა. ვიცოდი რა, რომ მათ მეტი ზიანის მოტანა შეეძლოთ ჩემთვის, ვიდრე მე მათთვის, თანაც ქალაქი ყოველთვის რაღაც გადასახადებს შემანერდა ხოლმე, გასაქცევი კი არსად იყო.

31. ახლა კი, როცა უცხოეთში მიწები დავკარგე და ვერც აქაური მამულებიდან ვინევ მოსაევალს, სახლიდან კი ყველაფერი გასხ-ვისებულია, ჩემს გემოზე მძინავს, გაშხლართულს, ქალაქი მენ-დობა, საფრთხესაც აღარავისგან ველი. ახლა უკვე მე თვითონ ვარ სხვათათვის საფრთხე. როგორც თავისუფალ ადამიანს, შემიძლია,

აქაც ვიცხოვრო და უცხოეთშიც, ახლა უკვე მე წამომიდგებიან ხოლმე მდიდრები ფეხზე და გზასაც მითმოვენ.

32. ახლა მეფეს ვგავარ, მაშინ კი წამდვილად მონა ვიყავი. მაშინ მე ვუხდიდი გადასახადს ხალხს, ახლა კი ქალაქი მიხდის გადასახადს და მარჩენს კიდეც. როცა მდიდარი ვიყავი, სოკრატესთან მეგობრობისთვის მკიცხავდნენ, ახლა რაკი გავლარიბდი, ჩემი დარდი აღარავის აქვს. გარდა ამისა, როცა ბევრი მქონდა, მუდამ რალაცას ვკარგავდი: ზოგს ქალაქის წყალობით, ზოგსაც – ბედისა. ახლა კი აღარაფერს ვკარგავ, რადგან არაფერი გამაჩნია, იმედი იმისა კი, რამე რომ შევიმატო, მაქვს.

33. – მაშასადამე, – მიმართა მას კალიასმა, – იმისთვისაც კი ღოცულობ, აღარასოდეს რომ არ გამდიდრდე და როცა კარგ სიზმარს ნახულობ, უბედურების ამრიდებელ ღმერთებს სწირავ მსხვერპლს? – არა, არა, მაგას არ ვიქმ, პირიქით ხიფათისმოყვარე ვხდები და თუკი რაიმეს შოვნა მეიმედება, ვუძლებ განსაცდელს.

34. – აბა, ახლა შენ გვითხარი, ანტისტენე, ასეთი მცირეს მქონებელი, როგორ ამაყოფი სიმდიდრით? – ჰკითხა მას სოკრატემ. – მეგობრებო, მე ვთვლი, რომ სიმდიდრე და სიღარიბე ადამიანებს არა სახლებში, არამედ სულელებში აქვთ.

35. ბევრი მდიდარი კერძო პირი მინახავს, დიდი ქონების პატრონი, რომელთაც თავი ისეთ ღარიბებად მიაჩნიათ, რომ ყოველგვარ საქმეს ჰკიდებენ ხელს, ყოველგვარ რისკზე მიდიან. ოღონდაც მეტი მოიხვეჭონ, ისეთი ძმების შესახებაც ვიცი, რომელთაც ქონება თანაბრად მიიღეს, ამათგან ერთს ჰყოფნის და გასავალზე მეტი რჩება, მეორეს კი ყველაფერი აკლია.

36. ისეთ ტირანებზეც მსმენია, რომელნიც ფულს დახარბებულნი, უპოვრებზე მეტ საშინელებებს სჩადიან. დაუქმყოფილებლობის გამო ზოგნი ფულს იპარავენ, ზოგნი კედლებს ანგრევენ, ზოგნი ადამიანებს იტაცებენ. არიან ისეთი ტირანებიც, მთელ ოჯახებს რომ ანადგურებენ, უმრავლესობას ხოცავენ და ხშირად ფულისა გამო მთელ ქალაქსაც დაიმონებენ ხოლმე.

37. ამიტომ ისინი, ამ უმძიმესი სენის გამო, ჩემი მხრივ, მარ-

თლაც ძალიან მებრალებიან. ჩემი აზრით, მათ იმდაგვარივე რამ ანუხებთ, როგორც ბევრისმქონებელთ, ბევრისმჭამელთ, მაგრამ მუდმივად დაუკმაყოფილებელთ. მე კი იმდენი რამ მაქვს, ძლივ-ძლივობით ვპოულობ ხოლმე. ამრიგად, მე ის უპირატესობა მაქვს, რომ დანაყრებულს აღარ მშია, დარწყულებულს აღარ მწყურია, ვიცვამ ისე, რომ გარეთ ისეთ მდიდარზე მეტად არ ვითოშებოდე, როგორიც კალიასია.

38. ხოლო როცა სახლში ვარ, უთბილეს ქიტონად მეჩვენება კედლები, უთბილეს მოსასხამად – ჭერი, ქვეშაგები ისე მიფარავს, რომ სათუო საქმეა ჩემი გაღვიძება, ხოლო როცა ჩემი სხეული სიყვარულით დაკმაყოფილებას მთხოვს, იმაზეც ყაბულსა ვარ, რაც არის. ქალები, რომელთაც მე მივმართავ ხოლმე, სიხარულით მხვდებიან, ვინაიდან სხვას არავის სურს მათთან ყოფნა.

39. ეს ყოველივე კი მე იმდენად საამურად მეჩვენება, რომ თითოეულის აღსრულების შემდეგ მეტ ნეტარებას აღარ ვისურვებდი, პირიქით, ზოგი მათგანი, მგონი, უფრო საამოა, ვიდრე სასარგებლო.

40. ჩემს სიმდიდრეში უმაღლეს სიკეთედ მივიჩნევდი იმას, თუკი რაც ახლა მაქვს, იმასაც წამართმევდნენ. როგორც მე ვხედავ, ვერანაირი ცუდი ვერ შეძლებდა იმას, რომ საკმაო სარჩო ვერ მეშოვა.

41. და მართლაც, როცა მსურს სიამოვნება მივიღო, ბაზარში როდი ვყიდულობ ფუფუნეულობას, ვინაიდან ძვირია, არამედ სულში მოვიძიებ ხოლმე. გაცილებით საამურია, როცა იღებ იმას, რასაც მოთმინებით ელოდი, ვიდრე, როცა ძვირად ღირებულ საკვებს იყენებ ჩვეულებრივ, როგორც ახლა მე, როცა თასოსურ ღვინოს ნდომის გამო კი არ ვსვამ, არამედ იმიტომ, რომ გადავანყდი.

42. უეჭველია, ბევრად სინდისიერნი არიან ისინი, ვისაც იაფ-ფასიანი რამეები უყვართ და არა ძვირად ღირებულის მოსურნენი, რამდენადაც ყოფნის კაცს ის, რაც აქვს, იმდენად ნაკლებად ეტანება სხვისას.

43. ყურადსაღებია ისიც, რომ ასეთი ქონება სიუხვით აღავსებს ადამიანს. მაგალითად, სოკრატე, რომლისგანაც მე ეს მივიღე, უანგარიშოდ და აურწყავად სწორედ იმდენს მაძლევდა, რამდენის

თანნაღებაც შემეძლო. ახლა კი უარს არც მე ვეუბნები ვინმეს. ჩემი სულის სიმდიდრეს ყველა მეგობარს ვუჩვენებ ხოლმე და უშურველადაც ვუყოფ.

44. ამას გარდა, თქვენ იმასაც ხედავთ, რომ ფულზე უამესი, მოცალეობა, მუდამ თან მახლავს. აქედან გამომდინარე, ვუყურებ იმას, რაც საყურებელია, ვუსმენ იმას, რისი მოსმენაც ღირს და რაც ჩემთვის ყველაზე ძვირფასია, მოცალედმყოფი მარადდღე სოკრატესთან ვარ. ისე, არც ის მოჰყავს ალტაცებაში ოქროს ზოდების დამთვლელებს და ვინც მოსწონს, დროს სწორედ მათთან ატარებს.

45. აი, ასე უბნობდა ანტისთენე. კალიასმა უთხრა მას: – ვფიცავ პერას, მშურს შენი სიმდიდრე, ვინაიდან ქალაქი გადასახადებს არ გაკისრებს, არც მონასავით გექცევა და არც იმათ მოსდით გული, ვისაც სესხს ვერ უბრუნებ. – ვფიცავ ზეესს, – შეუბრუნა კალიასს სიტყვა ნიკერატოსმა: – ნუ გშურს, ვინაიდან აქედან წასვლისას მისგან „არაფრის ნდომა“ უნდა ვისესხო, რამეთუ ასე მასწავლა ანგარიში ჰომეროსმა:

„ცეცხლშეუხებ შვიდ სამფეხას, ათ ოქროს ტალანტს, ოც კარდალასაც მოელვარეს, თორმეტ მარდ მერანს“.

და მეც განუწყვეტილად ის მსურს, რაც შეიძლება, მეტად გავზარდო ჩემი ქონება როგორც ზომით, ასევე წონით. ალბათ, ამიტომაც, რომ ბევრი ძალიან ძუნნად მიმიჩნევს. – აქ კი, ცხადია, ყველას გაეცინა, რადგან ჩათვალეს, რომ ნიკერატოსი მართალს ამბობდა.

46. ამის შემდეგ ვილაცამ თქვა: – აბა, ახლა შენი რიგია, პერმოგენე, თქვი, ვინ არიან შენი მეგობრები, დაასაბუთე, რომ დიდდიდნი არიან და ზრუნავენ შენზე. მხოლოდ მაშინ გაცხადდება, სამართლიანი რომაა შენი თავმოწონება მათით.

47. – ასე და ამგვარად, – დაიწყო პერმოგენემ, – ელინები და ბარბაროსებიც აღიარებენ, რომ ღმერთებმა უწყიან ყველაფერი: ანმყოც და მომავალიც, ეს სრულიად ნათელია. ყოველ შემთხვევაში, ყველა ქალაქი და ყველა ხალხი ქადაგთა მეშვეობით ეკითხება ღმერთებს, რისი გაცხადება უამთ მათ და რისი არა. ჩვენ გვჯერა

ისიც, რომ მათ ძალუძთ როგორც კარგის, ასევე ცუდის ქმნა და ნათელია ესეც: ყველა, რა თქმა უნდა, იმას ევედრება ღმერთებს, მავენ განარიდოს და სიკეთე უწყალობოს.

48. ამრიგად, ყოვლის მხედველი და ყოვლის შემძლე ღმერთები ისე მეგობრულად არიან ჩემდამი განწყობილნი, რომ საყოველთაო ზრუნვისას არასოდეს ვავიწყდები მათ: არც ღამე, არც დღე, სადაც არ უნდა მივდიოდე და რასაც არ უნდა ვაკეთებდე. თავიანთი წინასწარცოდნის მეშვეობით, უწყიან რა ყოველი საქმის ბოლო, ისინი მაცნებად მიგზავნიან ხოლმე: ხმებს, სიზმრებსა და მომასწავებელ ფრინველებს და მიმანიშნებენ, რისი გაკეთება შეიძლება და რისი არაა. როცა ამ მითითებებს ვითვალისწინებ, არასოდეს ვნანობ, ურჩობისას კი დავსჯილვარ მყისვე.

49. – ამაში დაუჯერებელი არაფერია, – თქვა სოკრატემ, – მაგრამ მე მაინც ვისურვებდი შემეტყო, როგორ ემსახურები მათ, ესოდენ რომ გემეგობრებიან შენ? – ვფიცავ ზევსს, – მიუგო ჰერმოგენემ, – ეს ძალზე იაფი მიჯდება: ვადიდებ მათ და ამაში არაფერს ვიხდი. მათივე ნაბოძებიდან მყისვე უკან ვაბრუნებ წილს. სათნოდ ვმეტყველებ და საქმეებში მათი მოწმებად მოხმობისას შეგნებულად არ ვიტყუები, – ვფიცავ ზევსს, – ბრძანა სოკრატემ, – თუკი შენნაირს ღმერთები მეგობრებად გყავს, ჩანს, მართლაც უამთ მათ სათნოებანი. – აი, ასეთი დინჯი იყო მათი ბაასი.

50. როცა ჯერი ფილიპოსზე მიდგა, ჰკითხეს მას, რას ხედავდა მასხარაობაში კარგს და რატომ იწონებდა მისით თავს. – განა თავმოსანონებელი არ არის, – უპასუხა მან, – ყველამ იცის, რომ ხუმარა ვარ, როცა საქმე კარგად მისდით, დიდი სიამოვნებით მიწვევენ ხოლმე, ხოლო როცა ცუდად, უკანმოუხედავად გარბიან, ვინაიდან ემინიათ ჩემი დანახვისას თავისდა უნებურად არ გაეცინოთ.

51. – ვფიცავ ზევსს, – გამოეხმაურა ნიკერატოსი, – ნამდვილად სამართლიანად იწონებ თავს. აი, ჩემთან კი სულ სხვაგვარადაა საქმე: ჩემს მეგობართაგან ვინც კარგად ცხოვრობს, გამირბის. ხოლო ვისაც ცუდი რამ შეემთხვა, სულ ჩემთან ნათესაობაზე ლაპარაკობს და აღარ მშორდება.

52. – კეთილი, – თქვა ქარმიდემ, – შენ რითი ამაყობ, სირაკუსელო? – ნამდვილად ბიჭით, არა? – ვფიცავ ზევსს, სულაც არა, – მიუგო მან, – პირიქით, მის გამო მუდმივ შიშში ვარ, ვინაიდან ზოგნი მის დალუპებაზე ოცნებობენ.

53. ეს რომ სოკრატემ მოისმინა, წარმოთქვა: – ო, ჰერაკლეე, მაინც რას ფიქრობენ, ისეთი რა დაუშავა შენმა ბიჭმა, რომ მისი მოკვლა განუზრახავთ? – არა, მისი მოკვლა კი არ უნდათ, – უპასუხა სირაკუსელმა, – არამედ თავისთან დაწოლაზე სურთ დაითანხმონ. – შენ კი, ჩანს, ფიქრობ, რომ ეს თუ მოხდა, ის დაილუპება. სწორედაც, რომ, ვფიცავ ზევსს, – დაეთანხმა ის.

54. – მაშ, შენ თვითონ არ გძინავს მასთან? – ჰკითხა კვლავ სოკრატემ. – ვფიცავ ზევსს, – არა, მთელ ღამეებს თეთრად ვათენებ. – ჰერას ვფიცავ, – გაიკვირვა სოკრატემ, – დიდება შენდა, რომ ბუნებისგან ასეთი სხეული გრგებია, რომ მხოლოდ ის არ ღუპავს თანამოძინარს. ასე რომ, სხვა თუ არაფრით, ასეთი სხეულით ნამდვილად შეგიძლია, იამაყო.

55. – არა, ვფიცავ ზევსს, – მაგით არ ვამაყოფ, – იყო პასუხი. – მაშ რითი? – ბრიყვებით, ვფიცავ ზევსს, ისინი ნახულობენ ჩემი თოჯინების წარმოდგენებს და მარჩენენ მე. – აი, თურმე რატომ იყო, – თქვა ხუმარამ, – ამას წინათ რომ შემომესმა, როგორ ევედრებოდი ღმერთებს, სადაც შენ იქნებოდი, იქ გამოეგზავნათ პური, ჭკუა რა მოსატანიაო.

56. – კეთილი, – თქვა კალიასმა, – აბა, შენ რას იტყვი, სოკრატე, შენ რატომღა მოგაქვს თავი იმ უმნიშვნელო ხელობით, რომელიც დაგვისახელე? – ჯერ შევთანხმდეთ, რაში მდგომარეობს შუაკაცობის არსი, – უთხრა სოკრატემ, – ჩემს შეკითხვებზე მიპასუხეთ დაუყოვნებლივ, რათა გავიგოთ, რაზე შევჯერდებით, თანახმანი ხართ? – დიახ, – მიუგეს მათ. და რადგან ერთხელ თქვეს, შემდგომ ყველა ამ სიტყვით – „დიახ“ – აძლევდა პასუხს.

57. – ამრიგად, – შეუდგა საუბარს სოკრატე, – კარგი შუაკაცის მიზანია, ისე მოარიგოს საქმე, რომ კაცს თუ ქალს, ვისაც ის ერთმანეთს ურიგებს, უნდა მოსწონდეს ის, ვისაც უკავშირდება, მარ-

თალია თუ არა? – დიახ, – იყო საყოველთაო პასუხი. – მოწონების ერთ-ერთი საშუალება ხომ ისაა, რომ ჰქონდეს მას სახის შესაფერისი ვარცხნილობა და სამოსი? – დიახ! – დაადასტურეს კვლავ.

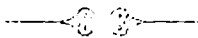
58. – ისიც ხომ ვიცით, რომ ადამიანს შეუძლია ერთი და იმავე თვალებით მეგობრულადაც შეხედოს ვინმეს და მტრულადაც? – დიახ! – რომ ერთი და იმავე ხმით შეიძლება ნაზად და უხეშად საუბარი? – დიახ! – განა ისეც არ ხდება, რომ ზოგი საუბარი მტრობას აღძრავს, ზოგი კი – მეგობრობას? – დიახ!

59. – მაშასადამე, კარგი შუაკაცი, ყოველივე აქედან გამომდინარე, არ ასწავლის კაცს იმას, რაც მოწონებაში ეხმარება? – დიახ! – რომელი შუაკაცია უკეთესი, რომელიც ერთი კაცისთვის გახდის ადამიანებს მოსაწონთ, თუ მრავლისთვის? აქ კი გაიყვნენ: ერთნი ამბობდნენ: ცხადია, „ბევრისთვის“, მეორენი გაიძახოდნენ – „დიახ“!

60. სოკრატემ კი თქვა, რომ ერთი აზრი აქეთ, და განაგრძო: – თუკი ვინმე მოახერხებდა, ადამიანები მთელი ქალაქისთვის მოეწონებინა, განა არ იქნებოდა ჭეშმარიტად კარგი შუაკაცი? – ვფიცავთ ზევსს, ნამდვილად! – იყო საერთო პასუხი. – თუკი ვინმე ასეთ ადამიანებად გარდაქმნიდა მათ, ვისაც თვითონ წინამძღოლობს, განა სამართლიანად არ იამაყებდა ამ ხელობით და სამართლიანადვე არ მოითხოვდა დიდ გასამრჯელოს?

61. როცა მას ყველა დასთანხმდა, მან განაგრძო – ასეთია ჩემი აზრით, ანტისტენე. – როგორ, მე გადმომცემ მაგ ხელობას? – ჰკითხა ანტისტენემ. – დიახ, ვფიცავ ზევსს, – მიუგო სოკრატემ, – ვინაიდან ვხედავ, რომ შენ სრულყავი მისი მომიჯნავე ხელობა, – კი მაგრამ, რომელი? – მახეში გაბმის ხელოვნება, – აუხსნა სოკრატემ.

62. ძალიან გაბრაზებულმა ანტისტენემ კი ჰკითხა: – მაინც, რა იცი ჩემ მიერ ამგვარი ჩადენილი? – ჯერ ერთი, – უთხრა სოკრატემ, – შენ კალიასი იმ სოფისტ პროდიკეს მიუყვანე, რაკი ხედავდი მას ფილოსოფიაზე შეყვარებულს, პროდიკეს კი ფული სჭირდებოდა. მეორე, შენვე გააცანი ის ელისელ ჰიპიასსაც, რომელთანაც კალიასი მეხსიერების გაუმჯობესების ხელოვნებას დაეუფლა და

რისი მეშვეობითაც ადვილად შეყვარებადი გახდა. ამიტომ ნახავს რა მშვენიერ რამეს, აღარასოდეს ივინყებს.

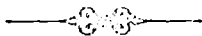
63. ცოტა ხნის წინათ კი ისე მიქებდი ჰერაკლეელ სტუმარს, რომ მისი გაცნობით ჩემში მისდამი ნდობა აღძარი. ამის გამო, ცხადია, მაღლიერი ვარ. ფლიუნტელ ესქილესაც შენ არ მიქებდი? ჩემს თავს კი უქებდი მას. განა შენ არ მიგვიყვანე იქამდე, რომ შენი ენის გამოისობით შეყვარებულნი, ერთმანეთს საძებნელად ამძუნებულნი ძაღლებივით დაედევდით?

64. ვხედავ რა ყოველივე ამას, შენ მახეში კარგ გამბმელად მიგიჩნევ. ვისაც შეუძლია, მიხვდეს, ვინ ვის მოუტანს სარგებელს და ვისაც შეუძლია, მათში ურთიერთ სიყვარული აღძრას, ის, ჩემი ღრმა რწმენით, ქალაქსაც მეგობრობისაკენ მიდრეკს, ქორწილებსაც სათანადოს გამართავს. ასეთი ადამიანი დიდი შენაძენი იქნებოდა როგორც ქალაქების, ასევე მეგობრებისა და მოკავშირეებისთვისაც. შენ კი ისე გაცხარდი, თითქოს გამომელანძლე იმით, რომ მახეში კარგი გამბმელი გინოდე. – ახლა აღარ ვბრაზობ, – ვფიცავ ზევსს, – თქვა ანტისტენემ, – თუკი ეს ყოველივე მე შემიძლია, ჩემი სული მართლაც ყოფილა გადაძეძგილი სიმდიდრით. – აი, ასე დასრულდა მათი საუბრის ეს მონაკვეთი.

V

1. კალიასმა კი ჰკითხა კრიტობულოსს: – შენ ხომ არ გსურს სილამაზის შესახებ სოკრატესთან პაექრობაში ჩაება? – ვფიცავ ზევსს, არ უნდა, – თქვა სოკრატემ, – ალბათ, ხედავთ, რომ შუაკაცი მსაჯულებში პატივით სარგებლობს.

2. – არ გავექცევი, – დასთანხმდა კრიტობულოსი. – სოკრატე, თუ შენ ჭკვიანური არგუმენტები გაქვს, რომ ჩემზე ლამაზი ხარ, გავაცანი, მხოლოდ ლამპის ახლო მოწევა არ დაგავინყდეს, – დაამატა მან. – ასე და ამგვარად, – დაიწყო სოკრატემ, – უპირველეს ყოვლისა, – ჯერ დაკითხვა უნდა მოხდეს საქმის ირგვლივ – მიპასუხე! – შენ კი მკითხე!

3. – კრიტობულოს, შენი აზრით, მხოლოდ ადამიანშია სილამაზე თუ კიდევ სხვა რამეშიც? – ვფიცავ ზევსს, – მიუგო მან, – სილამაზე არის ცხენშიც, ხარშიც და ბევრ სხვა უსულო საგანშიც. ვიცი ისიც, რომ ლამაზი შეიძლება იყოს: ფარიც, მახვილიც და შუბიც.

4. – ეს როგორ შეიძლება, რომ ეს საგნები ერთმანეთს არაფრით რომ არ ჰგვანან, ყველა ლამაზი იყოს? თუ ისინი, ვფიცავ ზევსს, კარგადაა დამზადებული იმ საქმეთათვის, რომლებისთვისაც ჩვენ მათ ვყიდულობთ, ან თუ თავისი ბუნებით ჩვენი საჭიროებისათვის კარგია, მაშინ ისინი ლამაზებია, – უპასუხა კრიტობულოსმა.

5. – ის თუ იცი შენ, – ჰკითხა სოკრატემ, – რისთვის გვჭირდება თვალები? – ეს ხომ ისედაც ცხადია, – მიუგო მან, – რათა დავინახოთ. – მაშინ ჩემი თვალები შენს თვალებზე ლამაზი ყოფილა. – ვითომ რატომ? – იმიტომ, რომ შენი თვალები მხოლოდ პირდაპირ იყურებიან, ჩემები კი – ცერადაც, ვინაიდან გადმოკარკლული მაქვს. – შენ როგორც ამბობ, – უთხრა კრიტობულოსმა, – კიბორჩხალას ყველა ცხოველზე უკეთესი თვალები ჰქონია, არა? – ნამდვილად, – მიუგო სოკრატემ, – ვინაიდან მხედველობის სიძლიერით მას ბუნებისგან საუკეთესო თვალები ერგო.

6. – კეთილი, მაგრამ ცხვირი ვისია უკეთესი, ჩემი თუ შენი? – ჰკითხა კრიტობულოსმა. – ვფიქრობ, ჩემი, – უპასუხა სოკრატემ, – თუკი ღმერთებმა ის ჩვენ ყნოსვისთვის შეგვიქმნეს: შენი ნესტოები მინას დაჰყურებენ, ჩემი კი ზევითაა აშვერილი და სუნს ყოველი მხრიდან შეიყნოსავენ. – პაჭუა ცხვირი რითია სწორზე ლამაზი? – იმით, რომ ისინი მზერას არ ზღუდავენ, თვალებს მყისვე შეუძლიათ დაინახონ ის, რისი დანახვაც სურთ. მაღალი ცხვირი კი აუგად განწყობილივით აშორიშორებს მათ.

7. – ხოლო პირს რაც შეეხება, – უთხრა კრიტობულოსმა სოკრატეს, – ამაში ნამდვილად ჩამოგივარდები, – თუკი ის კბეჩისთვისაა შექმნილი. შენ, ცხადია, ჩემზე მეტს ჩაკბერ. იქნებ ისიც გგონია, რომ სქელი ტუჩების პატრონს ამბორი გექნება ნაზი? – შენი სიტყვების თანახმად, ისე გამოდის, თითქოს ვირზე გონჯი პირი მქონდეს. ჩემი სილამაზის დასტურად ნუთუ არც იმას მიიჩნევ,

რომ ნაიადები, ქალღმერთები, შობენ სილენოსებს, მე რომ მგვანან უფრო და არა შენ?

8. – მეტს ველარ გაგიძლებ, – მიმართა კრიტობულოსმა სოკრატეს. – დაე, კენჭები მოიტანონ, რათა მალევე შევიტყო, რა სახის ჯარიმა მეკისრება. თუ შეიძლება, ფარულად ჩაყარონ, რამეთუ მეშინია, შენმა და ანტისტენეს სიმდიდრემ არ მძლიოს.

9. გოგონამ და ბიჭმა მართლაც ფარულად დაიწყეს კენჭების ჩაყრა. ამასობაში კი სოკრატე, დაშინებული იმით, ვაითუ მსაჯულნი შეცდომაში შეეყვანათ, ლამპის კრიტობულოსთან მიტანაზე წვალობდა, რათა გამარჯვებულისათვის მოსამართლეთ არა ბაბთები, არამედ კოცნა განეჩინათ. როცა კენჭები გადმოყარეს, ყველა კრიტობულოსის სასარგებლოდ აღმოჩნდა, სოკრატემ კი წამოიძახა: – ახ, ახ, კრიტობულოს, შენი ფული კალიასისას არ ჰგავს. მისი – ადამიანებს სამართლიანობისკენ მიდრეკს, შენი კი, როგორც მრავალთა, მსაჯულთა და მოსამართლეთა შესაცდენადაც საკმარისია.

VI

1. ამის შემდეგ ერთნი იმას ითხოვდნენ, რომ კრიტობულოსს საგამარჯვებო ამბორი მიეღო, მეორენი მას ბიჭის და გოგოს პატრონისგან თანხმობის მიღებას ურჩევდნენ, მესამენი კი ხუმრობდნენ. რაც შეეხება ჰერმოგენეს, ის ახლაც დუმდა. სოკრატემ სახელდებით მიმართა მას და ჰკითხა: – ჰერმოგენე, შეგიძლია გვითხრა, როგორ გესმის „აყალმაყალი მემთვრალეობისას“? მან მიუგო: – მე თუ მეკითხები, ეგ რა არის, არ ვიცი, მაგრამ ჩემი აზრის გამოთქმა შემიძლია. – კარგი, თქვი, – სთხოვა სოკრატემ.

2. – ქეიფისას თანამეინახენი შეაწუხო, – აი, ეს მიმაჩნია აყალმაყალად. – იცი კი, რომ შენ შენი დუმილით გვანუხებ? – მაშინაც, როცა თქვენ ლაპარაკობთ? – არა, როცა ვჩერდებით. – ნუთუ ვერ ხვდებით, რომ თქვენს საუბარში არა თუ სიტყვას, ბენვსაც ვერ ჩაადებს ვერვინ?

3. – კალიას, – მიმართა სოკრატემ, – იქნებ მიეშველო კედელთან მიმწყვდეულ პერმოგენეს? – დიახ, როცა ფლეიტის ხმა გვესმის, ყველანი ვდუმდებით. პერმოგენემ კი ჰკითხა მათ: – ხომ არ გსურთ, ფლეიტის ბგერათა თანხლებით გესაუბროთ? სწორედ ისე, როგორც მსახიობი ნიკოსტრატოსი წარმოსთქვამს ხოლმე ტეტრამეტრებს?

4. – ღმერთთა გულისთვის, პერმოგენე, – უთხრა სოკრატემ, – ეგრე მოიქეცი. მჯერა, რომ როგორც სიმღერაა საამო ფლეიტის ჰანგთა თანხლებით, ასევე იქნება საამური შენი სიტყვაც, მით უმეტეს, თუკი შენს სიტყვას ფლეიტის დამკვრელი ქალივით ხელებსაც მიაშველებ.

5. – კეთილი, – თქვა კალიასმა, – ფლეიტის რომელი კილო იქნება საჭირო, როცა ანტისტენე ნადიმისას ვინმეს გაკიცხავს?

– გაკიცხულს, ჩემი აზრით, სტვენა შეეფერება, – უპასუხა ანტისტენემ.

6. – ამასობაში სირაკუსელი, რომელიც ხედავდა, რომ სტუმრები ერთმანეთში ბაასით ერთობოდნენ და მის წარმოდგენას ყურადღებას არ აქცევდნენ, გაბრაზდა და უთხრა მას: – სოკრატე, ამას შენ გეძახიან მაღალ საგნებზე მოაზროვნეს? – დიახ, ეს უფრო უკეთესია, ვიდრე ის, რომ უაზროს მეძახდნენ. – დიახ, თუკი ცის მნათობებზე მეოცნებედ არ ჩაგთვლიდნენ.

7. – იცი კი რამე ღმერთებზე უზესთაესი? – ჰკითხა სოკრატემ, – არა, ვფიცავ ზევსს, მაგრამ შენზე ამბობენ, რომ ღმერთები კი არ წარმოდგენენ შენი ფიქრის საგანს, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ღრუბელთა ზედა მდებარენი. – ახლაც ასეა, – შეეპასუხა სოკრატე ღმერთებზე ფიქრით ვარ მოცული. იქიდან გვიგზავნიან ისინი მარგებელ წვიმას და იქიდანვე გვანიჭებენ ნათელს და თუ მე მკაცრად ვლაპარაკობ, ამის მიზეზი შენ ხარ, ვინაიდან ამაოდ მრჯი.

8. – კარგი, ახლა ამას შევეშვათ, – უთხრა სირაკუსელმა სოკრატეს. – და ის მითხარი, რწყილის რამდენი ნახტომი გვყოფს მე და შენ? ამბობენ, რომ მთელი შენი გეომეტრიის ცოდნა ეგ არის. – აქ უკვე ანტისტენეც ჩაერთო: – ფილიპოს, შენ, რომელსაც შედარების ხერხი გემარჯვება, არ გგონია, რომ ეს კაცი განმაქიქებელს

ჰგავს? – დიახ, ვფიცავ ზევსს, განმაქიქებელსაც ჰგავს და კიდევ ბევრს სხვასაც.

9. – შენ მაინც ნურავის შეადარებ მას, – უთხრა სოკრატემ ხუმარას, თორემ შენც განმაქიქებელთ დაემსგავსები. – თუ მე კარგ და უკეთეს ადამიანებს შევადარებ მას, მაშინ არა განმაქიქებელი, არამედ მაქებარი უნდა მიწოდონ. აი, სწორედ ახლა ჰგავხარ განმაქიქებელს, ვინაიდან ამბობ, რომ მასზე უკეთესია ყველა.

10. – გსურს, უარესებს შევადარო? – ჰკითხა ფილიპოსმა სოკრატეს. – არა, არც უარესებს. – მაშ, ვის? – არავის. თუ მე გავჩუმდები, – თქვა ხუმარამ, – როგორ გავაკეთო ის, რაც სადილის შემდეგ ჩემი გასაკეთებელია? – ძალიან იოლად, როცა ლაპარაკი საჭირო არ არის, დადუმდი! – აი, ასე დასრულდა ეს შფოთი.

VII

1. შემდგომ ამისა, იქ მყოფთაგან ერთნი ითხოვდნენ შედარებას, მეორენი უარზე იყვნენ. ატყდა ხმაური და სიტყვა კვლავ სოკრატემ განაგრძო: – ვინაიდან ჩვენ ყველას ერთად გვსურს საუბარი, იქნებ სჯობდეს გუნდად გვემღერა? – თქვა თუ არა ეს სიტყვები, ის სიმღერას შეუდგა.

2. სიმღერის დასრულებისთანავე კი მოცეკვავე გოგონასთვის მოიტანეს რგოლი, რისი მეშვეობითაც მას უნდა ესაკვირველმოქმედა. აქ სოკრატემ მიმართა სირაკუსელს: – როგორც შენ ბრძანებ და მეც გემონმები, მოაზროვნე ვარ და წარმოიდგინე, აი, თუნდაც ახლა ეგ შენი ბიჭი და ეგ შენი გოგო როგორ შეებას იგრძნობდნენ და ჩვენც როგორ ვისიამოვნებდით, თუკი მხოლოდ ვუყურებდით მათ. კარგად ვიცი, შენც ეს გინდა.

3. ჩემი აზრით, მახვილებს შორის ყირამალაზე გადასვლა, სახიფათო წარმოდგენაა და სულაც არ შეეფერება ნადიმს. დიახ, ჯარაზე ტრიალი, თანაც წერა და კითხვა თანაბარი ძალის საკვირველებანია, მაგრამ რა სიამოვნებას გვანიჭებს, გაგება არ შემოიძლია. ახლაც ასეა. ყურება ლამაზი ბიჭებისა, როცა ისინი ისე იზნიქებიან, რგოლი რომ

განასახიერონ, მათ მშვიდ დგომაზე უკეთესი სანახაობა სულაც არ არის.

4. მართლაც, ძალიან დიდ იშვიათობას როდი წარმოადგენს ის, რომ კაცი, თუკი მას ეს სურს, რაიმე საკივრეველებას გადააწყდეს, აქ მდებარე ნივთებსაც კი ძალუძთ არანაკლები გაოცების აღძვრა. რატომაა, რომ ეს ლამზა, აქვს რა ბრწყინვალე ალი, ნათელს გამოსცემს, ხოლო მბრწყინავი სპილენძის ჭურჭელი ვერ წარმოქმნის ნათელს, თვით მასში კი აირეკლება ყველა საგანი? ან თუნდაც: ზეთი მართალია სითხეა, მაგრამ ცეცხლს აძლიერებს, ხოლო წყალი სწორედ იმიტომ აქრობს ცეცხლს, რომ ის სითხეა?

5. თუმცა ასეთ საუბარს არ მივყავართ იმისკენ, რისკენაც ღვინოს უნდა მივყავდეთ, მაგრამ თუკი ეს მოცეკვავენი, ფლეიტის თანხლებით ცეკვა-ცეკვით იმგვარსავე სცენებს წარმოადგენდნენ, როგორადაც ქარიტებს, ჰორებსა და ნიმფებს ხატავენ ხოლმე, ჩემი აზრით, მათაც გაუადვილდებოდათ საქმე და ჩვენი ნადიმიც საამო იქნებოდა უფრო.

VIII

1. სირაკუსელი მოწონების შეძახილებით გააცილეს. სოკრატემ კი საუბარი ახალ თემაზე წამოიწყო: – მეგობრებო, განა არ შეგვფერის, გავიხსენოთ ის მაღალი ღმერთი, ჩვენში მსუფევი, დროითი თვალსაზრისით მარადმსუფევი ღმერთების ხნის, შესახედლობით მათზე ახალგაზრდა, თავისი სიმდიდრით ყოველივეს დამტევი, ჩვენს სულში ჩანერგილი – ეროსი, მით უმეტეს, რომ ჩვენ ყველანი ვესავეთ მას?

2. მე არ შემძლია, გავიხსენო დრო, როცა ვინმეს მიმართ სიყვარულს არ განვიცდიდი. ქარმიდეზე, რამდენადაც მე ვიცი, ბევრია შეყვარებული, ზოგთა მიმართ კი თვითონაც არ არის გულგრილი. კრიტობულოსს, მართალია, კიდევე შეუძლია სიყვარულის გამოწვევა, თუმცა ახლა უფრო თვითონ განიცდის მის შემოტევას სხვებისადმი.

3. ნიკერატოსი კი, რამდენადაც მე ვიცი, თავის ცოლზეა შეყვა-

რებული და ისიც სიყვარულითვე უპასუხებს. რაც შეეხება პერმო-გენეს, ის მაღალი ზნეობისათვის დნება, რაშიც არ უნდა იყოს იგი, ნუთუ ვერ ხედავთ, როგორ შესჭმუხვნია წარბები! მზერა – უძრავი, სიტყვა – მოზომილი, ხმა – დინჯი, ზნეობა – მაღალი. ღრმად პატივსაცემი ღმერთების მეგობარი ზემოდან როდი დაგყურებს ჩვენ, ადამიანებს! – ანტისტენე, ნუთუ შენ ხარ მხოლოდ, ვისაც არავინ უყვარს?

4. – ვფიცავ ღმერთებს, ძალიან, და თანაც შენ. – სოკრატემ გადახედა და ცხადია, წახუმრებით უთხრა: – მხოლოდ ახლა არა, თავს ნუ მომაბეზრებ, ხომ ხედავ, სხვა რამით ვარ დაკავებული.

5. ანტისტენე გამოეპასუხა: – შენ, საკუთარი თავის შუაგულში, ასეთ შემთხვევაში მუდამ ასე იქცევი ხოლმე: ხან ვითომ ღმერთთა ხმასა ხარ მიყურადებული, ხან კი სხვა საქმეში ხარ ჩაფლული ვითომ.

6. – ღმერთთა გულისთვის, ოღონდ ცემას ნუ დამინწყებ და შენს უმძიმეს ხასიათს ყველაფერში როგორც ვუძლებდი, მეგობრობის ხათრით ასევე გაუძლებ. ეს კია, შენი სიყვარული უნდა დავმალოთ, მით უმეტეს, რომ ის არა ჩემი სულის, არამედ ჩემი სილამაზისადმი მიმართული.

7. ხოლო შენ, კალიას, ავტოლიკოსზე რომ ხარ შეყვარებული, მთელმა ქალაქმა იცის და მგონი, ბევრმაც ჩამოსულთაგან. ამის მიზეზი კი ის არის, რომ თქვენ, ორივენი, სახელოვანი კაცის შვილები ხართ და თვითონაც – ჩინებულნი.

8. მე ყოველთვის აღმაფრთოვანებდა შენი ბუნებრივი მონაცემები. ახლა კი უფრო ვგრძნობ ამას, ვინაიდან ვხედავ, რომ შენ შეყვარებული ხარ არა განცხრომა-ნებიერობაზე, არა მცონარეობაზე, არამედ ყველას ძალმოსილების, ამტანობის, სიამამაცისა და თავდაჭერილობის მაგალითს უჩვენებ. ასეთი რამეებისადმი ტრფიალი კი შეყვარებულის ბუნების წარმომჩენია.

9. აფროდიტე ერთია თუ ორი – ზეციური თუ მიწიური – არ ვიცი. საყოველთაო აზრით, ზევსიც ერთია, მაგრამ ზენოდებანი აქვს ბევრი. თითოეული აფროდიტესათვის ცალ-ცალკე რომაა აღმართული ტაძრები და საკურთხევლები და ცალ-ცალკე რომ

ენირვით მსხვერპლი – მინიურს – ნაკლებ საპატიო, ზეციურს – მეტად საპატიო – ესეც ვიცი.

10. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ხორციელ სიყვარულს მინიერი აფროდიტე უგზავნის სხეულს. სულის, მეგობრობისა და კეთილშობილური საქმისადმი სიყვარულს კი – ზეციური. მგონი, შენ სწორედ ამ სიყვარულით ხარ შეპყრობილი, კალიას.

11. ამას მე შენი შეყვარებულის ღირსებაზე დაყრდნობით ვასკენი და კიდევ იმაზე დაყრდნობით, რომ შენ შეილთან პაემანზე მამაც მოინვიე, ხოლო მშვენიერი და სათნო სიყვარულით აღესილს, შეუძლებელია დაფარული რამე ჰქონდეს მამისაგან.

12. – ვფიცავ ჰერას, სოკრატე, – მიმართა მას ჰერმოგენემ, – მრავალი რამ მანცვიფრებს შენში, სხვათა შორის ისიც, რომ კალიასს ქათინაურების თქმისასაც კი ასწავლი, როგორი უნდა იყოს. – დიახ, – ვფიცავ ზევსს, – თქვა სოკრატემ, – მეტი სიხარული რომ მივანიჭო მას, მსურს, დაეუმტკიცო, რომ სულისმიერი სიყვარული სულის მოთხოვნილებაა, მისთვის მეგობრობა საამოცაა და ნებელობითიც. ხოლო ვინც ხორცისმიერი სიყვარულის შემოტევას განიცდის, იმათგან ბევრს სძულს და აძაგებს საკუთარი შეყვარებულის თვისებებს.

14. თუნდაც ორივე – სხეულიც და სულიც – ერთად შეიყვარონ, მსწრაფლ დაჭკნება რა ახალგაზრდობის ყვავილი, გამქრალ სიყმანვილესთან ერთად წარხდება მეგობრობის ყვავილიც, სული კი დროში კეთილგონიერად მდინარი, მეტ და მეტ სიყვარულს შეიკრებს.

15. გარდა ამისა, გარეგნობით სარგებლობასაც ახლავს ერთგვარი მოყირჭება. ბიჭის სიყვარულთან დაკავშირებითაც ხდება იგივე, რაც ზედმეტი საკვების მიღებისას, ხოლო სიყვარული სულისადმი, სინმინდესთან ნილდებული, არ არის მსწრაფლ დანაყრებადი, თუმცა, როგორც შეიძლება ვინმეს ეგონოს, ის ნაკლებ საამური როდია. პირიქით, ამ დროს აღველინება ლოცვა ღმერთებისადმი, რომლითაც უფლისაგან გამოითხოვება კეთილი სიტყვისა და კეთილი საქმის ბოძება.

16. და ასეთი გრძნობა მართლაც აღაფრთოვანებს სიყვარულით აღესილს და უყვარს ის სულს გარეგნული მშვენიერებით, მოკრძალებით და კეთილშობილებით მოყვავილე, რომელსაც ძალუძს,

თანასწორთა შორის პირველობდეს და თავაზიანობით გამოირჩეოდეს, რაც აღარ საჭიროებს დასაბუთებას, ხოლო ასეთ შეყვარებულს მაგიერი სიყვარულით რომ უნდა პასუხობდნენ, ამას კი დაგისაბუთებთ.

17. უპირველეს ყოვლისა, ვინ შეძლებს სძულდეს ის, ვინც მას, როგორც მისთვის ცნობილია, მაღალზნეობრივად მიიჩნევს? ვინც ბიჭის ზნეობრიობაზე უფრო ზრუნავს, ვიდრე საკუთარ სიამეზე. თუკი, ამას გარდა, მას სჯერა, რომ გრძნობა მისი მხრიდან არ განელდება ყმანვილობის ჩავლის ან ავადმყოფობის გამო სილამაზის დაკარგვასთან ერთად?

18. ხოლო თუ ისინი ერთუროს ემსჭვალვიან, განა არ იგრძნობენ საჭიროებას ერთიმეორეს სიამოვნებით შეხედონ? განა კეთილგანწყობილნი არ იქნებიან, არ დაეხმარებიან, წინდანიწვე არ იზრუნებენ ურთიერთზე? თანამონაწილენი კარგ ამბებში, უბედურებას არ იგლოვებენ ერთად? განა ბედნიერად არ განლევენ დროს ერთად და ჯანმრთელად მყოფნი? ხოლო თუ რომელიმე მათგანი ავად გახდება, განა მეორე დაუხსნელად არ იქნება მასთან? განა განშორებისას კიდევ უფრო მეტად არ იზრუნებენ ერთიმეორეზე, ვიდრე ერთად ყოფნისას? ყოველივე ეს განა კარგი არ არის? აი, სწორედ ასეთ ქმედებათა გამო უყვართ მათ ეს მეგობრობა, სიბერემდე მათი თანმდევი.

19. ხოლო ვინც სხეულს მისჯატვია მხოლოდ, რატომ ეყვარება ბიჭს? მხოლოდ იმიტომ, რომ ის, მიმღები იმისა, რაც სურს, სირცხვილეულყოფს მას? ან იქნებ იმიტომ, რომ თავისი მიზნებიდან გამომდინარე, ახლობლებს აშორებს ბიჭს?

20. ხოლო როცა ის ძალას კი არ მიმართავს, არამედ დარწმუნებით ცდილობს ბიჭის მინდობას, მაშინაც კი მოძალადე ჩრდილს აყენებს საკუთარ თავს. მიმნდობი მინდობილს უკლავს სულს.

21. მას კი, ვინც ფულზე ყიდის თავის სილამაზეს, რატომ ეყვარება მყიდველი ბაზრის ვაჭარზე მეტად? კიდევ იმიტომ არ ეყვარება, რომ მოყვავილეს საქმე აქვს ჩაყვავილებულთან, ლამაზს – ულამაზოსთან, სიყვარულით აღვსილს – სიყვარულისგან დაცლილთან.

რომ ბიჭი სიყვარულით ტკობას მამაკაცთან ქალივით კი ვერ ინანი-
ლებს, არამედ ფხიზლად უყურებს მას, აფროდიტეს მიერ მთვრალს.

22. ამ მიზეზთა გამო, სულაც არ არის გასაკვირი, რომ ზიზღი
დაიბადოს. კარგად თუ მიმოიხედავს ვინმე, დაინახავს, რომ იმათ-
გან, ვინც ზნემაღალი სიყვარულით უყვართ, არანაირი ბოროტება
არ წარმოიშობა, ხოლო სამარცხვინო ურთიერთობებიდან, ცხადია,
ჩნდება ბევრი ცუდი რამ.

23. ახლა მე თქვენ იმასაც დაგიმტკიცებთ, რომ იმისთვის, ვისაც
სულზე მეტად ხორცი უყვარს, ეს კავშირი დამაკნინებელიცაა, ვინც
ასწავლის, რა უნდა თქვას და რა უნდა აკეთოს კაცმა, იმსახურებს
პატივისცემას, როგორც, მაგალითად, ქირონი და ფოინიქსი – აქი-
ლევსისგან. ხოლო სხეულის აღმგზნები მხოლოდ, ცხადია, უპოვარი-
ვით ისუნსულებს მის ირგვლივ, მუდამ აედევნება და წყალობის
მომლოდინეს, მუდამ ენდომება ამბორი ან სხვა შეხებითი ურთ-
იერთობანი.

24. თუკი უხეშად გამომდის, ნუ გაიკვირვებთ, ვინაიდან ღვინო
აღმაგზნებს, ხოლო ჩემში თანამცხოვრები ზეციური ეროსი მაქეზებს
ლიად ვისაუბრო მის მოძულე მინიურ ეროსზე.

25. და მართლაც, ის, ვისაც თვალი მხოლოდ გარეგნობაზე უჭი-
რავს, მიწის დამქირავებელს ჰგავს, ვინც იმას კი არ ცდილობს
ნაკვეთის ღირებულება გაზარდოს, არამედ იმას, რაც შეიძლება მეტი
მოსავალი მოიწიოს იქიდან. მეგობრობისკენ მსწრაფი კი იმ მემამუ-
ლის მსგავსია, რომელიც თავის მამულში ეზიდება ყველაფერს, რაც
კი შეუძლია, თავისივე ტრფიალების საგნის ფასი რომ გაზარდოს.

26. ასევეა ბიჭებთან დაკავშირებითაც. სილამაზის გამლემბა
თუ იცის, რომ ის დაიმორჩილებს მასზე შეყვარებულს, მაშინ ის
ყველაფრის მიმართ გულგრილი რჩება, ხოლო ვინც ხვდება, რომ
ზნეობის გარეშე ვერ შეინარჩუნებს მეგობრობას, მაშინ ის სათნოე-
ბებზე უმეტეს ზრუნავს.

27. დიდად ბედნიერია ის, ვინც საყვარელი ბიჭისგან თავისივე
მეგობარს აღზრდის. ეს კი იმის ნიშანია, რომ ის თვითონაც ივარ-
ჯიშებს სათნოებებში. ხოლო ის, ვინც თვითონ იქცევა ცუდად,

ვერც ახლობლებზე მოახდენს გავლენას. თვითონ უსირცხვილო და ზღვარდაკარგული, ვერც საყვარელ ადამიანს განმსჭვალავს სიყვარულითა და ზომიერებით.

28. – კალიას, ამისი მაგალითები, რომ არა მარტო ადამიანები, ღმერთები და გმირებიც სულისმიერ სიყვარულს უფრო მაღლა აყენებენ, ვიდრე ხორცისმიერს, მსურს, მითოლოგიიდანაც მოგიყვანო.

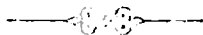
29. მაგალითად: ზევსი მშვენიერ მოკვდავ ქალებზე შეყვარებული, მათთან მიდგომის შემდეგ უკვდავებად როდი აქცევდა მათ, ხოლო ვის სულსაც ის აღფრთოვანებაში მოჰყავდა, მათ უკვდავყოფდა. ასეთთა რიცხვს მიეკუთვნებიან: ჰერაკლე და დიოსკურები და როგორც ამბობენ, კიდევ სხვანი.

30. მეც ვამტკიცებ, რომ ზევსმა განიმედეხი ოლიმპოსზე არა სხეულის, არამედ სულის გამო აღიტაცა. ამას მისი სახელიც მოწმობს. ჰომეროსი ამბობს: γάμυται δὲ τ' ἄκοῦσας – რაც ნიშნავს „ხარობდე, მსმენო“. სხვა ადგილას კი ასე წერია: პუკინა; ფრესი; მჰვდება ეიჯდ-წე" – რაც ნიშნავს: „გონებით იცოდე ბრძნული აზრები“. როგორც ამ ორი ადგილიდან ჩანს, განიმედეხს პატივი ღმერთთაგან მიენიჭა არა იმიტომ, რომ ერქვა „სხეულით ამო“, არამედ „საამო სულით“.

31. შემდეგ კი, ჩემო ნიკერატოს, აქილეესმა, როგორც ჰომეროსი მოგვითხრობს, მაგიერი მიუზლო პატროკლოსის მოკვლის გამო, სთვლიდა რა მას მეგობრად და საგნად ვნების. ამისვე მაგალითები არიან: ორესტესი, პილადესი, თესევსი, პირითოოსი და კიდევ სხვა სახელოვანნი ნახევარღმერთებიდან, რომელნიც, პოეტთა მიერ შექებული, ერთად აღასრულებდნენ დიდ და სახელოვან საქმეთ, არა იმიტომ, რომ ერთად ეძინათ, არამედ იმიტომ, რომ დიდად უყვარდათ ერთმანეთი.

32. და ვინ უწყის, იქნებ ახლაც ასე იყოს. იქნებ ყველა ბრწყინვალე საქმეს ქება-დიდებათვის აღასრულებენ ადამიანები, იქნებ ამისთვის უფრო იღვწიან და ამისთვისვე იგდებენ ხიფათში თავს, ვიდრე სახელის მაგიერ განცხრომის მდომნი?

მართალია, პოეტ აგათონზე შეყვარებული პავსანიასი თავშეუ-

კავებელთა დასაცავად წერს, რომ ასეთთა ლაშქარი იყო ძალიან ძლიერი, ვინაიდან, მისი აზრით, მათ ერთუროს მიტოვება ერცხ-ვინებოდათ.

33. განსაცვიფრებელი აზრია, თითქოს ადამიანებს, რომელთაც ერთმანეთის არ ერიდებოდათ და გულგრილად ეკიდებოდნენ კიცხვას, სამარცხვინო საქმის შერცხვებოდეო!

34. პავსანიასს ამის მტკიცებულად ის მოჰყავს, რომ თებელები და ელეელებიც მისი აზრისანი არიან, რომ მართალია, ისინი საყვარელ ბიჭებს თავისთან იწვენენ, მაგრამ ბრძოლის დროს ამოიყენებენ ხოლმე გვერდში. თუმცა, ეს სულაც არ არის სათანადო მტკიცებულება. ეს ჩვენთვის სამარცხვინოა, მათთვის კი – კანონი. მე ასე მგონია, რომ ადამიანებს, რომელნიც ასე იქცევიან, არა აქვთ იმის იმედი, რომ მათი რჩეულნი, შორს მყოფნი მათგან, სამამაცო საქმეთა აღასრულებენ.

35. ლაკედემონელები კი, რომელთაც სწამთ, რომ მხოლოდ სხეულზე შემსჭვალული ადამიანი გამოუსადეგარია კეთილშობილურ საქმეში, თავიანთი ბიჭებისაგან ისეთ გმირებს ზრდიან, რომ ისინი არათუ შეყვარებულებთან, არამედ უცხოთა ლაშქარშიც კი ერიდებიან თანამებრძოლის მიტოვებას. ასეთნი ქალღმერთად აღიარებენ სირცხვილს და არა უსირცხვილობას.

36. მგონი, ჩვენი სასაუბრო საკითხის შესახებ ყველანი მივალთ ერთ აზრამდე, თუკი საკითხს ასე შევხედავთ: როგორი სიყვარულის შემთხვევაში შეიძლება კაცმა ბიჭს ანდოს ბავშვი და ფული? ან უყოს წყალობა? ჩემი აზრით, ის, ვინც ბიჭის მხოლოდ გარეგნობით სარგებლობს, ყოველივე ზემოთქმულს ანდობდა მხოლოდ სულით მოყვარეს.

37. – შენ კი, კალიას, ჩემი ფიქრით, ღმერთებს მადლობა უნდა შესწირო იმის გამო, რომ მათ ავტოლიკოსისადმი სიყვარული მოგანიჭეს. ცხადია, ის პატივმოყვარეა, მზადაა ბევრ შრომასა და ჯაფას გაუძლოს, რათა მსაჯმა მრავალჭიდაში გამარჯვებულად გამოაცხადოს.

38. ხოლო თუკი ის ოცნებობს, იყოს სამკაული არა მხოლოდ

მამისა და საკუთარი თავისა, არამედ შესაძლებლობის შემთხვევაში, თავის მაღალ სამამაცო ზნეთა მეშვეობით, მეგობრებს სიკეთე გაუკეთოს, სამშობლო ადიდოს, მტერთა ძლევის აღსანიშნავად ძეგლი აღმართოს და ყველა ამ საქმეთა გამო ცნობილი და სახელგანთქმული გახდეს, ნუთუ გგონია, რომ მას, ვისაც ამ ყოველივეში თანამონაწილედ მიიჩნევს, უდიდეს პატივს არ მიაგებს?

39. ამრიგად, თუკი გსურს, ავტოლიკოსს მოსწონდე, უნდა გაითვალისწინო, როგორმა ცოდნამ მისცა თემისტოკლესს ელადის განთავისუფლების შესაძლებლობა, რა მონაცემების გამო ჩათვალეს პერიკლესი სამშობლოს საუკეთესო მრჩეველად ან რომელმა ფილოსოფიურმა მიმართულებამ მისცა სოლონს შესაძლებლობა ასეთი საუკეთესო კანონები შეექმნა ჩვენი ქალაქისათვის? ან როგორი ვარჯიშები ეხმარება სპარტელებს, საუკეთესო მხედართმთავრებად ითვლებოდნენ? შენ ხომ მათი საპატიო მოქალაქე ხარ და მათგან საუკეთესონი მუდამ ჩერდებიან ხოლმე შენთან?

40. ყოველივე ამის მცოდნეს, თუკი შენ თვითონ ისურვებდი, ქალაქი უმაღლესი განდობდა თავის საქმეთა ხელმძღვანელობას. ასე იქნებოდა, გჯეროდეს. შენ ყველაფერი საჭიროზე მეტი გაქვს ამისთვის: წარჩინებული ოჯახიდან ხარ, ევპატრიდი, ქურუმი-ერიხთეველი ღმერთებისა, რომლებმაც იაკქოსთან ერთად დაამარცხეს ბარბაროსები და ახლა, ამ დღესასწაულზე, შენ შენს წინაპართა შორის ყველაზე მეტად შეგფერის საღმრთო პატივი: გარეგნობით ყველას სჯობიხარ ქალაქში და გაუძლო ტვირთს, ესეც ძალგძის.

41. იქნებ ფიქრობთ, რომ იმაზე დინჯად ვსაუბრობ, ვიდრე ეს სასმელიან სუფრას შეშვენის? ნუ გაიკვირვებთ, მე ხომ თანამოქალაქეთა მსგავსად მიყვარს ბუნებისაგან მიმადლებულნი, სათნოებისკენ სწრაფვა მუდამ პატივად რომ მიაჩნიათ?

42. სოკრატეს ამ სიტყვასაც მოჰყვა ბაასი. ავტოლიკოსი მზერამიჯრით უყურებდა კალიასს. მან კი, ავტოლიკოსისაკენ ირიბად გზირალმა, თქვა: – სოკრატე, მაშასადამე შენ იქნები შუამავალი ჩემსა და ქალაქს შორის, რათა მე მისი საქმეებით დავკავდე და წყალობა მისი აროდეს მომაკლდეს?

43. – დიახ, ვფიცავ ზეესს, – მიუგო სოკრატემ, – თუკი ისინი დაინახავენ, რომ არა მოჩვენებითად, არამედ ნამდვილად ზრუნავ სათნოებებზე. ფუჭი სახელი მსწრაფლ განქარდება საქმით, ხოლო ქვეშარიტი სათნოება, თუ ღმერთები ინებებენ, თავისი ქმედებით მეტ და მეტ ბრწყინვალეებას მიანიჭებს სახელს.

IX

1. ამით დასრულდა ეს ბაასი. ავტოლიკოსი, რომლის ადგომის დრო უკვე მოსულიყო, გასასეირნებლად წამოდგა. მისმა მამამ, ლიკონმა, შვილთან ერთად მიმავალმა, უკუმოხედვით თქვა: – სოკრატე, ჰერას ვფიცავ, ჩემი აზრით, კარგი კაცი ხარ მართლაც.

2. ამის შემდეგ ოთახში, უპირველეს ყოვლისა, დადგეს ტახტი. მერე კი შემოვიდა სირაკუსელი და მიმართა შეკრებილთ: – მეგობრებო, არიადნე ახლა აბრძანდება საქორწინო სარეცელზე, რომელიც საზიარო აქვს დიონისესთან, შემდგომ კი მოვა დიონისე და ისიც იქ დაიკავენს ადგილს და ილალოებენ ერთად.

3. პირველად საქორწინოდ მოკაზმული არიადნე გამოჩნდა და დაბრძანდა ტახტზე. დიონისეს მოსვლამდე კი ფლეიტის დამკვრელმა ქალმა ბაკქური მელოდია ააჟღერა. აქ კი ყველა აღაფრთოვანა დამდგმელის ხელოვნებამ: გაიგონა თუ არა არიადნემ მუსიკის ხმა, ისეთი მოძრაობა გააკეთა, ყველა მიხედებოდა, რომ მოსმენა სიამოვნებდა. ის არათუ წავიდა დიონისესთან შესახვედრად, არც კი წამომდგარა, მაგრამ ჩანდა, რომ ჯდომა უჭირდა.

4. დიონისე კი არიადნეს დანახვისთანავე ცეკვა-ცეკვით წავიდა მისკენ. თითქოს უნაზეს სიყვარულს გამოხატავსო, ასე მოთავსდა ქალის მუხლებზე, მოეხვია და აკოცა მას. დარცხვენილი არიადნეც მოეხვია დიონისეს. ამის დანახვაზე იქ მყოფებმა ტაში დასცხეს და შესძახეს: „კიდეე“, „კიდეე“!

5. როცა დიონისე წამოდგა და არიადნეც წამოაყენა, კარგად გამოჩნდა, როგორ გამოსახავდნენ ისინი მოძრაობით ხევენა-კოცნას. დამსწრენი ხედავდნენ სინამდვილეში, რა ლამაზი იყო დიონისე,

როგორი ნორჩი – არიადნე, ხედავდნენ იმასაც, რომ ისინი არა ყასითად, არამედ ნამდვილად კოცნიდნენ ერთმანეთს ბაგეებში და იყო ყველა ამით აღფრთოვანებული.

6. ესმოდათ ისიც, თუ როგორ ეკითხებოდა დიონისე არიადნეს, უყვარდა თუ არა იგი მას. ხოლო არიადნე ისე ადასტურებდა ამას ფიცით, რომ სტუმრებიც ფიცქვეშ იტყოდნენ იმას, რომ ბიჭს და გოგოს უყვარდათ ერთმანეთი; რომ ეს ნასწავლი მოძრაობა კი არ იყო, არამედ მათ ნება ჰქონდათ დართული, გაეკეთებინათ ის, რაც დიდი ხანია, სურდათ.

7. სტუმრებმა, როგორც კი დაინახეს, რომ დიონისე და არიადნე ერთმანეთს მოეხვიენენ და საქორწინო სარეცელზე აბრძანდნენ, დაუქორწინებელნი დაქორწინების ფიცს სდებდნენ, ხოლო დაქორწინებულთაგან ისინი, ვინც ცხენებით იყვნენ, მყისვე მოახტნენ მათ და საკუთარ ცოლებთან სალალობოდ გაკურცხლეს. სოკრატემ და კალიასთან ერთად დარჩენილებმა კი ლიკონსა და მის ვაჟ ავტოლიკოსსთან ერთად გაისეირნეს. აი, ასე დასრულდა ეს ნადიმი.

შენიშვნები

ქსენოფონი

(დაახლ. ძვ. წ. 430-355 წწ.)

ქსენოფონი (ძვ. წ.-ად. 430-355) – დაბადებული ათენში, არისტოკრატი, კარგი მრავალმხრივი განათლების, სამშობლოდან გაძევებული და ნაპატიები, გარდაიცვალა კორინთოში. ქსენოფონი იყო სამხედრო მოღვაწე, ისტორიკოსი; მწერალი, „ათიკურ ფუტკრად“ ნოდებული თანამემამულეთაგან, სოკრატეს ნამონაფარი პლატონთან ერთად და „თანაკლასელის“ მოქიშპე. მისი მოღვაწეობა სხვა მის თანამედროვეთა მსგავსად დაემთხვა ძველი საბერძნეთის ისტორიის ურთულეს პერიოდს – შინააშლილობას, რამაც დიდი სამხედრო და ეკონომიკური ზარალი მიაყენა ბერძნულ ქალაქ-სახელმწიფოებს. ქსენოფონმა, პლატონმა, ისოკრატემ თავისდაუნებურად შეუმზადეს იდეოლოგიური საფუძვლები ალექსანდრე მაკედონელის იმპერიას. ქსენოფონტისათვის სახელმწიფოს იდეალური მმართველის სახე იყო სპარსეთის მეფე, აქემენიდი კიროს დიდი. ის, ათენური დემოკრატიის მოძულე, ეთაყვანებოდა სპარტელთა სახელმწიფო წყობილებას და იყო მათი საპატიო მოქალაქე.

მოგონებები სოკრატეზე

პირველი წიგნისათვის

თავი I

- 1 სოკრატეს ბრალმდებელნი იყვნენ: ხელმოცარული პოეტი-დრამატურგი მელეტე, მეტყავე ანიტი და ორატორი ლიკონი.
- 2 დემონი () ზებუნებრივი, ღვთაებრივი ძალა, ღვთაება, დედანშია – ახალი ღვთაებები.
- 3 ესაა ე. წ. სოკრატეს დემონი ადამიანის სულში ჩაბუდებული ღვთაებრივი ძალა – გონი.
- 4 იგულისხმება გზად შემომხედური კაცი, რომლის დანახვაც კარგის ან ავის მაუწყებელ ნიშნად მიაჩნდათ.
- 5 ე. ი. იმათ, რომლებიც ხშირად იმყოფებოდნენ მასთან (სინდიატრიბონტეს, სინონტეს ...) და მის საუბრებში მონაწილეობდნენ (ჰომილუნტეს...)
- 6 ქსენოფონტი საქმის ვითარებას მთლად სიზუსტით არ გადმოსცემს. მელეტე საერთოდ ათეიზმში კი არ დებდა ბრალს სოკრატეს, არამედ იმაში, რომ იგი არ აღიარებდა ათენის სახელმწიფოში თავყვანცემულ ღმერთებს. პლატონთან მელეტე სოკრატეს სრულ უღმერთობას აბრალებს. სოკრატე ადვილად აბათილებს ამ ბრალდებას (იხ. „სოკრატეს აპოლოგია“, 14).
- 7 ე. ი. პითოში ანუ დელფოში – ფოკიდის ქალაქში, რომელიც განთქმული იყო აპოლონის ტაძრითა და სამისნოთი.
- 8 ე. ი. მისნობას არ უქვემდებარებდა.
- 9 გიმნასიონი – თავყრილობის ადგილი, სადაც ახალგაზრდობა ფიზიკურ ვარჯიშში ინაწევბოდა და სადაც ფილოსოფიურ-პოლიტიკური საუბრები იმართებოდა. ათენში იყო სამი ასეთი გიმნასიონი: აკადემია (აკადემოსის ქალაქში, მდინარე კეფისეს სანაპიროსთან), ლიკეიონი (აპოლონ ლიკიელის ტაძართან) და კინოსარგე (ერაკლესადმი შენიერულ გორაკზე). მოედანი (აგორა) ხალხით ივსებოდა დილის 10 საათიდან 12 საათამდე. აგორაზე იმართებოდა ვაჭრობა. აქვე მიმდინარეობდა სასამართლო პროცესები.
- 10 სოფისტი ადრე ბრძენის – ფილოსოფოსის სინონიმი იყო. სოკრატეს მოღვაწეობის დროს სოფისტებს ეძახდნენ პროტაგორას მიმდევრებს, რომლებიც სოკრატეს მტრობდნენ. მათ აბრალდებდნენ სოფისტის სახელის დაკნინებას.

- 11 აქ იგულისხმება სოკრატემდელი ფილოსოფოსები, რომლებიც კოსმოსის წარმოშობისა და ციურ სხეულთა მოძრაობის საკითხებს იკვლევდნენ (იონური სკოლის ფილოსოფოსები – ნატურალისტები: თალესი, ანაქსიმენე, ანაქსიმანდრე და სხვები სოკრატეს მასწავლებლის ანაქსაგორას ჩათვლით; ელეატები – ქსენოფანე კოლოფონელი, პარმენიდე, ძენონი, მელისე; ატომისტები – ლევკიპე, დემოკრიტე; დიალექტიკოსი პერაკლიტე). ციცერონი თავის „ტუსკულანურ საუბრებში“ შენიშნავს: „სოკრატემ პირველმა ჩამოიყვანა ფილოსოფია ზეციდან; იგი მან ქალაქებში დაამკვიდრა, სახლებშიც შეიყვანა და აიძულა, ეკვლია ცხოვრების, ზნეობის, სიკეთისა და ბოროტების საკითხები“.
- 12 სახალხო კრების თავმჯდომარე – ეპისტატეს აირჩეოდა ერთდღიანი რწმუნებით.
- 13 თრასილე და ერასინიდე – ათენელი სარდლები, რომლებმაც ძვ. წ. 406 წელს არგინუსის კუნძულებთან გამართულ საზღვაო ბრძოლაში დაამარცხეს სპარტელთა ფლოტი. მიუხედავად ამისა, რაკი დახოცილი ამხანაგების გვამების დაკრძალვა ვერ შეძლეს უძლიერესი ქარიშხლის გამო, ათენელებმა მათი სიკვდილით დასჯა მოითხოვეს ერთჯერადი კენჭისყრით (მ ი ა ფ ს ე ფ ო). კანონით თითოეულისათვის ცალ-ცალკე უნდა ეყარათ კენჭი. სოკრატემ სარდლები ვერ გადაარჩინა. მეორე დღეს თავმჯდომარედ უკვე სხვა პირი იყო. ცხრა სტრატეგოსთაგან ექვსი მაშინვე დასაჯეს. დასჯილთა შორის იყო ცნობილი პერიკლეს ვაჟი (ასევე პერიკლე).

თავი II

- 1 სოკრატეს ქონება მეტად მცირე იყო. ქსენოფონტის სიტყვით იგი არ აღემატებოდა 5 მნას (500 ატიკურ დრამას).
- 2 ათენელები თანამდებობის პირთა არჩევის დროს ურნაში თეთრს ან შავი ფერის ცერცვის (კ ი ა მ ო ს) მარცვლებს ყრიდნენ. ამის გამო თანამდებობის პირებს კ ი ა მ ე ე ტ ე ბ ს – „ცერცვით არჩეულებს“ ეძახდნენ.
- 3 ა ე ლ ე ტ ი – ფლეიტის დამკვრელი.
- 4 კ რ ი ტ ი ა – ფილოსოფოს პლატონის ბიძა, სოკრატეს უმადური მონაფე. ეგოსპოტამოსთან ბრძოლის შემდეგ (ძვ. წ. 404 წ.) ლაკედემონელებმა ათენში დაამყარეს ოლიგარქიული მმართველობა. სახელმწიფოს სათავეში ჩაუდგა ე.წ. „ო ც და ა თ თ ა ტ ი რ ა ნ ი ა“, რომლის მეთაურიც კრიტია იყო. მის სისხლიან რეჟიმს მრავალი დემოკრატიის სიცოცხლე შეენირა. ა ლ კ ი ბ ი ა დ ე – კლინიას ძე და პერიკლეს ნათესავი. ძვ. წ. 432

ნელს პოტიდეასთან ბრძოლაში გადაარჩინა სოკრატემ. პელოპონესის ომის დროს უღალატა მშობლიურ ათენს, მიემხრო სპარტელებს და თავის ქალაქს მრავალი ზიანი მიაყენა. ტირანთა ბატონობა მხოლოდ 8 თვეს გაგრძელდა. 405 წელს კრიტია მოკლეს დემოკრატიის მომხრე თრასუბულესთან გამართულ ბრძოლაში.

- 5 თეოგნიდე მეგარელი, I, 35.
- 6 ამ ტაეპის ავტორი უცნობია.
- 7 კრიტია თესალიაში გაიქცა ძვ. წ. 407 წელს. თესალიელები ამ დროს სახელგატეხილნი იყვნენ უზნეობითა და უკანონობით.
- 8 კითარისტის – კითარის დამკვრელი (კითარა სიმებიანი საკრავი იყო).
- 9 ქარიკლე – ერთ-ერთი გავლენიანი ტირანთაგან „ოცდაათა ტირანიაში“.
- 10 პლატონი ამ ცილისწამებას ასე აყალიბებს: „სოკრატე სცოდავს იმით, რომ იკვლევს იმას, რაც დედამიწის ქვეშ და ზეცაში არის. გართულია უსარგებლო საქმეებში, მრუდე საქმეს მართალ საქმედ ასალებს და სხვებსაც ამასვე ასწავლისო“ („სოკრატეს აპოლოგია“, 3)
- 11 უზუცესთა საბჭოში მხოლოდ ოცდაათი წლის ასაკიდან შეიძლებოდა არჩეული ყოფილიყო კაცი.
- 12 სოკრატეს თავის საუბრებში მაგალითები ჩვეულებრივ უბრალო ხალხის ცხოვრებიდან მოჰყავდა. იგი ამითაც განსხვავდებოდა სოფისტები-საგან, რომლებიც დებულებათა ნათელსაყოფად ფრიად მაღალფარდოვან სიტყვებს ხმარობდნენ (ამის თაობაზე იხ. პლატონიც დიალოგი „გორგია“).
- 13 ალკიბიადე დაიბადა ძვ. წ. 451 წელს; მამამისი კლინია გარდაიცვალა 447 წელს. საუბარი, ჩანს, პერიკლეს აღზევების ხანას ემთხვევა.
- 14 კრიტონი – მდიდარი ათენელი, სოკრატეს ერთგული მოწაფე (იხ. პლატონის დიალოგი „კრიტონი“). ქერეფორტი – პოეტი, დრამატურგი (იხ. არისტოფანეს „ღრუბლები“. ტ. 104). ქერეკრათე – ქერეფონტის უმცროსი ძმა. ჰერმოკრათე – სირაკუზელთა სარდალი პელოპონესის ომში; სიმია და კებესი თებელები იყვნენ და ათენში სოკრატესთან ჩამოვიდნენ; ფედონდა კვირენელი. პლატონიც სიტყვით, სოკრატეს სიკვდილამდე არ მოშორებია. ქსენოფონტი აქ არ ასახელებს სოკრატეს ყველაზე დიდ მოწაფეს – პლატონს (ფიქრობენ, პირადი მტრობის გამო).
- 15 იხ. არისტოფანეს „ღრუბლები“. ამ კომედიის გმირი, ფიდიპიდე სოკრატეს სკოლაში მამის ცემის უფლებას ლებულობს. არისტოფანე,

როგორც ცნობილია, სოკრატეს მოძღვრების მონიშნააღმდეგე იყო.

- 16 პესიოდე – ბერძნული დიდაქტიკური ეპოსის დიდი წარმომადგენელი; პოემების – „სამუშაონი და დლენისა“ და „თეოგონიის“ – ავტორი. ტაეპი დამონმებულია პოემიდან „სამუშაონი და დლენი“ (ტ. 311).
- 17 „ილიადა“, II, 188-191; 198-202.
- 18 ეს საყვედური, უწინარეს ყოვლისა, ეხება სოკრატეს ყოფილ მონაფეს, არისტოქე კირენელს, რომელიც კირენული სკოლის დამაარსებლად ითვლება. არისტოქე, როგორც გადმოგვცემენ, ფილოსოფიას ფულით ასწავლიდა.
- 19 ლიქსაი – სოკრატეს თანამედროვე. იგი სპარტაში მოღვაწეობდა და სახელი გაითქვა თავისი გულუხვი მასპინძლობით.
- 20 გიმნოპედები – სპარტელთა დღესასწაული, რომელიც იმართებოდა ჰეკატომბეონის თვეში. დღესასწაულზე წარმომადგენდნენ ვაჟთა და ქალთა გუნდების გიმნასტურ და მუსიკალურ შეჯიბრებებს.
- 21 აქ სოკრატეს ცოდნა იგულისხმება.

თავი III

- 1 პითია – დელფოს სამისნოს ქურუმი ქალი.
- 2 პესიოდე, „სამუშაონი და დლენი“, ტ. 336.
- 3 აქ იგულისხმება იბიკოსის (ლირიკოსი პოეტის) მაქსიმი, რომელსაც პლატონი იმონმებს „ფედროსში“.
- 4 „ოდისეა“, X, 239 შმდგ.
- 5 ავტორი თავის თავს გულისხმობს.
- 6 ობოლი – ფულის წერილი ერთეული.
- 7 ეროსი – სიყვარულის ღმერთი. მისი სახელი ხშირად მრავლობით რიცხვში იხმარება (ეროსები).

თავი IV

- 1 არისტოდემე – სოკრატეს მონაფე (იხ. პლატონი, „ნადიმი“ 1).
- 2 პომეროსი – ბერძნული ეპიკური პოეზიის მამამთავარი; მელანიპიდე – სოკრატეს თანამედროვე პოეტი; სოფოკლე – დიდი ბერძენი ტრაგიკოსი (495-406), პოლიკლიტე – სოკრატეს თანამედროვე დიდი ხელოვანი – სკულპტორი; ძევქსისი – სოკრატეს თანამედროვე დიდი მხატვარი.

თავი V

- 1 ენკრატეია.
- 2 პერას ჩვეულებრივ ქალები ფიცულობდნენ, მაგრამ სოკრატეც ხშირად მიმართავს ამ ფიცს.
- 3 „თავისუფალის“ ცნება აქ უნდა გავიგოთ ორგვარად: 1. წარმოშობით თავისუფალი კაცი და 2. მანკიერებათაგან თავისუფალი კაცი. თუ თავისუფალი კაცი მანკიერებათა მორჩილი გახდა, იგი უთუოდ მონად იქცევა.

თავი VI

- 1 ანტიფონტი – კრეტელი სოფისტი.
- 2 ქიტონი – ზედა სამოსი.
- 3 შდრ. ქართული ანდაზა: „როცა გშია ზაქარია, ცივი მჭადიც შაქარია“.
- 4 სოკრატეს მოძღვრება მოთხოვნილებების შეზღუდვის თაობაზე განავითარა კინიკოსთა სკოლამ, რომლის სულის ჩამდგმელიც ანტისთენეი (444-368). ანტისთენეს დიდი მიმდევარი იყო მისი მოწაფე დიოგენე სინოპელი (412-323). კინიკოსთა აზრით, მოთხოვნილებებისაგან გათავისუფლება, თვითმოქმედება და თვითკმაყოფილება ანუ აქტიარკია უზენაესი სათნოებაა.

თავი VII

- 1 ავლეთი – იხ. შენ 1, 2, 3.

მეორე წიგნისათვის

თავი I

- 1 არისტიპე – იხ. შენ. 1, 2, 18.
- 2 ასე ვთარგმნე ბერძ. (სანყისი, ელემენტი, სტიქია; იოანე პეტრიწი „კავშირს“ უწოდებს.
- 3 სინისი, სკიროსი, პროკრუსტე – ხალხის შემანუხებელი ავაზაკები, რომლებიც ათენის ლეგენდარულმა მეფემ თესევსმა დახოცა (დანვრ. იხ. პლუტარქე, „პარალელური ბიოგრაფიები“, „თესევსი“, 8, 10, 11).
- 4 „აუცილებელი ახლობლები“ – ნათესავები.
- 5 გიმნასტიკები – ფიზიკური ვარჯიშის მასწავლებლები.
- 6 პესიოდე, „სამუშაონი და დღენი“, ტ. 287-292.

- 7 ეპიქარმე – სირაკუზში მოღვაწე პოეტი-კომედიოგრაფი (ძვ. წ. V საუკ.). დამონმებული ტაეპი ორიგინალში გამართულია კატალექტიკური ტროქეული ტეტრამეტრით (ფრაგმ. 287. Kaibel).
- 8 პროდიკეოსელი – სოკრატესა და ქსენოფონტის თანამედროვე სოფისტი, პროტაგორას მოწაფე. ათენში მჭევრმეტყველებას ასწავლიდა პერიკლეს, სოკრატეს, გორგიას, ევრიპიდეს, თერამენეს, ისოკრატესა და სხვებს. მისი მთავარი თხზულება იყო „ნელინადის დრონი“ („პორაი“), „ამბავი პერაკლეზე“ ამ თხზულების ერთ თავს წარმოადგენდა.

თავი II

- 1 სოკრატეს პირველი ცოლისაგან (ეს იყო ქსანთიპე) ჰყავდა ერთი ვაჟი, სახელად ლამპროკლე, მეორე ცოლისაგან (მირტოსაგან) კი – ორი: სოფრონისკე და მენექსენე (იხ. დიოგენე ლაერტ., II, 26).
- 2 სოლონის კანონით არქონტს წილისყრით ირჩევდნენ; მაგრამ ამის შემდეგ მის მორალურ მხარეს ორგზის ამონმებდნენ უზუცესთა საბჭოში და სახალხო კრებაში. პირველ გამოცდას ანაკრისისი ეწოდებოდა, მეორეს – დოკიმასია.

თავი III

- 3 იხ. შენ. I, 2, 14.
- 4 ორგია – სიგრძის საზომი ერთეული (=1,85 მ).

თავი IV

- 14 მდრ. ციცერონი, „მეგობრობისათვის“, XV, XVI.

თავი V

- 1 ანტისტენე – იხ. შენ. I, 6, 4.
- 2 მნა = 100 ატიკურ დრაქმას.
- 3 ნიკია – ათენელი სახელმწიფო მოღვაწე და სარდალი პელოპონესის ომში. უმდიდრესი კაცი. სიკვდილით დასაჯეს ძვ.წ. 413 წ. სირაკუზში.
- 4 ტალანტი – ფულის უდიდესი ერთეული (1 ტალანტი=100 მნას).

თავი VI

- 1 ზოგან იკითხება და არა, რომელსაც მივენდეთ.
- 2 „ოდისეა“, XII, 184.

- 3 პერიკლე – დიდი სახელმწიფო მოღვაწე; ათენის დემოკრატიული რესპუბლიკის მეთაური (გარდ. ძვ. წ. 429 წელს).
- 4 იგულისხმება ათენი.
- 5 თემისტოკლე – (525-429) – ათენელთა სარდალი, დიდი სახელმწიფო მოღვაწე. ათენის საზღვაო ფლოტის ძლიერების სულის ჩამდგმელი. ძვ. წ. 480 წელს სასტიკად დაამარცხა სპარსთა ფლოტი სალამინთან გამართულ ბრძოლაში.
- 6 პერიკლეს და თემისტოკლეს დამსახურების თაობაზე ათენის სახელმწიფოს აღზევების საქმეში ქსენოფონტი ლაპარაკობს თავის „ნადიმშიც“ (8, 39).
- 7 სკილა – ფორკოსისა და ჰეკატეს ასული, ექვსთავიანი ურჩხული, რომლის სახელობის კლდეც სიცილიის ზღვაში მდებარეობს („ოდისეა“, XII, 125).
- 8 ასპასია – ათენელი ჰეტერა, დიდად განათლებული საზოგადო მოღვაწე ქალი, რომელიც პერიკლეს მეუღლეც გახდა.

თავი VII

- 1 არისტარქე – უცნობი პიროვნება.
- 2 იგულისხმება თრასიბულეს აჯანყება, რომელმაც დაამხო „ოცდაათთა ტირანია“. პირეესი – ათენის ნავსადგური.
- 3 კერამონი – ერთ-ერთი მონათმფლობელი.
- 4 ბერძნ. ქიტონიკები, ქლამიდები, ექსომიდები.
- 5 ნავსიკიდე – მოხსენიებულია არისტოფანეს კომედიაში („ქალთა კრება“, ტ. 426).
- 6 სახელმწიფოსათვის ხარჯის გაღება – ბერძ. ლიტურგია; მდიდარი მოქალაქე საკუთარ ხარჯზე აწყობდა გიმნასტურ შეჯიბრებებს (გიმნასიარქია), ამზადებდა და ინახავდა სათეატრო გუნდებს (ქორეგია), ამარაგებდა ხომალდებს (ტრიერარქია).
- 7 კირები – უცნობი პირი.
- 8 კოლიტე – ადგილი ატიკაში.
- 9 მენონი – უცნობი პირი.
- 10 ბარბაროსი – არაბერძენი.
- 11 არისტარქე საფეიქრო საქმეს გულისხმობს.

თავი VIII

- 1 ევთერე – უცნობი პირი.

- 2 იგულისხმება პელოპონესის ომი (ძვ. წ. 431-404).
- 3 ატიკა – მხარე ცენტრალურ საბერძნეთში ათენის პოლისით.

თავი IX

- 1 კრიტონი – იხ. შენ. I, 2, 14.
- 2 არქედემე – ათენელი მოღვაწე.
- 3 სიკოფანტე – მოუსავლიანობის დროს კანონით აკრძალული იყო ატიკიდან ლელვის ნაყოფის გატანა სხვა მხარეში გასაყიდად. ამ კანონის დამრღვევის დამბეზღებელს სიკოფანტე ეწოდა (სიტყვა-სიტყვით „ლელვის გამმულავენებელი“). თანდათანობით სიკოფანტე დაერქვა მამბეზლარს.

თავი X

- 1 ჰერმოგენე – ჰიპონიკეს ძე; სოკრატეს ერთგული მეგობარი. სოკრატეს დიალოგი ჰერმოგენესთან, იხ. IV ნიგნი.

მესამე წიგნისათვის

თავი I

- 1 დიონისოდორე – ქიოსელი სოფისტი; ევთიმედეს ძმა. ათენში ასწავლიდა სამხედრო ხელოვნებას.
- 2 „ილიადა“, III, 169-170.
- 3 იხ. შენ. 1, 2, 8.
- 4 ტაქტიკა – ჯარის დალაგების, დარაზმების, დამნკრივების ხელოვნება (ბერძ. ტასსო-„ვანყობ“).
- 5 შდრ. „ილიადა“, IV, 297-300.

თავი II

- 1 „ილიადა“, I, 263; II, 243 და სხვ.
- 2 „ილიადა“, III, 179.

თავი III

- 1 ჰიპარქოსი – მხედართმთავარი.
- 2 დელოსი – მცირე კუნძული ეგეოსის ზღვაში (კიკლადთაგანი). ძველი ბერძნების გადმოცემით, აქ დაიბადნენ აპოლონ ღმერთი და მისი დაი,

ღმერთქალი არტემიდე, დელოსზე ოთხ წელიწადში ერთხელ იმართებოდა დღესასწაული (ე. წ. დ ე ლ ი ე ბ ი). ყოველი პოლისი ვალდებული იყო, მონაწილეობა მიეღო დელიების ზეიმში და დელოსზე გაეგზავნა საგანგებოდ მომზადებული გუნდები და ელჩები. გადმოცემით, დელიების დღესასწაული დაწესდა თესევსის მიერ კრეტის ურჩხულის (მინოტავრის) დამარცხების მოსაგონებლად. ათენელთა გუნდი და ელჩები მიემგზავრებოდნენ იმ ხომალდით, რომლითაც თურმე თესევსმა იმგზავრა და რომელსაც სახელად ერქვა „თეორისი“ (იხ. პ ლ უ ტ ა რ ქ ე, „პარალელური ბიოგრაფიები“ – „თესევსი“, 23; პ ლ ა ტ ო ნ ი, „ფედონი“, 1).

3 საუცხოო ვაჟკაცთა თავყრილობა – ე ვ ა ნ დ რ ი ა.

თავი IV

1 ნ ი კ ო მ ა ქ ი დ ე – უცნობი პირი.

2 პ ო პ ლ ი ტ ი – მძიმედ შეიარაღებული მეომარი.

3 ქ ო რ ე გ ო ს ი – მომღერალთა და მეფერხულეთა გუნდის მომწყობი.

4 ფ ი ლ ე – ატიკის ტერიტორიულ-პოლიტიკური ერთეული.

თავი V

1 იხ. შენ. I, 1, 13.

2 ლებადიასთან (ბეოტიაში) დამარცხდა ათენელთა სტრატეგოსი ტოლმიდა ძვ. წ. 447 წელს. დელიონთან (ასევე ბეოტიაში) ძვ. წ. 424 წელს დამარცხდა სტრატეგოსი ჰიპოკრატე და მისი მხედრობა. ამ ბრძოლაში მონაწილეობდა სოკრატე და სიკედილისაგან იხსნა ქსენოფონტი, რომელმაც ცხენი დაკარგა.

3 ქ ო რ ე ვ ტ ე ბ ი – მომღერალთა ან მოცეკვავეთა გუნდის წევრები, რომლებიც კორიფევსის ხელმძღვანელობით მოქმედებენ.

4 კ ე კ რ ო პ ს ი – ათენის ლეგენდარული მეფე, რომელმაც ათენის აკროპოლისი ააგო, როცა პოსეიდონ ღმერთსა და ათენა ღმერთქალს შორის დავა ატყდა ქალაქის მფლობელის უფლებაზე, კეკროფსმა ათენას დაუჭირა მხარი. ამიერიდან ქალაქს ათენი ეწოდა.

5 ე რ ე ხ თ ე ვ ს ი – ათენის ლეგენდარული მეფე (იხ. „ილიადა“, II, 547).

6 იხ. თ უ კ ი დ ი დ ე, II, 15.

7 აქ იგულისხმება ჰერაკლეს შთამომავალთა ომი მეფე ევრისტევისა და პელოპონესის წინააღმდეგ.

8 იხ. პ ლ უ ტ ა რ ქ ე, „თესევსი“.

9 აქ იგულისხმებიან სპარსელები.

- 10 იგულისხმება ბერძენ-სპარსელთა ხანგრძლივი ომი (ძვ. წ. 500-450 წწ.).
- 11 ე. ი. ლაკედემონელებს – სპარტელებს.
- 12 იხ. შენ. III, 4, 2.
- 13 არეოპაგი – ათენის უზენაესი სასამართლო.
- 14 პანკრატისტები – მრავალჭიდაში შეჯიბრის მონაწილე ტიპები.
- 15 მაღალი მთები – კითერონი, პარნასი.
- 16 მიზიელები – მიზიის მკვიდრნი. მიზია მხარე იყო მცირე აზიაში. პისიდიელები – პისიდიის მკვიდრნი, პისიდია – პამფილიის, კარიის, ფრიგიისა და ლიკაონიის შუამდებარე მხარე. დიდი მეფე – სპარსთა მეფე.

თავი VI

- 1 გლავკონი – პლატონიც ძმა.
- 2 უფროსი გლავკონი – კრიტიას ძე, პლატონის პაპა.
- 3 იხ. შენ. II, 6, 5.
- 4 იხ. შენ. II, 5, 4.

თავი VII

- 1 სახალხო კრება – ბერძ. ეკლესია.

თავი VIII

- 1 იხ. შენ. I, 2, 18.
- 2 სოკრატეს აზრით, არ არსებობს აბსოლუტური სიკეთე; კეთილი და კარგი საგანი შეიძლება იყოს ცალკეულ საგნებთან მიმართებაში.
- 3 საგანი მშვენიერია თავისთავად; მშვენიერება მიზანშეწონილობაშია. იხ., 1969; გვ. 54-55; რ. შენგელია, ანტიკური ესთეტიკის ისტორიიდან, თბილისი, 1970, გვ. 9-11.
- 4 სოკრატე მშვენიერებასა და სიკეთეს სასარგებლოსთან აიგივებს.

თავი IX

- 1 პლატონი ამ საკითხს მრავალ დიალოგში ეხება (მაგალითად, „ფედროს-ში“, „პროტაგორაში“, „მენონში“), მაგრამ სპეციალურად იგი „ლაქეს-ში“ აქვს დამუშავებული.
- 2 ყოველი ტომი რომელიმე საბრძოლო იარაღის განსაკუთრებული გამოყენებით გამოირჩეოდა.

თავი X

- 1 პარასიოს ეფესელი – სახელგანთქმული მხატვარი, რომელიც ათენში მოღვაწეობდა.
- 2 კლიტონი – უცნობი მოქანდაკე.

თავი XI

- 1 თეოდოტე – ცნობილი პეტერა, ალკიბიადეს სატრფო.
- 2 აპოლოდორე – სოკრატეს ერთგული მსმენელი, მისი საუბრების მონაწილე.
- 3 იხ. შენ. I, 2, 14.
- 4 მაქცია-ჩიტი (torquilla) – ბერძ. იუნქსი, შეყვარებულები ამ ჩიტის გამოსახულებას სანთლისაგან აკეთებდნენ, ჯარას მიაკრავდნენ, დაატრიალებდნენ და მკითხაობდნენ.

თავი XII

- 1 ეპიგენე – ანტიფონტის ძე, სოკრატეს ერთგული მეგობარი.

თავი XIII

- 1 აკუმენე – სოკრატეს მეგობარი ექიმი.
- 2 ასკლეპიოსი – მკურნალობის ღმერთი.
- 3 ამფიარაეს ტაძარი – მკურნალობის ღმერთის ტაძარი ბეოტიაში.

თავი XIV

- 1 ასე გადმოვეცით ბერძნული

მეოთხე წიგნისათვის

თავი I

- 1 ევთიდემე ლამაზი – მოხსენიებულია I წიგნის მე-2 თავის 29-ე პარაგრაფში.
- 2 თეოდორე – შესაძლოა, ეს იყოს პლატონიც „თეეტეში“ მოხსენიებული კირენელი მათემატიკოსი.
- 3 რაფსოდი – დეკლამატორი.
- 4 პირველი ასო ბერძნული სიტყვისა – „სამართლიანი“; პირველი ასო ბერძნული სიტყვისა „უსამართლო“.

- 5 „შეიცან თავი შენი“
- 6 დედალე – მითიური მოქანდაკე, მხატვარი და მშენებელი; კრეტის მეფეს – მინოსს აუგო ლაბირინთი. მინოსმა დედალე და მისი ვაჟი იკარე ლაბირინთში ჩაამწყვდია. დედალემ ხელოვნური ფრთები თავისთვის და იკარესთვისაც. ეს ფრთები მამა-შვილმა სანთლით მხრებზე მიიმაგრეს და ლაბირინთის ტყვეობიდან თავი დააღწიეს. იკარე მზეს მიუახლოვდა; ამიტომ სანთელი დაუდნა, ფრთები დასცვივდა და ზღვაში ჩავარდა. გადარჩენილი დედალე კი სიცილიაში მეფე კოკალოსთან მივიდა.
- 7 პალამედე – ნავპლიოსის ძე, ევბელი, რომელმაც ოდისეესი ტრიოს ომში წაიყვანა მას შემდეგ, რაც იგი სიმულაციაში გამოამჟღავნა (ოდისეესს თავი გიჟად მოჰქონდა, რადგან ომში წასვლა არ სურდა). ოდისეესმა მას სამაგიერო გადაუხადა და აქაველთა ღალატი დააბრალა. აქაველებმა პალამედე ჩაქოლეს.
- 8 იხ. შენ III, 5, 16.

თავი III

- 1 ეს ადგილი, როგორც ფიქრობენ, გვიანდელი ჩანამატია ტექსტში.
- 2 აქ ევთიდეშეს სოკრატეს დემონები ჰყავს მხედველობაში.
- 3 დაბალი რანგის ღვთაებები.
- 4 მეტეოროლოგიური მოვლენებიც და სულიც ღვთაებრივი ძალის ემანაციაა. ამიტომ ეწოდება მათ ღმერთების მსახურნი.
- 5 იგულისხმება აპოლონ ღმერთი.

თავი IV

- 1 იხ. შენ. I, 1, 13.
- 2 ჰიპია ელიდელი – სოფისტური ფილოსოფიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი. მისი სახელი ეწოდება პლატონის ორ დიალოგს („დიდი ჰიპია“, „მცირე ჰიპია“).
- 3 ლიკურგე – სპარტის ლეგენდარული კანონმდებელი. იხ. პლუტარქე, „პარალელური ბიოგრაფიები“ – „ლიკურგე“.
- 4 დაუნერელი კანონების თაობაზე იხ. სოფოკლეს ტრაგედია „ანტიგონე“.

თავი VI

- 1 „ოდისეა“, VIII, 171.

თავი VII

- 1 ასტროლოგია – ვარსკვლავთმრიცხველობა.

თავი VIII

- 1 სოკრატე ამ დროს (ძვ. წ. 399 წელს) 70 წლისა იყო.
- 2 იხ. შენ. III, 3, 2.

სოკრატეს აპოლოგია

- 1 „სოკრატეს აპოლოგია“ ქსენოფონტის გარდა შეთხზეს: პლატონმა, ლისიამ, თეოდექტე ფასელიდელმა, დემეტრიოს ფალერონელმა, თეონ ანტიოქელმა, პლუტარქემ და სხვ. მოღწეულია პლატონისა და ქსენოფონტის „აპოლოგიები“.
- 2 იხ. „მოგონებები“, II, 10; IV, 8.
- 3 იხ. პლატონი, „სოკრატეს აპოლოგია“, III, XI.
- 4 იგულისხმება ქურუმი ქალი პითია, რომელიც დელფოს ტაძართან დადგმულ სამფეხზე დამჯდარი მისნობდა.
- 5 დელფოს სამისნო აპოლონ ღმერთისადმი იყო შეწირული.
- 6 ათენი ალყაში მოაქციეს სპარტელებმა ძვ. წ. 404 წელს. ალყაშემორტყმულ ქალაქში საშინელი გაჭირვება იყო.
- 7 ამათ შორის იყო ჯერ კიდევ ახალგაზრდა პლატონი.
- 8 იხ. პლატონის დიალოგი „კრიტონი“.
- 9 პალამედე, იხ. „მოგ.“ შენ. IV, 2, 7.
- 10 დიოგენე ლაერტელი გადმოგვცემს, რომ ეს სიტყვები სოკრატეს თავისი მეუღლის, ქსანთიპესთვის უთქვამს. ამასვე ამბობენ ვალერიუს მაქსიმუსი და ტერტულიანუსი.
- 11 „ილიადა“ XVI, 851; პექტორისგან დაჭრილი და მომაკვდავი პატროკლე პექტორს ეუბნება, რომ მას აქილეესი მოკლავს; XXII, 358; მომაკვდავი პექტორი თავის მკვლელს – აქილეესს – პარისის ხელით განგმირვას უწინასწერმეტყველებს.

„მსოფლიო ლიტერატურა უძველესი დროიდან XVIII საუკუნემდე

✧ ანტიკური მწერლობა ✧

1. ჰომეროსი	პროზა	24. პლუტარქოსი
2. ჰომეროსი	16. ქსენოფონი	25. პლუტარქოსი
3. ჰომეროსი	17. ჰესიოდე.	26. პლუტარქოსი
4. ძველი ბერძნული ლირიკა	ბაყაყებისა და თაგეების ომი.	27. ლუკიანოსი
5. პინდაროსი	აპოლონიოს	28. მარკუს ავრელიუსი.
6. პეროდოტე	როდოსელი	ფსევდო-ლონგინე
7. თუკიდидე	18. ელინისტური	29. აპიანე.
8. ესქილე	და რომაული	სვეტონიუსი
9. სოფოკლე	კომედია	30. ლონგოსი.
10. ევრიპიდე	19. ციცერონი	პელიოდოროსი
11. არისტოფანე	20. გაიუს სალუს- ტიუს კრისპუსი	31. პეტრონიუსი.
12. პლატონი	21. ვერგილიუსი	ლუკიუს ანეუს სენეკა.
13. პლატონი	22. ოვიდიუსი	სეკუნდუსი
14. პლატონი	23. რომაული პოეზია	32. აპულეიუსი
15. ძველი ბერძნული		

✧ აღმოსავლური კლასიკური მწერლობა ✧

33. ძველი შუამდინა- რული მწერლობა	არაბული პოეზია და პროზა	45. სეი შონაგონი. მურასაკი შიკიბუ.
34. ძველი აღმოსავ- ლური მწერლობა.	39. შეჰერაზადას ზღაპრები	ნიჯო
ძველი ეგვიპტე.	40. სპარსული კლასი- კური პოეზია	46. ნიზამი განჯელი
ძველი მცირე აზია.	41. ფირდოუსი	47. თუთი-ნამე.
ძველი ირანი	42. მოლა ნასრედინის ოხუნჯობანი.	ქაშეფი
35. ძველი ინდური პოეზია და პროზა	დედე ქორქუთის ნიგნი.	48. სიბრძნე ბალაპვა- რისი.
36. ძველი ჩინური პოეზია	მიჰრი ხათუნი	თიმსარიანი.
37. კალიდასა	43. ვისრამიანი	მეფეთა სალარო
38. შუა საუკუნეების	44. საადი შირაზელი.	49. ქილილა და დამანა
		50. შუა საუკუნეების ებრაული პოეზია

✠— შუა საუკუნეების ევროპული ლიტერატურა —✠

51. ნეტარი ავგუსტინე	ევროპული პოეზია.	საგები
52. ნეტარი ავგუსტინე	ბეოვულფი	62. კავკასიური ეპოსი და თქმულებები
53. ბიზანტიური პოეზია	56. უფროსი ედა	63. ამბავი ნართებისა
54. ბიზანტიური სასულიერო მწერლობა	57. ნიალის საგა	64. ბიზანტიური რომანი
55. შუა საუკუნეების	58. კალევალა	65. თ. მელიორი
	59. კალევალა	66. წიგნი ტრისტანისა და იზოლდასი.
	60. სიმღერა ნიბელუნგებზე	როლანის სიმღერა
	61. ირლანდიური	

✠— ძველი ქართული მწერლობა —✠

67. ძველი ქართული პროზა. წიგნი I	72. პეტრე იბერი	76. იოანე პეტრინი
68. ძველი ქართული პროზა. წიგნი II	73. ქართლის ცხოვრება. წიგნი I	77. იოანე პეტრინი
69. ძველი ქართული პოეზია	74. ქართლის ცხოვრება. წიგნი II	78. მოსე ხონელი. იოანე შავთელი. ჩახრუხაძე
70. იოანე მინჩხი. საგალობლები	75. ქართლის ცხოვრება.	79. შოთა რუსთაველი
71. მიქელ მოდრეკილი	წიგნი III	80. თეიმურაზ პირველი. არჩილი

✠— აღორძინების ხანისა და XVII საუკუნის ევროპული მწერლობა —✠

81. ჯეფრი ჩოსერი	86. ჯოვანი ბოკაჩო.	96. უილიამ შექსპირი
82. აღორძინების ხანისა და XVII საუკუნის ევროპული პოეზია	ლეონარდო და ვინჩი	97. უილიამ შექსპირი
83. დანტე ალიგიერი	87. ფრანსუა რაბლე. წიგნი I	98. ფრანგული კლასიციზტური დრამა
84. აღორძინების ხანისა და XVII საუკუნის ესპანური ნოველა	88. ფრანსუა რაბლე. წიგნი II	99. ჟან-ბატისტ მოლიერი.
85. ოქროს საუკუნის ესპანური დრამა	89. სერვანტესი	ბუალო
	90. სერვანტესი	100. ფრანსუა დე ლაროშფუკო.
	91. სერვანტესი	ბლენ პასკალი.
	92. სერვანტესი	ჟან დე ლა ბრიუიერი
	93. უილიამ შექსპირი.	
	94. უილიამ შექსპირი	
	95. უილიამ შექსპირი	

✧ მალე გამოვა ✧

ცოპი 21 პუბლიუს ვერგილიუს მარო. ენეიდა

ცოპი 22 პუბლიუს ოვიდიუს ნაზო. მეტამორფოზები

ცოპი 23 რომაული პოეზია

ცოპი 24 პლუტარქოსი. რჩეული ბიოგრაფიები. წიგნი I

ცოპი 25 პლუტარქოსი. რჩეული ბიოგრაფიები. წიგნი II

ცოპი 26 პლუტარქოსი. მორალიები

ცოპი 27 ლუკიანოსი. პროზა

ცოპი 28 მარკუს ავრელიუსი. ფიქრები

ფსევდო-ლონგინე. ამაღლებულისათვის

ცოპი 29 აპიანე. მითრიდატეს ომების ისტორია;

გაიუს სვეტონიუს ტრანკვილუსი. თორმეტი კეისრის ცხოვრება

ცოპი 30 ლონგოსი. დაფნისი და ქლოე;

პელიოდოროსი. ეთიოპიკა

